

**MAGHIARI DIN ROMÂNIA
ȘI ETICA MINORITARĂ
(1920-1940)**

SERIA
DIVERSITATE
ETNOCULTURALĂ
ÎN ROMÂNIA

MAGHIARI DIN ROMÂNIA ȘI ETICA MINORITARĂ (1920-1940)

Volum editat de
Lucian Nastasă și Levente Salat

CENTRUL DE
RESURSE PENTRU
DIVERSITATE
ETNOCULTURALĂ

ETHNOCULTURAL
DIVERSITY
RESOURCE
CENTER

CLUJ, 2003

MAGHIARII DIN ROMÂNIA ȘI ETICA MINORITARĂ (1920-1940)

Cluj-Napoca, Fundația CRDE, 2003

312 p.; 16x23,5 cm

ISBN: 973-86239-1-x

I. Nastasă, Lucian (editor)

II. Salat, Levente (editor)

94(498)"1920/1940

323.1

© CENTRUL DE RESURSE PENTRU

DIVERSITATE ETNOCULTURALĂ

Cluj-Napoca, 2003

Seria: Diversitate etnoculturală în România

Coordonatori: Gábor Ádám și Levente Salat

Volumul 8: Maghiarii din România și etica minoritară (1920-1940)

Lector și referent: Andor Horváth

Traduceri: Marius Cosmeanu, Paul Drumaru, Mária Kovács,

Annamária Nastasă-Kovács, Florica Perian

Corectură: Bogdan Domocoș

Tehnoredactare: Gyula Szabó D.

Coperta și grafica seriei: Elemér Könczey

Cartea a apărut cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor.

CUPRINS

Etica minoritară maghiară interbelică din perspectiva provocărilor contemporane ale diversității (<i>Levente Salat</i>).....	7
Maghiarii din România și etica minoritară. Repere istorice, 1920-1940 (<i>Lucian Nastasă</i>).....	27
Notă asupra ediției	43
Károly KÓS , Glasul care strigă.	45
István Sulyok , Drumul nostru	52
Miklós Krenner , Greșeala cardinală.....	55
József Horváth , La chestia iredentismului.....	59
György Bernády , Un discurs care nu s-a rostit.....	64
Ármin Kabos , Liniștirea spiritelor.....	71
Artúr Balogh , Drepturile minoritare și protejarea acestora în România ..	73
Miklós Krenner , Decența minoritară.....	92
Miklós Krenner , Un gând amar.....	97
Veridicus , Condițiunile împăcării sufletelor.....	108
Sándor Tavaszy , Două probleme determinante ale vieții noastre spirituale din Ardeal.....	115
Dezső László , Darurile vieții minoritare	126
Sándor Makkai , Autorevizuirea noastră	136
Sándor Tavaszy , Perspective etice privind evaluarea relației dintre români și maghiari	152
Dezső László , Problemele fundamentale ale vieții noastre de minoritari	160
Árpád Paál , Considerații morale privind drepturile minorităților etnice.....	168
József Venczel , Metamorphosis Transylvaniae	179
Áron Tamási , Către eroi, în timpuri de răstăpște.....	190
Sándor Makkai , Nu se poate	194
Lajos Imre , Etica vieții minoritare	200
Károly Molter , Spirit și morală	229
Sándor Tavaszy , Problemele actuale ale eticii	238
Dezső László , O nouă orientare ardeleană	255
Áron Tamási , Dare de seamă din Ardeal despre strădaniile spiritului maghiar.....	265
CRONOLOGIE.....	277
ILUSTRĂȚII	293
INDICE	305

ETICA MINORITARĂ MAGHIARĂ INTERBELICĂ DIN PERSPECTIVA PROVOCĂRILOR CONTEMPORANE ALE DIVERSITĂȚII

Începând cu a doua jumătate a anilor '90, în pofida unor evoluții extrem de promițătoare în istoria relațiilor politice româno-maghiare de nivel înalt, s-au înregistrat și câteva eșecuri răsunătoare. Deși colaborarea între actorii politici proeminenți părea să creeze premisele rezolvării unor dispute prelungite – privind, printre altele, statutul limbii maghiare în spațiul public din România, restituirea unor proprietăți cu valoare de simbol pentru comunitatea maghiară sau înființarea și susținerea de către statul român a unor instituții pe care reprezentanții etniei maghiare le consideră vitale pentru reconstrucția unui cadru organizatoric capabil să garanteze condițiile existenței comunitare a minorității maghiare pe meleagurile ei natale, și pe care maghiarii le revendică în virtutea calității lor de contribuabili –, în momentele cruciale forțele politice aflate în poziții guvernamentale păreau să dea înapoi într-un mod cât se poate de abil, considerând că prețul pe care îl vor avea de plătit pentru „cedarea” în fața unor astfel de „pretenții” s-ar putea dovedi nerentabil. Și într-adevăr, au fost destule ocazii care au demonstrat că asumarea voinței politice și a responsabilității în privința unor astfel de decizii se plătește încă scump în România, chiar și la mai bine de zece ani după 1989. Opinia publică este extrem de ușor de manipulat prin teme adiacente, în discursul public revenind frecvent, și de cele mai multe ori pe un ton alarmant, întrebarea „Ce vor, în fond, ungurii?” – întrebare la care nu există la ora actuală un răspuns suficient de articulat, care să permită purtarea unui dialog constructiv. Încercările de răspuns la această întrebare, care se avansează cu diferitele ocazii, subminează de regulă prin primele două-trei constatări – ce fac referire, în mod invariabil, la diverse forme de autonomie – șansele continuării schimbului de opinii.

Nu este întâmplătoare o asemenea atitudine! Discrepanțele între obiectivele, respectiv opțiunile etnopolitice ale maghiarimii din România și disponibilitatea majorității de a le accepta sunt încă atât de mari, încât cu greu se poate imagina o forță politică din România care și-ar putea permite satisfacerea fără rezerve a tuturor obiectivelor minoritare, fără pericolul destabilizării propriilor poziții. În mod oarecum paradoxal: dacă ar exista o asemenea forță politică, ea ar putea avea, probabil, consecințe catastrofale pentru viitorul democrației în România.

Moștenirea perioadei comuniste se dovedește a fi o grea povară și în această privință: pozițiile pierdute îndeosebi în ultimul deceniu al regimului comunist – ca să ne referim doar la acestea – se recâștigă greu, încercările susținute

în acest sens ale minorității maghiare lovindu-se parcă de rezistența unor generații educate în spiritul naționalismului promovat de Partidul Comunist, care a inserat o veritabilă cezură în conștiința istorică a societății românești, ignorând fapte și rescriind capitole întregi din istorie pe care maghiarii din România le percep ca reprezentând interesele unei politici abile de omogenizare.

Deși aceste tendințe de omogenizare a populației de pe vremea comunismului au avut consecințe dramatice pentru minoritatea maghiară, trebuie să recunoaștem că din perspectiva filosofiei politice moderne ele pot fi interpretate și ca un demers firesc din partea statului român: din moment ce diversitatea etnoculturală este – sau, după cum vom vedea, a fost până nu de mult – percepută de curentele dominante ale gândirii politice ca o anomalie, pentru care nu există instrumente larg acceptate, menite să gestioneze consecințele fenomenului, încercarea statului român de a asimila cât mai rapid și eficient segmentele de populație percepute ca „alogene”, aidoma statelor dezvoltate din Europa de vest, este nu numai firească, dar și legitimă – conform logicii dominante a sistemului internațional, cel puțin. În fond, Ungaria a urmărit aceleași obiective prin politicile sale de după 1867 privind tratamentul minorităților naționale, iar ipoteza conform căreia gradul relativ ridicat de toleranță pe care a manifestat-o – împrejurare frecvent invocată de analiștii maghiari de astăzi – a putut juca un rol important în favorizarea succesului mișcării naționale a românilor din Transilvania, a constituit un important avertisment pentru statul român care își vedea obiectivele definite ca atare. Din perspectiva acestei logici, statul român s-a dovedit a fi, într-adevăr, considerabil mai eficient decât Coroana Ungară: în timp ce în 1930 aproape o treime din populația României de atunci aparținea unei minorități naționale (recensământul din anul respectiv înregistrând deja situația, fără cei aproximativ 200.000 de maghiari care s-au repatriat după semnarea Tratatului de la Trianon)¹, în 2002 ponderea minorităților naționale din populația României a scăzut la aproximativ 10 procente.

Această logică dominantă în gândirea politică internațională, care considera diversitatea ca o anomalie și care justifica – prin consecințele sale – adoptarea de către state a unor diferite politici de asimilare în vederea asigurării unui grad mai mare de stabilitate pe glob, a început să cedeze în fața unor abordări mai nuanțate în urma prăbușirii comunismului, când democrația – cu consecințele sale de transparentă, libertate de exprimare și de mobilizare politică – a început să penetreze regiuni întinse ale lumii, dominate până nu de mult de regimuri totalitare, autoritariste. În urma acestor evoluții, care s-au înscris în ceea ce Samuel P. Huntington numea „cel de al treilea val de democratizare”²,

¹ Cf. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, II, publicat de Sabin Manuilă, București, Institutul Central de Statistică, 1938, p.XXVIII-XIX.

² Samuel P. Huntington, *The third wave: democratization in the late twentieth century*, Norman, University of Oklahoma Press, 1991.

știința politică care fundamentează, prin conceptele sale dominante, sisteme politice tradiționale, se vede confruntată cu veritabile provocări.

Dificultățile instaurării democrațiilor autentice în țările post-comuniste, pe de o parte, revenirea în actualitate în ultimii ani a unor consecințe ale provizoratelor etnopolitice care s-au instaurat în diferite zone ale lumii în urma prăbușirii sistemului colonial, pe de altă parte, și – nu în ultimul rând – revigorarea unor identități etnoculturale sau regionale, considerate ca fiind asimilate demult cu succes, din democrațiile liberale de tip occidental au adus în atenția specialiștilor o serie de constatări semnificative: 1) A început să devină tot mai evident faptul că funcționarea eficientă a democrațiilor liberale de tip occidental presupune în mod tacit un grad avansat de omogenitate a societăților administrate cu instrumentele specifice acestui sistem politic; 2) Din ce în ce mai mulți specialiști admit că sistemul instituțional al democrației reprezentative și modul în care drepturile individuale ale omului sunt instituționalizate și garantate de către marea majoritate a statelor lumii au puterice consecințe asimilaționiste, favorizând în mod evident acea parte a cetățenilor care aparțin culturii dominante, reprezentată de regulă de majoritatea populației, cultura respectivă fiind susținută prin pârgurile specifice statului, precum limba oficială, prin care cetățenii se pot adresa diverselor instituții și care este acceptată spre a fi folosită în spațiul public, curriculumul național din sistemul învățământului de stat, sărbătorile oficiale etc; 3) Consecințele acestor constatări nu reprezintă nicidecum un fenomen marginal: din numărul total de state existente la ora actuală (194), doar o mică parte (sub 20) pot fi considerate omogene din punct de vedere etnocultural, iar în cazul „noilor democrații” care au rezultat în urma prăbușirii comunismului situația este agravată de segmente importante neasimilate ale populației în practic toate țările devenite independente, segmente care se folosesc de prerogativele democrației, oricât de formale ar fi acestea, prin mobilizare și prin participarea la competiția politică a unor organizații sau partide etnice care încearcă să articuleze și să reprezinte interesele segmentelor respective; 4) Rezultatele foarte modeste ale acestor încercări, rezistența de care se lovește adeseori încercarea de articulare a intereselor unei comunități minoritare, pe de o parte, împreună cu problemele de natură similară care au ieșit la iveală, în ultimii ani, și în unele țări occidentale cu sistem democratic consolidat (precum în Marea Britanie, Franța, Belgia, Spania, Canada, Australia, Noua Zeelandă etc), pe de altă parte, au adus în atenția specialiștilor o serioasă rămânere în urmă a științelor și a teoriei politice. Fiind vizibil influențate de ipoteza tacită a omogenității societăților moderne, acestea în mod evident duc lipsa unor concepte capabile să reflecte mai nuanțat consecințele etnopolitice ale gradului de diversitate ce caracterizează lumea contemporană, dar totodată sunt și incapabile să fundamenteze cu succes *instituții politice ale coexistenței*, acceptabile deopotrivă pentru minorități și majorități. Mai mult, cum aceste instituții au șansa să devină eficiente doar în măsura în care corespund unor situații particulare, foarte diverse de regulă – lucrul acesta presupunând un

intens și susținut dialog între părți –, conceptele dominante ale teoriei politice contemporane sunt de așa natură încât exclud tocmai posibilitatea acestui dialog, determinându-i pe virtualii parteneri să alimenteze propriile temeri și prejudecăți în ceea ce privește semnificația unor termeni precum integrare, asimilare, drepturi colective, autodeterminare, autonomie, separare, segregare sau secesiune.

Unele consecințe ale acestor constatări se regăsesc, trebuie să admitem, în acele standarde de comportament statal față de proprii cetățeni care au rezultat în contextul eforturilor de integrare a „democrațiilor tinere” post-comuniste în clubul democrațiilor consolidate, reprezentate de ceea ce se numea la acea vreme „structurile euro-atlantice”. Lipsa bazelor conceptuale solide ale acestor standarde, așezate pe un larg consens al majorității statelor, a devenit evidentă însă în ultima vreme prin două consecințe mai bizare. A apărut, pe de o parte, fenomenul „standardelor duble”, care reflectă lipsa de disponibilitate a unor state (precum Franța, Grecia, dar – surpriză – și unele state frecvent invocate de reprezentanții minorităților central- și est-europene ca model în ceea ce privește tratamentul grupurilor etnice, ca Belgia, Marea Britanie, Spania, Elveția, Italia, etc) de a accepta obligativitatea standardelor respective pentru modul în care ele gestionează consecințele diversității cu care sunt confruntate, în pofida faptului că standardele despre care vorbim au fost anevoios negociate, iar ele se rezumă de cele mai multe ori la cerințe minimale, care sunt departe de a-i mulțumi pe deplin pe membrii comunităților mobilizate. Au fost semnalate, în al doilea rând, cazuri în care mandatul unor instituții interguvernamentale (NATO sau OSCE, de exemplu) devine purtătorul unui mesaj conform căruia doar acele minorități naționale sunt luate în serios de comunitatea internațională și sunt ascultate, referitor la obiectivele lor comunitare, care recurg la mijloace violente. Ambele evoluții denotă în mod evident un semnificativ eșec al ideilor politice dominante în lumea noastră contemporană, în care conștientizarea accentuată și la scară largă a consecințelor diversității tinde să declanșeze reflexe comunitare din partea majorităților care își văd periclitate interesele prin afirmarea în spațiul public a unor identități colective cu caracter etno-cultural, revendicând recunoaștere oficială și o gamă largă de drepturi.

Dacă în cazul majorităților lipsa de interes față de instituțiile politice ale conviețuirii este, într-un fel, lesne de înțeles, ea se explică cu greu dacă devine caracteristica unei minorități. Or, tocmai acest lucru pare să fi fost un specific dominant și în spațiul transilvan de coexistență a mai multor culturi, unde în decursul primei jumătăți a secolului XX românii și maghiarii au schimbat de trei ori consecutiv rolul de majoritar, respectiv de minoritar: în 1918, 1940 și 1944. Dacă în baza logicii formale ne-am putea aștepta ca aceste experiențe să fi facilitat apariția unei sensibilități aparte și o mai atentă înțelegere atât a condiției de minoritar, cât și a doleanțelor specifice acestei condiții, logica crudă a realităților politice a impus și pe aceste meleaguri succesiunea unor regimuri care prea puțin au diferit în ceea ce privește

modul de definire a raporturilor proprii cu alteritatea. În loc de o istorie a *conviețuirii*, în spațiul transilvan se poate vorbi doar de istoria unor existențe alăturate, adesea paralele, care au rezultat în urma clivajelor generate de ambițiile de stat național rivale ale guvernanților de la Budapesta, respectiv București. Fiind încapsulate în convingerea autosuficienței, aceste ambiții rivale au urmărit strategia unor construcții naționale și statale bazate pe ideea excluderii, ceea ce a facilitat apariția unor veritabile culturi – politice, înainte de toate – ale ignorării reciproce³.

Deși „bătălia” între cele două ambiții rivale de stat național pare să fi fost câștigată în mod indubitabil de partea română, minoritatea maghiară din România s-a regăsit de câteva ori, inclusiv în perioada de după 1989, în situații în care cele două concepții de stat rivale au intrat în coliziune în contextul disputelor privind obligațiile și prerogativele pe care autoritățile statului român, respectiv ungar le au față de minoritatea maghiară din România – o astfel de ocazie recentă fiind disputa româno-maghiară pe marginea Legii statutului maghiarilor din afara granițelor Ungariei. Prelungirea într-un mod nefiresc a acestor dispute oferă dovada incontestabilă a faptului incomod că statul român nu a reușit încă să integreze în mod eficient comunitatea maghiară, care este încă departe să propășească, raportat cel puțin la obiectivele proprii – deși, simbolic vorbind, două state se află în competiție pentru cumpărarea sufletului ei⁴.

Una din consecințele contemporane ale acestor evoluții istorice cu multă specificitate este, înainte de toate, existența a două spații imagine ale mentalului colectiv, unul românesc, celălalt maghiar, care se ignoră reciproc, susținând două discursuri care nu se întâlnesc niciodată și care se pot baza

³ Aceasta este concluzia care se desprinde dintr-o interesantă lucrare a istoricului Sándor Bíró, elaborată în 1945-1946, care a realizat o analiză comparată amănunțită a situației românilor transilvăneni în perioada 1867-1918, cu cea a minorității maghiare din România Mare (1918-1940). Vezi Sándor Bíró, *The Nationalities Problem in Transylvania 1867-1918. A Social History of the Romanian Minority under Hungarian Rule, 1867-1918 and of the Hungarian Minority under Romanian Rule, 1918-1940*, New York, Columbia University Press, 1992. Ideea apare și într-o lucrare a reputatului istoric maghiar László Makkai, intitulată *Magyar-román közös múlt* [Istoria comună a maghiarilor și românilor], apărută într-o primă ediție în 1948 (Budapesta, Teleki Intézet, 278 p.) și republicată în 1989 (Budapesta, Hét torony könyvkiadó), iar mai recent într-o valoroasă lucrare a istoricului german de origine transilvăneană Harald Roth, *Kleine Geschichte Siebenbürgens*, Köln, Böhlau Verlag, 1996 (cu o nouă ediție în 2003), care analizează dintr-o perspectivă detașată semnificația paralelismelor – împreună cu consecințele interdependențelor, deși nedorite, inevitabile până la urmă – din spațiul definit de existențele alăturate ale celor trei comunități transilvănene: română, maghiară și germană. (Vezi și lucrarea coordonată de Harald Roth, *Minderheit und Nationalstaat: Siebenbürgen seit dem Ersten Weltkrieg*, Köln, Böhlau Verlag, 1995, în seria „Siebenbürgisches Archiv. Folge 3”).

⁴ Vezi în acest sens și reflecțiile lui Gabriel Andreescu în cartea sa *Ruleta. Români și maghiari, 1990-2000*, Iași, Edit. Polirom, 2001.

în consecință pe „adevăruri” contradictorii, adesea ireconciliabile. Reproducerea acestor spații ale imaginarului colectiv dincolo de domeniul de relevanță al capitolelor de istorie (considerate încheiate doar de către cei naivi) se explică în mod evident prin interese bine articulate, care – oricât de nefaste să fi fost consecințele lor pentru istoria recentă a regiunii – nu pot fi trecute cu vederea. Exploatarea abilă și în momente decisive a sentimentelor antiromânești sau antimaghiare latente în sânul diferitelor segmente de populație s-a dovedit a fi un instrument mobilizator și eficient de ambele părți, și ar fi deci iluzoriu să ne așteptăm ca actorii politici să renunțe la el de bună voie, într-un viitor apropiat.

În cadrul unui demers academic însă, cu scopul declarat de a contribui la formarea opiniei publice, nu este, poate, exagerat și neavenit să încercăm a atrage atenția cititorului asupra ipotezei că eșecul spectaculos de reconciliere a intereselor române și maghiare – atât în context intern, în privința raporturilor dintre majoritate și minoritate, cât și în ceea ce privește relațiile interstatuale – poate fi pus, dincolo de simulacrul intereselor nedeclarate, dar urmărite în mod consecvent de ambele părți, și pe seama inexistenței unei baze solide, de natură spirituală și conceptuală, plănuită și clădită cu răbdare, a înțelegerii reciproce privind natura determinărilor, a obiectivelor și demersurilor de o parte și alta – cunoașterea și înțelegerea fiind faze indispensabile ale acceptării. Nu poate fi negat că au existat numeroase inițiative memorabile, că se găsesc personalități care – confruntând uneori chiar riscul să fie considerați trădători de propria lor comunitate – au adus o contribuție apreciabilă la facilitarea dialogului româno-maghiar, impactul acestora fiind însă departe de ce ar fi necesar. Ca să ne dăm seama ce presupune o astfel de construcție spirituală și conceptuală, este suficient să ne gândim la modelul de reconciliere franco-german – deși mulți îl consideră nerelevant în contextul problematicii tratată aici –, la nivelul de coordonare între diverse instituții ale celor două state, sau la nivelul de mobilizare a resurselor umane și materiale pe care acest model l-a presupus și le-a pus, decenii la rând, în mișcare⁵.

Este fără îndoială de bun augur că o sumară colecție de texte care se dorește a fi un modest element de construcție la dispoziția unui astfel de viitor proiect – de așezare a bazelor spirituale ale reconcilierii româno-maghiare – apare cu sprijinul financiar al Ministerului Culturii și al Cultelor de la Bucu-

⁵ Pomenirea acestui model în contextul relației minorității maghiare cu statul român ar putea fi, într-adevăr, exagerat. Dacă avem însă în vedere evoluția raporturilor între România și Ungaria din perspectiva largirii spre est a Uniunii Europene, raporturi care sunt în mod evident influențate de situația minorității maghiare din România, stabilitatea Europei Centrale – inclusiv după aderarea României – ar putea justifica luarea în considerare a modelului respectiv. În acest context, Centrul pentru Resurse și Diversitate Etnoculturală din Cluj a inițiat o anchetă ce vizează identificarea unor repere ale colaborării și apropierii dintre cele două națiuni. Rezultatele acestui demers vor apărea cât de curând sub forma unui volum îngrijit de Smaranda Enache și Levente Salat.

rești. Cât de lung este însă drumul care trebuie să fie parcurs, cât de adânci sunt încă prăpastiile peste care punțile trebuie atent așezate, o arată tocmai orizontul textelor cuprinse în această antologie.

Volumul de față cuprinde 24 de texte elaborate de 16 autori, în majoritatea covârșitoare a cazurilor personalități proeminente ale vieții intelectuale maghiare din România interbelică. Alegerea autorilor și a textelor nu a fost o sarcină ușoară, cele supuse atenției cititorului prin colecția de față constituind doar o infimă parte din tot ceea ce a însemnat discursul identitar maghiar din România în perioada dintre cele două războaie mondiale⁶. Selecția are în mod inevitabil serioase probleme de reprezentativitate, atât în ceea ce privește autorii, cât și textele alese, dar sperăm că volumul poate fi considerat revelator, totuși, în ceea ce privește eforturile, cu tente dramatice pe alocuri, prin care maghiarimea din România a încercat să se regăsească după ratificarea de către parlamentul maghiar a Tratatului de Pace de la Trianon, a căutat reperele autodefinirii în noul context și a urmărit explicitarea, pentru ea însăși înainte de toate, a condițiilor care aveau să-i permită continuarea existenței comunitare în noul cadru statal în care i-a fost sortit să trăiască. Prin accentul pus pe aceste aspecte se explică faptul că majoritatea covârșitoare a textelor aparțin genului eseistic și că predomină considerentele privind determinările de ordin etic ale condiției de minoritar. Pe lângă evidentele sale avantaje, genul eseistic are însă și serioase limitări, ceea ce face necesară constatarea că o antologie asemănătoare de texte analitice, de natură să reflecte mai fidel diferitele aspecte ale istoriei sociale a minorității maghiare din România perioadei interbelice ar fi la fel de oportună.

Textele selectate au fost incluse în volum în ordine cronologică. Din punctul de vedere al orizontului ideatic ele se înscriu între două repere: manifestul lui Károly Kós, intitulat *Glasul care strigă*, și eseul incediar al lui Sándor Makkai, ce poartă titlul emblematic *Nu se poate*.

Primul text, publicat în ianuarie 1921, a marcat, la scurtă vreme după ratificarea în parlamentul Ungariei a Tratatului de Pace, sfârșitul rezistenței pasive în care s-au retras funcționarii de stat maghiari, care au refuzat – recurgând la argumentul *non possumus* – să depună jurământul pe constituția Regatului Român, anunțat pentru data de 29 decembrie 1918, dându-și demisia din posturile pe care le-au ocupat. Deși politica rezistenței pasive a fost anunțată în esență de comunitatea funcționarilor, la ea a aderat o parte însemnată a personalităților influente ale vieții politice din Transilvania, pro-

⁶ Pentru a oferi cititorului o bază de comparație, menționăm că o monografie despre producția de carte și de periodice în limba maghiară publicate pe teritoriul României în perioada 1919-1940 a identificat 6948 titluri (8700 de volume) și o enormă cantitate de articole publicate în cele mai diverse periodice. Vezi István Monoki, *Magyar könyvtérkép Romániában (1919-1940)*, I. Kötet, *Könyvek és egyéb nyomtatványok* [Producția de carte în limba maghiară din România (1919-1940), vol. I, Cărți și alte publicații], Kolozsvár-Budapest, Erdélyi Múzeum Egyesület-Országos Széchenyi Könyvtár, 1997.

punându-și „să devină carii măcinătoare în lemnul străin”, după cum a observat un neiertător analist al perioadei, Imre Mikó⁷. Károly Kós – împreună cu Miklós Krenner și György Bernády, autori prezenți în volumul de față – se număra printre cei care au considerat că prin politica rezistenței pasive maghiarii din Ardeal au șanse să piardă mai degrabă decât să câștige. Această a fost convingerea care l-a îndemnat pe Kós la redactarea și publicarea manifestului amintit, intitulat *Glasul care strigă*, devenit cunoscut ulterior ca manifestul activismului minoritar maghiar din România, prin care i-a încurajat pe membrii comunității să se implice activ și în mod organizat în viața publică din România. Deși nu ne putem permite să intrăm într-o analiză mai amănunțită a proclamației, merită accentuat faptul că importanța acestuia nu poate fi subestimată: propunerea organizării unei vieți spirituale de sine stătătoare a maghiarimii din România a necesitat accentuarea unor particularități aparte ale comunității și a însemnat, prin consecințele sale implicite, programul politic al rușii acesteia din sânul națiunii maghiare. Gestul lui Kós a și fost taxat ca atare, proclamația fiind asemuită cu comportamentul unor parveniți politici maghiari, considerați a fi colaboraționiști fără principii ai puterii și ridiculizați în presa vremii pentru faptul că au acceptat, încă din 1919, câteva fotolii de parlamentar la București, oferite de Iuliu Maniu⁸.

⁷ Mikó Imre, *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918 december 1-től 1940 augusztus 30-ig* [Douăzeci și doi de ani. Istoria politică a maghiarimii transilvănene de la 1 decembrie 1918 până la 30 august 1940], Budapest, Stúdium Kiadó, 1941, p.21.

⁸ Pentru a ilustra cât de întortochiute sunt căile condiției de minoritar, merită amintit aici în treacăt că autorul proclamației este același Károly Kós, care a fost izgonit de către cenzura comunistă a anilor 1980 din paginile publicațiilor maghiare din România, pentru un minuscul articol semnat în toamna anului 1940, prin care a salutat instalarea autorităților maghiare în Transilvania de Nord, efectele acestei proscrieri simțindu-se până în zilele noastre. Deși condamnarea acestui gest din perspectiva sentimentului național al românilor nu necesită comentarii, este totuși dramatic că importanța pe care sensibilitatea majorității o atribuie gestului respectiv poate discredita semnificația unei opere întregi, pusă în slujba integrării cu succes a minorității maghiare din România. Cazul devine și mai dramatic dacă adăugăm că este vorba despre același Károly Kós care în 1911 a trimis un articol la o revistă din Budapesta, în care a relatat despre două evenimente culturale ce au avut loc în acele zile: aniversarea a 50 de ani de existență a organizației ASTRA, comemorată prin mare fast la Blaj, și un eveniment similar de la Cluj, organizat de instituția corespondentă a maghiarilor din Transilvania, EMKE. Paralela între cele două festivități realizată de tânărul Kós a surprins o masă disciplinată și unită de peste zece mii de suflete adunate la Blaj, pătrunse de măreția momentului, în timp ce la Cluj a descris comportarea ceremonioasă a câteva sute de înalți reprezentanți ai maghiarimii, împărțiți în grupări adverse și implicați în tot felul de conflicte ridicole. Concluzia la care Károly Kós a ajuns în urma acestor experiențe, cu șapte ani înainte de Marea Adunare Națională a românilor de la Alba Iulia, a fost că soarta maghiarilor din Transilvania este pecetluită și că judecata istoriei nu mai poate fi evitată. Vezi Károly Kós,

Cel de al doilea reper, care încheie parcă într-un cadru perfect conținutul volumului, este eseu intitulat *Nu se poate*, semnat de episcopul reformat Sándor Makkai. Textul a apărut în anul 1937, într-o revistă de la Budapesta, având menirea să justifice prin argumente morale decizia autorului de a se repatria, după aproape două decenii de activitate asiduă depusă în slujba comunității maghiare din România. Mesajul textului este – cum sugerează și titlul – că „nu se poate” trăi în condiții de minoritate: condiția de minoritar este nedemnă de ființa umană. Gestul lui Makkai, asupra căruia s-a revenit în repetate rânduri în istoriografia maghiară, rămâne cu atât mai enigmatic cu cât în anii premergători episcopul reformat a devenit cunoscut ca unul dintre cei mai aprigi analiști și ideologi ai condiției de minoritar, formulând în termenii cei mai radicali condițiile de propășire a minorității maghiare din Transilvania: el a fost cel care a lansat ideea necesității unei autorevizuiri a maghiarimii ardeleni – într-un frecvent invocat text, inclus și în prezentul volum –, fără de care obiectivele urmărite de comunitatea maghiarilor din România i s-au părut irealizabile. Există opinii conform cărora decizia sa de a se repatria poate fi pusă pe seama convingerii la care a ajuns treptat, prin acumularea unor experiențe demobilizatoare, conform cărora minoritatea maghiară din Transilvania nu este capabilă de autorevizuirea necesară. În fond – ne putem imagina parcă derularea unui asemenea argument măcinător –, un popor este cum i-a fost dat să existe, și ar fi o intervenție nelegitimă să-i propunem să-și schimbe înfățișarea sau comportamentul pentru a se putea adapta la condițiile care i-au fost impuse de istorie. Deși raționamentele de acest fel sunt plauzibile, și este destul de probabil să fi avut un rol în pregătirea deciziei episcopului Makkai de a părăsi pământul natal, ar fi o eroare să pierdem din vedere că în acei ani au început deja să se contureze și opțiuni iredentiste încurajate de unele evoluții de pe scena politică a Europei.

Între aceste două momente distincte, legate de semnificații atât de contradictorii atribuite argumentului de *non possumus*, se derulează întregul corpus al textelor incluse în volum, exemplificând fascinantă bogăție de idei prin care maghiarii din România au încercat să reflecteze asupra condiției lor de minoritar.

Fără să ne propunem o amănunțită recapitulare a celor cuprinse în paginile care urmează, vom încerca în continuare o prezentare sintetică a ideilor principale ce apar la mai mulți dintre autorii volumului, reprezentând în fapt câteva toposuri definitorii pentru discursul identitar interbelic al minorității maghiare din România.

Prima problemă cu care „cugetătorul minoritar” (István Sulyok) s-a confruntat în urma aderării la programul activismului politic lansat de Károly Kós a fost, conform mărturiei textelor cuprinse în prezentul volum, *lipsa de*

Levél a balázsfalvi gyűlésről [Scrisoare de la adunarea de la Blaj], în „Budapesti Hírlap”, 6 septembrie 1911, apud György Nagy, *Erdélyi magyar szellemi élet a két háború között (1918-1940)* [Viața spirituală a maghiarilor din Transilvania între cele două războaie (1918-1940)], partea a II-a, în „Korunk”, 3/1999.

încredere – în parte sinceră, în parte disimulată – a autorităților românești față de declarațiile de loialitate ale maghiarimii și alimentarea de către reprezentanții de seamă ai majorității a sentimentului că minoritatea maghiară nu poate fi tratată decât ca un dușman învins.

În acest sens, un întreg complex de constatări și reproșuri poate fi surprins în textele semnate de Miklós Krenner (*Greșeala cardinală, Un gând amar*), József Horváth, György Bernády, Ármin Kabos, ultimul exclamând, de exemplu, patetic într-un loc: „Dar trebuie să vină un apostol cu suflet înfocat, care să lumineze poporul românesc că cetățenii români minoritari nu sunt străini și nu sunt dușmani, ci din voința inscrutabilă a veșniciei naturi s-au născut aici și sunt oameni formați tot așa din carne și sânge, cu suflet și cu inimă, ca aceia care sunt copiii unor părinți români”.

Esența politicii oficiale românești din perspectiva lipsei de încredere față de comunitatea maghiară înglobată în noul cadru statal este văzută în felul următor de către József Horváth: „La punctul acesta, din partea românească ne întâlnim cu următoarea obiecțiune: ungurii nu vor ierta nicicând ruperea Ardealului și Banatului și se vor folosi de prima ocaziune istorică pentru efectuarea realipirii. Față de tendința aceasta, toate declarațiunile de fidelitate sunt vorbe goale, neserioase și nesincere, în care nu e permis a se încrede. Ungurii fiind iredentiști în urma situației lor, este zadarnică orice încercare de împăcare și mai bine să se aplice pe toate terenurile vieții de stat o politică nemiloasă și în cei 20-30 ani de pace ce stau la dispoziție naționalitățile se vor putea constrânge la capitularea completă. Cam aceasta e mentalitatea politicii oficiale”. Același autor scrie într-un alt loc: „Apărătorii politicii oficiale zic (...) că este indiferent ce politică urmărim: liberală sau șovinistă, căci rezultatul este același: ungurii nu se pot câștiga cu nici un fel de politică, astfel e mai bine dacă facem o politică șovinistă a forței și românizăm dintre unguri câți numai se poate”.

Krenner și Horváth taxează ca o „greșeală cardinală” faptul că statul român a neglijat psihologia națiunii maghiare atunci când a formulat cerințele de loialitate absolută din partea membrilor comunității maghiare. Horváth, de exemplu, încercând să avanseze un răspuns la acuzațiile de iredentism la adresa maghiarilor formulate de Nicolae Iorga – „unul dintre cei mai geniali români”, cum se exprimă autorul –, acuzații motivate prin faptul că ungurii, spre deosebire de sași, nu au aderat „cu însuflețire” la hotărârile de la Alba Iulia și la proclamarea ruperii de Ungaria, scrie următoarele: „Este evident că a susține o astfel de dorință față de poporul maghiar bătut de soartă, adică a pretinde să salute cu osana, cu bucurie și însuflețire mutilarea trupului națiunii, și în lipsa acesteia a acuza ungurimea de iredentism, numai o oarbă patimă politică o poate face. Cu astfel de nenorocire se poate împăca, dar a pofti ca un popor să primească cu însuflețire un asemenea act, mutilarea trupului său politic, până aici unitar, și în lipsa acestuia să se acuze de iredentism – aceasta, evident, nu e vorbă serioasă. Dacă astfel cugetă mințile cele mai de seamă ale României, ce judecată

temeinică putem aștepta de la politicienii și ziariștii de duzină’?” – se întreabă patetic Horváth.

Krenner, la rândul lui, consideră că problema semnalată poate fi pusă, înainte de toate, pe seama superficialității și a lipsei cunoașterii temeinice, dar printre rânduri străbate și o voalată presuposiție, conform căreia neîncrederea autorităților față de maghiari este adesea disimulată, problema fiind exploatată uneori în scopuri politice: „Nici chiar adevărații oameni de stat nu cunosc suficient minoritățile. De exemplu, ei nu iau în calcul psihologia istorică a maghiarilor pentru că, în caz contrar, nu ar utiliza tocmai acele instrumente care sunt cele mai nefericite și dacă vor să strice, și dacă vor să repare situația. Ei își construiesc planurile pe greșelile și nu pe punctele tari ale minorităților, pe unele facțiuni ale acestora și nu pe întregimea lor”. Motiv suficient pentru Krenner să se întrebe și el: „Oare ne putem aștepta la o îmbunătățire a soartei minorităților în statele dictatoriale, unde pentru amăgirea și stăpânirea majorității se poate flutura steagul pericolului național?”

Într-un text de un profund dramatism, pregătit în toamna anului 1923 pentru a fi rostit în fața plenului Camerei Deputaților, György Bernády, reprezentant al Partidului Maghiar din parlament, cugetă referitor la întrebarea „care e cauza atitudinii fără rațiune și neprietenesti aplicate față de noi?” și ajunge în final la un răspuns asemănător celui avansat de Krenner: „Mult și de multe ori m-am gândit asupra acestei chestiuni și în rândul acestora de câte ori am căutat cauzele torturii noastre, am ajuns la trista constatare că cei în drept ori nu știu, ori nu vor să simțească situația noastră, sau nu știu, ori nu vor să ne înțeleagă”. Dramatismul sentimentului ce străbate printre rânduri este accentuat de faptul că cele citate sunt constatările aceleiași persoane care cu puțin timp în urmă făcuse, în numele minorității maghiare din România, următoare declarație de loialitate în fața Camerei: „Noi, pe care cu toată schimbarea situației de drept de stat, ne-a reținut aici iubirea noastră nemărginită – și care niciodată nu se va stinge – pentru pământul nostru natal, precum și pietatea ce avem față de mormintele strămoșilor noștri, vrem să împărtășim soarta acestui pământ și precum acela a devenit acum o parte integrantă a regatului român, tot așa și noi am devenit cetățenii acestuia cu hotărârea neclintită ca, sub sceptrul glorios al Majestății Sale Regelui Ferdinand I, să asigurăm prin muncă cinstită nu numai propria noastră fericire, ci și dezvoltarea, propășirea și consolidarea regatului român, a statului, care ne unește pe toți”.

Pe lângă cele invocate, există câteva opinii exprimate printre alții de István Sulyok, Artúr Balogh și Miklós Krenner, conform cărora caracterul încărcat de prejudecăți al relației dintre majoritari și minorități este un fenomen mai general, generat înainte de toate de *logica dominantă a relațiilor internaționale*, ce se opune acceptării și asumării de către majorități a unor responsabilități față de soarta minorităților, în special în Europa. Sulyok, de exemplu, afirmă următoarele în acest sens: „mentalitatea europeană generală, din cauza căreia au căzut ideile lui Wilson, se prezintă înaintea cugetăto-

rului minoritar în formă concretă și prea-practică: în antipatie, ură, cu care se privesc pretutindeni din partea factorilor îndrumători ai națiunilor majoritare, stăpâne peste state, drepturile minorităților, care ar fi postulatele cele mai urgente ale ordinii noi”.

Curentul cel mai însemnat, prezent în textele incluse în volum, îl reprezintă însă orientarea spre *etica minoritară*, care identifică motivele crizei vieții minorității nu în sentimentele adverse alimentate de reprezentanții majorității, și nici în consecințele nefaste ale logicii dominante în sistemul internațional al statelor, ci în modul în care minoritățile se autopercep și în care își stabilesc obiectivele comunitare. Cotitura se produce în jurul anului 1927, când apar mai multe texte ce conțin reflexii asupra condiției de minoritar în termenii îndatoririlor și ale reperelor morale care trebuie să ghideze acțiunile fiecărui membru al unei comunități minoritare. În anii următori se va dezvolta o veritabilă literatură de etică minoritară maghiară în România, incluzând lucrările unor autori precum Miklós Krenner, Sándor Tavaszy, Sándor Makkai, Dezső László, Lajos Imre și alții, autori care au devenit – cel puțin pentru o anumită perioadă a vieții lor – adepții unei orientări ce și-a propus cercetarea condițiilor spirituale în care o comunitate poate supraviețui ca minoritate.

Primul text programatic în acest sens este semnat de Miklós Krenner și poartă titlul emblematic *Decența minoritară*. Abordarea lui Krenner pleacă de la constatarea unei stări de fapt ce se referă la o inerentă lipsă de echilibru între situația de minoritar și cea de majoritar, dezechilibru din care izvorăsc, în opinia autorului, principalele determinări ale comportamentului minoritar. „Până și cea mai nobilă majoritate este violentă într-un anume grad, la fel cum și cea mai norocoasă minoritate va fi totuși asuprită” – scrie Krenner, adăugând că „dacă această deosebire nu este sesizabilă, atunci minoritatea fie trăiește încă somnul infertil legat de viața ei majoritară de odinioară, deci este bolnavă, fie trăiește o viață nouă, care e trădarea totală a celei vechi și astfel anunță pierderea personalității [identității colective – L.S.]”.

Din cauza acestui dezechilibru, „viața minoritară este împovărată – afirmă Krenner – de două îndatoriri clare. Prima este să-și creeze o situație convenabilă față de majoritate; a doua, să-și întărească prin educație și prin practică conștiința acele forțe cu care e datoare să se înarmeze pentru a-și contura conduita față de majoritate. (...) Sintetizând, națiunea minoritară trebuie să fie într-o permanentă opoziție cu acele însușiri și obiective politice ale majorității care îi amenință existența, însă trebuie să recompenseze cu o cooperare zgomotoasă, plină de râvnă toate notele caracteristice care pot îmbunătăți spontan soarta minoritară”. Consecința acestei reguli generale pentru situația particulară a minorității maghiare din România este, după Krenner, următoarea: „Dacă românii manifestă neîncredere, într-o anumită măsură justificată, aceasta trebuie atenuată prin orice mijloace, însă nu prin provocare sau lingușire; dacă societatea românească se cramponează de noua iluzie narcotică a statului național, atunci trebuie să i se contrapună

ferm naționalismul defensiv al minorității, asociat cu accentuarea marilor corelații ideologice internaționale, a ideilor paneuropene, democratice, legate de religie și umanitarism; dacă din partea cealaltă ne confruntăm cu o moralitate distonantă, trebuie să răspundem cu minunatele comori ale moralității...”

Semnificațiile termenului de etică minoritară și a consecințelor acestora variază, evident, de la autor la autor. Veridicus, de exemplu, stabilește ca obiectiv principal oferirea unui răspuns la întrebarea „cum s-ar putea vindeca marea boală a sufletului omenesc, pustiind germenul urii din inima omului, mai ales din inimile acelor pe care porunca istoriei i-a constrâns – ca membri ai diferitelor națiuni și confesiuni, ca moștenitori divergenți ai tradițiilor și culturilor – să trăiască laolaltă în cuprinsul aceluiaș stat. Să încercăm deci – spune Veridicus, lansând, parcă, programul eticii minoritare – a constata principiile care au influență hotărâtoare asupra popoarelor majoritare și minoritare și care și în praxă ar asigura traiul comun pașnic, în stat și în societate”. Tavaszy, la rândul lui, este preocupat (în *Două probleme decisive ale vieții noastre spirituale în Ardeal*) de „problemele fundamentale ale comportamentului nostru etic definitoriu pentru întreaga existență a minorității naționale”, de „idealurile etice care să reglementeze imperativ viața noastră națională comună”. În viziunea sa etica este „menită să conștientizeze și să confere voință comună vieții noastre minoritare”. Pentru Árpád Paál etica (morală) este „în general idealul nevoii de mai bine între oameni”, iar în viziunea lui Lajos Imre „existența morală a omului dezvăluie (...) toată problematica vieții minoritare”, întrebarea de fond la care trebuie căutat răspunsul fiind „care sunt (...) bazele etice din care provine viața comunitară și care reglementează mersul acestei vieți?”

Cum spațiul pe care îl avem la dispoziție nu ne permite să redăm într-un mod mai sintetic și nuanțat fascinanta bogăție de idei care se poate desprinde din răspunsurile avansate de diferiți autori la întrebările de mai sus, respectiv din declarațiile programatice privind obiectivele eticii minoritare, vom rezuma în cele ce urmează câteva repere mai importante ale spațiului ideatic ce a caracterizat gândirea minoritară maghiară din România în perioada interbelică.

Cel mai însemnat teoretician al eticii minoritare, Sándor Tavaszy, teolog și filosof de formație, a plecat în demersurile sale (în textul mai sus amintit) de la premisa că „problema etică a vieții minoritare se înrădăcește în realitatea că existența minorității naționale este amenințată, înfricoșată, atât individual, cât și în cadrul comunității, de atâtea pericole și ispite încât ele nu pot fi prevăzute”. Într-o lume pe care Tavaszy o percepe ca „demonică” pentru existența minoritară, în care pentru un minoritar „orice cale, orice cărare, orice cotlon sunt pline de neprevăzut, întrucât orice loc, atât câmpul cu flori, cât și grota umedă, este un lăcaș al demonilor care îl sfâșie, îl doboară, îl urmăresc”, fiecare individ este tentat să se considere „liber de orice obligație comunitară și își arogă dreptul de a-și căuta împlinirea prin propriile sale mijloa-

ce”. Consecințele acestor amenințări la adresa existenței minoritare, individuale și comunitare deopotrivă, sunt de două feluri în aprecierea lui Tavaszy. Există pericolul, pe de o parte, ca situația specifică de minoritar să-l conducă „atât pe individ, cât și grupările creative mai mari sau mai mici, spre cele mai serioase crize morale”. Ar fi o greșeală să nu observăm, pe de altă parte, că statutul de minoritar „oferă și posibilitatea vieții etice de înaltă ținută, atunci când există o clară conștiință comunitară care, precum o punte împletită din idealuri, cuprinde totul, reușind să scoată la suprafață deciziile morale”. Din această dublă perspectivă, misiunea unei etici minoritare poate fi sintetizată, în viziunea lui Tavaszy, după cum urmează: „Pericolul înfricoșător poate frânge comportamentul, capacitatea de acțiune morală, însă poate și să-l întărească, să-i oțelească rezistență încât rezultatul va fi una din cele mai frumoase realizări morale. Veche și banală, dar mereu valabilă și reală, este afirmația că focul nimicitor topește și transformă în zgură materialele de proastă calitate, dar purifică și înobilează metalul prețios”.

Și într-adevăr, discursul eticii minoritare interbelice a maghiarimii din România poate fi defalcat – printr-un demers oarecum artificial, ce-i drept – în două elemente distincte. S-a urmărit, pe de o parte, prevenirea instaurării crizei morale prin încercări de fundamentare a eticii minoritare pe temeuri filosofico-teoretice (ca în lucrarea lui Lajos Imre sau a lui Árpád Paál) sau printr-un demers teologic prin excelență, ca în lucrarea lui Tavaszy, intitulată *Problemele actuale ale eticii*, prin unele lucrări ale lui Sándor Makkai sau în câteva pasaje ale lui Krenner și Dezső László. S-a recurs, pe de altă parte, la un spectaculos demers compensator, prin care autorii au încercat să descopere și să exploateze avantajele ascunse ale situației de minoritar, construind un spectaculos discurs despre „misiunea universală a situației de minoritar”, despre „darurile vieții minoritare”, sau „imperiul intern, de suflet”, în care membrii unei comunități minoritare se pot regăsi.

Ideea unei *misiuni universale* pe care minoritățile ar avea-o de îndeplinit apare – cu semnificații diferite, în mod evident – la majoritatea autorilor. István Sulyok, de exemplu, face o paralelă spectaculoasă între condiția de minoritar și situația sclavilor, prin sacrificiul cărora „a ajuns creștinismul în cadrul progresului omenesc”. În viziunea sa, „ideologia lui Wilson, afară de spiritele intelectuale cele mai de seamă și mai nobile ale Apusului, este adoptată de partea cea mai mare a cugetătorilor minoritari. Că sunt siliiți la aceasta prin situația lor, nu contestă esența chestiunii. Dimpotrivă, și în aceasta se dovedește înțelepciunea mare a ordinii din lumea aceasta prin faptul că constrânge la luptă mase mari pentru un viitor mai frumos al omenirii”. În contextul concret al situației minorității maghiare, această misiune este văzută de Sulyok în următorii termeni: „pentru noi, politicienii, scriitorii și artiștii națiunilor minoritare, este o datorie vrednică de toată însuflețirea a îndruma națiunea majoritară a statului nostru în direcțiunea acestor țeluri. Vedem în această chemare un destin istoric și cumpănim mijloacele care ne stau la dispoziție. (...) Credem că prin aceasta vom servi nu

numai interesele noastre, dar și cele ale poporului român și ale solidarității europene”.

În contextul misiunii universale pe care minoritățile ar avea-o de îndeplinit, Krenner vorbește (în *Decența minoritară*) de „imperativul istoric al îndeplinirii datoriei”, Tavaszy pomeneste (în *Două probleme...*) de un „imperativ etic superior”, Makkai descoperă (în *Autorevizuirea noastră*) o „vocație universală a minorităților”, iar Tamási (în *Către eroi...*) afirmă că cei patruzeci de milioane de oameni care trăiesc (în 1937) soarta de minoritar sunt, „în sensul cu adevărat străvechi și pătimitor al cuvântului”, „adevărații creștini ai Europei”⁹.

Despre *darurile* sau „privilegiile” condiției de minoritar vorbește în mai multe locuri Tavaszy și Dezső László, cel din urmă sugerând în câteva rânduri că acea parte din maghiarime care trăiește în minoritate are șansa să realizeze obiectivele majore ale națiunii maghiare, obiective care s-au dovedit a fi irealizabile în cadrul statalității concepute în spiritul Sfântului Ștefan.

Elementul compensator cel mai evident se regăsește însă în pasajele care se referă la acele funcții ale eticii minoritare care urmăresc clădirea unui *imperiu intern, sufletesc*, o „națiune spirituală”, în care se pot regăsi toți membrii unei comunități minoritare. Pasajul cel mai edificator în acest sens se găsește în *Autorevizuirea noastră* a lui Makkai: „Această națiune spirituală se concretizează pentru noi în gândirea, creațiile, caracterul marilor personalități ale trecutului maghiar și în operele spiritului maghiar în domeniul științei, al literaturii, al artei, al idealurilor etice, al înțelepciunii vieții și al datinilor. Națiunea astfel concretizată este o realitate sufletească, dar o putere vie, activă, modelatoare, educatoare. Toate împreună constituie realitatea unei mentalități și vieți specifice care leagă pentru totdeauna pe cei născuți și educați ai acestui geniu. Unitatea spirituală în cauză crează gândire, concepție și practică de viață comune, eternizate, exprimate, proclamate, protejate și consolidate prin unitatea limbii materne”. Este cât se poate de evident că funcțiile esențiale ale acestei comunități spirituale sunt acelea pe care în cazul comunităților majoritare le îndeplinește, în esență, statul prin intermediul instituțiilor sale.

Un alt reper fundamental al eticii minoritare maghiare din perioada interbelică este ideea care se referă la o *nevoie de revizuire* a ideilor, concep-

⁹ În această tendință – evident compensatorie – de universalizare a problemelor cu care minoritățile sunt confruntate, atât de prezentă în gândirea interbelică, Ernő Ligeti, autor a cărei absență din paginile prezentului volum este poate cea mai regretabilă omisiune a concepției editoriale, a văzut o încercare de a imagina că „în micile strădanii ale maghiarimii din Transilvania se regăsesc marile convulsii mondiale”, sau că „natura clipocitului firului de apă poate fi explicat prin șuvoiul cascadei Niagara”. Vezi Ernő Ligeti: *Erdély vallatása* [Interogatoriul Ardealului], Cluj-Kolozsvár, 1922, *apud* György Nagy, *Erdélyi magyar szellemi élet a két háború között (1918-1940)* [Viața spirituală a maghiarilor din Transilvania între cele două războaie (1918-1940)], partea a II-a, în „Korunk”, 3/1999.

telor și a obiectivelor comunitare prin care minoritatea maghiară se autopercepe și pe care unii dintre autori le văd ca fiind originare din situația „veche”, dinaintea schimbării ce a intervenit în 1918 în viața maghiarimii, și care sunt, în consecință, nepotrivite pentru a fundamenta idealurile comunitare ale minorității în situația dată. Într-o formulare ce a devenit notorie în istoriografia maghiară, reluată ca citat în textul său de către József Venczel, această problemă se reduce la dilema unui om aruncat în apă: „Degeaba decide el că va rămâne în orice împrejurare o ființă de uscat și nu va imita nici o mișcare a celor acvatice: dacă nu înoată, se duce la fund”.

Nevoia revizuirii sistemului de gândire ce caracteriza la acea vreme minoritatea maghiară din România și reasezarea pe baze noi – spirituale, înainte de toate – a întregii existențe minoritare, a fost semnalată ani la rând de mai mulți autori, precum Krenner (în *Gând amar*), Tavaszy (*Două probleme...*) sau Dezső László (*Darurile...*), în contexte extrem de critice de regulă la adresa modului în care minoritatea maghiară a perseverat în căutarea căilor posibile de rezolvare a problemelor cu care era confruntată. Textele cele mai reprezentative în acest sens sunt însă *Autorevizuirea noastră* a lui Makkai și *Metamorphosis Transylvanie*, semnat de József Venczel. Ideea revine pregnant și în cazul textelor *Probleme fundamentale ale vieții noastre de minoritari*, respectiv *O nouă orientare ardeleană* ale lui Dezső László, precum și la Tamási (*Către eroi...*). Pasajele cele mai cunoscute, reproduse frecvent în discursul identitar maghiar din România, aparțin și de data asta lui Makkai: „Doisprezece ani de soartă și viață minoritară trebuie să fi fost îndeajuns pentru a recunoaște o datorie, anume aceea că minoritatea maghiară din Transilvania trebuie să supună reviziei problemele fundamentale ale vieții ei. Maghiarimea din Transilvania trebuie să țină seama de faptele care au intrat în viața ei cu o forță decisivă. Pentru a rămâne în viață, maghiarimea din Transilvania are nevoie de adevărul vieții și de adaptarea cu supușenie la acest adevăr. (...) Noi am devenit cetățeni ai României; legile și ordinea juridică a acestei țări sunt determinante pentru viața noastră. Noi trebuie să ne menținem maghiaritatea în cadrele acestei ordini, încadrându-ne în ea, nu împotriva cuiva, ci în interesul afirmării pașnice a personalității noastre spirituale moștenite. Noi trebuie să ținem seama de fapte, dar, fără îndoială, asta reclamă revizuirea unor concepte și convingeri de bază, în primul rând a acelor care se referă la aprecierea trecutului. Prima și cea mai importantă sarcină a maghiarimii din Transilvania este o revizuire a concepției sale despre trecut, astfel încât să excludă prejudecățile potrivnice vieții și să creeze o formă sănătoasă a autoapărării”.

Dramatismul acestor pasaje devine și mai evident dacă le corelăm cu ideile aceluiași autor, așternute pe hârtie câțiva ani mai târziu, în faimosul eseu intitulat *Nu se poate*, ca un fel de bilanț sumbru al performanțelor cu care etica minoritară maghiară interbelică se poate „mândri”: „În anii care au trecut, maghiarimea minoritară a depus mult efort, demn de respect și de admirație, pentru a încerca să facă suportabilă situația ei în sine, mai mult,

a încercat să-și construiască o independență relativă, în primul rând în ceea ce privește propria ei cultură, apoi viața socială, iar în măsura în care a fost posibil, și propria acumulare economică. (...) Aflându-se tocmai în această profundă criză suflatească [membrii comunității maghiare – L.S.], au trebuit să constate an de an, cu tot mai multă durere, că în limitele date, pentru ei nu există soluție definitivă și favorabilă, deoarece sărăcia se poate suporta, și mai ușor asuprirea și ofensa din afară, dar, fără speranța unei schimbări, este *imposibil* de-a simți și de-a suporta în tot mai mare măsură înstrăinarea, exilul în sens spiritual, apăsarea presiunii unei ostilități sufletești care exclude minoritatea din comunitatea activă și înfloritoare a vieții omenesti, din fluxul progresist al națiunii ce se realizează. (...) Soarta minoritară nu este doar o *imposibilitate* politică, ci și una *morală*” [sublinieri în original – L.S.].

Cum am precizat mai înainte, din punct de vedere formal, orizontul ideatic al eticii minoritare maghiare se încheie în acest punct: cele ce au urmat păreau să-i dea dreptate, pe termen scurt cel puțin, autorului care a semnat eseul *Nu se poate*.

Există însă două texte în volum care ies din cadrul temporal și ideatic definit de momentul negării, în 1920, a argumentului *non possumus*, respectiv al reafirmării lui în 1937: lucrările semnate de Lajos Imre, respectiv de Árpád Paál. Dincolo de constatarea așezată pe un solid temei teologic și egalitar, oferită de Lajos Imre ca răspuns la argumentul *non possumus* – „Poate așadar o minoritate să ducă o viață națională într-un stat majoritar? Da, dacă va concepe acel stat ca locul slujirii, unde ea împreună cu celelalte națiuni va sluji în funcție de propria existență pentru a realiza misiunea dată de Dumnezeu. Da, dacă statul și celelalte naționalități vor crede despre minoritatea respectivă și despre ei înșiși că formează o comunitate care cu darurile primite de la Dumnezeu și colaborare cu celelalte națiuni împlinește o măreață misiune. Statul nu este ringul unde concurează națiunile, nici nu trebuie să fie mijlocul de asuprire a celorlalți, ci forul care necesită conlucrarea fiecărei națiuni pentru a asigura ordinea și bunăstarea care va oferi cadrul slujirii comune a națiunilor. Diferitele aptitudini și posibilități culturale, economice, politice ale națiunilor sunt spații caracteristice, care colaborează pentru îndeplinirea misiunii, obligatorie pentru orice națiune sprijinită pe un fundament al vieții etice” – textele lui Imre și Paál converg într-o constatare fundamentală a eticii minoritare maghiare, constatare ce a fost readusă în actualitate de filosofia politică a anilor 1990: cea referitoare la *egalitatea morală* a comunităților etnoculturale, indiferent dacă sunt sau nu susținute de sistemul instituțional al vreunui stat¹⁰. Concluziile unei ample analize privind importanța comunității pentru membrii unei minorități, realizată de Lajos Imre, sunt desprinse de Paál – într-un spirit aproape contemporan cu vremurile noastre – în felul următor: „Constituie deci o cerință

¹⁰ Pentru detalii vezi Levente Salat: *Multiculturalismul liberal. Bazele normative ale existenței minoritare autentice*. Iași, Edit. Polirom, 2001.

morală, ca și aceste grupuri sociale [minoritățile naționale – L.S.], caracterizate prin legături interne organice și o socialitate moștenită, să se bucure de dreptul la o viață unitară, ca și grupurile sociale majoritare. În caz contrar, membrii unei minorități etnice sunt lipsiți de putere nu doar în privința capacității lor de a influența puterea de stat, dar și în ce privește propria lor viață privată”.

În afara celor amintite sumar în cele de mai sus, sunt încă două texte incluse în volum care necesită comentarii adiționale. Deși în mod aparent lucrarea semnată de Artúr Balogh (*Drepturile minoritare și protejarea acestora în România*) are puțin de-a face cu etica minoritară, am considerat că includerea ei în volum este oportună deoarece oferă o analiză obiectivă a modului în care măsurile de protecție a drepturilor minoritare au fost instituționalizate de către autoritățile românești dintre cele două războaie mondiale, existând astfel posibilitatea aprecierii felului în care sentimentul de eșec colectiv împărtășit de o parte însemnată a reprezentanților minorității maghiare poate fi acceptat ca justificat sau nu.

Ultimul text din volum, *Darea de seamă...* a lui Tamási, necesită și el câteva comentarii nuanțatoare. Deși a fost elaborat în 1941, după reinstalarea vremelnică a autorităților ungurești în Ardealul de Nord, ieșind astfel din cadrul temporal al abordării tematiche, editorii acestui volum au considerat că includerea sa în antologie se justifică prin faptul că lucrarea este purtătoare de semnificație în mai multe privințe. Poate fi considerată, înainte de toate, o sinteză a perioadei analizate, oferită de un personaj interesant, extrem de suveran al vieții spirituale interbelice a minorității maghiare din România. Lucrarea este, în al doilea rând, purtătoarea unui mesaj subtil: deși salută „eliberarea spirituală” a minorității maghiare, include constatări amare privind felul în care „spiritul transilvan” se poate afirma în cadrul statal reinstalat cu puțină vreme în urmă, acest lucru prevestind în aprecierea autorului „posibilitatea unor noi schimbări în viața noastră”. Și, în final, ultima parte a „dării de seamă” fiind puternic încărcată de spiritualitatea și limba-jul supremației naționale, textul lui Tamási este dovada acelor capcane în care și cea mai responsabilă gândire poate deraia în lipsa unor concepte potrivite, bine ancorate din punct de vedere moral, referitoare la consecințele diversității și la instituțiile politice echilibrate ale coexistenței.

Nutrim speranța că o lectură atentă a acestor texte, și eventualele dezbat-teri ce vor urma pe marginea lor, vor risipi multe din neînțelegerile și dispu-tele sterile care există încă la ora actuală în spațiul public din România refe-ritor la premisele integrării cu succes a minorității maghiare. Democrația nesperată de către multe generații anterioare, primită în dar după evenimen-tele din 1989, a creat premisele exprimării libere și a articulării neîngrădite a diferitelor puncte de vedere, inclusiv privind trecutul și viitorul relațiilor româno-maghiare. A venit, poate, timpul să ne folosim de această oportuni-tate într-un mod care facilitează apropierea pozițiilor și înțelegerea recipro-că, în loc să le îngrădească, cum s-a întâmplat în mod preponderent în

perioada de până acum. Considerăm că prin modesta tentativă de restituiri, prezentul volum va contribui și la eliminarea treptată a consecințelor cezurii pe care perioada comunistă a inserat-o în istoria relațiilor româno-maghiare, și că va aduce un minimal aport și la așezarea bazelor spirituale ale unui dialog veritabil. Suntem convinși că plasat pe o astfel de bază spirituală mai solidă, dialogul atât de necesar nu va mai fi nevoit să recurgă la adevăruri unilaterale, expropriate și modelate conform intereselor de moment, și își va putea permite să țină cont, de ambele părți, inclusiv de cele mai incomode fapte pentru propriul discurs.

Levente Salat

MAGHIARI DIN ROMÂNIA ȘI ETICA MINORITARĂ. REPERE ISTORICE, 1920-1940

A trecut mai bine de un secol de când istoriografia română pare tot mai interesată – cu intensități diverse, direct sau indirect – de circumscrierea a două realități naționale mereu distincte pentru același spațiu, dar abordând adeseori și simbioza trecutului româno-maghiar, specifică îndeosebi teritoriului transilvan. S-a scris mult, chiar enorm de mult pe această temă, depășindu-se frecvent simplul demers restitativ și explicativ al trecutului, pentru a se oferi din păcate, în varii momente, instrumentele ideologice ale naționalismului și xenofobiei. Pe de altă parte, realitățile etno-demografice și confesionale, politice și economice ale spațiului intracarpatic au constituit totodată și aspectul de „laborator” al exercitiului deontologic pentru istoricii profesioniști, din convulsiile trecutului evidențiindu-se mai ales factorii de progres și civilizație, prin temperarea construcțiilor ce incriminează alteritatea și modelează conștiințe primitive gata să reacționeze inconștient la orice stimul spre violență.

Asta nu înseamnă că trecutul relațiilor dintre români și maghiari nu a fost tensionat în diverse perioade! Asemeni tuturor spațiilor multiculturale, au existat și aici momente de disensiune, deși arareori sângeroase și de nereconciliat. Iar toate aceste aspecte au fost fidel înregistrate de empirismul istoriografic, fără însă ca sub aspectul analizei să se schimbe prea mult din patima perdantului sau din orgoliul învingătorului. În felul acesta s-a născut un complex al ofenselor, de ambele părți, pe care abia prezentul încearcă – nu fără eforturi – să le reconcilieze, deși inițiativele la nivel politic nu întotdeauna au șanse temeinice de izbândă. Nerezolvându-se problemele de fond prin abandonarea reperului cantitativ (ce împarte locuitorii unui stat în „majoritari” și „minoritari”) în profitul celui calitativ, nerenunțându-se la ideologizarea trecutului, discursul ofensator poate oricând izbucni – așa cum se întâmplă adeseori după momente de acalmie – cu și mai mare virulență.

Cu toate acestea, în mod evident, aspirația spre construcții istoriografice multiculturale, circumscrie unei anume regiuni, nu este de factură recentă. Tagma istoricilor este demult frământată de o astfel de provocare, iar periodic elaborează producții în ton cu astfel de exigențe. Din nefericire însă, așa cum am sugerat deja, ideea a stârnit nu numai entuziasme, dar și pasiuni, resentimente, alimentând mai curând polemici decât adevărate tratări științifice. Poate că de aceea nu avem încă o veritabilă istorie a Transilvaniei, debarasată de maladiile profesionale ale istoriografiei cu tendințe exclusiviste. Iar una din aceste maladii ar fi „naționalizarea” trecutului unui spațiu

geografic multicultural de către una din etniile dominante din punct de vedere politic la un moment dat și transformarea lui în bun propriu, subiect al unor mituri eroice care să pervertească conștiințe și să alimenteze orgolii adeseori fără acoperire¹. În felul acesta s-au elaborat mereu doar istorii parțiale, trunchiate și insuficient racordate la realitățile locale, în care alteritatea a fost adeseori fie neglijată, fie diabolizată când trebuiau justificate diversele eșecuri de-a lungul istoriei unei națiuni.

Astfel, istoria Transilvaniei a fost recompusă de-a lungul timpului ca o evoluție dizarmonică, în care temele preferate au fost cele relative la „drep-
tul primordialității” asupra spațiului locuirii, la caracterul „civilizator” al unuia sau altuia, la statutul de „oprimat”, diversele înfruntări militare etc, etc, de parcă devenirea umană ar fi atârnat doar de aceste elemente. Iar această manieră a dus la deformări majore în ceea ce privește adevărul, de-a lungul timpului evidențiindu-se vehicularea unor falsuri și stereotipii ce s-au înrădăcinat adânc în conștiința posterității, provocând derută atunci când fragmente veridice de istorie prezentau faptele sensibil diferit.

Mai mult chiar, istoria Transilvaniei a constituit parcă mereu un „exerci-
țiu” al umilirii celuilalt, prin omisiune, caracterizări negative, reliefarea ne-
esențialului, abordările favorizând caracteristicile care despart grupurile
etnoculturale și nicidecum pe cele care le apropie. S-a uitat aproape întot-
deauna că această regiune (aidoma altora) este în primul rând rezultatul înfă-
țișării pe care i-a dat-o omul: organizarea spațiului, structurile și peisajele
agricole, urbane și industriale, stilurile arhitecturale (de la simpla casă țără-
nească până la complicatele sisteme de fortificații), colonizările și migrațiile
etc – totul contribuind la circumscrierea unui teritoriu unitar, care se defineș-
te prin caractere comune, chiar dacă la origine au avut proveniențe culturale
diferite. Vrem sau nu, istoria Transilvaniei include – pe lângă români – și istoria
altor etnii (mai mult sau mai puțin reprezentative numeric), o multitudine
de tradiții, limbi și culturi răspândite inegal într-un spațiu relativ redus,
dar cu o mare densitate. Oricât s-ar încerca escamotarea acestui aspect, au
existat efecte mutuale pe toate planurile, s-au format structuri comune (difi-
cil de etalat empiric), care profilează imaginea unui întreg în diversitate.

În acest context, Transilvania ar trebui să devină un spațiu experimental
al construcțiilor istoriografice de avangardă tocmai prin aflarea și introducerea
de noi și noi variabile socio-istorice, capabile de a descifra în termeni veridici
evoluția unei societăți multiculturale, pentru că regiunea prezintă trăsături
specifice – și în anumite laturi chiar unice – în ce privește plurietnicitatea și
pluriconfesionalitatea. Aici coexistă creștinismul oriental și cel occidental,
precum și cultul mozaic, aici a pătruns reformismul, aici s-au făcut pași sem-

¹ Vezi în acest sens volumele apărute sub direcția lui Lucian Boia, *Miturile istorice românești*, București, Edit. Universității București, 1995, și *Miturile comunismului românesc*, București, Edit. Nemira, 1998; de asemenea, Victor Neumann, *Mitul monoculturalismului centralist*, în „Aradul cultural”, Arad, 2/1998, p.18-22.

nificativi spre ecumenism, întâlnim marile stiluri ale culturii europene (romantic, gotic, renescentist, baroc și clasic) etc. A enumera suma de motivații pentru o sinteză bine articulată a tuturor comunităților și interdependențelor trădează deja o notă de infantilism, hilar pentru un istoric cât de cât onest.

Aspectul fundamental ce trebuie să domine orice reconstrucție istorică a Transilvaniei este acela de a se admite că atât indivizii, cât și grupurile etnice, confesionale, sociale etc sunt marcate nu numai de o conștiință proprie, o identitate comună, dar și de alte conștiințe, de alte identități. De aceea, nici unui alt grup etnic nu trebuie să i se refuze partea de memorie istorică, fiecare trebuind să se regăsească în aceste reconstrucții. Dificilă – tehnic vorbind – este doar articularea analizei, aflarea modalităților eficiente și convenabile în a surprinde specificul fiecăruia într-o perspectivă sintetizatoare, utilizarea diverselor oferte metodologice venite dinspre câmpul sociologiei, antropologiei (pentru tipurile de conduită îndeosebi), literatură, geografie umană etc, refuzul viziunilor statice asupra diverselor arii culturale în favoarea interferențelor (dar și a enclavelor), manifestarea unei mobilități conceptuale, apelul la cauzalitățile multiple ș.a. Cu alte cuvinte, este vorba de redefinirea istoriei ca dinamică interculturală, iar ofertele cognitive și metodologice sunt deja pe cale de a-și afla practicanți și în spațiul nostru.

Acest lucru va presupune în primul rând renunțarea la revendicarea de până acum a istoriei de a fi „națională”, sintagmă care de altfel nu corespunde la nimic, decât în măsura în care constituie o reacție a statului dominant la diverse temeri, cel mai adesea nejustificate. S-ar renunța astfel la privilegierea istoriei evenimentiale și conflictuale, circumscrisă arbitrar unor configurații teritoriale de conjunctură, în profitul celei structurale și a civilizației. S-ar rezolva astfel și dilema istoricului de a aplană tensiunea dintre știință și conștiință, nemaifiind silit a se supune cenzurii și autocenzurii, evitând capcanele meseriei și imixtiunea ideologicului. Iar această dilemă nu este nicidecum de factură recentă, la cumpăna dintre secolele XIX-XX căpătând semnificații deosebite, dar și implicații metodologice și chiar ideologice, relația organică dintre etnocentrism și viziunea universalistă asupra istoriei structurând mai toate dezbaterile din ultimul veac².

Deși în istoriografia română lipsește un discurs autocritic cât de cât articulat, pentru a putea evita capcanele mistificărilor și ale programelor pedagogice manipulative de până acum, avem deja la îndemână o sumă de contribuții prin care se pun la îndemâna istoricilor profesioniști elemente ce indică sensul unei anumite conduite și în abordarea unei teme precum cea a comunității maghiare din România³. Sunt deziderate care îndeamnă în pri-

² Lucian Nastasă, *Generație și schimbare în istoriografia română (Sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX)*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 1999, p.124-129.

³ Lucian Nastasă, *Etnocentrismul și manualul de istorie*, în „Xenopoliana”, III, 1995, p.93-97; Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Edit. Humanitas, 1997 (cu o versiune în limba maghiară realizată de János

mul rând la o oarecare solidaritate în tagma istoricilor indiferent de etnie, o solidaritate de corp care să-și impună voința dincolo de diversele comandamente ideologice. Ar fi aceasta o primă etapă, indispensabilă, pentru necesarul acord, pe cât posibil, asupra exigențelor ce decurg din programul întocmirii unei istorii a Transilvaniei. În egală măsură se impune cunoașterea „celuilalt” prin accesul la sursele ce-l circumscriu și-l definesc. Doar privindu-l în toată complexitatea lui, pătrunzând în intimitatea gândirii și aspirațiilor sale se vor putea emite sentințe care să fie în acord cu realitatea.

Fără a intra în detalii asupra perioadei dintre cele două războaie mondiale ale secolului XX, câteva elemente se cuvin însă a fi reținute pentru contextualizarea volumul de față. Sfârșitul primei conflagrații a dus la destrămarea monarhiei austro-ungare, cu consecințe dezastruoase pentru ulterioara fizionomie teritorială a Ungariei⁴, în urma Tratatului de la Trianon spațiul intracarpatic intrând în componența României, aceasta din urmă realizându-și dezideratul de unitate națională și prin alipirea altor două teritorii importante, Bucovina și Basarabia.

Actul unificării a pus noul stat, care și-a dublat întinderea și populația, în fața unor probleme deosebit de complexe, inerente oricărui fapt de asemenea amploare și semnificație politico-socială. Dincolo de evidentele inegalități regionale din punct de vedere economic, social și cultural, se manifestă acum și o mare diversitate în ceea ce privește structura etnică și confesională. Fiecare din noile regiuni alipite aducea cu sine specificități greu de armonizat cu cele ale Vechiului Regat, ceea ce a impus la nivelul factorilor politici de decizie, și nu numai, necesitatea regândirii „domeniului național”, elaborarea unor strategii de integrare într-un spațiu statal unitar, românesc. Problema alterității a devenit astfel una din preocupările majore, evoluând în strânsă legătură cu teoria *dominării etnice*, conform căreia minoritățile trebuiau să suporte o triplă alienare: politică, economică și culturală. Deși la intervenția factorilor internațio-

András, București-Cluj, Edit. Kriterion, 1999); Melinda și Sorin Mitu, *Românii văzuți de maghiari: imagini și clișee culturale din secolul al XIX-lea*, Cluj, Edit. Efes, 1998; Al. Zub, *Discurs istoric și tranziție*, Iași, Institutul European, 1998; Mihaela Grancea, *Stereotipuri etnoculturale în discursul istoriografic*, în vol. *Provincia 2001. Antologie*, Târgu Mureș, Edit. Pro Europa, 2003.

⁴ În urma tratatului de pace semnat la 4 iunie 1920, Ungaria s-a redus la 32% din teritoriul vechiului regat. Vezi: Yves de Daruvar, *Le destin dramatique de la Hongrie. Trianon ou la Hongrie écartelée*, Paris, Ed. Albatros, 1989; Ladislav Deák, *Trianon. Illusions and reality*, Bratislava, Kubko-Goral, 1996; C.Gh. Marinescu, *Diplomația României și Tratatul de la Trianon*, Iași, Academia Română, 1998; Ignác Romsics, *Dismantling of historic Hungary. The Peace Treaty of Trianon, 1920*, translated from the hungarian by Mario D. Fenyő, Wayne, Center for Hungarian Studies and Publications, 2002. Pentru context vezi vol. *La fin de la Première Guerre mondiale et la nouvelle architecture géopolitique européenne*, ed. George Cipăianu și Vasile Vesa, Cluj, Presses Universitaires de Cluj, 2000.

nali⁵, această teorie nu a căpătat o formă oficială, în diverse formule obscure ea și-a făcut simțită prezența în mai toate marile decizii politice din perioada interbelică.

Cu toate prevederile constituționale, în tratarea chestiunilor legate de minoritățile etnice, în termenii alterității religioase discriminarea confesională a continuat să se manifeste ca principiu legislativ. Prin articolul 22 al Constituției României din 1923, ce proclama Biserica Ortodoxă ca „dominantă”, conștiința marginalității devenea deja un fapt împlinit. Deși nu a existat în perioada interbelică o legislație restrictivă, care să blocheze mobilitatea socială a celor mai importante minorități (maghiarii, evreii și germanii), România a fost unul din acele state guvernate de elitele naționale, în care funcțiile publice au rămas mai mult sau mai puțin închise elementelor non-românești. Din această perspectivă, analiza gradului de deschidere relativă față de acestea va constitui pe viitor un necesar subiect de studiu, indispensabil evaluării cât mai corecte a situației diverselor grupuri minoritare în această epocă.

În acest context, de blocare „obscură”, imperceptibilă prin articole de lege, dar în care înaltele foruri internaționale vegheau ca România să-și îndeplinească angajamentele asumate prin tratatele de pace, diversele comunități etnoculturale au pus în lucru o serie de mecanisme apte să le conserve identitatea și să le confere cel puțin iluzia unui tratament asemenea majoritarilor.

În cazul maghiarilor, ideea de a fi o „minoritate” într-un teritoriu pe care se considerau la ei acasă și asupra căruia se extindeau de acum aspirațiile unui stat-națiune (centralizat, în care ortodoxia era agresiv în expansiune, cu o politică de factură hegemonică în Peninsula Balcanică, în care domina discursul naționalist, iar istoria era prezentată distorsionat și chiar provocator etc), contura la început o stare de confuzie și disperare încă greu de acceptat. În plus, ritmul alert de omogenizare teritorială impus de la București, prin așa-numitul proces de *românizare*, era perceput ca o atitudine agresivă a românilor contra maghiarilor⁶. În acest context, aceștia din urmă, după momentele de derivă generate de hotărârea de la Alba Iulia a Adunării Nați-

⁵ În cadrul Conferinței de Pace fusese constituită o Comisie a noilor state și minorități, care a elaborat un tratat al minorităților „de rasă, limbă și religie”, semnat de delegația României la 9 decembrie 1919. Acest lucru a constituit o condiție prealabilă a recunoașterii frontierelor, România angajându-se că va acorda minorităților același tratament ca în cazul majorității. Vezi, printre altele, József Galántai, *Trianon and the Protection of Minorities*, Budapest, Corvina Books, 1992; Romulus Seșanu, *Principiul naționalității. Originile, evoluția și elementele constitutive ale naționalității. Tratatul de pace de la Versailles, Saint Germain, Trianon, Neuilly-sur-Seine, Sèvres, Lausanne, studiu istoric și de drept internațional public*, ed. C. Schifirneț, București, Edit. Albatros, 1996.

⁶ Pentru situația din Transilvania vezi Irina Livezeanu, *Cultural Politics in Greater Romania. Regionalism, nation building & ethnic struggle, 1918-1930*, ed. II, Ithaca and London, Cornell University Press, 2000, p.129-188.

onale a românilor din Transilvania, de la 1 decembrie 1918⁷, și de deciziile tratatelor care au marcat sfârșitul războiului, au început treptat să-și redefinească noua identitate, formulând idei, adoptând atitudini etc, cu alte cuvinte și-au regândit noul statut în funcție de schimbările geopolitice.

Astfel, tema identității – individuală sau colectivă – a devenit obsesivă pentru întreaga epocă la care ne referim, generând atitudini care s-au materializat prin definirea și crearea unei game diverse de structuri politice, economice și culturale, prin încercarea de a se formula construcții ideologice care să mai atenueze din umilința situației, să justifice adeziunea la noul corp statal sau – dimpotrivă – să alimenteze pornirile de frondă sau iredentiste. Între diversele extreme, ale activismului și pasivismului, ale loialismului față de noul stat și iredentism, s-au dezvoltat o imensitate de nuanțe greu de surprins pentru moment, dar care dau seama – fiecare în parte – de multitudinea proiectelor și discursurilor identitare, care au creat solidarități, dar și divergențe în sânul comunității maghiarilor din România.

Ceea ce s-a văzut mai bine în epocă – fiind surprins preponderent și de istoriografia perioadei –, a fost îndeosebi implicarea politică, materializată prin crearea și activitatea unor partide politice ale comunității maghiare, expresie și ele ale diverselor pături sociale, convergențe sau divergențe ideologice, interese personale sau de grup. Dacă până la tratatul de la Trianon, doar o mică fracțiune, îndeosebi de intelectuali maghiari (printre care se aflau Károly Kós, Árpád Paál, István Zágonyi ș.a.), au adoptat calea implicării politice oficiale, prin participarea la scrutinul electoral din toamna lui 1919 și trimiterea a 12 reprezentanți în parlamentul României, după acest moment organizarea și activitatea politică de partid a minorității maghiare a devenit o constantă până la instaurarea dictaturii regale în martie 1938.

Dincolo de solidaritatea etnică a maghiarilor – firească în fond, dar superficial percepută de majoritari –, s-au manifestat mereu redefiniri ideologice și regroupări de-a lungul epocii avute în vedere, ceea ce a dus la sinuozități în acțiunea lor politică și de partid. Asemeni multor alte partide din România, și în cazul maghiarilor au apărut disidențe, confruntări, alianțe cu cine te așteptai mai puțin etc. Peste toate a dominat însă în întreaga perioadă interbelică Partidul Maghiar, creat la Cluj la 28 decembrie 1922 prin fuziunea a două grupări nu demult constituite, Partidul Popular Maghiar și Partidul Național Maghiar⁸. Departe de a se bucura de o unanimitate de vederi în interiorul său, Partidul Maghiar a apărut într-o primă etapă ca un compozit de opțiuni politice, uneori divergente, îndeosebi în ceea ce privește implicarea în viața politică a României, oscilând – aproape de nevoie – între alianțe cu cele mai

⁷ Vezi, în acest sens, *Considerații privind Articolul III al Rezoluției de la Alba Iulia și interpretarea sa de către minoritățile naționale din România*, în „Acta Musei Porolissensis”, Zalău, XXII, 1998, p.639-650.

⁸ Vezi programul de la acea dată a Partidului Maghiar în vol. *Minoritățile naționale din România, 1918-1925. Documente*, coord. Ioan Scurtu și Liviu Boar, București, Arhivele Statului din România, 1995, p.498-502.

diverse partide autohtone, de la Partidul Poporului și până la Partidul Național Liberal. În fond, părea să se adopte acele strategii – nu doar electorale – capabile să ducă la aplicarea ad litteram a unor prevederi constituționale care să amelioreze existența de „minoritar”, care să asigure conservarea și dezvoltarea propriei identități: libertatea de credință, dreptul la școli în limba maternă, dreptul de autoadministrare a bisericilor, utilizarea limbii materne în justiție și administrație, neobstrucționarea activităților comerciale și industriale, dreptul de a promova o cultură literar-artistică specifică etc⁹, în schimbul acestora statul român fiind asigurat de loialitatea comunității maghiare.

Nu au lipsit însă nici tensiunile și criticile aduse de minoritari autorităților – etichetate adeseori de majoritari ca atitudini potrivnice ordinii în stat –, îndeosebi în chestiuni legate de proprietatea privată, îngrădirile lingvistice, gestionarea spațiilor simbolice, educație etc, aceasta din urmă fiind considerată modalitatea cea mai eficientă de conservare a identității naționale a maghiarilor. Nu întâmplător, aceste aspecte figurau în programele guvernanților de la București ca fundamentale în procesul de unificare statală, capabile să ducă la românizarea întregului spațiu, asimilarea fiind unul din mecanismele sigure în cadrul acestui deziderat.

Așa cum s-a sugerat deja, dacă la suprafață comunitatea maghiarilor părea să fie un monolit, în interiorul acesteia s-au manifestat constant divergențele ideologice, alimentate uneori și de considerații ce țineau de apartenența regională, ca în cazul autoconstituitei Secțiunii Bănățene a Partidului Maghiar. Din 1925 se va contura însă tot mai evident existența unui așa-zis curent „reformist” al partidului, care își va face cunoscute dezideratele îndeosebi prin activitatea publicistică a lui Miklós Krenner (cunoscut și sub pseudonimul de Spectator) în paginile periodicelor „Keleti Újság”, „Erdélyi Hírlap”, „Magyar Kisebbség”, „Erdélyi Helikon”, „Ellenzék” ș.a.¹⁰ Alegerea în

⁹ Asupra Partidului Maghiar vezi: Sándor Balázs, *A Magyar Párt: ideológia, tézisekben* [Partidul Maghiar: ideologie, în teze], în „Korunk”, 2/1991, p.235-241; Nándor Bárdi, *A romániai Országos Magyar Párton belüli irányzatok (1922-1938)* [Curențele din interiorul Partidului Maghiar Național din România], în vol. *Közép-Európa az integráció küszöbén* [Europa Centrală în pragul integrării Europene], A Teleki László Alapítvány Közép Európa Intézet 1996. évi konferenciája, ed. Éva Kovács, László Zsinka, Budapest, Közép Európa Intézet, 1997, p.89-96; idem, *Pártpolitika és kisebbségpolitika. A romániai Országos Magyar Párt javaslata és annak visszhangja 1934-35-ben* [Politica de partid și politica minoritară. Propunerea Partidului Național Maghiar din România și ecourile sale], în „Magyar Kisebbség”, 3-4/1998, p.128-185; *Iratok a romániai Országos Magyar Párt történetéhez 1. A vezető testületek jegyzőkönyvei* [Documente asupra istoriei Partidului Național Maghiar din România. I. Procesele verbale ale instanțelor de conducere], ed. Béla György, Csíkszereda/Kolozsvár, Pro-Print Könyvkiadó/Erdélyi Múzeum Egyesület, 2003.

¹⁰ Vezi antologia Miklós Krenner (Spectator), *Az erdélyi út (Válogatott írások)* [Drumul din Ardeal. Scrieri alese], ed. Béla György, Székelyudvarhely, Haáz Rezső Kulturális Egyesület, 1995.

funcția de președinte al partidului a lui György Bethlen, în aprilie 1926, a fost departe de a atenua tensiunile interne, ceea ce va duce ca în vara lui 1927 să se desprindă din Partidul Maghiar grupul „reformiștilor”, care vor reînființa Partidul Popular Maghiar, având ca lider pe István Kecskeméthy (profesor la Institutul teologic protestant), iar printre membri pe Károly Kós, Endre Antalffy, Géza Deutschek, Károly Molter, Géza Tabéry, Imre Réthy ș.a.

Totodată, o sumă de intelectuali maghiari, nemulțumiți și ei de orientarea Partidului Maghiar, s-au regrupat în jurul Societății „Erdélyi Helikon”, patronată de o personalitate de mare prestigiu, Miklós Bánffy, fost ministru de externe al Ungariei și revenit în România în 1926. Editând din primăvara anului 1928 o revistă ce purta numele societății amintite, „Erdélyi Helikon”, s-a creat astfel o tribună de expresie mai coerentă a tuturor acelor care militau pentru o apropiere reală și utilă între români și maghiari, dar care au promovat și conceptul de „transilvanism”¹¹. Dincolo de substratul ideologic și politic al „transilvanismului”, ce dorea să circumscrie mai curând ideea de autonomie culturală, se impunea în primul rând constatarea destinului comun al românilor, maghiarilor și sașilor, ce a conferit o notă aparte regiunii și care trebuie continuat pe aceleași coordonate. Însă împotriva acestui concept s-a manifestat o altă grupare, cu orientare declarat de stânga, care sub conducerea lui László Dienes și apoi a lui Gábor Gaál a editat revista „Korunk”, ce critica tendințele ideologice atât ale lui „Erdélyi Helikon”, cât și ale Partidului Maghiar.

Tendințele centrifuge s-au accentuat apoi aproape constant, în 1933 înființându-se un Partid al Micilor Agrarieni, cu aderenți îndeosebi din secuime, sub conducerea lui Imre Réthy, care părăsise Partidul Popular Maghiar încă din 1928, în 1934 a luat naștere Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (MADOSz), care a grupat pe cei cu vederi de stânga și a editat un important organ de presă, „Erdélyi Fiatalok” [Tinerii ardeleni]¹², în vreme ce vechiul – de acum – Partid Maghiar ocupa un loc important în viața politică a țării, participând la alegeri și trimițând constant reprezentanți în parlament, formulând doleanțe, colaborând cu partidele românești – considerându-se și fiind apreciat dacă nu ca unicul, atunci ca cel mai important reprezentant al comunității maghiare de aici. Poziția sa oarecum solidă se datora în primul rând și prezenței în rândurile sale a unor personalități politice de marcă ale fostului regat ungar, dar și a majorității marilor proprietari funciari și industriali din Ardeal: în afara președintelui György Bethlen, printre oamenii activi ai partidului se numărau István Ugron (fost ministru

¹¹ Vezi *A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája, 1924-1944* [Cutia poștală a lui Helikon și Erdélyi Szépmíves Céh], 2 vol., ed. Ildikó Marosi, Bukarest, Kriterion, 1979; Béla Pomogáts, *A transzilvánizmus. Az Erdélyi Helikon ideológiája* [Transilvanismul. Ideologia lui Erdélyi Helikon], Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983.

¹² Asupra acestuia: *Erdélyi Fiatalok. Dokumentumok, viták (1930-1940)* [„Erdélyi Fiatalok”. Documente, interpretări], ed. Ferenc László, Péter Cseke, Bukarest, Edit. Kriterion, 1986.

plenipotențiar al Austro-Ungariei), Sámuel Jósika (fost președinte al Camerei Magnaților din Ungaria), Arthur Teleki, János Jósika, Andor Ambrósy, Béla Szentkereszty – cu toții purtători ai unor titluri de noblete (baron, conte) –, dar și intelectuali ce activau în profesii liberale, preoți, profesori etc, precum Emil Grandpierre, Arthur Balogh, Géza Ferenczy, Elemér Gyárfás, Miklós Gál, József Willer, Nándor Hegedűs, István Pál, Béla Parecz, József Sándor, Elemér Jakabffy etc. Deși partidul, prin liderii lui, se afla în permanent contact cu guvernanții de la Budapesta, stabilindu-și linia politică în principal în acord cu comandamentele celor din urmă, el constituia totodată pentru București și potențialul fir direct cu capitala Ungariei.

Schimbările survenite pe plan european, îndeosebi în ceea ce privește expansiunea extremismului de dreapta – alimentat de Italia și Germania fascistă –, va duce la renașterea revizionismului maghiar, la speranța refacerii vechiului regat ungar în granițele anterioare Trianonului. Discursurile tot mai evidente pe această temă în Ungaria, vor oferi suportul pentru atitudini similare, din ce în ce mai frecvente, și în Transilvania, îndeosebi prin intermediul Partidului Maghiar. În consecință, autoritățile române vor interzice în 1936 ținerea congresului acestui partid, care însă va avea loc în anul următor, la Sfântu Gheorghe, prilej cu care se va adopta și o declarație de protest contra politicii față de minorități promovată de guvernul prezidat de Gheorghe Tătărescu.

La 31 martie 1938, prin promulgarea decretului-lege nr. 1422 privind dizolvarea tuturor asociațiilor, grupărilor sau partidelor politice¹³, își încetează activitatea și Partidul Maghiar, interesele comunității fiind reprezentate în senatul României de către episcopul János Vásárhelyi, numit din oficiu, iar în urma alegerilor din iunie 1939 fiind admiși în cele două camere și alți reprezentanți ai comunității maghiare, înregimentați de acum în Frontul Renașterii Naționale (9 deputați și 4 senatori aleși). Pentru gestionarea activităților sociale, economice și culturale ale acestora, s-a creat o structură distinctă, Comunitatea Populară Maghiară, la 11 februarie 1939, în fruntea căreia a fost ales Miklós Bánffy, ce va funcționa până la arbitrajul de la Viena, din 30 august 1940. Totodată, la 3 august 1938 s-a creat și un Comisariat General pentru Minorități (devenit apoi minister), menit a studia toate doleanțele diverselor grupuri etnice și a le afla soluții.

Cu toată această efervescență în ceea ce privește organizarea politică a maghiarilor și participarea lor la structurile și mecanismele democratice ale epocii, autoritățile și membrii celorlalte formațiuni politice, iar sub influența ideologiilor naționaliste chiar o bună parte a populației românești au manifestat mereu suspiciune față de acest important grup etnic. Este adevărat totodată și faptul că o sumă de deziderate ale comunității maghiare, o serie de atitudini și activități prin care aceasta căuta să-și conserve identitatea națională, unele vizând chiar refacerea vechiului regat al Ungariei

¹³ „Monitorul Oficial”, nr. 75 din 31 martie 1938.

ante-Trianon, au alimentat asemenea suspiciuni, generând frecvent în epocă măsuri sau obstrucții guvernamentale menite să anihileze elanurile segregacioniste sau iredentiste. Din imensa cazuistică, invocăm aici, cu titlu de exemplu, atitudinea autorităților față de solicitatea unor jurnaliști de a înființa un Sindicat al ziarelor minoritare din Ardeal și Banat¹⁴, constituit finalmente în luna mai 1924, dar care a generat un exercițiu al supozițiilor și bănuielilor frecvent uzitate în epocă. Iar motivațiile invocate în cazul de față, pentru a se refuza acceptarea, sunau cam în felul acesta: „Intenția inițiatorilor este strângerea în mănunchi a tuturor editorilor de ziare străine intereselor noastre și astfel, devenind o puternică armă politică, se dezlănțuie cu toată furia ce-i caracterizează cea mai aprigă propagandă contra siguranței statului, făcând aceasta la adăpostul tuturor favorurilor prevăzute în lege”; „Ținând seama de manoperele guvernului ungar din Budapesta care, pentru cultivarea mișcării iredentiste la noi, a lansat cuvântul de ordine ca fiecare ungar din Transilvania să fie convins că se află pe teritoriu maghiar, că alipirea Ardealului la România este numai vremelnică și că în scurtă vreme va urma ceasul revanșei, în reușita căreia, pentru a-i găsi pe toți pregătiți, să se înființeze cât mai multe societăți culturale, reuniuni de port, gimnastică și cântări, precum și biblioteci din care să nu lipsească cărțile cu harta fostei Ungarii, pentru că numai astfel se poate menține viu și dezvolta pe mai departe spiritul de camaraderie și solidaritate”, în consecință organizarea acestui sindicat „nu este altceva decât un plan de luptă mai ușor de executat, având la îndemână mai multe mijloace, fie de ordin material, fie de ordin politic, oferite de lege”¹⁵.

La toată această atmosferă a contribuit și ideea frecvent vehiculată în epocă de autonomie a Transilvaniei, prezentă până spre începutul primului război mondial în unele proiecte ale românilor ardeleni, iar după acesta la o parte a maghiarilor, care concepeau transilvanismul politic ca pe o soluție logică de a se înfăptui un fel de paritate la nivel regional, fără minoritari și majoritari. Un astfel de proiect fiind – în condițiile epocii – imposibil de realizat, o alternativă politică a elitei politice maghiare a constituit-o prin anii treizeci dobândirea autonomiei Țării Securilor.

Totodată, în condițiile în care pe cale parlamentară reprezentanții maghiarilor nu au reușit să determine autoritățile de a respecta angajamentele asumate în urma semnării tratatului de protecție a minorităților (în decembrie 1919), aceștia au apelat și la organismele internaționale create la finele războiului (Societatea Națiunilor), care – printre altele – trebuiau să vegheze la respectarea înțelegerilor postbelice. Adeseori, această cale a fost cea mai eficientă acțiune prin care guvernării s-au văzut constrânși să pună în practică o bună parte din prevederile documentelor privitoare la minori-

¹⁴ Acest organism nu trebuie confundat cu „Sindicatul ziaristilor minoritari din Ardeal și Banat”, înființat în 1920, tot la Cluj.

¹⁵ *Arh.St.Cluj, Prefectura județului Cluj*, dos. 45/1925, f.1-2.

tăți. Printr-o serie de Memorii adresate secretariatului general al Societății Națiunilor, maghiarii din România – dar și autoritățile de la Budapesta – au denunțat îndeosebi politica școlară și agrară a statului român, apreciată ca discriminatorie la adresa lor, solicitând chiar protecția internațională în ceea ce privește măsurile legislative și administrative românești. Dat fiind pluri-confesionalismul maghiarilor ardeleni, aceștia au apelat și la diversele asociații religioase internaționale, îndeosebi la Alianța Presbiteriană Generală din Scoția, Alianța Universală a Bisericilor Unitariene Americane etc.

Acest fapt a determinat ca problema comunității maghiare din România să intre în atenția forurilor internaționale, care în repetate rânduri și-au trimis aici reprezentanți pentru a observa sau ancheta situația reală, asemenea misiuni încheindu-se adeseori cu rapoarte prezentate Societății Națiunilor (Comitetul celor Trei) sau altor organisme, în care erau descrise neîmplinirile guvernului român în ce privește politica față de minorități. Totodată, îndeosebi începând cu 1922, autoritățile de București au devenit tot mai active prin aparatul lor diplomatic în a prezenta membrilor consiliului Societății Națiunilor ample descrieri, motivații și explicații în legătură cu politica promovată față de maghiari. În acest scop, de pildă, încă din 1924 N. Petrescu-Comnen atrăgea atenția șefului său de la București asupra faptului că „guvernul din Budapesta ne va alege *numai* pe noi [pentru plângeri], întrucât se pare a fi încredințat că situația noastră ar fi mai șubredă în concertul european decât aceea a Cehoslovaciei și a Iugoslaviei, că în realitate situația minorităților ar fi mai puțin bună la noi decât aiurea și, în fine, că un curent defavorabil împotriva noastră se poate mai lesne determina cu sprijinul Rusiei, a evreilor, catolicilor și protestanților de pretutindeni”. În consecință, diplomatul român sugera că „nu ar trebui poate să așteptăm această nouă ofensivă ci, potrivit rezoluțiilor Adunării a III-a a Societății Națiunilor, care pune minorităților datoria «de a coopera ca cetățeni leali cu statul unde trăiesc», ar fi nimerit să strângem o copioasă documentație, dovedind că minoritatea ungurească lipsește de la această obligațiune fundamentală – corespunzătoare dreptului său de a fi ocrotită de Societatea Națiunilor – și să denunțăm noi Societății Națiunilor purtarea detestabilă și puțin patriotică a acestei minorități în școală, în Biserică și în presă îndeosebi”¹⁶.

De altfel, tot ca o măsură profilactică, în 1927, când o serie de lideri ai Partidului Maghiar au solicitat autorităților din țară să recunoască juridic Liga Maghiară pentru Societatea Națiunilor din România, cu scopul de „a cultiva și răspândi legăturile dintre state în toate ramurile culturale și ale civilizației, de a consolida și a dezvolta solidaritatea, validarea dreptului intern și dintre state și popoare și de a elimina cu ajutorul dreptului diferențele dintre națiuni”, s-a refuzat mereu o asemenea aprobare oficială, deși Uniunea Internațională a Asociațiilor pentru Societatea Națiunilor își dăduse deja acordul de

¹⁶ *Arhiva Ministerului de Externe*, fond 71/1920-1944, vol. 392, f.6 (telegrama nr. 1310, Berna, 9 iunie 1924).

a primi Liga printre membrii ei¹⁷. Însă nerecunoașterea juridică a acestora în țară o priva de dreptul de a deține un loc în Consiliul General al Uniunii, de a participa la vot și, cum de la sine se înțelege, de a-și prezenta doleanțele și în cadrul acestui organism auxiliar al Societății Națiunilor.

Fără a intra în detalii asupra acestui aspect, trebuie remarcat însă faptul că filiera petițiilor maghiare adresate diverselor organisme internaționale acoperă un mecanism complex, în parte surprins deja de istoriografia problemei¹⁸, care a antrenat din partea minoritarilor atât pe liderii lor spirituali (episcopii József Ferencz, Károly Nagy, Gusztáv Károly Majláth ș.a.) și politici din România, precum și pe guvernanții de la Budapesta, care îndeosebi după 1933 s-au apropiat tot mai mult de statele europene în care se instauraseră regimuri de extremă dreapta și care cereau revizuirea tratatelor de pace¹⁹. Acest deraij spre iredentism a unei semnificative părți din maghiarii ardeleni trebuie privit și prin prisma eșecului guvernanților români de a soluționa diversele probleme ce țineau de conservarea identității maghiare și neonorarea unor importante capitole din tratatul asumat încă din 1919 în legătură cu minoritățile.

Atitudinea liderilor politici și de opinie maghiari, care căutau rezolvarea problemelor specifice și în afara statului român, a fost mereu privită de autoritățile noastre ca manifestări revizioniste, care își vor face într-adevăr simțită prezența îndeosebi în a doua jumătate a deceniului patru. Tot mai mult, în Transilvania, sunt puse în circulație broșuri de propagandă, cărți pentru copii și elevi, filme de scurt metraj cu scene eroice din trecutul vechii Ungarii, liste de susținere a proiectului revizionist, zvonuri, sunt organizate cursuri de vară cu caracter religios, în cadrul cărora erau exaltate simțămintele naționale, iar în diverse cercuri maghiare mai mult sau mai puțin intime ideea părea a fi la ordinea zilei, în consonanță îndeosebi cu evoluția relațiilor internaționale. Această atmosferă era întreținută și de diversele organizații revizioniste de la Budapesta, inclusiv prin emisiunile posturilor de radio ungurești. De altfel, organele de urmărire specializate (poliție, jandarmi și alte servicii secrete informative) elaborau permanent rapoarte asupra stării de spirit a populației maghiare și a manifestărilor catalogate drept „iredentiste”, „șoviniste” sau „revizioniste”, precum și asupra influenței crescânde exercitată de propaganda din Ungaria în rândurile etnicilor maghiari de aici.

¹⁷ *Arh. St. Cluj, Tribunalul Cluj*, dos. 18/1927, f.1-5.

¹⁸ G. Cipăianu, Gh. Iancu, *Les minorités dans la Roumanie de l'entre-deux-guerres et la Société des Nations*, în „Colloquia”. Journal of Central European History, Cluj, II, 1995, nr. 1-2, p.159-171; Gh. Iancu, *Problema minorităților etnice din România în documente ale Societății Națiunilor*, Cluj, Edit. Argonaut, 2002.

¹⁹ C.A. Macartney, *Hungary and her successors. The treaty of Trianon and its consequences 1919-1937*, London, Oxford University Press, 1968; Gyula Juhász, *Magyarország külpolitikája, 1919-1945* [Politica externă a Ungariei], Budapest, Kosuth Könyvkiadó, 1988; Anikó Kovács-Bertrand, *Der ungarische Revisionismus nach dem Ersten Weltkrieg: der publizistische Kampf gegen den Friedensvertrag von Trianon (1918-1931)*, München, Oldenbourg, 1997.

Adeseori, această atmosferă tensionată dintre minoritari și majoritari era întreținută de inabilitatea diverselor autorități locale sau centrale de a înțelege și gestiona anumite forme de manifestare a populației maghiare în chestiuni ce țineau de confesiune, școală, tradiții, aniversări istorice etc. Desfășurarea de forțe polițieneste, de exemplu, cu ocazia organizării la Cristuru Secuiesc a Congresului ecumenic al Bisericii Unitariene din 1-4 septembrie 1934, constituie o pildă în acest sens. Numărând aproximativ 750.000 credincioși în întreaga lume și aflată sub conducerea unicului episcop al acestei confesiuni, Gergely Boros²⁰, Biserica Unitariană din Ardeal a convocat după aproape trei decenii (ultimul congres avusese loc în 1908) o astfel de reuniune, invitând credincioși de pretutindeni și anunțându-și prezența îndeosebi delegați din Anglia și Statele Unite. Autoritățile, percepând alegerea acestei localități din inima secuimii – important centru intelectual, cu un liceu și o școală de agricultură unitariene etc – ca pe o tentativă de a se dovedi participanților străini faptul că regiunea este într-adevăr locuită majoritar de maghiari, au recurs la măsuri stânjenitoare de intimidare, prin afișarea vizibilă a forțelor de ordine în oraș, răspândirea de agenți sub acoperire printre congresiști²¹, pentru ca finalmente, după numai o zi, să se interzică continuarea întrunirii, ceea ce a determinat o stare de vădită iritare și tensiune între autoritățile locale și etnicii maghiari prezenți cu acest prilej, precum și răspândirea în mediile unitariene anglo-saxone a ideii că maghiarii din Transilvania sunt oprimați atât din punct de vedere politic, cât și confesional. Ulterior, după numai o lună de la aceste evenimente, liceul din localitate (al cărui director era Kálmán Szentmártoni, unul din principalii organizatori ai congresului și marcant lider local) a fost supus de autoritățile polițieneste unei temeinice percheziții, descoperindu-se „portretul fostului împărat Franz Iosif și multe alte tablouri murale, în număr de 28, ce reprezintă persoane și fapte din istoria maghiară, un număr de 24 de hărți – toate în stare foarte bună –, unde statul maghiar este conturat în situația dinainte de război și unde pretutindeni țara românească este redusă la Vechiul Regat, subintitulată peste tot Valahia. De asemenea, ca piese mai importante, s-au găsit harta Ungariei lipită pe dosul hărții ce reprezintă România de astăzi, un drapel conservat și păstrat cu multă îngrijire, ce reprezintă culorile statului maghiar, coroana în gips a Sf. Ștefan etc” – toate aceste lucruri dovedind îndreptățirea măsurilor luate anterior, precum și atmosfera iredentistă din zonă și mai ales din școala care are datoria să asigure „instruirea viitorilor cetățeni ai acestei țări, care trebuie să se dezvolte cel puțin în cadrul respectului către statul românesc sub a cărui oblăduire se instruiesc și își fac educația”²².

²⁰ De curând a fost publicat și jurnalul acestuia: *Boros György unitárius püspök naplója 1926-1941* [Jurnalul episcopului unitarian György Boros], Kolozsvár, Kiadja az Unitárius Egyház, 2001.

²¹ Cf. *Arh.St.București, Inspectoratul general al jandarmeriei*, dos. 14/1934, f.99-104.

²² *Ibidem*, f.126.

Pe de altă parte, nu trebuie omis faptul că au existat o serie de personalități de etnie maghiară care au privit cu speranță îndreptarea statutului de minoritar în România, în repetate rânduri îndemnându-și conaționalii la răbdare și înțelegere, la adoptarea unei conduite în acord cu realitățile situației, la abandonarea atitudinilor iredentiste și revizioniste. În acest context, periodicul „Új magyarok”, publicat vremelnice la Cluj de Sámuel Fényes²³, între 1935-1937, nu a fost un caz singular, Imre Mikó manifestând cam aceeași atitudine, în 1932 tipărintd chiar o lucrare asupra satelor ardelenene și problema minoritară²⁴. În afara unor jurnaliști sau juriști, o tendință evidentă de deschidere spre societatea românească – cu impact asupra comunității maghiare ardelenene – a manifestat-o îndeosebi episcopul reformat Sándor Makkai. Acesta s-a situat după război pe poziția de mentor spiritual, încercând să circumscrie o nouă identitate a maghiarimii din Transilvania, devenită minoritară. Realitățile timpului însă au impus eșecul acestui tip de conduită, ceea ce-l va determina pe Sándor Makkai să părăsească România, stabilindu-se în Ungaria, gestul fiind motivat într-un text sugestiv intitulat *Nem lehet* [Nu se poate]²⁵.

Evident, nici majoritarii nu au rămas insensibili la astfel de atitudini, o serie de juriști, istorici, lingviști, economiști, sociologi, geografi, teologi etc elaborând constant – s-ar putea spune chiar în exces – lucrări menite a susține „științific” situația de fapt. Instituțional chiar, la 15 decembrie 1933 s-a constituit la București „Liga Antirevizionistă Română”²⁶, cu secții și subsecții în mai toate localitățile ardelenene – ca răspuns și la „Liga Revizionistă Ungară”, fondată de Pál Teleki și condusă apoi de Ferenc Herczeg –, din comitetul central de conducere făcând parte patriarhul României, mitropolii ortodocși și cel greco-catolic, precum și o serie de intelectuali, precum Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, I. Găvănescu, Gh. Țițeica, I. Nisipeanu ș.a., iar

²³ Acesta a fost autorul și a unei lucrări antirevizioniste, *A magyar revízió politikai, történelmi és gazdasági megvilágításában* [Revizionismul maghiar în lumina politicii, istoriei și economiei], București, Tip. Țăranu & Co., 1934, 158 p., republicată în limba română sub titlul de *Ungaria revizionistă*, Târgu Mureș, Edit. Petru Maior, 1996.

²⁴ Imre Mikó, *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés* [Satul transilvan și problema minoritară], Cluj, Tip. Minerva, 1932, 135 p. Ulterior, în 1941, Mikó va publica o lucrare des invocată de istoriografie: *Huszonkét év. Az Erdélyi magyarság politikai története 1918. December 1-től 1940. Augusztus 30-ig* [22 de ani. Istoria politică a maghiarimii din Ardeal, 1918-1940], Budapeșt, Studium, 1941, 326 p. Pentru diverse aspecte din viața maghiarimii ardelenene în epocă vezi și volumul lui intitulat *Akik előttem jártak* [Afinități spirituale], Bukarest, Edit. Kriterion, 1977.

²⁵ Pe marginea acestuia vezi vol. *Nem lehet. A kisebbségi sors vitája* [Nu se poate. Disputa destinului minoritar], ed. Péter Cseke și Gusztáv Molnár, Budapeșt, Könyvkiadó, 1989.

²⁶ *Liga Antirevizionistă Română. Actul constitutiv și statutele*, București, Tip. Universul, 1934. Vezi și L. Dandara, *Considerații privind fondarea Ligii Antirevizioniste Române*, în „Memoria Antiquitas”, Piatra Neamț, XV-XVII, 1983-1985, p.207-213.

sub auspiciile mai vechii societăți ASTRA a fost editată „Revue de Transylvanie”, sub conducerea istoricului clujean Silviu Dragomir, în scop de propagandă și ca organ de expresie antirevizionist. De altfel, e greu de surprins acum întreaga rețea de organisme românești care, direct sau indirect, desfășurau o asiduă activitate în această direcție, însă la fel de neobosite s-au dovedit a fi asociațiile sau societățile „Cultul Patriei”, „Acțiunea Patriotică”, „Uniunea Ofițerilor de Rezervă”, „Uniunea Fostilor Voluntari”, „Reuniunea Femeilor Creștine”, „Societatea Națională a Femeilor Ortodoxe” etc.

Așadar, este vorba de o problematică complexă, la fel ca și epoca, care necesită încă minuțioase anchete asupra celor mai diverse aspecte. Dincolo de cele reliefate mai sus – în principal cu valoare de sugestie – și care întretin mai curând imaginea unor relații româno-maghiare tensionate în interiorul României interbelice, trebuie conturat deopotrivă și cadrul unei existențe minoritare în varietatea ei complexă cotidiană, a manifestărilor spirituale²⁷, care au dus la conservarea și dezvoltarea identității acestui important grup etnic. Este tocmai ceea ce se încearcă și prin volumul de față, în speranța că accesul la un corpus cât de cât reprezentativ în ceea ce privește *etica minoritară* va genera un plus de înțelegere și contextualizare a existenței comunității maghiare din spațiul transilvan între cele două războaie mondiale.

Lucian Nastasă

²⁷ György Nagy, *Erdélyi magyar szellemi élet a két háború között (1918-1940)* [Viața spirituală maghiară din Ardeal între cele două războaie], în „Korunk”, X, 1999, nr. 2, p.108-116; nr. 3, p.93-104; nr. 5, p.102-109.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față vine să ofere cititorului român accesul la câteva texte ce le considerăm esențiale pentru înțelegerea diverselor fenomene complexe ce au apărut din statutul de „minoritar“ al populației maghiare după sfârșitul primului război mondial. Deși selecția materialului nu a fost o sarcină ușoară, acesta constituind o infimă parte din tot ceea ce a însemnat discursul identitar maghiar în perioada interbelică, ne-am asumat responsabilitatea în virtutea principiului că între a nu face nimic în această direcție și a oferi eșantioane din ceea ce am considerat noi reprezentativ, chiar și lacunar – și poate nu întotdeauna reușind să transpunem convenabil în limba română acest gen eseistic –, este de preferat această ultimă atitudine.

Prea mulți istorici au abordat problema comunității maghiare din România în perioada interbelică, în tomuri chiar impresionante prin dimensiuni, fără a-și impune vreodată rețineri pentru faptul că nu posedă nici măcar cele mai elementare cunoștințe de limbă și cultură maghiară, lăsând așadar deoparte în cadrul analizelor tocmai ceea ce ar fi trebuit să constituie sursele de bază. În felul acesta au apărut „istorii“ trunchiate, statice, în mod evident distorsionate, care au perpetuat incomplet și uneori cu tente vădit ofensatoare percepții aistorice asupra unei comunități căreia i se cuvine indiscutabil un loc sensibil diferit în panteonul trecutului nostru. Este și aceasta o motivație în plus pentru noi în asumarea volumului de față, căutând să stimulăm întregirea din mers a ceea ce trebuia cunoscut de multă vreme.

Cele mai multe din textele de față au fost elaborate inițial în limba maghiară, iar pentru a întregi contextul am apelat și la câteva texte care au apărut în revista „Glasul Minorităților” în limba română. În cazul acestora din urmă, le-am reprodus aidoma cu originalul, în conformitate cu normele actuale ale textologiei, respectând cât mai fidel faptele de limbă și actualizând ortografia. Erorile provenite din *lapsus calami* și punctuația au fost îndreptate tacit. La fel s-a procedat cu diversele nume proprii, îndeosebi cu rezonanță maghiară, transcrise fonetic greșit, cu excepția celor care în mod evident erau un produs al asimilării sau traducerii. Textele au fost rânduite cronologic, astfel încât lectura lor să conducă la imagini cât mai coerente și contextualizate. Notele editorilor au fost așezate la sfârșitul fiecărui material, după indicația sursei. Acestea sunt minime, cu scopul de a lămuri – când se impunea – împrejurările istorice, ori de a oferi informații sumare asupra unor persoane sau evenimente. Ca referințe bibliografice am utilizat doar acele lucrări care aduceau cu adevărat ceva nou în tratarea problemei și au

respectat minimele repere ale deontologiei profesionale. Un tablou cronologic, câteva facsimile și ilustrații întregesc volumul, iar un indice de nume vine să ușureze utilizarea lui, dorind astfel să se constituie într-un instrument de lucru cât mai eficient și atractiv.

Un gând de recunoștință îl îndreptăm spre toți aceia care au contribuit sub o formă sau alta la apariția acestui volum – nu puțini la număr, din care, pentru rigoare menționăm pe Gábor Ádám, Béla György, Andor Horváth, István Horváth, Marius Lazăr –, evidențiind îndeosebi deschiderea și interesul manifestat de „Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală” față de asemenea inițiative. Totodată mulțumim și pe această cale descendenților și moștenitorilor drepturilor intelectuale ale autorilor cuprinși în volum – Boróka Kristó (pentru Imre Lajos), Ferenc László și familia (pentru Dezső László), Barna Marosi (pentru Károly Molter), Ambrus Miskolczy (pentru Sándor Makkai), Fundația Áron Tamási, Márton Tonk (pentru Sándor Tavaszy), Éva Venczel (pentru József Venczel) –, care au acceptat reproducerea textelor de față cu totul dezinteresat, oferindu-ne în același timp sugestii, documente și informații utile. Din păcate, nu am reușit să dăm de urma tuturor moștenitorilor, drept pentru care nutrim speranța că gestul nostru de-ai include totuși în volum pe unii autori nu va fi judecat prea aspru și că vom obține acceptul chiar și tardiv. În mod deosebit, gratitudinea noastră se îndreaptă spre Andor Horváth, care ne-a asistat și încurajat mereu, având totodată răbdarea de a parcurge întreg manuscrisul, oferindu-ne sugestii și – ca unul ce cunoaște bine viața culturală a maghiarilor din România – informații menite a îmbunătăți considerabil conținutul volumului.

Károly KÓS

GLASUL CARE STRIGĂ

Către maghiarimea din Ardeal, Banat, Ținutul Crișurilor și Maramureș!

„Și ei l-au întrebat: Dar cine ești? Ești Ilie?
Și el a zis: Nu sunt! Ești prorocul?
Și el a răspuns: Nu.
Atunci i-au zis: Dar cine ești?
Ca să dăm un răspuns celor ce ne-au trimes.
Ce zici tu despre tine însuși?
Eu, a zis el, sunt glasul celui ce strigă în pustie!”

De doi ani amari ochiul nostru privește deja spre vest. Am văzut cum a apus acolo soarele. Ochiul nostru, înecat în speranțe, încredere, tânjire și durere a privit până ce ne-au dat lacrimile de atâta efort.

Căci soarele își continua drumul mereu coborând, apunea tot mai mult; la început doar încet, apoi tot mai repede, în sfârșit a dispărut, iar pe cer au rămas doar norii purpurii de culoarea sângelui.

Acum deja ne putem dezmetici: Deocamdată nu există mai departe. *Acest* soare a apus, s-a sfârșit cu *aceasta*. Iar de pe față ne putem șterge lacrimile. Până și urma acestora.

Undeva au semnat ceva, undeva au negociat, au împărțit ceva undeva; într-un loc au trântit o ușă deschisă, ca să rămână închisă pentru totdeauna.

De pe stânca uriașă pe care ne-am cățărat prin propria noastră forță cu munca a o mie de ani și pe care fiecare treaptă am sculptat-o cu brațele și mintea noastră și am stropit-o cu propriul nostru sânge, de acolo ne-au aruncat în gol.

Știm de ce.

Vechiul nostru drapel e rupt, sabia știrbită, sufletul ne este încătușat.

Dar știu: *trebuie* totuși să ne ridicăm.

Dar știu: trebuie să începem din nou munca grea, istovitoare.

Știu: vom deschide drum în stânca tare, sălbatică, pe care odată cu noi și în urma noastră va pași un vechi și dărz popor *din nou înălțându-se*.

Auzim, vedem și știm deja, deoarece e realitate: Ungaria veche nu mai există.

Nu atunci s-a stins când la Paris i s-a regizat înmormântarea, ci atunci când ea însăși a anunțat: da, *nu mai sunt cea veche*. Acesta este adevărul!

De șaptezeci de ani părinții noștri au rostit *acel* cuvânt: sub o singură voință și de jumătate de secol s-a înfăptuit un vis de o mie de ani; Ungaria, deasupra căreia la Paris au rostit condamnarea.

Timp de o jumătate de secol a viețuit *un singur* pământ maghiar, un atelier mare, tânăr și puternic. Nu l-au putut lăsa să muncească *astfel* pe mai departe.

Maghiari din Ardeal, Banat, Ținutul Crișurilor, Maramureș: noi am fost ruși, azvârlți din acel atelier, care s-a construit cândva cu munca noastră epuizantă.

Nu ne-au întrebat: vrem?

Iar noi nici până astăzi nu am vrut să credem că s-a întâmplat, că s-a putut întâmpla acest lucru.

Și de doi ani nu am mai lucrat. Dar am așteptat. Am așteptat sperând cu credință creștinească să răsară soarele pentru noi:

La apus! Doi ani am visat și nu am vrut să știm despre Viața ce alerga pe lângă noi luptând. Nu vroiam să auzim și să vedem, nici să simțim, nici să trăim, am vrut doar să credem și să ne încredem, să visăm și să așteptăm minuni până ce vom fi treziți.

Căci ne-am obișnuit cu ceea ce e vechi, ne plăcea ceea ce am creat cândva.

Am crezut că este al nostru pentru totdeauna, așa cum noi l-am creat pentru noi.

Acum s-a aflat totul. După doi ani de așteptări amare, de vise letargice, am aflat că tot în ceea ce am crezut, ne-am pus încrederea, am sperat, este o himeră. Am aflat că soarele nu răsare acolo unde a apus.

Să recunoaștem: credința ne-a fost mult înșelată.

Să recunoaștem: a durut decepția; ne-a durut că trebuie să ne scoatem credința din suflet, căci ea n-a fost credință adevărată.

Vouă, celor două milioane de maghiari din Ardeal, Banat, Ținutul Crișurilor, Maramureș, nu eu vă spun, ci Ungaria schilodită a pronunțat sentința legată de noi: nu pot să fac altceva, accept condamnarea care a fost comunicată, enunțată și executată împotriva voinței și credinței mele: *Eu la voi, cei ce cu forța ați fost ruși din sânul meu, renunț.*

Acesta este adevărul!

Cel care spune altceva: minte; cel care crede altceva: visează; cel care speră altceva: aleargă după himere.

Trebuie să ne însușim morala; trebuie să înfruntăm realitatea implacabil de rigidă și nu avem voie să ne amăgim. Trebuie să muncim, dacă vrem să trăim, și *vrem* să trăim, așadar vom munci.

Dar de acum doar noi singuri, pentru noi.

Iar spre vest să nu ne mai uităm. De la aceasta doar ni se îngreunează inima și ne dor ochii. Acolo a apus soarele, doar cerul mai este purpuriu și norii grei ai destinului care se ghemuiesc în zare. Acestea doar lacrimi ne mai storc.

Să avem grijă! Lacrimile sunt scumpe și să nu vadă nici un străin ceea ce ne doare.

Cu un orgoliu de o mie de ani ținem însă privirea peste creasta munților noștri, pentru că de aici trebuie să se reverse pentru noi zorile.

Ungaria veche nu mai există pentru noi; dar Ardeal, Erdély, Siebenbürgen, Transsylvania, sau în orice limbă l-ar numi lumea: a înviat și există, precum a existat și atunci, când noi înșine am crezut, *deoarece am vrut să credem*, că nu mai este și doar Ungaria există. A existat și atunci, dar și acum există și oricum ar vrea orice fel de voință, în vecii vecilor va exista.

S-a lăsat bariera pe un drum minunat, care dăinuiește de jumătate de secol: trecerea interzisă. Cu uneltele noastre ardeleni de o mie de ani și puterea noastră străveche, încercată, trebuie să ne tăiem noi drumuri, însă doar pentru noi.

Cu vechile unelte trebuie să făurim arme noi, mai bune decât cele depuse, distruse, scoase din mâinile noastre.

Nimeni nu ne va ajuta, dar atunci nimănui să nu-i fie nici milă de noi.

Trebuie să construim! Vom construi așadar cetăți noi, puternice, unui Dumnezeu vechi. Celui Singur, celui Drept, Dumnezeului Puternic. Celui care ne-a trimis aici cândva din Asia misterioasă, și pe care noi l-am luat aici cu noi. Cel care ne-a apărât până acum și pe care și noi l-am apărât – pentru noi.

...Au îngropat deci Ungaria veche. A fost o înmormântare frumoasă. Pe mormânt au sădit flori, iar la cap i-au înălțat un monument încondeiat. Ca cei care mai trăim să putem plânge și să jelim, și să nu îndrăznim a ne mai gândi la viață, ci să avem mereu în față dealul, iar pe dealul presărat cu flori monumentul funerar cu topuz, frumos cioplit și înstelat.

Noi n-am fost invitați nici măcar la înmormântare...

Ne resemnăm, pentru că trebuie să ne împăcăm și cu acest gând și credem în viața noastră veșnică.

Pornim pe noul nostru drum, dar ducem cu noi amintirea mării înmormântări și o așchie din crucea unei țări crucificate.

De doi ani încoace, mulți dintre noi au învățat să se roage, iar mulți și să înjure. Și mulți au învățat să viseze, iar mulți să și plângă, dar cei mai mulți dintre noi am privit apele, apele noastre, care se grăbesc vijelioase dinspre munți în jos, spre Alföld. Mulți am privit apele și dintre noi mulți au și pornit de-a lungul apelor în jos, dinspre munți, afară, spre apus. Ca niciodată să nu se mai întoarcă de acolo.

Însă vremea rugăciunii a trecut. Și a trecut și timpul înjurăturilor. S-a terminat și cu visarea, și cu lacrimile. Iar cei care au pornit de-a lungul apelor nu se mai pot întoarce aici, cel care pleacă dintre noi, acela nici să nu-și mai dorească să se întoarcă cândva; acela nu va mai avea aici niciodată nici loc, nici moștenire.

Ne-am trezit. Vrem să vedem clar. Vrem să ne confruntăm cu Viața, vrem să vedem clar situația noastră. Vrem să ne cunoaștem *pe noi înșine*.

Trebuie să ne socotim forțele, să organizăm munca, trebuie să cunoaștem scopul pe care vrem să-l atingem.

Cel căruia îi este teamă, cine-i laș, cine nu are încredere și cine nu crede, cel care este slab, acela să iasă afară din rând. Acela să plece. Acela ne face probleme, acela ne zădărnicește munca, acela ne pune piedică, acela este trădătorul nostru!

Să nu plângem pe nimeni care pleacă de aici. Să nu oprim pe nimeni. Și să-i îndemnăm la plecare și pe cei ce șovăie; Șovăitorii nu au acum aici loc.

Sunt un glas ce strigă: *strig acestea!*

Condamnarea a fost executată: Maghiarimea de două milioane din Ardeal, Banat, Ținutul Crișurilor și Maramureș a fost înglobată în România...

Nu moralizăm. Nu căutăm trădători, nu-i căutăm pe cei ce fac compromisuri, pe cei lași, pe cei vinovați sau pe țăpii ispășitori. Nu ne consolăm ca niște lași încriminând acum. Ne suportăm destinul așa cum ne-a fost dat.

Nu căutăm legalitate sau ilegalitate, dreptate ori nedreptate, nu așteptăm echitate, nici îndurare.

Nici nu cerem.

Nu cercetăm ce fel de pomană pentru cerșetori ne-a pregătit nouă acel tratat încheiat la Trianon, făcut pentru noi, fără noi.

Asta nu are prea mult rost.

Dreptatea noastră este forța noastră.

Acela va fi al nostru, ce ne putem obține prin luptă.

Celor curajoși strig deci, celor ce vor să lupte, celor cu simțul datoriei; celor ce vor să vadă, celor cu privirea înainte.

Să iasă afară, să nu le fie rușine, să nu doarmă, să nu facă pe supărații.

Viața nu așteaptă; Viața aleargă.

Cu glasul meu ce strigă, acestea strig!

Fundamentul pe care putem construi cu conștiința împăcată și sufletul încrezător sunt: două milioane de maghiari.

Două milioane de maghiari conștienți de istoria lor de o mie de ani și cu morala acestora pot cauza mari dezechilibre de greutate pe un teritoriu geografic unitar, cu o populație de 13-14 milioane de locuitori neomogeni, în cadrul unei țări tinere, sărace, care doar de jumătate de secol trăiește o viață independentă, în caz că vor colabora ori vor lucra împotriva acesteia.

De noi, maghiarimea din Ardeal, trebuie să țină cont întotdeauna cel care și-a extins suveranitatea deasupra noastră. Trebuie să țină cont și România, dacă vrea ca dezvoltarea sa în teritoriu și în ceea ce privește numărul populației să însemne și *mărirea puterii* și nu o povară în plus, un jувăț apăsător.

Nu ar trebui să uite că noi nu suntem pur și simplu un număr de oameni rupți din sânul maghiarimii unitare, ci o unitate istorică, de o mie de ani de sine stătătoare, cu proprie conștiință specială de ardelean, cu proprie cultu-

ră și demnitate. Am știut să avem în vedere orice situație, am știut să cârmuim țara și să ne ridicăm în picioare după grele înfrângeri. Cunoaștem forța noastră, nu o apreciem peste valoarea ei, dar nici sub această valoare: am încercat deseori, cât putem.

Noi, două milioane de cetățeni ce muncesc, plătesc taxe, produc valori materiale și culturale suntem fantastica mărire a puterii României. Însă noi, două milioane de dușmani din interior, ce nu muncesc, nu produc, urască și sunt perfizi: suntem ciuma României.

Mărturisim însă deschis și sincer: mai degrabă suntem loiali decât rebeli, mai bine constructivi decât distrugători, mai cu drag prieteni sinceri decât dușmani ascunși.

Dar cu condiția ca în noua situație să ni se dea acel minim referitor la cultura noastră națională, obiceiurile străvechi, conștiința de neam, sentimentele sociale, dezvoltarea economică pe care, precum morala trecutului nostru de o mie de ani, le știm indispensabile.

Pe un fundament de două milioane de maghiari vrem să ne construim în noile condiții *autonomia noastră națională* care, pe de o parte, ne este promisă de bună voie de constituția României: hotărârea de la Alba Iulia, pe de altă parte e dobândită de voința și forța noastră, iar o altă parte de judecata lucidă a României.

Ceea ce cerem noi pentru noi astăzi, pentru ceea ce mâine luptăm, iar poimâine poate și suferim, dar ceea ce, precum credem, în sfârșit vom cuceri, tot aceasta vor cere, pentru aceea vor lupta și suferi și la urmă aceea va fi câștigată și de confrății noștri români și sași.

Deschis și cu îndrăzneală vestesc acest ultim scop al nostru. Fără nici un gând ascuns, sincer. Eu cred că această voință mocnește în sufletul nostru al tuturor, al celor care încercăm să vedem clar scopul nou în noua noastră situație.

Căci noi maghiarii putem pieri – deși acest lucru nu-i probabil – și pot dispărea de pe pământul Ardealului și sașii, dar și atunci va trăi Ardealul, deoarece este o personalitate geografică, o personalitate economică, o necesitate istorică.

Deschis și plin de curaj strig către România care a fost mărită cu noi: Noi, cetățenii României de națiune, credință și limbă maghiară vrem o autonomie națională, în posesia căreia România Mare câștigă prin noi cetățeni de încredere.

Nu vom negocia. Ne credem destul de puternici ca să vorbim deschis și sincer, iar pe fundamentul declarat să rezistăm neclintit.

Susținerea fermă sau pornirea ostilă a două milioane de cetățeni nu pot fi indiferente nici pentru un stat mai puternic, mai consolidat, mai bogat decât România.

Realitățile am vrut să le aflați. Adevăruri am vrut să vă vestesc.

Realități și adevăruri care pricinuesc durere celui laș, îl fac să tacă pe trădător, îl pierde pe dușman, îl opresc pe cel ce asuprește. Realități și adevăruri ce dau curaj celor descurajați, aduc lumină celor ce bâjbăie în întuneric, îi înarmează pe cei fără apărare.

Acestea am vrut să strig și s-ar putea să fiu glasul celui ce strigă în pustie...

Totuși strig! Ție: maghiarime de o mie de ani a Ardealului, Banatului, Ținutului Crișurilor și Maramureșului:

Trezește-te din visul tău lung de doi ani, deschide-ți ochii; uită-te în jur și ocupă-ți locul printre cei ce vor să lupte în viața cea nouă.

Timpul ce aleargă îți strigă în urechi: a ajuns cu pasivitatea. Ceea ce până acum a fost tămăduire și poate și pavăză, în orice caz însă era *cinste*, de acum înainte e lașitate.

Strig *lozinca*: trebuie să construim, să ne reorganizăm pentru muncă.

Strig *scopul*: autonomia națională a maghiarimii.

Dar strig din nou: cine-i laș, cine-i leneș, cine vrea să facă compromisuri, acela nu are ce căuta printre noi, căci acela este adevăratul nostru dușman: trădătorul nostru. Strig aceasta și vreau să cred că totuși nu voi fi doar glasul celui ce strigă în pustie...

Textul a apărut alături de alte două texte semnate de Árpád Paál și István Zágoni, la Cluj, Lapkiadó Rt., 1921 (republicat în 1988 la Lajosmizse, Pallas [Kapu Könyvek]).

(Traducere: Annamária Nastasă-Kovács)

Károly Kós (1883-1977), arhitect și grafician, scriitor și om politic, editor. După studii primare și secundare la Sibiu și Cluj, în 1902 se înscrie la Politehnica din Budapesta, la secția de inginerie, dar după doi ani se transferă la arhitectură. La scurtă vreme după absolvire (1907) își va începe activitatea în acest domeniu, proiectând – printre altele – biserica romano-catolică din Zebegény (1908-1909), complexul de clădiri al Grădinii Zoologice din Budapesta, împreună cu Dezső Zrumeczky (1909-1910), Muzeul Național Secuiesc și spitalul din Sfântu Gheorghe (1911-1912, 1914), biserica reformată de pe strada Moșilor din Cluj (1912-1913) ș.a. La finele primului război mondial, după o călătorie de studii la Istanbul, deși i se oferă o catedră de arhitectură la Școala de Arte Decorative din Budapesta, se va stabili în Transilvania, unde – la început – se va ocupa de organul de presă al Partidului Maghiar, „Vasárnap”.

Ca arhitect, a căutat să valorifice tradițiile populare din Transilvania, îndeosebi pe cele din zona Călată, de unde era originară soția sa, elaborând totodată lucrarea *Erdély népének építőművészete* [Arta arhitecturală a poporului din Ardeal]. Ca editor s-a numărat printre fondatorii, în 1924, a lui Erdélyi Szépművés Céh [Corporația Ardeleană a Artelor Frumoase], care va juca un rol de seamă în promovarea literaturii maghiare ardelenice. A fost totodată redactor la „Erdélyi Helikon”, din 1931. O bună parte din creația sa a fost realizată la Stana, localitate din apropierea Huedinului, unde își avea proprietatea în anii interbelici și Onisifor Ghibu. Din creația sa literară se cuvin a fi reținute romanele *Varjú nemzetség* [Neamul Varjú] (1925), *A Gálók* [Familia Gál] (1930) și *Országépítő* [Ctitorul de țară]. După sfârșitul celui de-al doilea război mondial devine profesor la Institutul de Agronomie din Cluj, continuă să proiecteze biserici și imobile, restaurează clădiri medievale etc, înregimentându-se totodată în Uniunea Populară Maghiară, fiind chiar președintele filialei regiunii Cluj (1945-1946) și deputat (1946-1948).

Asupra lui vezi: Balázs Pál, *Kós Károly*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971; Lajos Kántor, *Erős, sorsszerű parancs* [Presiunea timpului și destinului], în „Korunk”, I, 1990, nr. 3, p.294-304; Samu Benkő, *Kós Károly és az alku erkölce* [Károly Kós și etica tranziției], în „Valóság”, XXXVI, 1993, nr. 12, p.18-25; Zsolt K. Lengyel, *Kós Károly és a „Kalotaszeg” 1912. A XX. Századi transzilvanizmus kezdeteihez* [Károly Kós și periodicul „Kalotaszeg”, 1912. Asupra începutului spiritului ardelean al secolului XX], în vol. *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének 80-ik évfordulójára* [Zsigmond Jakó la 80 de ani], Cluj, Az Erdélyi Múzeum, 1996, p.346-376; Anthony Gall, *Kós Károly műhelye: tanulmány és adattár* [Atelierul lui K.K.: Studiu și bază de date], Budapest, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2002.

István SÜLYÖK

DRUMUL NOSTRU

Când în luna decembrie a anului 1918 a pășit pe pământul Europei Wilson[1], de la care s-a așteptat atât de învingători, cât și de învinși inaugurarea timpului nou fericit, episcopul Oxfordului, Gore, a salutat sosirea lui, care aducea pacea, printr-o scrisoare: „Nu mă îndoiesc – zice scrisoarea – că în mentalitatea claselor civilizate ale Europei astăzi este încă mult din ceea ce se opune realizării planurilor d-voastră. Dar tot atât de puțin mă îndoiesc și de aceea că inima și voința însăși a poporului va fi pretutindeni lângă d-voastră”.

Onorabilul episcop, drept vorbind, nici n-a greșit în constatarea sa. Mentalitatea Europei, reprezentată astădată de clasele civilizate ale popoarelor învingătoare, de fapt atât de mult s-a opus teoriei lui Wilson încât a împiedicat cu totul realizarea ei. Văzând acest rezultat, puțină importanță practică poate să aibă întrebarea, dacă aceasta s-a făcut conform voinței însăși a popoarelor învingătoare sau contra acestora. Mult mai importantă – pentru că e esențială – este partea aceea a chestiei că oare pentru ce a trebuit să sufere planurile [unui] mare naufragiu chiar prin rezistența acelora a căror chemare este servirea cauzei progresului și evoluției.

Chestiunea aceasta interesează și atinge mai de aproape pe membrii națiunilor minoritare, care așteaptă de la victoria gândirii solidare europene rezolvarea situației și satisfacerea intereselor lor. Nu numai în general, pentru aceea că realizarea ordinii noi – al cărei cel mai puternic stâlp este chiar rezolvarea fără rezerve a chestiei minorităților – și-ar revărsa primele efecte salutare, binefăcătoare, chiar asupra națiunilor minoritare, ci în primul rând din punctul de vedere al problemelor practice. Anume, mentalitatea europeană generală, din cauza căreia au căzut ideile lui Wilson, se prezintă înaintea cugetătorului minoritar în formă concretă și prea-practică: în antipatie, ură, cu care se privesc pretutindeni din partea factorilor îndrumători ai națiunilor majoritare, stăpâne peste state, drepturile minorităților, care ar fi postulatele cele mai urgente ale ordinii noi.

Înlăturarea acestei antipatii este o chestiune practică primordială pentru membrii minorităților, care prin toate lucrările lor în această direcție ar servi și interese generale europene.

Căderea teoriei lui Wilson la Versailles, înveninarea chestiei minoritare în statele cărora prin tratatele de pace le-au revenit minorități, se explică pe deplin prin epoca mai nouă a dezvoltării istorice a Europei. Dar tot acolo găsim și exemple decisive referitoare la aceea, cum ideea oprește și fără milă îndrumă spre direcții noi urmarea mecanică a dezvoltării.

O asemenea idee a reprezentat Wilson, și numai el s-a dovedit de slab, dar nu și ideea, care a fost recunoscută de el și a cărei realizare este așteptată și pretinsă ca un ser mântuitor de corpul uriaș și puternic, dar atins de morbul grozav al Europei, deși rațiunea înconștientă, din prejudecii aderență metodelor învechite, deocamdată cu încăpățănare deneagă primirea medicinei.

Ideologia lui Wilson, afară de spiritele intelectuale cele mai de seamă și mai nobile ale Apusului, este adoptată de partea cea mai mare a cugetătorilor minoritari. Că sunt siliți la aceasta prin situația lor, nu contestă esența chestiunii. Dimpotrivă, și în aceasta se dovedește înțelepciunea mare a ordinii din lumea aceasta prin faptul că constrânge la luptă mase mari pentru un viitor mai frumos al omenirii. Prin credința și sacrificiul sclavilor a ajuns creștinismul în cadrul puternic al progresului omenesc.

Deci pentru noi, politicienii, scriitorii și artiștii națiunilor minoritare, este o datorie vrednică de toată însuflețirea a îndruma națiunea majoritară a statului nostru în direcțiunea acestor țeluri. Vedem în această chemare un destin istoric și cumpănim mijloacele care ne stau la dispoziție.

Avem să ne dăm seama de aceeași doi factori despre care vrednicul episcop al Oxfordului atât de bine a observat că stau față-n față.

Cu toată puterea noastră intelectuală ne-am putea atașa la mișcările zguduitoare de lume, care cu tot prețul și peste toate obstacolele și distrugerile doresc să aducă poporul la aceea să-și cârmuiască însuși soarta numai de el. Aceasta deși pare periculoasă, totuși pare că ar duce la rezultat. Sau am putea încerca să stăm la discuție cu mentalitatea claselor îndrumătoare ale țării noastre, care ostilă – sau poate mai mult fără înțelegere și considerare – stă în fața drepturilor minoritare. Aceasta, așa ni se pare astăzi, nu prezintă nici o speranță.

Noi ne alegem totuși aceasta din urmă. Credem că ceea ce nu ar putea realiza ideea, nu o va putea realiza nici simpla împingere a puterii. Și noi credem fără șovăire în puterea productivă a idealului.

În ordine nesfârșită se prezintă și în viața noastră publică dovezile pentru dreptatea noastră. Trebuie să le spunem numai, ca oamenii cinștiți și dreپți să le înțeleagă și să cumpănească greutatea lor. Glas nou și puncte de vedere noi se vor desprinde din scrisul nostru, care mereu vor arăta cealaltă parte a monedei, care fiind încontinuu în umbră, nu e totdeauna și necondiționat de mai mică importanță. Credem că prin aceasta vom servi nu numai interesele noastre, dar și cele ale poporului român și ale solidarității europene.

Pentru aceasta, pe lângă mari jertfe materiale și efortări, edităm „Glasul minorităților”, a cărui redactori și editori maghiari cu plăcere văd pe oricine care ar lua cuvânt la această chestiune. Aceste șase pagini modeste constituie astăzi singurul loc de unde putem vorbi direct la opiniunea publică română. Că tot această chemare nu ne-o putem împlini și de la tribuna legislației nu e din vina noastră.

Am învățat românește spre a putea face aceasta; prin aceasta am făcut pasul mai mare și mai greu – pasul mai mic și mai ușor: acordarea unei atenții celor scrise de noi și recunoașterea intențiilor noastre curate privește opinia publică română.

Sperăm că nici aceasta nu va lipsi.

Iată drumul pe care am pornit spre a servi împreună cu interesele națiunii noastre minoritare și ale națiunii române și interesul progresului general european.

În „Glasul Minorităților”, I, 1923, nr. 1, p.1.

István Sulyok (1881-1963), jurnalist, absolvent al Facultății de drept din Budapesta, cu doctoratul susținut la Cluj, a fost fondator (alături de Elemér Jakabffy) și redactor al publicației „Glasul Minorităților”, ce apărea la Lugoj, iar în 1925 redactor șef al cotidianului „Ellenzék”. În 1932 devine deputat în Parlamentul României.

[1] Woodrow Wilson (1856-1924), președintele Statelor Unite ale Americii. Autor al proclamației din 8 ianuarie 1918 care, printre altele, prin punctul 12 impunea o nouă concepție cu privire la problema minorităților naționale. Până la primul război mondial n-au existat reglementări internaționale în acest domeniu, iar tratatul de pace de la Saint-Germain dintre Puterile Aliate și Asociate, pe de o parte, și Austria pe de altă parte, semnat și de guvernul român la 9 decembrie 1919, cuprindea dispoziții și reguli precise cu privire la drepturile ce se cereau a fi asigurate de către statul român minorităților naționale. Prin această convenție, România se obliga ca o parte a prevederilor, și anume art. 2-8, să fie recunoscute ca legi fundamentale și ca nici o dispoziție internă să nu fie în contradicție cu tratatul încheiat între România și Puterile Aliate. Articolul 11 se referea la acordarea autonomiei culturale și religioase a sașilor și secuilor.

Miklós KRENNER

GREȘEALA CARDINALĂ

În urma studiilor mele în materia istoriei stau pe baza determinației filosofice, iar în urma temperamentului meu sunt omul dorinței de înțelegere. Evenimentele vieții le văd izvorâte din forță superioară, sentimentele individuale le cumănez cu răbdare. Fiind radical în politică, am fost și mai înainte dușmanul exploatării și al naționalismului ofensiv. Natural de prezent, după cataclismul cel mare, n-am nici un motiv ca să-mi schimb punctul de vedere. Cu o consecvență inexorabilă reiau lupta după căderea exagerării maghiare și în contra exagerărilor române victorioase, stând cu fidelitatea cetățenească pe baza drepturilor minoritare stabilite, durere, până azi numai pe hârtie. Din acest punct de vedere aș dori a face o privire asupra metodei politicii române, după părerea mea d'a capo greșită. Aș dori să spun că politica românească a pierdut din vedere un punct foarte important: a neglijat psihologia națiunii minoritare maghiare.

Nu insist pe lângă greșelile cardinale, provenite din răzbunare după preluarea imperiului, care sunt recunoscute și scuzate de înșiși bărbații de stat. Aceasta azi n-are prea mare importanță. Aplecarea firească spre răzbunare a învingătorilor este o apucătoare, o pornire naturală omenească, mai ales după războiul mondial, care a dărâmat sentimentele cultivate ale solidarității omenești. Amețeala și dezrobirea sunt sfātuitori răi. Atrocitățile dese nu le-a comis poporul român, bun la suflet, în contra poporului maghiar, asemenea bun la inimă, ci le-a comis structura conducerii noi. Brutalitățile, arestările, procesele de înaltă trădare erau în mare parte operele unor indivizi scoși la iveală din necunoașterea și neînsemnătatea lor de mai înainte și a fost de la sine înțeles că prima garnitură s-a luat de unde s-a putut. De atunci, selecționarea naturală pe aceștia i-a îndepărtat. Găsesc de natural și aceea că se privea cu multă asprime asupra ungurilor, care nu-și ascundeau durerea și înaintea ratificării[1] negau depunerea jurământului de fidelitate, că au început să dărâme instituțiile vechi sub pretextul unificării, cu intențiunea clădirii de urgență a statului național chiar și eventual contra convingerii mai bune. Pot înțelege restrângerea treptată a libertății publice. După războaie mondiale e lucru obișnuit să ajungă la putere pornirea absolutistă. Și în privința aceasta nu este deosebire între leninism, clemenceaunism, fascism și balcanism. Este de înțeles că de la guvernarea lui Maniu, care pe de o parte maltrata, dar cinstea totuși pretențiile culturale ale minorităților, am dat înapoi la dictatura liberală brătienistă, naționalizatoare cu atâta rigiditate, cu religiile asortate după rang, cu politica sugrumării școlilor și cu naționalismul exagerat. Toate le înțeleg, multe le judec de inevitabile și destul de multe de scuzabile.

Una nu pot înțelege însă, în primul rând din partea d-lor Maniu et comp., care cunosc perfect de bine ungurimea, în al doilea rând din partea guvernelor alcătuite din partidele din Regat, care au fost crescute la orizont european, că n-au luat în considerare caracterul de rasă al ungarilor și că au stăruit a-i speria și a nu-i câștiga, au căutat a exploata și nu a utiliza ungurimea, această energie culturală și economică, indiscutabil foarte importantă. Am pierdut momentul psihologic, care rar se dă, când ungurii, după ratificarea păcii, deșteptându-se din marea lor durere, au înțeles situația cinstită și loială și s-au acomodat aceleia definitiv. Bismarck a zis foarte nimerit că spiritul istoriei trece în rezezeală de multe ori peste galeria fiecărui bărbat de stat și genialitatea guvernării constă chiar în aceea că la un moment dat caută să-i prindă vâlul. Acesta este marele moment psihologic al istoriei. Chestiunea maghiară în România ar fi tranșată de mult, dacă în momentul ratificării s-ar fi recunoscut sosirea spiritului istoriei. Când se va repeta aceasta? Câte eforturi inutile se risipesc acum, câtă neîncredere se acumulează în cercurile guvernatoare și câtă amărăciune în cei asupriți!

Numai pe bază psihologică se poate guverna. Cunoașterea minimală a sufletului maghiarimii arată deja cum trebuie procedat cu ei. Acest popor nu se poate subjugă, acesta se poate câștiga numai cu cuvinte bune și cu inimă bună. Are un proverb care dă cheia sufletului său: „Cu cuvinte bune îl poți face să prindă păsări!” Dacă se apelează la fidelitatea sa, la cavalerismul său și la spiritul de jertfă, îți dă și cămașa sa. Preț neînsemnat cere în schimb. Respectarea limbii, a caracterului său național, care se topește în cultura sa generală și a situației sale juridice. În schimb, învață bucuros limba statului, cum a primit sub dominația netă a habsburgilor limba germană, odioasă mai înainte; face armata sub drapel străin și la comandă străină, își varsă brav sângele chiar și contra intereselor proprii, cum a dovedit-o aceasta cu o viteză stupidă în războiul mondial trecut, ține mult la dinastie, chiar și atunci când aceasta până la sfârșit stă departe de interesele sale și dacă nu-i atinge sensibilitatea este gata la eforturile cele mai mari, mai ales atunci când în curtea domnitorului strălucește o *femeie mare*. De la anul 1526, trăind în stat mutilat, se mulțumește cu drepturile publice mai mici, cum o dovedește soarta fatală a Constituției din 1867, care numai după marele cataclism și-a dat sufletul puțin glorios.

De ce nu s-a recunoscut punctul acesta al lui Arhimede, de ce nu s-a făcut uz de acesta până acum, de ce nu se fac măcar încercări? „Da ist der Hund begraben”. Dacă guvernul român începe o politică netedă, simplamente va executa obligațiunile primite prin tratatul de pace privitoare la protejarea minorităților, în legătură cu care a primit teritoriile noi, dacă admite pe deputații ungarilor în parlament și pe reprezentanții lor la curte, atunci câștigă în ungurime sprijinul neprețuit. Iar dacă și după sosirea unui nou moment istoric continuă cu aplicarea răzbunării după metoda evului mediu, dacă nu respectă obligațiunile angajate pentru protejarea minorităților, dacă continuă politica forței brachiale, înveninează buba maghiară și otrăvește

întreaga circulație de sânge a statului. Nu, la aceea să nu se gândească, că reforma agrară în felul ei, naționalizarea și lupta culturală vor duce la rezultate bune. Din această luptă ungurii vor ieși întăriți numai! Acestea vor cauza o pasivitate intransigentă și pasivitatea în cadrul legilor existente este o veche armă de apărare a ungarilor.

Este oare nevoie de mărirea rupturii dintre majoritate și minoritate? Trăim oare astăzi un veac atât de fericit? Este oare interesul unui stat încordarea permanentă? Oare se tem într-adevăr de iredentism? Contactul cu oricare ungar serios în primele momente arată că ungurul în privința iredentismului este absolut un antitalent născut. Toată structura întregii lumi interne a lui contrazice comploturile și cheștiile secrete. Încercările copiilor, alimentate din dramele de detectivi, din primele vremi tragice, nu pot veni în considerare. Acest popor își poartă inima pe palmă și gândirile sale se nasc așazicând în gură. Oare contrastul raselor ar exclude apropierea? Nu. Rasa maghiară și română sunt înrudite. Amândouă sunt din sânge turanic și slavon, deosebirea este la unul micul adaus german, la celălalt cel latin, ceea ce echivalează cu soarta istorică analoagă. Limba lor deosebită, la fel n-are pereche în Europa centrală, așa că sunt avizați unul la altul. Să admitem că deocamdată se ascund și pentru viitor înapoia perdelei luptei naționale. Pericolul comun slav oare nu privește la fel *toată* ungurimea și *toată* românimea? Astfel, nu numai câștigarea minorității maghiare, dar și a Ungariei e un interes românesc bine chibzuit. Ce e drept, felul cum eu privesc mersul lumii, îmi șoptește altceva: contopirea cadrelor actuale de stat, într-o unitate mai mare economică. Confederațiuni, state unite, acestea sunt visurile mele, ca singurele posibilități de ieșire din catastrofele de azi.

Rolul splendid ce așteaptă pe România, care cu o diplomatie totdeauna excelentă a ajuns un noroc atât de minunat la Conferința de Pace, să exploateze situația, ceea ce nu se poate desfășura altfel decât prin colaborare strânsă între ea și Ungaria, eventual chiar și prin uniune. În politică nu sunt imposibilități. Dușmanul de ieri poate să devină azi aliat. România și-a putut găsi și până acum cu un dar admirabil prietenii și dușmanii. În politică, fan-tezia reală este mijlocul cel mai potrivit.

Să nu mergem însă așa departe. Să luăm lucrurile așa cum sunt astăzi. Minoritatea maghiară nu se mai poate privi astăzi de un dușman învins, care să trebuiască a se lega de fiare. Ungurii sunt un nou grup de cetățeni, care trebuie utilizați. Cât se poate de cuminte, în baza principiului „suprema solus”. Cu excluderea oricărui subiectivism înfumurat. Să o facă guvernele. Să o facă și clasele, apropiindu-se unele de altele. Deja au început-o scriitorii și artiștii, ici-colo dascălii. Și-au gustat sufletele și le-au găsit dulci. Nu s-a clătinat prin aceasta temeiul României Mari și nici minoritatea maghiară nu a devenit obraznică. Nu trebuie altceva decât recunoașterea că am umblat până acum fără motive pe cărări greșite. Ungurii umblă cinstit pe calea loialității datorate patriei noi. Aceasta i se impune de interesele sale bine pricepute. Să o facă și puterea. Trebuie urmat sfatul marelui înțelept maghiar

Francisc Deák[2]: „Paltonul care s-a îmbumbat rău, trebuie desbumbat și din nou îmbumbat de la început”. Are dreptate un proverb tătarăsc: „Mai bună e o pace slabă decât un război gras”.

În „*Glasul Minorităților*”, I, 1923, nr. 3, p.3-4 (semnat: *Spectator*)

Miklós Krenner (1875-1968), profesor și jurnalist, absolvent al facultății de litere și filosofie din Cluj. Încă de la douăzeci de ani întreține o rubrică de cronici teatrale în „Ellenzék”, iar o vreme va fi profesor la Deva și Arad. După război este colaborator principal la „Rendkívüli Újság” (1920-1925) și „Erdélyi Hírlap” din Arad (din 1923), iar ocazional și la alte periodice, precum „Ellenzék” și „Magyar Kisebbség” (toate din Ardeal), „Magyarság”, „Független Magyarország”, „Magyarország”, „Magyar Nemzet”. În 1924 devine membru al Societății Literare Ardelene, iar în 1942 participă la fondarea Comisiei de Memorie Istorică Maghiară (Magyar Történelmi Emlékbizottság). După ieșirea la pensie, în 1943, se stabilește definitiv la Budapesta. Miklós Krenner este autorul unor lucrări precum: *A nemzeti királyság eszméjének kialakulása* [Formarea conceptului de monarhie națională] (Arad, 1901); *Néhány szó a Tanácsköztársaságról* [Cîteva cuvinte despre Republica Sovietelor] (Budapesta, 1919); *Petőfi Sándor* (Arad, 1922); *Arad. Városkép* [Arad. Portretul orașului] (Budapesta, 1937) ș.a.; o antologie Miklós Krenner (Spectator), *Az erdélyi út (Válogatott írások)* [Drumul Ardealului. Scrieri alese], a fost editată de Béla György, Székelyudvarhely, Haáz Rezső Kulturális Egyesület, 1995. Asupra lui Krenner vezi: Béla György, *Az ismeretlen Spectator. Krenner Miklós pályaképe* [Spectator necunoscut. Cariera lui M. Krenner], în „Korunk”, VI, 1995, nr. 6, p.81-91.

[1] Este vorba de ratificarea documentelor unirii din 1918 în cadrul lucrărilor Parlamentului României din 29 decembrie 1919.

[2] Ferenc Deák (1803-1876), om politic maghiar, unul din promotorii compromisului austro-ungar din 1867.

József HORVÁTH

LA CHESTIA IREDENTISMULUI

Între problemele naționalităților, obiectul cel mai des al discuțiilor este iredentismul, motorul parte recunoscut, parte secret al celor mai multe dispozițiuni ale guvernelor, valul vechilor drepturi omenesti și naționale. E acesta un obiect de discuție, care nici în relațiile sale principiale nu este isprăvit, cu atât mai puțin lămurit, e înconjurat de mulțimea de păreri primitive, care de care mai greșite – până la scandalizare – în mentalitatea politicienilor și ziariștilor de seamă, așa că ocupația cu această chestie mult timp nu-și va pierde actualitatea.

Că ce mare e neorientarea în jurul relațiunilor principale ale acestei chestiuni reiese din acuzațiile d-lui Nicolae Iorga, unul dintre cei mai geniali români, în contra ungarilor, ridicate în repetate rânduri, chiar și cu ocazia vorbirii d-lui Iosif Sándor[1], ținută la 17 martie a.c., și le privește drept principală dovadă a iredentismului maghiar. Zice d-l Iorga că până când nemții, și în special sașii, au aderat cu însuflețire la hotărârile de la Alba Iulia și la proclamarea ruperii de Ungaria, ungurii nu au aderat la alipire, nici la rupere, nici mai târziu.

Este evident că a susține o astfel de dorință față de poporul maghiar bătut de soartă, adică a pretinde să salute cu osana, cu bucurie și însuflețire mutilarea trupului națiunii, și în lipsa acesteia a acuza ungarimea de iredentism, numai o oarbă patimă politică o poate face. Cu astfel de nenorocire se poate împăca, dar a pofti ca un popor să primească cu însuflețire un asemenea act, mutilarea trupului său politic, până aici unitar, și în lipsa acestuia să se acuze de iredentism – aceasta, evident, nu e vorbă serioasă.

Dacă astfel cugetă mințile cele mai de seamă ale României, ce judecată temeinică putem aștepta de la politicienii și ziariștii „de duzină”?

Cu mentalitatea d-lui Iorga se poate considera identică mentalitatea publicului mare, care privește cu cea mai mare bănuială orișice mișcare a naționalităților și nu dă nici un semn că ar pune ponde <greutate> pe câștigarea minorităților și efectuarea consolidățiunii.

Or, e neîndoios că România, prin tratatele de pace sporindu-se cu câteva milioane minorități, dintr-o situație foarte favorabilă ar fi putut începe munca pacificării naționalităților. Germanii au declarat aderarea[2], ungurii s-au așezat pe punctul de vedere al așteptării, conducătorii lor au declarat la toate ocaziile că nu stau pe bazele iredentismului și vor să fie cetățeni fideli ai României. Față de aceasta, se poate constata că ungurii, la timpul său până când există în întregime Imperiul Sfântului Ștefan, n-au găsit situația cea mai favorabilă. Românii și slovacii duceau cea mai aprigă luptă politică și

socială față de unguri, declarație de fidelitate cel mult câte unul dintre subșefi făcea, pe când conducătorii Maniu, Vaida, și la slovaci Hlinka, nu au făcut nicicând declarație de fidelitate.

Că politica oficială a României nu încearcă a exploata situația aceasta favorabilă și a dezarma ungurimea rănită la suflet prin o politică minoritară mărinimoasă, pătrunsă de ideea libertății, și a o lega de soarta statului român – dovedește o miopie politică care se apropie de orbire.

La punctul acesta, din partea românească ne întâlnim cu următoarea obiecțiune: ungurii nu vor ierta nicicând ruperea Ardealului și Banatului și se vor folosi de prima ocaziune istorică pentru efectuarea realipirii. Față de tendința aceasta, toate declarațiunile de fidelitate sunt vorbe goale, neserioase și nesincere, în care nu e permis a se încrede. Ungurii fiind iredentiști în urma situației lor, este zadarnică orice încercare de împăcare și mai bine să se aplice pe toate terenurile vieții de stat o politică nemiloasă și, în cei 20-30 ani de pace ce stau la dispoziție, naționalitățile se vor putea constrânge la capitularea completă. Cam aceasta e mentalitatea politicii oficiale.

Acest raționament însă, oricât de plauzibil se prezintă, suferă de mai multe feluri de greșeli fundamentale, pe care trebuie să le arătăm la acest punct.

Este adevărat că ciuntirea Imperiului Sf-lui Ștefan a atins cât se poate de dureros pe toți maghiarii, însă la inaugurarea unei politici nu punctele de vedere sentimentale sunt îndrumătoare, ci posibilitățile concrete, care se pot aștepta după calcul omenesc. Politicianul trebuie să compeze pe situația actuală, pe realitatea nemiloasă, și ungurii atât din Ungaria nouă, cât și din teritoriile dezlipite de la subscrierea tratatelor de pace au dovedit că își pot impune rezervă față de impulsurile patimilor și își pot proiecta o politică dictată de rațiunea calmă, acomodându-se acesteia. Ungurii, știind că stau în fața puterii unite a marii și micii Antante și că Ungaria ciuntită dispune de o armată relativ mică, ca să nu se expună la nimicirea totală, s-au împăcat cu aceea că nu merg cu capul de perete, se supun obligațiunilor dictate de tratatele de pace, caută să se afirme prin muncă culturală pașnică. Și că decizia aceasta este fermă, reiese din atitudinea care au dovedit-o la venirea regelui Carol în țară. Națiunea maghiară, în mare parte dinastică, observând pericolul mare ce ar însemna venirea regelui Carol la cârmă, cu arme a împiedicat așezarea lui Carol în țară[3].

Tot așa, ungurii din România, recunoscând că politica luptelor dârze ar cauza reciproc răni, atât pe partea românilor, cât și a ungurilor, au ajuns la rezoluția că nu încep luptă în contra românilor, ci acceptând situația creată de tratatul de pace, dau ocaziune românilor ca în locul politicii maghiare față de naționalități, declarată de contra-culturală, să pună o politică de nivel mai înalt, corespunzătoare experiențelor politice mai noi, care va liniști sufletele.

Greșeala politicii oficiale române este dublă. Întâi confundă sentimentul cu decisiul, a doua pierde din vedere influența pe care o au ideile și concepțiile mari asupra sufletului omenesc. Dacă ungurii n-ar fi avut intențiunea

categorică de a primi ca bază situația schimbată, ar fi avut posibilitatea a se folosi de atitudinea dubioasă care înconjoară declararea hotărâtă, pe față, care a fost urmată de partidele naționalităților din Ungaria veche. Dar fiindcă pentru motivele concrete actuale au consimțit să primească situația nouă, toți conducătorii partidului maghiar au declarat că nu vor a fi cetățeni loiali ai României noi și nu urmăresc o politică imposibilă a sentimentelor. Acesta este adevărul între sentiment și între politica deciziilor.

Celălalt punct de vedere, de o importanță foarte mare, ignorat de politica oficială minoritară în România, este efectul ideilor conducătoare politice și instituțiile ce izvorăsc din acestea.

Opinia publică aceea, care la timpul său a umplut presa mondială cu plângeri în contra șovinismului maghiar, aproape cu aprobare unanimă ia act de violarea repetată a libertății, conștiinței și comorilor comune ale omeneirii, care se cuprind în atacurile contra minorității maghiare și în contra culturii ei. *Politica bine înțeleasă față de naționalități are un singur principiu fundamental acceptabil, din care izvorăsc toate celelalte concluzii: a căuta cucerirea sufletească a naționalităților și prin instituțiuni pătrunse de ideea libertății a lega minoritățile de soarta statului.*

Apărătorii politicii oficiale zic la aceasta că este indiferent ce politică urmărim: liberală sau șovinistă, căci rezultatul este același: ungurii nu se pot câștiga cu nici un fel de politică, astfel e mai bine dacă facem o politică șovinistă a forței și românizăm dintre unguri câți numai se poate.

Cei care cugetă astfel, se dau de gol că nu cunosc nici istoria, nici adevărurile simple ale științei sociale. Nu e adevărat că ideea națională este cea mai puternică materie de cicatrizare și că față de efectul ei dispar efectele instituțiilor de libertate. Tendința cea mai principală a unităților și societăților omenești rămâne totdeauna satisfacerea nevoilor omenești atât materiale, cât și morale și culturale. Societatea care satisface aceste nevoi, cel puțin în raport cu cultura mediocră a națiunilor avansate, își asigură adeziunea indivizilor din societate. Societatea care neglijează scopul acesta, sau chiar se opune acestuia, provoacă indiferența, nemulțumirea și în fine simțul dușmănos al diferitelor grupări sociale. Astfel s-a născut în coloniștii englezi din America de Nord simțul de nemulțumire și dorința de dezlipire în urma politicii strâmte care s-a manifestat față de ei de la patria mamă. Iată cum limba comună engleză n-a fost în stare să mențină unitatea între popoarele de aceeași limbă și când interesele lor au ajuns în conflict, s-au desfăcut în state aparte. În schimb însă, când Anglia a recunoscut că politica strâmtă duce la catastrofă și față de buri, cucerită prin armă, a făcut uz de o politică adevărat liberală; ura arzătoare a burilor în timp de zece ani s-a potolit atât de mult, încât nici perspectivele ispititoare ale războiului mondial nu i-au putut aduce la aceea, să ridice arma contra imperiului englez.

Același efect al politicii liberale se poate observa și la cele trei popoare ale Elveției, pe care le leagă laolaltă indivizibil comunitatea intereselor, spiritul libertății, care fără nici un gând ascuns trage și aplică toate consecințe-

le în privința libertății politice, economice și culturale, și în privința respectării susceptibilității naționale. Ceea ce a fost posibil la buri, nu mai puțin răniți, de ce nu ar fi cu puțință și la unguri care, pe lângă marea neînțelegeri, au totuși multe relațiuni de interese comune cu românii?

Greșeala uriașă a politicii oficiale române, care nu se poate accentua îndeajuns, e că durerea sufletească a ungurimii, cu care a primit situația prezentă, o identifică cu iredentismul, pe când cea dintâi este o simplă stare sufletească, iar cea din urmă o tendință politică, un rezultat al deciziilor, care în decursul istoriei s-au dezvoltat totdeauna acolo unde politica oficială n-a tras toate consecințele din tendințele naționalităților spre o libertate culturală, unde politica a văzut pericol în libera mișcare socială, politică, culturală și economică a minorităților și în afirmarea lor și în concurența liberă. Politica aceasta ajungând în conflict cu un sentiment fundamental al omului, cu sentimentul național, drept reacțiune va invoca curentul iredentist, care însă nu va izvorî din ura ungurilor, ci va izvorî din metoda greșită, care acelui puternic sentiment omenesc – sentimentul național – îi reneagă drepturile naturale.

Ungurii, în decursul istoriei, au dovedit-o destule ori că nu se lasă conduși de sentimente, ci se pot supune stărilor faptice chiar și prin reprimarea sentimentului. În această privință, e de-ajuns să ne referim la două momente istorice importante. Primul rege al Ungariei, Ștefan cel Sfânt, văzând că ungurii trebuie să se acomodeze culturii creștine, a rupt cu vechiul păgânism, a admis în țară pe misionarii creștini, masele industriașilor străini, așa că aceștia au alcătuit insule de limbă aparte și au inaugurat teza: „regnum unius linguae debile et fragile”. Partea mare a ungurimii a văzut cu adâncă durere suprimarea tradițiilor strămoșești și afirmarea în primul rând a străinilor, dar s-a străduit fiindcă a recunoscut că supunerea înaintea culturii mai înalte numai rezultate bune poate aduce. Darul acesta de acomodare și aplecarea firească pentru acceptarea culturii avansate a salvat ungurii de la ruina sigură și a depus fundamentul statului milenar.

Al doilea document pentru dovedirea cugetării reale a ungurilor, că poate urma o politică contrară momentelor de sentiment, este atitudinea luată după catastrofa de la Mohács. Oare a mai fost în istorie o decizie mai amară, mai dureroasă decât aceea când ungurii au fost nevoiți a frânge independența lor națională, a primi o dinastie străină spre a ajunge la un ajutor în contra turcilor cuceritori? Dar s-au liniștit, s-au expus la dominația de secole a Habsburgilor, fiindcă au văzut că trebuie să urmeze politica dictată de rațiune. Aceste două momente istorice dovedesc îndeajuns că ungurii înțeleg a face o politică contrară sentimentelor, în interesul binelui obștesc, și se poate da crezământ devotamentului lor, cu care vor a merge cu românii pe calea înțelegerii reciproce.

Ungurimea a înțeles chemarea timpului, care cere o asociere cât mai strânsă pentru colaborare la munca comună culturală. Acum este rândul politicii oficiale să grăbească a încuraja acea atitudine: să dea libertatea

cuvенită școlilor minoritare, susținând dreptul de control asupra limbii de predare, de care control nu se înstrăinează naționalitățile. Să recunoască libertatea cu privire la alegerea școalei și să nu facă presiune asupra ungurilor, neamțului și evreului că în ce școlii să se înscrie, să deschidă școli secundare și universități pe seama minorităților și atunci să vadă dacă va scădea prestigiul statului și valuta și dacă nu va crește puterea de coeziune a clădirii statului.

Până când însă politica oficială se opune la toate acestea, ea însăși menajează ideea iredentismului și o politică de felul acesta nu este altceva decât politica despărțirii artificiale a românului și ungurului, care în decursul istoriei atât de multe ori au luptat umăr la umăr, nu este altceva decât politica lipsei de rațiune și a sinuciderii.

Caransebeș, august 1923

În „Glasul Minorităților”, I, 1923, nr. 4, p.1-6

[1] József Sándor (1853-1945), scriitor și om politic, născut la București, unde emigrase tatăl său – Dénes Sándor –, fost luptător în armata lui Bem, după înfrângerea Revoluției de la 1848. Studiile secundare le-a făcut tot în capitala României, iar apoi a urmat cursurile facultăților de medicină și de filosofie din București, Cluj și Budapesta. În 1885 se va număra printre fondatorii Uniunii Culturale Maghiare din Ardeal (EMKE), ulterior – în 1891 – întemeind și Uniunea Carpatină, cu scopul de a organiza mișcarea turistică ardeleană. József Sándor a fost și unul din principalii inițiatori ai Uniunii Secuiești (în 1892), care urmărea să ridice nivelul economic și cultural al acestei regiuni. Între 1895-1905 a fost deputat în Parlamentul de la Budapesta, iar din 1922 deputat și senator din partea Partidului Maghiar în cele două camere din România. A fost unul din cei mai activi militanți ai prieteniei ungaro-române, afirmându-se totodată ca primul traducător al lui Mihai Eminescu în limba maghiară. Din lucrările lui se cuvin a fi menționate: *Erdélyi útikalauz* [Itinerar ardelean] (împreună cu Lajos Merza, Cluj, 1891); *Kossuth Lajos történelmi küldetése* [Menirea istorică a lui Lajos Kossuth] (Cluj, 1892); *Valótlanságok* [Neadevăruri] (Cluj, 1899) ș.a.

[2] Asupra acestui aspect vezi: Monica Vlaicu, Gernot Nussbächer, *Aspecte privind adeziunea sașilor la actul din 1 decembrie 1918 oglindite în presa germană din Transilvania*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol”, Iași, XXV/2, 1988, p.237-242; Vasile Ciobanu, *Contribuții la cunoașterea istoriei sașilor transilvăneni, 1918-1944*, Sibiu, Edit. Hora, 2001, p.29-68.

[3] Este vorba de succesorul împăratului habsburg Franz Joseph, Carol I, care în calitate de rege al Ungariei era Carol al IV-lea. După căderea Republicii Sovietelor a lui Béla Kun, amiralul Miklós Horthy s-a afirmat ca omul forte al țării. În urma alegerilor generale din ianuarie 1920, majoritară în Parlament a devenit alianța Național-Creștinilor și a Micilor Proprietari, care a restabilit vechile instituții ale statului, iar sub presiunea armatei Horthy a fost ales ca regent al regatului ungar la 1 martie 1920. Deși mulți din demnitarii noului regim erau favorabili restaurării monarhiei, existând chiar două tentative de revenire a lui Carol al IV-lea (în martie-aprilie, apoi în octombrie 1921), datorită atitudinii puterilor aliate învingătoare și a țărilor limitrofe Ungariei, la 6 noiembrie 1921 Parlamentul de la Budapesta a votat detronarea habsburgilor, țara devenind „un regat fără rege”.

György BERNÁDY

UN DISCURS CARE NU S-A ROSTIT¹

Prea stimate d-le președinte!
Domnilor Deputați!

Cu ocaziunea alegerilor generale ținute în luna martie 1922, dintre membrii Partidului Maghiar din România, trei inși am primit mandat spre a lua parte la lucrările legislației române. Domnii Ștefan Paál, canonic, și Béla Fülöp, prefect penz., au ajuns în Senat, iar eu în Cameră[1].

Ca singurul membru al Partidului Maghiar din Camera Deputaților, deși eram suferind, am luat cuvântul în decursul dezbaterilor în chestia răspunsului la înaltul mesaj în ședința onor. Camere, la 10 aprilie 1922, cu scopul de a mă prezenta pe mine însumi și a vă prezenta dv. – deși în contururi restrânse – ungurimea din România și, prin dv., opiniei publice a țării întregi și ca să fac o declarație sărbătorească clară și hotărâtă, aici în fața Camerei, despre mentalitatea, deciziunea, atitudinea și punctul de vedere politic al ungarilor ajunși cetățeni ai României.

La începutul cuvântării mele am făcut mărturisire sinceră, că pe noi, ungurii ajunși fii ai României, ne-a atins dureros schimbarea survenită în situația de drept de stat asupra pământului nostru natal și în legătură cu aceea am arătat că schimbarea aceasta nu numai că ne-a cauzat dureri, dar ne-a pus în fața datoriei să ne hotărâm asupra sorții noastre viitoare, asupra apartinerii noastre în cadrul dreptului de stat.

Hotărârea n-a fost ușoară, dar deciziunea cu toate acestea era sinceră, cinstită și fără gând ascuns.

Noi, pe care cu toată schimbarea situației de drept de stat, ne-a reținut aici iubirea noastră nemărginită – și care niciodată nu se va stinge – pentru pământul nostru natal, precum și pietatea ce avem față de mormintele strămoșilor noștri, vrem să împărtășim soarta acestui pământ și precum acela a devenit acum o parte integrantă a regatului român, tot așa și noi am devenit cetățenii acestuia cu hotărârea neclintită ca, sub sceptrul glorios al Majestății Sale Regelui Ferdinand I, să asigurăm prin muncă cinstită nu numai pro-

¹ D-l Gheorghe Bernády, deputat, cu ocaziunea răspunsului la Mesaj a vroit să rostească o cuvântare, însă pentru oarecare motive a renunțat la aceasta. Ținem totuși de necesar să reproducem discursul, care s-a redactat anterior, pentru edificarea opiniei publice române. În numărul nostru trecut am adus discursul d-lui Bernády, rostit la Târgu Mureș. Cele înșirate acolo arată în parte motivul, de ce privește d-l deputat prezentul deșert și viitorul fără multe speranțe.

pria noastră fericire, ci și dezvoltarea, propășirea și consolidarea regatului român, a statului care ne unește pe toți.

În urma acestora am declarat că suntem deplin conștienți de faptul că soarta de drept de stat a pământului nostru natal s-a decis definitiv și fără putință a se schimba, și evenimentele în urma cărora pământul nostru natal a devenit parte integrantă a regatului român nu se pot reface niciodată și nicicum, deci primind ceea ce nu se mai poate schimba, ne acomodăm fără gând ascuns și cu o corectitudine care exclude orice șovăire situației date și ne împlinim toate datoriile ce se impun oricărui cetățean al acestui stat.

Suntem departe de orice tendințe iredentiste, nu avem nici un fel de comunitate cu mișcările bolșevice sau anarhice, nu nutrim planuri care ar tinde spre răsturnarea ordinii actuale de stat și sociale, căci suntem partizani ai ordinii de stat bazată pe respectul dreptului privat și pe societatea burgheză.

Nu întreținem nici un fel de legături politice cu conaționalii noștri rămași în afară de cadrul statului nostru, refuzăm a primi indicațiuni politice atât de la maghiarii ce se repatriază de aici, precum și de la cei emigrați din Ungaria de azi, sau de la orice alți factori nepoftiți. De soarta noastră voim să dispunem noi și numai noi, voim să umblăm pe picioarele proprii și vom umbla, fiind convinși că la îndrumarea sorții noastre numai aceia au cuvânt, care stau în legăturile acestui stat, a regatului român. Afacerile noastre voim să le discutăm numai cu factorii chemați ai acestui stat și având toată încrederea în dreptatea noastră și în înțelepciunea și bunăvoința factorilor competenți, nu așteptăm nici un sprijin din afară.

Ne acomodăm în toate; dorința exprimată de Majestatea Sa Regele Ferdinand către episcopul reformat Carol Nagy[2] noi o considerăm de ordin și în conformitate ne abținem de la orice relațiuni politice cu străinătatea, de la denunțuri, acuzațiuni sau trădări în fața străinătății și voim să dezvoltăm o muncă cinstită în interesul soluționării tuturor chestiilor care ne privesc aici acasă, în cadrele acestui stat.

După aceasta am arătat că oricine ar putea pune întrebarea: „De unde provin atunci toate procesele în care frații de același neam cu mine sunt acuzați de comploturi și trădări?”

La această întrebare nu pot da decât un singur răspuns: Binevoii a studia nenumăratele procese terminate până acum și ușor vă veți convinge că cea mai mare parte din ele n-au nici o bază serioasă, că cele mai multe din ele, după ce acuzații au suferit chinurile închisorii timp de mai multe luni de zile, s-au terminat cu sentința de achitare și că aproape în nici unul din aceste procese nu s-au putut stabili dovezi serioase de vinovăția celor acuzați de complot sau de trădare. Vă veți convinge astfel că prin ușurința și înconștiența agenților Siguranței și agenților provocatori angajați de cei dintrăi, mii de oameni au fost distruși moralicește, fizicește și materialicește, fără să fi avut totuși nici o vină.

Am concedat apoi că și în rândurile noastre se găsesc excepții: visători, utopiști, nevricoși etc. Dar aceștia sunt puțini la număr și nu poate fi acuza-

tă și făcută responsabilă marea masă a cetățenilor de naționalitate maghiară de ușurințele, neglijențele, greșelile sau crimele acestor înconștienți izolați.

Având în vedere acestea, v-am rugat, domnilor deputați, să nu generalizați nechibzuința câtorva copilandri, ușurința sau vina visătorilor în sarcina neamului maghiar, ci să binevoiți a lua în seamă și a ne judeca după atitudinea majorității maghiarilor din România, care liniștiți, muncitori, serioși și sobri nu cer nimic alta decât să fie judecați din acest punct de vedere. Dacă în culegerea informațiilor asupra noastră vă veți conduce de acest punct de vedere, nu mă îndoiesc că nu numai că ne veți scoate de sub bănuiala gravă care atârână asupra capetelor noastre, fără nici un temei, dar că va veți încredința în cel mai scurt timp că ungurimea din România se compune din elemente conștiente, cinstite, muncitoare, credincioase și demne de încredere, putând deveni deci un element de valoare pentru consolidarea acestui stat.

Am spus apoi că cu toate acestea, la patru ani după înfăptuirea României Mari și după schimbarea cetățeniei noastre, trebuie să mai vedem cu durere că nimeni nu se interesează de grijile și durerile noastre și nimeni nu vrea să bage în seamă dorința noastră sinceră de înțelegere și de viață pașnică, nimeni nu se întreabă cum s-ar putea rezolva aceste chestiuni, nu numai spre binele nostru, al maghiarilor din România, ci și spre accelerarea consolidării și progresului statului român, atât de mult dorite de toată suflarea acestei țări.

Am schițat apoi în linii largi situația grea a noastră, doleanțele care ne jicnesc, ne chinuiesc, exasperează și ne conturbă liniștea, totodată am înșirat și dorințele care le avem și mi-am exprimat speranța că situația noastră se va îmbunătăți îndată ce cei chemați ne vor cunoaște, iar subalternii vor observa că în fața guvernului și frunțașilor iritarea noastră permanentă nu este dorită.

Am interpretat apoi în numele ungurimii de aici o mulțumită sinceră d-lui profesor și deputat Nicolae Iorga pentru cuvintele d-sale binevoitoare rostite în ședința Camerei din acea zi și am declarat că noi, ungurii din România, suntem cetățeni fideli, treji, muncitori, conștiincioși și jertfitori, în schimb natural dorim o atitudine egală și toate drepturile și privilegiile care convin oricărui cetățean al țării.

În legătură cu aceea, am arătat că nouă nici chiar din partea celor preocupați nu se poate face alt reproș decât că suntem născuți maghiari, că avem ca limbă maternă limba maghiară, că am fost crescuți de părinții noștri ca buni maghiari și că cu toate că ni s-a schimbat cetățenia, vrem să rămânem maghiari și dorim să muncim ca maghiari.

Aceasta nu e o crimă, ci o virtute. Să nu încerce nimeni să facă din noi niște renegați, căci acela ce-și trădează neamul, la primul prilej își va trăda și dinastia și patria, ba chiar și pe Dumnezeu.

La sfârșitul vorbirii mele am zis următoarele:

„În timpul de față, domnilor deputați, eu nu vă cer nimic. Nu vă fac nici o propunere, nu mă refer la hotărârile din Alba Iulia, obligatorii pentru toți românii de pretutindeni, nu vă vorbesc nici de tratatul special, care apără drepturile minorităților, încadrat în Constituția României, ci fac apel, dom-

nilor deputați, numai la patriotismul, la conștiința, la chibzuința, la generozitatea inimii dv., la iubirea semenului, care trebuie să vă călăuzească și sunt convins că dacă dv. veți proceda după porunca acestora și așa veți da ascultare doleanțelor noastre, noi împreună cu dv. vom ajunge în scurt timp vremea când vom slăvi laolaltă pe cel de sus.

Atențiunea binevoitoare, cu care ați binevoit domnilor deputați a asculta discursul meu, aplauzele prietenoase cu care ați onorat câteva părți din vorbirea mea și felicitările călduroase din partea membrilor guvernului și a multora dintre dv., m-au făcut să uit suferințele cauzate de morb și am părăsit incinta Camerei cu convingerea îmbucurătoare și liniștitoare că am depus o muncă rodnică și am făcut servicii bune nu numai ungurimii din România, dar și întregului stat”.

Simțul îmbucurător și liniștitor al datoriei cinstit îndeplinite s-a potențat în bucurie plină de speranță, când în adunarea următoare a Camerei, în ziua de 11 aprilie, raportorul proiectului de răspuns la mesaj, dl. deputat Istrate N. Micescu, în cuvântarea d-sale care a încheiat discursul la mesaj, cu cuvinte prietenoase și recunoscătoare a amintit vorbirea mea și că după d-sa, dl. ministru de Externe, I.G. Duca, în numele guvernului, a făcut următoarea declarație în mijlocul repetatelor aplauze ale membrilor Camerei:

„D-lor! N-am pretențiunea aici să vă schițez în întregime acest program de muncă. Îl cunoașteți din programul nostru de partid. Vreau numai să spun că în această operă vom avea în vedere spiritul care trebuie să domnească într-o societate modernă și civilizată față de minoritățile etnice. În această privință să-mi dați voie să exprim toată gratitudinea mea și a colegilor mei d-lui deputat Bernády, pentru cuvintele care le-a rostit aseară. (Aplauze). Punctul nostru de vedere este că toate naționalitățile, fără deosebire de rasă sau de credințe religioase, trebuie să fie considerate în România Mare pe un picior de perfectă egalitate cu toți fiii țării (aplaude), cu o singură condițiune, ca aceste naționalități să se considere în cadrul statului român ca credincioși fiii ai statului nostru. (Aplauze prelungite). Ne-a bucurat declarațiunea d-lui Bernády de ieri pentru că, în numele numeroasei populațiuni maghiare care se găsește astăzi în hotarele României Mari, d-sa ne-a dat asigurări formale că în acest fel înțelege această populațiune datoriile ei către statul român. (Aplauze)”.

Bucuria, speranța și încrederea mea s-a întărit simțitor prin faptul că în ziua următoare, la 12 aprilie, am avut fericirea de-a lua parte în delegația Camerei care a prezidat răspunsul la Mesaj Majestății Sale Regelui.

Starea mea sanitară însă m-a forțat și eu în aceeași zi am fost nevoit să părăsesc Bucureștiul, iar după ce am sosit acasă, numai de vreo două ori am mai putut părăsi locuința și la 20 aprilie am ajuns pentru multe luni în pat.

De atunci a trecut un an și jumătate. Foarte mult timp, dar foarte mult am și suferit în acest timp, până când din mila lui Dumnezeu starea sanitară mi s-a îmbunătățit, așa că prin o mare abnegație am putut să viu din nou în fața d-voastră, la ședința Camerei.

Înainte cu un an și jumătate am părăsit după dezbaterea răspunsului la Mesaj incinta aceasta frumoasă cu credință, speranță și încredere și iată acum, după timp atât de îndelungat, după suferințe atât de multe, când mi s-a dat să iau parte iarăși la ședințele Camerei, vă găsesc din nou la dezbateră în chestia răspunsului la Mesaj.

Această întâmplare stranie mă deobligă să-mi dau seama de mine însumi și să constat ce s-a realizat în timp de un an și jumătate din acelea în care am crezut neclintit la timpul său, care le-am așteptat și care au pătruns cu o bucurie plină de speranță în sufletul meu.

La această dare de seamă a trebuit să constat cu întristare că din acelea ce am așteptat, am crezut și am sperat, nu s-a realizat nimic.

Nu s-a întâmplat nimic pentru clarificarea situației noastre și în interesul de a ni se ușura soarta. În contra, prin acelea ce s-au perindat în timp de 1 1/2 an s-a mai agravat situația noastră, perspectivele sunt mai nesigure și grijile noastre mai întunecoase și mai desperate.

Spre dovedirea afirmațiunilor mele aş putea vorbi mult despre bisericile, școlile, instituțiile culturale și economice, despre calvarul diferitelor așezăminte comerciale, industriale și sociale, precum a contribuabililor aparținători minorităților, despre atitudinea unor autorități și persoane oficiale față de masele noastre, față de frații noștri.

Dar nu amintesc nimic despre acestea, fiindcă văd cu întristare că nimeni dintre cei în drept nu se gândește la grijile, suferințele noastre, nimeni nu vrea să acorde atențiune fidelității, sobrietății și dispoziției noastre, nimeni nu se ocupă de problema cum s-ar putea rezolva chestiile care ne interesează mai de aproape, spre liniștea noastră și în favoarea țării.

În loc de a înșira jicnirile, plângerile și dorințele noastre, pun întrebarea: care e cauza că speranța mea nu s-a realizat? Care e motivul decepțiunii mele? Oare în noi este vina? N-am arătat oare o atitudine corespunzătoare loială sau n-am cumpănit înainte cu un an și jumătate cu o seriozitate și severitate potrivită împrejurările care au revărsat o credință, încredere și bucurie plină de speranțe în sufletul meu, cu toate că eram în stare suferindă în urma morbului?

Cu conștiință liniștită pot afirma că noi nu suntem de vină că soarta noastră nu s-a îmbunătățit, nu noi suntem cauza că situația noastră s-a agravat simțitor. Atitudinea universalității ungurimii din România era în toate absolut loială, cinstită și conștientă, am îndeplinit fidel datoriile, am satisfăcut conștiincios cele ce ni s-au impus și am căutat cu toată puterea ca în cerul de activitate în care ne-a așezat soarta, mai presus de asigurarea fericirii noastre proprii să aducem servicii valoroase interesului public, țării care ne unește pe toți.

Nu mă pot acuza că la timpul său am clădit speranța pe baze false, fiindcă atât atențiunea binevoitoare, cu care ați binevoit să ascultați vorbirea mea ținută înainte cu un an și jumătate, cât și felicitările călduroase cu care m-au onorat după cuvântare membrii guvernului și alți deputați, tot așa și

cele spuse de raportorul proiectului de răspuns la Mesaj, de dl. Istrate N. Micescu, dar în special cuvintele citate mai înainte din cuvântarea d-lui ministru de Externe, I.G. Duca, m-au autorizat în deplină măsură – dacă nu chiar m-au obligat – să privesc în viitor cu credință desăvârșită, lăsând la o parte îndoiala...

Deoarece noi n-am dat ocazie la procedura dușmănoasă aplicată față de noi și eu cugetând logic am crezut în viitorul mai bun, se naște de la sine întrebarea: oare care e cauza deziluziunii mele, care e cauza atitudinii fără rațiune și neprietenești aplicate față de noi?

Mult și de multe ori m-am gândit asupra acestei chestiuni și în rândul acestora de câte ori am căutat cauzele torturii noastre, am ajuns la trista constatare că cei în drept ori nu știu, ori nu vor să simțească situația noastră, sau nu știu, ori nu vor să ne înțeleagă.

Dar eu cu toate acestea nu renunț la speranță, ci voi insista chiar și în acest moment să pregătesc înțelegerea, fiindcă de aceasta nu numai noi ungurii avem nevoie, dar în interesul consolidării și al progresului în primul rând și în special are lipsă țara, care ne unește pe toți.

În interesul promovării înțelegerii necesare cu orice preț pentru noi toți nu mai scormonesc chestia, că oare care e de fapt motivul amăgirii mele și al atitudinii fără rațiune și neprietenos aplicate față de noi? Ci în speranța că guvernul, ascultând cuvintele binevoitoare rostite de dl. deputat N. Iorga într-o ședință recentă a Camerei în chestia minorităților, în fine se va coborî din înălțimea neajunsă și ne dă și nouă o atenție, tot așa cum înainte cu un an și jumătate; nici acum nu cer nimic, nu vă fac nici o propunere, nu mă refer la hotărârile din Alba Iulia, obligatorii pentru toți românii de pretutindeni, nu vă vorbesc nici de tratatul special care apără drepturile minorităților și care s-a înscris în Constituția României, ci apelez la fidelitatea dv. față de Rege, la patriotismul, la conștiința, la chibzuința, la generozitatea inimii dv., la iubirea de frate, fiind convins ca dacă veți proceda după îndemnul acestora, vom ajunge în scurt timp vremea când vom slăvi laolaltă pe Cel de Sus.

În „Glasul Minorităților”, II, 1924, nr. 1, p.20-27

György Bernády (1864-1938), absolvent al facultății de farmacie din Cluj și al celei de științe juridice din Budapesta. Se stabilește la Târgu Mureș, unde intră în politică și promovează un program liberal, în 1896 fiind ales deputat în parlamentul Ungariei. Între 1900-1912 este primar al orașului Târgu Mureș, fiind cel ce va da urbei un aspect modern, introducând de pildă apa și curentul electric. Pentru calitățile sale gospodărești, va ocupa această funcție și în anii 1926-1929. Nemulțumit de politica promovată de Partidul Maghiar, în 1930 va părăsi această grupare, punând bazele unui Bloc burghezo-democratic. În afara diverselor texte politice, se cuvine a fi reținută lucrarea sa: *Az erdélyrészi földgáz-kérdésről* [Despre problema gazului metan din părțile Ardealului] (Târgu Mureș, 1913).

[1] Este vorba de alegerile organizate de guvernul prezidat de I.I.C. Brătianu, alcătuit la 19 ianuarie 1922, alegeri câștigate de Partidul Național Liberal. Acestui Parlament i-a revenit sarcina – printre altele – de a adopta noua Constituție a României.

[2] Károly Nagy (1868-1926), episcop reformat și scriitor, cu studii teologice la Aiud, Marburg și Utrecht. Din 1895 a fost profesor la facultatea de teologie reformată din Cluj, iar în 1918 a fost ales episcop. Este autorul unor lucrări precum: *Kálvin teológiája* [Teologia lui Calvin] (Aiud, 1895); *Keresztyén vallástan* [Teologia creștină] (Cluj, 1899); *Kálvin mint dogmatikus és etikus* [Calvin ca dogmatician și eticist] (Budapesta, 1909).

Ármin KABOS

LINIȘTIREA SPIRITELOR

Sărbătorile au fost deja unificate și farmecul sfânt al Crăciunului a produs dispoziția de sărbătoare în sufletele noastre ale tuturor. Până acum sărbătoream deosebit și ca rezultat totdeauna se vărsa în căldura dispoziției sărbătorești rigiditatea zilelor de săptămână a celor ce sărbătoreau mai degrabă ori mai târziu, și poate asta a fost cauza că sufletele noastre nu se puteau întâlni nici în zilele de sărbători. Desigur, nu ne cunoaștem, și pentru aceea nu putem prețui virtuțile omenești în semenii noștri. Deosebiri de limbă și de națiune ridică între concetățenii noștri ziduri de despărțire tot mai mari și mai tari, așa că nici vorbă nu poate fi de o conlucrare asiduă a cetățenilor în interesul României Mari. Pentru ce toate acestea? Dar dacă în lumea aceasta a fost vreodată o țară în care munca constructivă solidară, neobosită și cinstită a cetățenilor – din punctul de vedere al dezvoltării naționale – a fost o necesitate națională, putem zice că România Mare e aceea, pentru că aici munca asiduă, înțelegătoare, armonioasă, unită în simțiri a întregii populații poate croi drumul acelei dezvoltări pe care ne-o dictează statele culturale ale Apusului.

Cetățenii minoritari ai ținuturilor alipite, cu fanatismul drept-credinciosilor, cred că dinspre Regat trebuie să vină apostolul, care ne înțelege situația noastră gravă, care va fi pătruns de suferințele noastre, care va vedea, va cunoaște în noi pe oameni și care ne propovăduiește iertare pentru păcate pe care niciodată nu le-am făcut, care adică fără vina noastră se leagă de soarta noastră minoritară. Da, trebuie să vină apostolul politic din Regat, care cu vederea înțeleaptă și pătrunzătoare a unui profet va lumina înaintea întregii națiuni române calea viitorului și va desemna locul și rolul minorităților naționale în opera constructivă. Minoritățile naționale române vor avea locul și rolul, unde cu știință, ambiție, cu pricepere și cu muncă constructivă, ce tinde spre înălțimi, trebuie lucrat fără preget la mărimea României Mari. Dar trebuie să vină un apostol cu suflet înfocat, care să lumineze poporul românesc că cetățenii români minoritari nu sunt străini și nu sunt dușmani, ci din voința inscrutabilă a veșniciei naturi s-au născut aici și sunt oameni formați tot așa din carne și sânge, cu suflet și cu inimă, ca aceia care sunt copiii unor părinți români.

Dacă va veni mult așteptatul apostol politic, atunci Regatul va înceta a fi atât de departe de ținuturile alipite, cât de departe a fost până acum. Și apropierea aceasta își va avea profitul său pentru fericirea și consolidarea neamului. Vor înceta toate legiuirile și ordinele ministeriale, la care din fiecare articol se simte că Regatul nu cunoaște bucuriile și durerile lor trupești și

sufletești, nu cunoaște trecutul și prezentul lor și nu apără, nu prețuiește la nimic viitorul lor. Nu există legătură de sentimente și spirituală între minoritățile naționale ale Regatului și ale ținuturilor alipite. Afirmăm acest lucru și o putem dovedi că nu din vina minorităților. Din partea minorităților naționale ar fi o întreprindere zadarnică măcar a încerca apropierea sufletească de Regat. Acel apostol mult așteptat trebuie să vină, ca să se poată face această apropiere.

La cuvintele magice ale aceluia se vor deschide înaintea minorităților naționale ușile și ferestrele din Regat, închise până acum, se vor deschide și inimile și sufletele ca să se întâlnească și să se contopească în interesul unui viitor mai frumos.

Aceasta va fi apoi adevărată sărbătoare, în aceasta vor avea și minoritățile naționale ale României Mari Crăciunul lor fericit!

Timișoara, decembrie 1924.

În „Glasul Minorităților”, III, 1925, nr. 1-2, p.20-21.

Artúr BALOGH

DREPTURILE MINORITARE ȘI PROTEJAREA ACESTORA ÎN ROMÂNIA

S-a considerat că aplicarea consecventă a principiului naționalităților, socotit drept dominant la crearea noii ordini statale europene, înseamnă recunoașterea generală și asigurarea anumitor drepturi pentru cei ce aparțin de „minoritățile rasiale, lingvistice și religioase”.

În această determinare a minorităților naționale, elementul rasial e în orice caz cel mai nedefinit, căci rasa ca atare este un ce dificil de surprins, doar dacă nu apare în manifestările exterioare ale limbii sau religiei. Drepturile în cauză urmăresc să le asigure respectivilor cetățeni, având în vedere tocmai apartenența lor la o minoritate națională, posibilitatea, cu nimic diferită de a cetățenilor aparținând de națiunea dominantă, de a beneficia de libertățile cetățenești.

Exercitarea într-o măsură mult mai extinsă, prevăzută de tratatele de pace și convențiile separate, a protecției membrilor minorităților etnice reprezintă în acest fel aplicarea nouă, mai cuprinzătoare a principiului general al protejării minorităților, care s-a manifestat și până acum în cadrul statelor prin modificarea constituției și anumitor sisteme electorale.

Trebuie să precizăm încă de pe acum că drepturile minoritare reprezintă o exigență indispensabilă pentru un stat multinațional, modern, liber. Dar de necontestat e și că, presupunând egalitatea politică de asemenea indispensabilă în statul modern, etnia majoritară nu poate ridica pretenții de exclusivitate nici în ceea ce privește trasarea direcției fundamentale a vieții de stat, ci trebuie ca minoritățile să-și poată spune și ele cuvântul, în funcție de proporția lor, în așa fel ca direcția fundamentală – alături de afirmarea, privitoare mai cu seamă, dincolo de aspectele juridice, la majoritari, a eticii de stat – să se manifeste ca un numitor comun al forțelor populare majoritare și minoritare deopotrivă.

Tocmai din cauză că de cele mai multe ori în viața practică a statului drepturile minoritare rămân neaplicate în fapt se face tot mereu trimitere la ele din partea unor minorități. În plus, în perioada care a trecut de la conceperea tratatelor de pace pe marginea problemei respective a luat naștere o bogată literatură, care a încercat să aducă clarificări, atât din punct de vedere politic, cât și din punct de vedere juridic, în privința instituției, semnaland, fără îndoială, debutul unei noi epoci în dreptul internațional, aceea a protejării minorităților. Din păcate, abordarea problemei lasă, de ambele părți, destul de mult de dorit. Ceea ce e cu atât mai regretabil, căci clarificarea naturii acestor drepturi și a modalității de a face posibilă traducerea lor în fapt e departe de a avea doar valoare și însemnătate strict teoretice.

Cerința primordială a luptei pentru respectarea drepturilor recunoscute pe plan internațional ale minorităților naționale este aceea de a avea o fundamentare juridică. Pe de altă parte, e firească strădania lor de a-și extinde pe cât posibil drepturile deja recunoscute. Și aici însă e absolut necesar să se aibă o înțelegere clară a drepturilor deja existente. Nu e niciodată permis așa-dar să se trateze „de lege lata” și „de lege ferenda” abordându-se terenul sigur al dreptului dinspre acela încă instabil al dorințelor de viitor, cu alte cuvinte, să se amestece dreptul și politica. Căci dreptul e în relațiile publice întotdeauna rezultanta unor lupte politice, a unui raport de forțe și, dacă o luăm așa, dreptul este politica trecutului, pe când politica, invers: e dreptul viitorului, căci modelarea corespunzătoare a acestuia e miza oricărei lupte politice. Tocmai absența atât de necesarei așezări a luptei minorităților naționale pe fundamente juridice stricte am resimțit-o adeseori până acum.

Nici în literatura dedicată problemei nu regăsim însă întotdeauna tratarea ei cu necesara precizie juridică, cu acuratețe de jurist, ba mai mult, trebuie să constatăm neglijarea aproape totală a unora din problemele fundamentale, situație în care, firește, nu se poate nicidecum obține un tablou suficient de clar despre această problemă a vieții naționale și internaționale a cărei însemnătate este unanim recunoscută.

Luând în considerare toate acestea, dorim să prezentăm în cele ce urmează câteva din problemele mai importante, după părerea noastră, nu îndeajuns clarificate, ale regimului actual al drepturilor minoritare. Pe lângă acestea, dorim să acordăm o atenție specială situației juridice privitoare la drepturile minorităților și protecția lor în România zilelor noastre. A avea o viziune clară în această privință e de o importanță primordială pentru maghiarimea din România în lupta sa minoritară. Nu putem, firește, trece sub tăcere rezultatele analizei efectuate pe baze strict juridice nici în cazul că ele ar contraveni unor concepții unanim acceptate. Căci, repetăm, lupta pentru drepturi recunoscute odată, dar mai târziu refuzate, poate fi purtată doar pe terenul de neclintit al dreptului strict ca atare. Fără de asta, lupta nu se poate îndrepta în direcția justă și adeseori nu face decât să furnizeze arme puterii retractile în privința recunoașterii drepturilor.

Convențiile internaționale și dreptul public intern

Marile puteri au încheiat cu cele șase state care le fuseseră aliate convenții pentru apărarea minorităților naționale. Pentru ca obligațiile internaționale asumate de către fiecare stat în parte să se realizeze în viața internă a statelor sunt necesare măsuri corespunzătoare ale puterii de stat din statele respective.

Este o axiomă a dreptului public că tratatele internaționale în sine n-au nici un fel de efect juridic direct asupra cetățenilor unui stat: drepturile și îndatoririle decurgând din ele vizează nemijlocit statul respectiv și nu pe

cetățenii acestuia. Sursa drepturilor privitoare la aceștia din urmă nu se poate afla decât în legile statului și nicidecum în vreunul din tratatele internaționale.

Tratatul internațional devine juridic perfect, aplicabil prin ratificare. Cade în sarcina anumitor legi publice interne să stabilească organele statului și condițiile în care acestea (șeful statului) sunt îndreptățite să ratifice convențiile internaționale. Constituțiile prevăd de obicei ca ratificarea acestor tratate internaționale din care decurg drepturi și îndatoriri privitoare la cetățeni să necesite contribuția legislativului. Prin aprobarea de către legislativ, respectivul tratat sau respectiva convenție capătă putere de lege.

În orice caz, aici se includ și așa-numitele drepturi minoritare, ele fiind drepturi de importanță majoră ale cetățenilor. Așadar, după acceptarea de către legislativ a tratatelor internaționale respective, acestea devin și ele legi, părți componente ale ordinii legale pozitive a statului.

Drepturile minoritare și suveranitatea de stat

Să notăm aici, în paranteză și cu totul în treacăt – dat fiind că doar datorită necunoașterii uneia din cele mai elementare axiome ale științelor politice sau prin voita nesocotire a ei se poate afirma contrariul – că recunoașterea prin tratate internaționale a drepturilor minorităților și aplicarea prin luarea de măsuri corespunzătoare în viața internă a statului a obligațiilor asumate nu aduc nici un fel de atingere suveranității de stat.

Limitarea suveranității nu înseamnă și încălcarea acesteia. Toate convențiile internaționale limitează suveranitatea statului, după cum fiecă excepție, așadar libertatea de un anumit grad a insului față de suveranitatea principal nelimitată (nelimitare decurgând din ideea suveranității), în realitate însă limitată (limitare decurgând din recunoașterea în ins a ideii umane) față de puterea de stat, reprezintă o limitare a suveranității. Toate acestea înseamnă însă doar autolimitarea suveranității de stat, căci se bazează pe hotărârea proprie a statului, fără a leza libertatea voinței decizionale, care constituie esența suveranității.

Printre antecedente se poate regăsi, firește, o situație oarecare de constrângere. Se știe că nici România n-a semnat convenția de la Paris din 9 decembrie 1919 cu privire la minorități decât la presiunea aliaților, în speță a Statelor Unite. (La asta face trimitere și în preambul referirea la marile câștiguri teritoriale.) La urma urmei însă, era liberă să semneze sau să nu semneze tratatul. După cum și declară în introducere, că recunoaște „din proprie voință” drepturile enumerate acolo.

Drepturile minoritare ca părți ale dreptului public

În măsura în care statul își îndeplinește prin măsuri interne corespunzătoare obligațiile asumate prin tratatele internaționale, drepturile minoritare devin componente ale dreptului public. În măsura în care convenția nu stipulează decât disponibilitatea acordării anumitor drepturi, este necesar ca statul care și-a asumat obligația să creeze legile corespunzătoare. Iar în măsura în care tratatul n-ar conține decât declarații generale de principiu, este necesar ca statul respectiv să-și îndeplinească prin legi care să conțină reglementări amănunțite obligațiile internaționale. Introducerea de reglementări amănunțite este necesară tocmai din punctul de vedere al apărării în justiție a acestor drepturi. Asta întrucât, din punctul de vedere al libertăților publice, singurul mijloc de reparare a lezării drepturilor, acceptabil și acceptat de statele cu adevărat libere, este justiția independentă. Condiția fundamentală a oricărui act de justiție este însă posibilitatea de referire la drepturile lezate, deoarece tribunalul nu poate acționa decât pe baza dreptului. Tocmai acest lucru devine însă dificil în lipsa rigorii necesare a dreptului, în cazul rămânerii la faza declarațiilor generale.

Drepturile minoritare, chiar și în cazul stabilirii lor cu suficientă rigoare, devin fie numai reglementări juridice obiective stipulând procedura organelor administrației publice, fie – întrucât în cazul lezării lor se poate recurge la asistență juridică independentă – drepturi subiective publice, respectiv de administrație publică. Cu acest din urmă caz avem de-a face, de pildă, în statul cehoslovac, unde nu numai legea fundamentală, ci și reglementările legale speciale având drept scop aplicarea principiilor de bază cuprinse în constituție stabilesc în amănunțime drepturile minorităților și asigură asistența independentă a justiției în cazul lezării acestora de către organele executive ale puterii (guvern, autorități administrative de rang inferior). Tribunalul administrativ praghez a pronunțat nenumărate sentințe pe marginea lezării de către organele administrative a drepturilor conferite cetățenilor aparținând minorităților naționale.

Fără această apărare independentă a justiției, drepturile în cauză vor fi numai părți ale reglementării juridice administrative obiective, în cazul lezării cărora persoana poate uza cel mult de dreptul de petiționare, cerându-le autorităților superioare să dispună în vederea respectării de către organele administrative a procedurilor stabilite de drept. Nu are însă dreptul de a introduce o acțiune în justiție, în scopul anulării sau chiar a modificării poziției care a produs lezarea.

Caracterul juridic al drepturilor minoritare. Drepturi individuale sau drepturi colective?

Se știe că recunoașterea drepturilor naționalităților nu reprezintă o nouă tate nici în domeniul dreptului public intern, nici în acela extern. În acesta din urmă nouă este numai modalitatea asigurării lor, adică punerea lor sub protecție juridică internațională și sistemul stabilit al acesteia. În privința celui dintâi ajunge să facem trimitere la vechea constituție austriacă (legea fundamentală din 21 decembrie 1867, art. 19), precum și la legea naționalităților din Ungaria (44/1868).

Nici drepturile cuprinse în așa-numita egalizare în drepturi nu sunt drepturile anumitor naționalități ca entități colective, ci drepturile cetățenilor aparținând de aceste naționalități. *E caracteristic în această privință că deși legea fundamentală austriacă vorbește de-a dreptul despre egalizarea drepturilor anumitor „populații”, tratează reglementarea libertăților naționalităților la capitolul „drepturilor civile”.* Cât despre legea 44/1868 din Ungaria, deși se referea în titlu la „egalizarea drepturilor naționalităților”, în realitate nu asigura egalitatea în drepturi a anumitor naționalități în ansamblu – ceea ce, de altfel, nici nu este posibil decât în cadrul unui stat cu organizare federativă –, ci îi egaliza doar pe indivizi ca membri ai diferitelor naționalități și stipula reglementări amănunțite în privința folosirii oficiale a diferitelor limbi uzuale pe teritoriul țării.

În virtutea tratatelor internaționale actuale și, acolo unde s-au realizat, în aceea a reglementărilor juridice pozitive interne, drepturile minoritare sunt de asemenea în primul rând drepturi individuale și nu colective, în sensul că le-ar reveni minorităților ca totalitate, ca personalități colective, așadar ca persoane juridice. Ceea ce ele devin, așa cum vom vedea, numai în anumite situații.

Tratatele nu se referă nicăieri la „minorități naționale”, ci la „cetățeni aparținând minorităților” rasiale, religioase sau lingvistice ori la „persoane aparținând minorităților” etnice, religioase sau lingvistice (ca în art. 9, 10, 12 ale tratatului din 9 decembrie 1919 încheiat cu România), sau la „locuitori aparținând altor etnii, religii sau limbi decât populația majoritară” (tratatul de pace de la Trianon, art. 44, 47: „ressortissants – appartenant à des minorités ethniques, de religion ou de langue” sau „des personnes appartenant à des minorités ethniques, de religion ou de langue”).

Sunt amintite, ce-i drept, și minoritățile ca atare (astfel, în par. 2, art. 10 al convenției privitoare la minorități încheiată cu România). Aceasta nu constituie însă o bază suficientă pentru a presupune că s-ar fi dorit asigurarea drepturilor pentru minoritățile în ansamblu și nu pentru persoanele individuale aparținătoare de acestea.

Conform hotărârii din 22 octombrie 1920 a Ligii Națiunilor, dreptul membrilor consiliului de a semna în fața consiliului încălcarea sau pericolul încălcării prevederilor tratatelor privitoare la minorități nu exclude capa-

bilitatea „minorităților înseși” de a prezenta în fața consiliului orice lezare sau pericolul ca aceasta să aibă loc. Aceasta nu înseamnă recunoașterea ansamblului minorității ca persoană juridică, ceea ce reiese încă și mai limpede din practica actuală a Ligii Națiunilor, unde, în cazul unor plângeri, reprezentanții minorităților nici măcar nu sunt audiați. Reclamantul, petiționarul („requérant”, „pétitionnaire”) care prezintă în fața Ligii Națiunilor un caz de lezare a drepturilor minorităților nu este parte în litigiu, după cum întreaga procedură, chiar dacă devine contencios (întrucât s-ar produce divergențe de păreri cu privire la probleme juridice sau de fapt referitoare la articolele convenției minorităților), acesta are loc între Liga Națiunilor și respectivul stat semnat (v. și art. 12 al tratatului cu România).

Așa interpretează drepturile minoritare și drepturile pozitive particulare reglementările cuprinse în legi constituționale și ordinare menite să traducă în fapt dispozițiile respective ale convențiilor privitoare la minorități ale anumitor state (astfel, art 110 din constituția polonă, par. 128-132 constituția cehă și legea cehoslovacă privitoare la limbă din 22 februarie 1920).

Nu încape îndoială că pentru ca subiecții acestor legi să fie minoritățile în ansamblu ar fi neapărat necesar să dispună de organe recunoscute de lege care să poată funcționa exercitând în totalitate drepturi cuvenite unor persoane juridice, procedând așadar în numele totalității. La ora actuală însă minoritățile etnice și lingvistice nu dispun, în genere, de astfel de organisme.

Ar fi lipsit de sens, ba chiar neștiințific și, încă mai mult, de-a dreptul dăunător să ne lăsăm pradă unor credințe care nu se susțin, unor iluzii ce se destramă la cea dintâi analiză mai serioasă. Astfel, trebuie să constatăm că nu corespunde statutului juridic nici presupoziția cum că „în dreptul internațional ar fi luat naștere o nouă persoană juridică și aceasta este minoritatea națională” (Lapradelle)¹. Și Duparc însuși e de părere că este vorba de drepturi individuale și nu de drepturi colective care li s-ar cuveni minorităților și că minoritățile etnice nu au personalitate juridică². La fel și alți autori, ca Lucien-Brun³ și Vichniac⁴.

Aceasta nu înseamnă însă cătuși de puțin că subiecții așa-numitelor *drepturi minoritare* ar putea fi exclusiv indivizii și că n-ar exista deja chiar și în cadrul statutului juridic actual cazuri când înseși entitățile publice minoritare apar ca subiecți ai acestor drepturi. Asta întrucât tratatele privitoare la minorități nu ating nici acele dispoziții ale drepturilor pozitive conform cărora persoanele pot exercita anumite libertăți publice nu doar individual,

¹ [Albert Geouffre de] Lapradelle în prefața la [J.F.] Duparc, *La protection des minorités [de race, de langue et de religion. Étude de droit des gens]*, III, Paris, Dalloz, 1922].

² Duparc, *Op. cit.*, p.255, 329.

³ [Jean] Lucien-Brun, *Le problème des minorités [devant le droit international]*, Lyon, 1923], p.100 și urm., 164.

⁴ [Marc] Vichniac, *La protection des droits des minorités [dans les traités internationaux de 1919-1920]*, Paris, Povolozky, 1920], p.64.

ci și prin intermediul asociațiilor lor; nici acele dispoziții conform cărora anumite organizații ale cetățenilor sunt recunoscute în calitate de corporații de drept public. Dacă așadar dreptul public pozitiv îi recunoaște pe cetățeni nu numai individual, ci recunoaște ca subiecți ai dreptului public corespunzător și anumite grupuri, anumite corporații (de exemplu, pe lângă indivizi, și asociațiile, cultele au dreptul să înființeze și să întrețină școli pe propria lor cheltuială), adică permite exercitarea anumitor libertăți civice prin intermediul corporațiilor, în forme corporative, și drepturile minoritare vor deveni drepturi ale grupurilor cu caracter corporativ ale cetățenilor aparținători de minoritățile naționale. E drept că tratatele privitoare la minorități fac întotdeauna referire, după cum am văzut, doar la cetățenii luați în mod individual. Constatarea noastră de mai sus decurge însă direct din faptul că, în conformitate cu tratatele, cetățenii aparținând minorităților „se bucură juridic și faptic de același tratament și de aceleași garanții” ca și restul cetățenilor (convenția încheiată cu România, art. 9). Dacă așadar restul cetățenilor sunt subiecți ai anumitor drepturi publice, în speță libertăți cetățenești (drepturi fundamentale), același lucru este valabil și în ceea ce privește anumite grupuri ale cetățenilor minoritari.

Deja de aici se poate desprinde că *minoritățile religioase pot fi, prin intermediul organizațiilor lor recunoscute de drept, subiecți ai drepturilor minoritare.*

Personalitatea juridică survine în mod deosebit în cazul autonomiei, când respectiva corporație dispune de o existență de drept public separată față de stat. Asta întrucât autonomia înseamnă întotdeauna că statul trece anumite îndatoriri publice direct asupra anumitor grupuri de cetățeni. Acestea au ca întreg drepturi de natura dreptului public subiectiv față de întregul mai mare, statul, anume, rezolvarea anumitor îndatoriri publice, exercitarea anumitor funcții publice, drept în legătură cu care indivizii, ca părți ale întregului, sunt numai purtători. Autonomia nu este așadar, în orice caz, dreptul indivizilor, ci întotdeauna dreptul vreunui corp minoritar, și anume un drept ce ține deja de sfera libertăților politice, prin care instituția publică minoritară dobândește împuternicirea de a exercita direct o anumită parte a puterii publice.

Tratatele de pace recunosc autonomia națională a minorităților numai într-un singur caz: cu privire la rutenii din Ucraina Subcarpatică (convenția cehoslovacă, art. 10). Autonomia locală în probleme de religie și de învățământ le este recunoscută comunităților secuiești și săsești ardeleni (convenția românească, art. 11), autonomia locală religioasă, caritabilă și de învățământ – românii din Pindul grecesc (convenția greacă, art. 12) și autonomia locală în privința religiei și învățământului tuturor minorităților din Turcia (convenția turcă, art. 149).

Autonomia secuilor și sașilor e prevăzută în tratatul de la Paris privitor la minorități ca o autoadministrare locală, adică nedepășind cadrul comunelor cu populație secuiască și săsească compactă. Nu se face vorbire de vreo

formă superioară a autonomiei, adică de o formă care ar reprezenta întreaga minoritate etnică și ar avea organe care să exercite drepturi în numele acesteia față de stat. Această autonomie locală acordată „corpurilor” secuiești și săsești este însă în orice caz un drept colectiv, după cum, decurgând din natura autonomiei, nici nu poate fi altceva.

Recent, Estonia a acordat minorităților autonomie culturală generală; organele acesteia sunt consiliile culturale ale minorităților, de care ține și organizarea și gestionarea învățământului public minoritar. Aici vedem așadar că minorităților (germană, rusă, suedeză) le este dată posibilitatea de a dobândi, deși doar într-o anumită sferă de activitate, dar totuși pe baze de drept public, un organism național, respectiv minoritățile organizate în vederea acestui scop sunt purtătoare ale anumitor drepturi publice recunoscute de dreptul de stat.

Trebuie să subliniem cu tărie încă de pe acum că împrejurarea conform căreia drepturile minoritare sunt considerate azi cu preponderență ca fiind drepturi ale indivizilor și nu ale populației minoritare ca personalitate colectivă nu stă nicidecum în calea exercitării propriu-zise a acestor drepturi. Căci într-un stat care-și îndeplinește în mod real obligațiile asumate prin tratate internaționale, imparțial față de minoritățile sale, iubitor într-adevăr de libertate, bine organizat, rezolvarea problemei minorităților, pe baza tratatelor internaționale și în cadrul trasat de acestea, devine o simplă problemă juridică de administrație publică (problema gestionării cultelor, învățământului, presei etc), iar asigurarea afirmării lor – o problemă de asistență juridică administrativă (tribunal administrativ). Nu este permis să desconsidereăm acest mod de a privi drepturile minorităților, căci chiar și libertățile primordiale sunt, pe lângă păstrarea caracterului lor fundamental, și drepturi administrative, căci contactul individului cu statul se petrece prin intermediul administrației și organele administrative sunt acelea care îi pot leza cel mai adesea drepturile recunoscute în relație cu statul.

Într-o asemenea situație juridică poate fi atins obiectivul urmărit de convențiile minoritare în cauză, întrucât în cazul încălcării drepturilor lor administrative cetățenii aparținători de anumite minorități etnice, lingvistice, religioase pot obține printr-o sentință judecătorească independentă reparații pentru lezarea de care au avut parte și pot impune exercitarea acestor drepturi. În orice caz, trebuie însă recunoscut că cu cât mai mult pot apărea cetățenii aparținând de anumite minorități etnice, religioase sau lingvistice ca o totalitate, cu atât mai pregnant, cu pondere sporită, pot ei acționa în vederea apărării drepturilor lor. Pentru aceasta este necesară, firește, existența unei organizații corespunzătoare a minorităților și stabilirea modalității de funcționare a acelor organe prin intermediul cărora se vor exercita drepturile minoritare.

E drept că în fond aceste drepturi nu-și vor pierde niciodată caracteristica de a fi completări indispensabile ale libertății individuale. Totuși, tocmai faptul că prin ele sunt apărute rasa, religia, limba, așadar factorii etnici, pre-

cum și individul ca membru al unei colectivități populare va conferi acestor drepturi mereu o nuanță aparte față de alte drepturi fundamentale având drept scop doar protejarea persoanei, a individului ca atare.

Drepturile minoritare și egalitatea în drepturi

Drepturile minoritare ca drepturi individuale sunt complementare drepturilor fundamentale care constituie libertatea individuală (civilă), drepturi a căror recunoaștere a fost inclusă cu regularitate în diversele constituții de la declarația franceză din 1789 a „drepturilor omului și cetățeanului” încoace. Ele nu sunt altceva, așadar, decât recunoașteri privitoare la naționalitatea celui îndreptățit ale anumitor drepturi ținând de libertatea individuală. Și întrucât naționalitatea se manifestă mai cu seamă prin limbă, așa-numitele drepturi minoritare nu sunt, de fapt, de cele mai multe ori, decât asigurări ale posibilității de afirmare în anumite drepturi fundamentale (libertatea credinței, libertatea învățământului, dreptul la opinie, libertatea presei) a limbii naționalității. Este limpede, de exemplu, că libertatea învățământului se susține cu privire la cetățenii aparținând minorităților numai în cazul când cuprinde dreptul la predare și învățare în propria limbă, la înființarea și gestionarea de școli în limba respectivă.

Drepturile minoritare sunt astfel drepturi decurgând direct din recunoașterea calității umane, căci rasa (etnia), limba, religia sunt proprietăți inseparabile ale individului.

Cum drepturile fundamentale care asigură libertățile individuale reprezintă recunoașteri ale calității general umane iar naționalitatea este amprenta specifică a umanului în ins, putem spune pe bună dreptate că drepturile minoritare reprezintă recunoașteri ale expresiei specifice a umanului, întrucât această recunoaștere este pretinsă de către libertatea individuală.

În ciuda acestora, pe lângă concepția cu totul nefondată amintită mai sus, conform căreia obligativitatea internațională privitoare la drepturile minorităților ar leza suveranitatea de stat, întâlnim adeseori și o altă concepție cu totul eronată, ambele mai cu seamă în România, cum că drepturile minoritare ar contraveni egalității în drepturi și ar stabili privilegii pe seama anumitor cetățeni. Căci egalitatea în drepturi, așa cum a fost ea stabilită în Europa continentală în primul rând prin declarația franceză a drepturilor omului din 1789, în vreme ce în Anglia dreptul comun o cunoștea deja de mult – pe lângă faptul că înseamnă identitatea statutului egal și egalitatea în fața legii – exclude, în orice caz, exceptările de orice fel. Însă tocmai că în absența drepturilor minoritare n-ar exista egalitate în drepturi, căci atunci cetățenii aparținând minorităților n-ar dispune de drepturi (libertatea învățământului, dreptul de a se folosi de limba maternă în fața autorităților etc) de care cetățenii majoritari dispun grație apartenenței lor la majoritate. Adică, dacă drepturile minoritare n-ar exista, tocmai majoritatea ar dispune de privilegii.

De aceste drepturi cetățenii aparținând de majoritate dispun deja prin drepturile fundamentale, deoarece dreptul lingvistic al majorității în cadrul unora din drepturile fundamentale este de la sine înțeles. Nu tot așa de la sine înțeles este însă dreptul lingvistic al minorităților dacă nu sunt recunoscute și garantate prin reglementări legale speciale. Aceasta are loc tocmai prin recunoașterea și garantarea drepturilor minoritare.

Asigurarea „fără deosebire de rasă, limbă și religie” a drepturilor fundamentale particulare, așadar cum apare ea în paragrafele 5, 28 și 29 ale legii fundamentale românești, tocmai că nu conține recunoașterea drepturilor minoritare. Aceasta rezultă tocmai din recunoașterea fără deosebire de rasă, limbă sau religie a anumitor drepturi fundamentale. Spunem „anumite” drepturi fundamentale deoarece, de exemplu, libertatea personală, inviolabilitatea domiciliului trebuie într-adevăr să-i privească pe toți cetățenii „fără deosebire de rasă, limbă sau religie”. În schimb, de exemplu, libertatea învățământului trebuie recunoscută ținându-se cont tocmai de deosebirile de etnie, religie, limbă.

Nimic nu caracterizează mai bine, în ciuda tuturor eforturilor minorităților, ceața impenetrabilă și prejudecățile imuabile care au domnit dinspre partea majorității cu prilejul discutării noii constituții decât declarația lui Dissescu, raportorul proiectului, cum că întrucât cetățenii români fără deosebire de rasă, limbă și religie beneficiază de toate libertățile și drepturile stabilite în constituție, minoritățile au asigurarea că și ele însele sunt majorități.

Trebuie remarcat că drepturile garantate prin tratatele privitoare la minorități nu sunt toate drepturi minoritare. Astfel, dreptul la viață, libertatea religiei cuvenită chiar și străinilor, egalitatea în fața legii sunt drepturi cuvenite tuturor cetățenilor.

Însă nu se stipulează de obicei că este dreptul insului de a se declara ca aparținând de o anumită minoritate, deși aceasta constituie problema fundamentală a întregii protecții minoritare (vezi procedura urmată față de evrei în România). Excepție în această privință face numai convenția germano-polonă (art. 74) și s-ar putea face deducții în acest sens și din referirile privitoare la interzicerea deznaționalizării din constituția cehoslovacă (par. 134).

Regimul juridic privitor la drepturile minorităților în România

România și-a asumat obligații în chestiunile privitoare la minorități față de marile puteri aliate și puterile asociate în tratatul de la Paris din 9 decembrie 1919. Acest tratat a fost inserat în legea promulgată pe data de 30 august 1920⁵.

Privitor la reglementările cuprinse, tratatul de la Paris privitor la minorități conține pe de o parte garanții de drept constituțional și pe de altă parte

⁵ „Monitorul Oficial”, nr. 140 din 26 septembrie.

garanții internaționale. Garanția de drept constituțional constă în aceea că România își ia obligația să recunoască dispozițiile din articolele 2-8 ca legi fundamentale. Noțiunea de „lege fundamentală” e tratată în convenție în ordine substanțială, materială, în sensul că „nici o lege, ordonanță sau dispoziție oficială nu vor fi în contradicție sau în opoziție cu aceste reglementări și (că) față de acestea nici o lege, ordonanță sau dispoziție oficială nu vor fi operante” (cap. I, art. 1).

Trebuie să remarcăm că în articolele 2-8 la care am făcut referire se cuprind, dintre drepturile minoritare propriu-zise, numai libera folosință a limbii în mediul particular sau de afaceri, în viața religioasă, în comunicarea prin presă sau orice alt fel de comunicare publică sau adunări populare (art. 8) și înlesnirile lingvistice în fața instanțelor judecătorești. Garanția de drept constituțional nu se extinde așadar asupra unei părți semnificative a drepturilor minoritare, anume, nici asupra înființării și gestionării de școli (art. 9), nici a înființării, întreținerii școlilor de stat, a ajutorului statului pentru școlile minoritare (art. 10), nici asupra autonomiei secuilor și sașilor din Transilvania (art. 11). În schimb, printre dispozițiile referitoare la minorități, care, în sensul de mai sus, pot fi considerate legi fundamentale, se înscrie atât în interpretarea tratatului cehoslovac, cât și în aceea a tratatului sârbocroato-sloven și dreptul privitor la întreținerea școlilor (art. 8). Nu avem motive să presupunem că s-ar fi dorit un tratament mai prost pentru minoritățile din România, de aceea diferența se datorează, evident, faptului că s-a pierdut din vedere acest aspect. În tratatul românesc există un articol care nu apare în celelalte. Acesta este articolul 7 referitor la evrei. Astfel, întrucât în toate cazurile articolele 2-8 ale acestor tratate sunt ridicate la rang de legi fundamentale iar în tratatul românesc dreptul la școli proprii este formulat în articolul 9, acesta s-a întâmplat să fie omis din dispozițiile recunoscute ca legi fundamentale.

Caracteristic pentru tratamentul inegal aplicat în această parte este faptul că, în schimb, tratatele de pace extind garanțiile constituționale în cauză asupra tuturor drepturilor minoritare (astfel, tratatul de pace ungar, art. 54, tratatul de pace austriac, art. 62).

În timp ce, după cum reiese, garanția de drept constituțional este doar parțială, garanția internațională este generală. Iar această garanție internațională constă în aceea că respectivele reglementări reprezintă obligații de interes internațional, așadar nu pot fi modificate unilateral, ci numai de către Liga Națiunilor (raportul Tittoni, aprobat în Consiliu pe data de 22 octombrie 1920) și se află sub protecția Ligii Națiunilor (tratat, art. 12).

Dincolo de inserarea convenției privitoare la minorități (legea din 30 august 1920)⁶, România n-a avut alte inițiative legislative în favoarea drepturilor stipulate de respectiva convenție. Noua lege fundamentală nu include aceste drepturi. Ele nu puteau fi incluse, acesta a fost punctul de vedere al

⁶ *Ibidem.*

partidului liberal aflat la putere, deoarece ar fi acordat privilegii minorităților, încât acestea ar fi avut mai multe drepturi decât cetățenii români nativi. După părerea prim-ministrului Brătianu, folosirea limbilor minorităților nu trebuie reglementată în constituție, ci printr-o lege separată. Această reglementare printr-o lege separată se lasă însă așteptată și la ora actuală și, cum nu se profită nici de ocazia specială oferită de alcătuirea noii legi a administrației publice, putem fi lămurii în privința intențiilor. Dacă luăm în considerare prevalența formală și de conținut a legii constituționale față de legile ordinare, în speță faptul că este mai dificil de modificat (legea constituțională, par. 128, 130) și astfel mai marea sa stabilitate, precum și faptul că, în conformitate cu par. 103 al noii constituții, curtea superioară de casație are dreptul de a stabili inaplicabilitatea legilor care contravin constituției, putem înțelege de ce s-au manifestat rezerve mai cu seamă în privința includerii în constituție a drepturilor minorităților.

De acea absurditate juridică, cum că actualul guvern nu recunoaște tratatul privitor la minorități dat fiind că nu el l-a încheiat, nici nu merită să ne ocupăm.

Părțile contractante sunt statele, și nu guvernele efemere. În contradicție se poate situa sofistica de partid care nu are teamă nici de ridicol, dar nicidecum de principiul dreptului internațional. Atitudinea nefavorabilă, general dominantă, față de problema drepturilor minorităților apare, de altfel, nu numai la factorii politici, ci chiar și în cazul unor manifestări cu pretenții științifice. Astfel, profesorul cernăuțean M. Hacman găsește curios faptul că asigurarea drepturilor minorităților nu le-a fost pretinsă numai statelor învinse, ci și României, Cehoslovaciei etc⁷. Un alt profesor universitar, Popovici, afirmă la rândul său, pe marginea petiției în chestiunea școlilor, înaintate reginei de către femeile maghiare, că dreptul de petiționare trebuie limitat, pentru a nu se deranja simbolul suveranității cu asemenea fleacuri⁸. În ceea ce privește concepția guvernului, nu putem cita ceva mai caracteristic decât felul în care ministrul de finanțe al cabinetului Brătianu l-a apostrofat în ședința din 14 februarie 1925 a camerei pe unul din oamenii politici din Transilvania: Nu ne putem aștepta la alt răspuns de la omul care și-a pus semnătura pe convenția care ia apărarea minorităților.

În România drepturile minoritare există prin puterea legii

În România deci, situația este că la întocmirea noii legi constituționale s-a refuzat includerea în constituție a drepturilor corespunzătoare din tratatul privitor la minorități. Nu s-au creat nici legi ordinare corespunzătoare obliga-

⁷ M. Hacman, *Dreptul internațional [public și privat]*, Cernăuți, Ostașul Român, 1924], p.107.

⁸ [Al] Popovici, *Problema școlilor minoritare*.

țiilor stipulate în convenție, respectiv la crearea unor legi convenția internațională a fost cu totul neglijată. Însă și conform dreptului public românesc tratatele internaționale sunt obligatorii și valabile odată ce au fost ratificate de către puterea legislativă și capătă astfel putere de lege (legea constituțională, par. 88, ult. alin.)⁹. Iar România a ratificat convenția de la Paris și astfel aceasta a devenit lege și, întrucât ea conține nu doar declararea intenției referitoare la acordarea de drepturi, ci acordarea de drepturi afirmată ca atare, constituie parte a dreptului public intern al țării. (Boilă consideră convenția de la Paris ratificată de-a dreptul o lege fundamentală, datorită caracterului său, întrucât se referă la drepturile unei părți din cetățenii țării, ale minorităților¹⁰).

Din punctul de vedere amintit, clauzele tratatului fac parte din două categorii. Din prima categorie fac parte acele clauze în care România își exprimă doar disponibilitatea de a acorda anumite drepturi, respectiv, existența dreptului însuși presupune un demers legislativ ulterior. În vederea acestui demers, pentru crearea respectivei legi, insul nu poate întreprinde nimic față cu statul, întrucât aceasta ar contraveni tocmai naturii prin excelență suverane a puterii legislative. În această cauză, pentru a se acorda adică prin legi corespunzătoare drepturile stipulate în convenție, pot interveni numai puterile contractante.

Acestei categorii îi aparține dispoziția din articolul 8, conform căreia cetățenii vorbitori de alte limbi decât limba română vor beneficia de înlesniri echitabile în vederea folosirii fie prin viu grai, fie în scris a propriei limbi în fața organelor judecătorești. La fel dispoziția din articolul 10, conform căreia în orașele și circumscripțiile unde cetățenii de alte limbi decât cea română constituie o proporție semnificativă, guvernul României va permite înlesnirile corespunzătoare în domeniul învățământului public, în scopul ca copiii acestor cetățeni români să poată învăța în școlile primare în propria lor limbă. De asemenea, articolul 11: România consimte să permită, în condițiile supravegherii de către statul român, autonomia locală în probleme privitoare la religie și la învățământ a comunităților secuiești și săsești din Transilvania. România n-a creat încă nici una din legile corespunzătoare disponibilităților exprimate în articolele 8, 10 sau 11. (Un exemplu de sens contrar avem în par. 3 al constituției cehoslovace, care pronunță ca atare și organizează autonomia rutenilor din Ucraina Subcarpatică).

În opoziție clară cu acest tip de clauze ce nu dispun de suficientă valoare juridică se situează acele dispoziții ale convenției privitoare la minorități care, în urma ratificării convenției, deci a transformării sale în lege, poartă însemnătate și efecte juridice nemijlocite asupra inșilor, a cetățenilor. Repetăm, ca urmare a faptului că tratatul a devenit lege și nu a aceluia că România a încheiat convenția respectivă, căci asta nu are asupra inșilor, a cetățe-

⁹ [C.] Dissescu, *Dreptul constituțional. [Istoria dreptului public, dreptul public comparat, teoria generală a statului, dreptul constituțional al României]*, ediția III, București, Socec, 1915], p.25; [Romul] Boilă, *Dreptul Constituțional [român, Cluj, 1920]*, p. 25.

¹⁰ Boilă, *Op. cit.*, p.23.

nilor nici un efect juridic nemijlocit. În privința înșilor, a cetățenilor numai legea poate fi sursă a drepturilor și îndatoririlor. Dar conținutul acelei legi poate fi și o convenție internațională.

Între aceste dispoziții făcând parte din cea de a doua categorie ale tratatului privitor la minorități se situează ca drept minoritar propriu-zis cea dispoziție a articolului 8 conform căreia nici unui cetățean român nu i se pot aplica restricții în folosirea liberă a oricărei limbi în plan personal sau în domeniul afacerilor, în viața religioasă, în privința publicității prin presă sau prin orice alt mijloc sau în cadrul întrunirilor publice. De asemenea, dispoziția articolului 9, conform căreia cetățenii români aparținători de minoritățile etnice, religioase sau lingvistice au aceleași drepturi ca și restul cetățenilor români de a înființa, conduce și gestiona pe proprie cheltuială instituții de caritate, așezăminte religioase sau sociale, școli și alte instituții de învățământ, cu dreptul de se folosi liber în cadrul acestora de propria limbă. Așadar, de exemplu, dreptul înființării și gestionării de școli în limba maternă li se cuvine nu numai persoanelor minoritare ca atare și asociațiilor, ci și organizațiilor recunoscute ale cultelor.

Protecția drepturilor minorităților în România

După cum am văzut, dreptul minoritar referitor la folosirea liberă a limbii (art. 8 al convenției) este apărat chiar și față de legislația însăși. O lege care vine în contradicție cu acesta nu poate fi operantă (art. 1 al convenției).

Întrucât, de asemenea, dispozițiile tratatelor privitoare la minorități au devenit legi, așadar, după legea constituțională, sursă de drept cu cea mai mare putere, apare ca evident că se poate face uz și cu privire la acestea de mijloacele generale de apărare și aplicare a drepturilor și întrucât pentru aplicarea, apărarea acestor drepturi este disponibilă calea juridică independentă, acestea nu sunt numai drepturi publice minoritare incontestabil existente, ci veritabile drepturi publice subiective, dat fiind dreptul subiectiv un interes (personal sau public) recunoscut de drept, în interesul aplicării căruia se poate recurge la puterea statului și, cu ajutorul acestuia, dreptul se poate impune.

Se are în vedere aici și apărarea de drept penal. Nu încapе îndoială, de exemplu, că apărarea de drept penal a liberei practicări a religiei include în viața religioasă și apărarea uzului liber al limbilor minoritare (art. 8).

Instrumentul cel mai general al apărării drepturilor decurgând din relațiile de administrație publică este însă arbitrajul administrativ. În această privință situația este că, deși drepturile în cauză (cele cuprinse în art. 8, 9 ale convenției minorităților) se referă fără îndoială, conform celor de mai sus, la membrii minorităților de pe întreg teritoriul statului român, din punctul de vedere al apărării judiciare administrative a acestor drepturi există o mare inegalitate între minoritățile locuind, pe de o parte, în cuprinsul vechiului regat și, pe de alta, pe teritoriile detașate de Ungaria.

Asta întrucât par. 107 al legii constituționale stabilește principiile fundamentale privitoare la tribunalul administrativ, dar par. 135 precizează că până la promulgarea unei legi specifice bazate pe aceste principii rămân în vigoare regulile de drept existente cu privire la organizarea și funcționarea arbitrajului administrativ. Acestea se cuprind în legea 17 din februarie 1912, care încredințează arbitrajul administrativ clasei a III-a a curții de casație și dă curs arbitrajului administrativ în cazul oricărei lezări de drepturi din domeniul administrației publice (așadar nu ca legea maghiară, care procedează astfel doar în cazuri limitativ specificate).

La ora actuală însă apărarea de drept administrativ în fața curții de casație nu se extinde asupra drepturilor mai sus discutate ale minorităților ce-și au domiciliul pe teritoriile alipite de la Ungaria. Asta întrucât pe aceste teritorii procedura juridică administrativă a fost reglementată după căderea imperiului pentru prima dată în Decretul nr. VI al Consiliului Dirigent¹¹ și deja și în conformitate cu art. 2 al acestuia tribunalul administrativ organizat pe atunci ad-hoc la Sibiu judeca doar în cazurile stabilite prin articolul de lege nr. XXVI din 1896 privitor la arbitrajul administrativ. Decretul-lege din 6 mai 1920 extinde apoi autoritatea curții de casație și asupra Transilvaniei și celorlalte teritorii foste ale Ungariei și stipulează că curtea de casație va judeca cauzele din aceste teritorii conform legilor și procedurii aflate în vigoare aici. Se știe însă că legea ungară adoptase sistemul taxației (enumeratio), dând curs judecății doar în cazul acelor încălcări pe care legea le enumera ca atare. Iar printre acestea lezarea drepturilor minoritare, firește, nu figurează.

Situația juridică este așadar că minoritățile care locuiesc pe teritoriul vechiului regat pot recurge în cazul lezării drepturilor cuprinse în articolele 8 și 9 ale tratatului privitor la minorități, devenit lege, la asistență juridică administrativă, în schimb locuitorii din fostele teritorii ungurești nu dispun de această asistență. În alte litigii decât cele de ordin administrativ, tribunalele teritoriale din aceste zone trebuie, firește, să țină seama de lege. Astfel, ele ar fi obligate să pronunțe inaplicabilitatea acelor dispoziții care contravin legii și, de asemenea, în procesele civile și penale ar trebui să constate ilegalitatea anumitor fapte de ordin administrativ care contravin anumitor legi.

Legea din 17 februarie 1912 se referă în general la faptele administrative atentatoare la drept (par. 15). Prin „fapt administrativ” trebuie să înțelegem nu numai faptele organelor administrative inferioare, ci și pe acelea ale miniștrilor, ba chiar și pe ale regelui, fiind aceștia organe ale administrației publice. Astfel că „faptul administrativ” luat în acest sens însumează deopotrivă toate ordonanțele, deciziile și dispozițiile organelor administrației publice¹².

Este de la sine înțeles că faptul administrativ atentator la drept poate fi atacat și în cazul când s-ar baza pe vreun decret sau ordonanță ce contravin

¹¹ „Gazeta Oficială”, 19 februarie 1919.

¹² [Victor] Onișor, *Dreptul Constituțional*, p.8 și urm.

tratatului minorităților devenit lege sau ar fi punerea în aplicare a aceleia, întrucât ordonanța nu se poate situa în contradicție cu legea iar tribunalele nu aplică ordonanțele nelegale (legea constituțională, 40, par. 2¹³). Faptul administrativ atentator la drept poate surveni ca urmare a depășirii atribuțiilor, uzurpării competențelor, utilizării puterii administrative în alte scopuri decât cele desemnate prin lege, încălcării legilor și greșitei interpretări a acestora.

Curtea de casație constată ilegalitatea respectivului fapt administrativ și invită autoritatea de administrație publică să retracteze sau să modifice actul. Întrucât autoritatea de administrație publică nu procedează în consecință în termen de 30 zile, curtea de casație, la cererea reclamantului, obligă autoritatea la plata către reclamant a unei despăgubiri de minimum 200 lei pe zi.

La întrebarea: cine poate provoca o decizie judecătorească, răspunsul e simplu: toți cei ale căror drepturi au fost lezate. Urmare a celor cuprinse în par. 5 al legii din 12 februarie 1912, luate în întreaga lor generalitate, partea vătămată poate fi nu numai persoana fizică, ci și persoana juridică¹⁴. Și întrucât, conform celor expuse mai sus, grupurile cu caracter corporativ ale cetățenilor aparținători de minoritățile etnice pot fi și ele subiecți ai drepturilor minoritare, reiese că și acestea pot face uz de dreptul de a cere decizii judecătorești.

Apare aici întrebarea: în ce măsură ar produce modificări în această situație juridică împrejurarea apariției unei legi ulterioare care ar contraveni legii din 30 august 1920, ce ratifică convenția de la Paris¹⁵, respectiv, care n-ar acorda cetățenilor minoritari aceleași drepturi ca legea la care am făcut referire?

Răspunsul nostru nu poate fi decât că o lege generală ulterioară care n-ar acorda aceste drepturi n-ar dispune de validitate juridică. Căci este o regulă de drept public că o lege generală ulterioară nu poate modifica o lege specială anterioară. Privitor la folosirea liberă a limbii, articolul 1 al legii recunoaște și el că față de dispozițiile cuprinse acolo „nici o altă lege nu poate fi operantă”.

Minoritățile locuitoare în fostele teritorii ungurești nu dispun, după cum am văzut, de asistență juridică administrativă în privința drepturilor. În momentul de față, deci, ele nu au la dispoziție (abstracție făcând de faptul că în anumite cazuri, după cum am arătat, instanțele judecătorești trebuie să țină seama de lege) decât asistența juridică oferită de Liga Națiunilor (la care, de altfel, pot recurge și minoritățile de pe teritoriul vechiului regat). Însă deoarece în condițiile regimului actual acest demers este peste măsură de greoi, s-a creat situația absolut inadmisibilă, absurdă și contravenind într-o

¹³ Dissescu, *Op. cit.*, p.655, 663, 794; Boilă, *Op. cit.* p.310; Onișor, *Op. cit.*, p.13.

¹⁴ Onișor, *Op. cit.*, p.177.

¹⁵ „Monitorul Oficial“, nr. 140.

măsură extremă cerințelor unui stat de drept că, în privința drepturilor lor minoritare, aceste minorități se află la cheremul bunului plac al guvernului și autorităților din subordine.

Când are loc lezarea dreptului?

Problema împereurării în care are loc o lezare de drept pretinde o examinare mai îndeaproape. Astfel, în conformitate cu articolul 9 al tratatului cu privire la minorități, cetățenii români aparținând de minoritățile etnice, religioase sau lingvistice au aceleași drepturi ca și restul cetățenilor români de a înființa așezăminte de caritate, religioase sau sociale, școli și alte instituții de educație și învățământ. Cei ce aparțin minorităților au, în această parte, exact aceleași drepturi ca și ceilalți, adică cetățenii români care constituie majoritatea. Așadar, dacă, de exemplu, aceștia din urmă, nu numai ca inși, ci și prin intermediul asociațiilor, cultelor lor pot înființa și gestiona școli, acest drept le revine și minoritarilor. Dacă dreptul „celorlalți cetățeni români” de a înființa și gestiona școli este valabil în privința înființării oricărui fel de școli, aceeași valabilitate li se cuvine și celor ce aparțin de minorități.

Urmare „egalității în drepturi”, și cei aparținători minorităților au obligația de a îndeplini acele condiții care se impun în general în vederea înființării și gestionării de instituții caritabile etc, precum și de școli. Numai că aceste condiții nu pot, firește, confisca drepturile minoritare. Dacă așadar anumite condiții ar fi impuse tocmai în scopul de a limita sau chiar a anula drepturile celor ce aparțin de minorități, aceasta ar constitui în orice caz o lezare de drept.

Reiese de aici că problema existenței unei lezări de acest fel trebuie decisă luându-se în considerare și spiritul reglementărilor, al intențiilor, deoarece scopul drepturilor minoritare este tocmai acela ca orice discriminare în detrimentul drepturilor asigurate să fie exclusă în privința celor ce aparțin de minorități.

Vom rezuma pe scurt rezultatele analizei noastre anterioare:

a) În unele convenții privitoare la minorități, drepturile minoritare au fost privite cu preponderență ca drepturi individuale cuvenite cetățenilor aparținători de minoritățile rasiale, religioase, lingvistice. Acestea sunt astfel completări indispensabile ale libertăților individuale (cetățenești). Dar aceste drepturi pot fi, conform și legalității pozitive contemporane, drepturi cuvenite anumitor colectivități ale cetățenilor minoritari și, în anume cazuri, minorității ca întreg, ca persoană juridică. Iar prin diversele genuri de autonomie, minoritatea dispune de-a dreptul de existență separată de drept public față de stat, având drepturi subiective în vederea îndeplinirii funcțiilor încredințate.

b) Drepturile minoritare nu lezează nici suveranitatea statului și nu contravin nici principiului egalității în drepturi. Ele sunt autolimitări necesare ale suveranității, tot atât de necesare ca și libertățile cetățenești. Iar egalitatea în drepturi de-a dreptul pretinde existența lor; în absența lor în cadrul statului ar

domni inegalitatea în drepturi în favoarea poporului dominant din punct de vedere politic, deoarece membrii acestuia ar dispune de drepturile indispensabile libertăților cetățenești, cei aparținători de minorități, în schimb, nu.

c) În România drepturile minoritare există prin puterea legii, după ce legea din 30 august 1920 a ratificat tratatul de la Paris din 9 decembrie 1919, acela devenind așadar lege cu obligativitate generală în virtutea par. 88 al constituției. Faptul că aceste drepturi există pe baze legale își are efectul juridic în întregul domeniu al dreptului.

d) Din punctul de vedere al asistenței juridice administrative a drepturilor minoritare se manifestă o mare inegalitate în detrimentul populației din teritoriile foste ale Ungariei față de minoritarii din vechiul regat. În timp ce în vechiul regat asistența juridică administrativă integrală este valabilă în privința acestor drepturi în general (legea din 17 februarie 1912, par. 5), cetățenii din fostele teritorii ungurești nu dispun de această asistență.

Aceasta contravine în modul cel mai flagrant egalității în drepturi și conceptului de stat de drept. Nu se poate admite ca un stat să facă asemenea diferențe între cetățeni în privința celor mai importante drepturi ale lor și să nu acorde asistența juridică referitoare la drepturile minoritare tocmai acolo unde ar fi cea mai mare nevoie de ea.

Și trebuie să considerăm într-adevăr această ciudată situație juridică ca fiind doar una tranzitorie, care va trebui neapărat să dispară odată cu unificarea administrației. Căci atunci va fi cu totul imposibil ca curtea de casație să judece cauzele din teritoriile foste ale Ungariei conform legilor maghiare și procedurilor prescrise de acelea, încă în vigoare aici. Cu alte cuvinte, prin extinderea pe întreg teritoriul țării a valabilității reglementărilor juridice privitoare la organizarea și funcționarea administrației publice, se va generaliza și asistența juridică administrativă acordată de curtea de casație în virtutea par. 5 al legii din 17 februarie 1912. Întrucât va fi creată noua lege a contenciosului administrativ, pusă în vedere de par. 135 al legii constituționale, și aceasta va trebui să asigure, ca și până acum, asistarea generală a cetățenilor în toate litigiile de ordin administrativ.

Curmarea cât mai grabnică a acestei stări de tranziție prezintă un interes primordial atât pentru statul român, cât și pentru minoritățile sale. Cu generalizarea asistenței juridice administrative încetează flagranta inegalitate în drepturi existentă în momentul de față între cetățenii celor două teritorii. Pe lângă aceasta, generalizarea în beneficiul tuturor cetățenilor a asistenței judecătorești cu privire la majoritatea drepturilor stipulate de convenția privitoare la minorități scapă statul de celălalt mijloc de asistență juridică, constituind fără îndoială tot un drept minoritar, însă întâmpinat cu antipatie de către guverne, anume acela ca minoritățile să aducă în fața Ligii Națiunilor cazurile de lezare a drepturilor lor. Odată generalizată asistența juridică a drepturilor minoritare, unul din organele statului însuși, și nu vreun for străin, are să stabilească dacă există ori nu o lezare în privința drepturilor

respective, va aduce cuvenitele reparații și va afirma astfel voința suverană a statului, domnia legii în relație cu organele executive ale statului.

Nici nu mai trebuie să spunem ce importanță majoră va comporta această modificare în privința minorităților. Drepturile minoritare există fără îndoială și în prezent. Dar inseparabilă de noțiunea de drept este posibilitatea impunerii aplicării sale, iar azi tocmai asta le lipsește celor ce ar avea cea mai mare nevoie de ea. În ceea ce îi privește, așadar, aceste drepturi nu sunt drepturi cu putere deplină. Însă tocmai ceea ce le lipsește în privința puterii se compensează prin generalizarea asistenței judecătorești. Iar aceasta va avea o importanță decisivă.

Ca să nu amintim decât un singur caz, nenumăratele prejudicii ale școlilor cultelor minoritare, în legătură cu care s-au făcut atâtea memorandumuri și deputății, devin obiectul unui simplu proces administrativ. În general, acel, din păcate, atât de vast complex de prejudicii și lezări, care constituie în prezent obiect al favorului guvernamental, va deveni substrat al unei decizii judecătorești independente.

Nu avem motive să ne îndoim că o asemenea decizie judecătorească va avea în vedere un singur lucru: dreptul strict, care într-un stat de drept modern al libertăților publice trebuie să se impună necondiționat față de cetățean, de guvern, de autorități deopotrivă. Atunci pentru minorități va căpăta valoare integrală acea declarație din preambulul convenției de la Paris, conform căreia România dorește din proprie voință să dea dovezi hotărâte de libertate și dreptate atât tuturor locuitorilor vechiului regat român, cât și celor din teritoriile de curând alipite. Iar atunci ne vom putea referi în orice caz cu mai multă îndreptățire, cu mai multe șanse de confirmare la ceea ce ne e dat să auzim adesea și azi, dar care e contrazis fie și numai de faptul de a lăsa fără apărare în privința celor mai importante drepturi ale lor două milioane și jumătate de cetățeni – că și România se înscrie printre statele de drept moderne, democratice și care asigură libertățile cetățenești.

În „Magyar Kisebbség”, 4-6/1925. O versiune în limba franceză a apărut și în „Révue de droit international”, 3/1925, republicată apoi în „Glasul Minorităților”, IV, 1926, nr. 1-2, p.2-11; nr. 3-4, p.55-65. (textul maghiar a fost reprodus în vol. Artúr Balogh, Jogállam és kisebbség [Statul de drept și minoritatea], ed. Ernő Fábíán, Bukarest-Kolozsvár, 1997, p.221-255).

(Traducere: Paul Drumaru)

Artúr Balogh (1866-1951), jurist, profesor universitar, din 1898 la Universitatea din Budapesta, iar apoi și la cea din Cluj, unde în 1904 va fi și rector. Între 1899-1904 a fost secretar în cadrul Ministerului Comerțului, în 1905 devenind și membru al Academiei Ungare de Științe. La sfârșitul primului război mondial rămâne la Cluj, se ocupă de jurnalistică și intră în viața politică, devenind senator de Cluj în 1926, iar în 1928, 1932 și 1933 senator de Odorhei.

Miklós KRENNER

DECENȚA MINORITARĂ

Conduita minoritară este în esență aceeași ca și pentru orice altă comunitate: cooperarea necesară a anumitor forțe pentru a duce la bun sfârșit lupta existenței. Astfel, caracteristicile care modelează orice luptă istorică a vieții – fie ea patrimonială, în cadrul hoardei, a statului feudal sau național, fie conservatoare sau de orientare revoluționară, în societățile nomade sau industriale – oferă întotdeauna aceeași imagine. Doar în detalii pot fi diferite. Caracterul dominant al omului constă în faptul că el rămâne mereu om, înfățișând în structura sa interioară aceeași realitate socială și istorică. Această situație nu va fi nicicând modificată fundamental nici în cadrul destinului de minoritar, deoarece făptura creată de natura primordială este fără îndoială imuabilă. Așadar, nici în această postură de minoritar, oamenii nu vor fi egali și lipsiți de egoism în mod ideal, nici gruparea specifică a forțelor nu va elimina legile sociale generale, opiniile de partid, deosebirile de ideologii, elementele romantice și clasice, principiile celor puțini, cât și a celor mulți se vor confrunța mereu în liniște sau cu vehemență, coloratura internă a unora se va încrusta mereu în rezumatul celor mulți.

Abordând problema decenței politice în cadrul societății minoritare, care prin universul ei intim percepe interesele de clasă, aptitudinile spirituale, morale și economice ca factori cu efect permanent, nu pot fi excluse instinctele politice sau sociale bune ori rele, calitățile moștenite sau dobândite. Eficacitatea bine stabilită a claselor istorice, forța economică cu măiestrie creată a elementelor burgheze, neîncrederea istorică a păturilor de jos și prea puțină utilizare a lor – până acum – într-o confruntare politică îndelungată, vor exista latent chiar și în cadrul luptei celei mai strânse și mai înflăcărâte unități minoritare. Astăzi, când în occidentul capitalist, cu tendințe de dominație, orientarea conservatoare se transformă direct în dictaturi, societățile minoritare implantate în el sunt cuprinse ușor de această direcție generală – dacă nu cumva o situație veche și de excepție nu le-a dresat altfel în anumite privințe (ca în cazul irlandezilor, sașilor și danezilor) –, iar viața lor nu poate rămâne nici ea departe de lupta păturilor vechi sau noi. În această frământare interioară, existentă în mod fățiș sau latent, deloc nesănătoasă, decența politică va fi de grade diferite, în funcție de educația masei, de însușirile spiritului public ori al temperamentului general: mai intrigantă, mai nemiloasă, mai acuzatoare, mai vulgară, mai ignorantă într-un timp și loc dat decât într-un altul sau altundeva.

Viața minoritară a maghiarilor din Ardeal – acum, când de câteva luni este mai intensă datorită accentuării criteriilor de clasă și a celor politice – prezintă

un material interesant în ceea ce privește observațiile de mai sus, atât în sine, cât și prin comparație, de pildă, cu maghiarimea împărțită în partidele din Slovacia, cu sașii care trăiesc o viață minoritară de mai multă vreme, cu croații care deși sunt minoritari de timp îndelungat, au ajuns totuși într-o stare diferită, și cu germanii din Italia ajunși tocmai recent în situația de minoritari. Orice am face, politica minoritară este în esență aceeași ca și politica majoritară, așa cum politica centralizatoare franceză se reflectă în apa nemărginită a istoriei, precum manifestarea psihică a politicii dominante a englezilor.

În pofida acestora, viața minoritară și în cadrul ei decența minoritară – deoarece e cu totul altceva să fii statul-gazdă, majoritar, decât societatea hilotă, minoritară – trebuie să se prezinte până în amănunt cu altfel de însușiri, precum pigmentii obrazului aceluiasi individ vor avea o anume culoare când vor fi expuși la poli și o alta la ecuator. Politica minoritară se supune aceluiași reguli ca în cazul majoritarilor, însă este călăuzită de alte legi. Până și cea mai nobilă majoritate este violentă într-un anume grad, la fel cum și cea mai norocoasă minoritate va fi totuși asuprită. Există, deci, repere care vor trebui să dezvăluie particularitățile surprinzătoare ale comportamentului minoritar și ale decenței izvorâte din el. Dacă această deosebire nu este sesizabilă, atunci minoritatea fie trăiește încă somnul infertil legat de viața ei majoritară de odinioară, deci este bolnavă, fie trăiește o viață nouă, care e trădarea totală a celei vechi și astfel anunță pierderea personalității.

Nu trebuie să discut îndelung problema, pentru că toată lumea o cunoaște. Pe scurt, viața minoritară este împovărată de două îndatoriri clare. Prima este să-și creeze o situație convenabilă față de majoritate; a doua, să-și întărească prin educație și prin practică conștientă acele forțe cu care e datoare să se înarmeze pentru a-și contura conduita față de majoritate. Din nou am ajunge mult prea departe dacă aș apela la amănunte. Sintetizând, națiunea minoritară trebuie să fie într-o permanentă opoziție cu acele însușiri și obiective politice ale majorității, care îi amenință existența, însă trebuie să recompenseze cu o cooperare zgomotoasă, plină de râvnă, toate notele caracteristice care pot îmbunătăți spontan soarta minoritară. Dacă românii manifestă neîncredere, într-o anumită măsură justificată, aceasta trebuie atenuată prin orice mijloace, însă nu prin provocare sau lingușire; dacă societatea românească se cramponează de noua iluzie narcotică a statului național, atunci trebuie să i se contrapună ferm naționalismul defensiv al minorității, asociat cu accentuarea marilor corelații ideologice internaționale, a ideilor paneuropene, democratice, legate de religie și umanitarism; dacă din partea cealaltă ne confruntăm cu o moralitate distonantă, trebuie să răspundem cu minunatele comori ale moralității, precum apa regilor, și să-i susținem pe cei care prestează muncă de asigurare. În primul rând trebuie consolidat frontul față de tendința majoritară de scufundare în puternicul curent al imperialismului occidental și al dictaturilor, iar la acest capitol trebuie să stărpim din sufletele noastre pornirile similare ce ne-au rămas de pe vremea unor plaiuri fericite din trecut.

Minoritățile nu au putut niciodată exista altfel decât având la bază democrația, progresul susținut și autoguvernarea, chemate să reprime pe cât posibil lupta firească a unor tendințe contrare în cadrul propriei existențe. Statele-gazdă se afundă – cel puțin față de minorități – până-n gât într-o putere aristocratic-rigidă și cumplit de conservatoare, încât până și cel din urmă jandarm se complăce în menirea jupiteriană, vede în fața sa pășind lictorul roman cu fasciile încununate, este deci normal ca și cel mai deplorabil reprezentant al minorității să dinamizeze chiar contrariul, iar organul de sinteză să încerce o structurare a luptei politice a unui popor articulat cu claritate.

Întrucât această luptă poate să rămână încă multă vreme greoaie și plină de așteptări, cu atât mai mult viața minoritară necesită o organizare internă, pentru ca forțele necesare să devină colective. Această problemă depinde doar de eficiența voinței și de educația maselor. Sub imperiul obligativității se poate petrece și singură, însă activitatea sistematică ar putea s-o accelereze și s-o dirijeze. Ea trebuie să se petreacă perseverent și atotcuprinzător. Nu dispunem aici de spațiul necesar pentru a dezvolta această problemă. Este însă de ajuns dacă conștientizăm atâta: *va trebui să extindem forțele care, pe de o parte, separă în mod eficient de puterea majoritară, pe de altă parte conexează în mod eficient, așa cum în orice domeniu al vieții trebuie să rămânem despărțiți prin propriul nostru psihic, dar să ne și conformăm totodată timpului și circumstanțelor*. Va trebui să fim conștienți întotdeauna că luptăm pentru propria existență, că acționăm pentru dublul scop de a ne înarma cu mijloacele necesare și de a sluji interesele comune ale noului nostru stat. Astfel, va trebui să cultivăm cu grijă conținutul viabil al firii noastre specific maghiare, iar în spiritul coexistenței minoritare să acordăm cu toată seriozitatea ajutorul reciproc devotat. Dacă vom înțelege că interesele comune sunt cu adevărat sănătoase doar atunci când cuprind interesele particulare ale tuturor, atunci vom putea oferi, în speranța că vom și primi. Sistemul dobânzilor trebuie să-și găsească locul și în organismul vieții minoritare. Calea de urmat în organizare și în educație nu poate fi decât aceea a imaginarului real: un realism țesut din idealuri care provin din locul unde cerul atinge pământul, deci nu de departe, din marginea orizontului. Dacă dintre trăsăturile istorice ale maghiarimii le dinamizăm pe cele creatoare iar pe cele risipitoare le reprimăm – în ceea ce durerea sfântă a timpului prezent și ritmul ostil al vieții de acum, acest antagonism miraculos ne sprijină deplin –, vom opune puterii asupritoare tocmai acele trăsături care s-au născut în mijlocul ei datorită extazului cauzat de noroc și a regretabilei asuprii otomane, le vom etala însă și pe acelea care ne pot lega de caracteristicile nobile existente la poporul român. A ține departe și a imobiliza tot ce amenință, a menține și a îmbrățișa tot ce este în folosul binelui comun, existând atât în noi, cât și în ei. Arta organizării maselor, a educației și a conducerii constă în faptul de a nu alinia într-o strânsă opoziție ceea ce ne-ar putea apropia și de a nu interconecta tendințe contrare. Doar un singur lucru aș vrea să accentuez indirect, și anume faptul că politica minoritară înțeleaptă

va pune în fața balcanismului nu pe luptătorul ideal, ci pe diplomatul iscusit, va trimite un poet ca să cucerească un alt poet, pe omul de afaceri nu îl va aborda printr-un ascet, iar pentru întâmpinarea șantajistului va propune un curajos egoist. Totul și toate la timpul și la locul potrivit! Aceasta este cea mai mare poruncă a soartei minoritare, greu de învățat, deoarece noi venim dintr-un regim statal unde acest principiu a fost adeseori golit de sens și chiar batjocorit de prea multă risipă, dar pe care odată și odată va trebui s-o învățăm perfect, pentru că nu avem de ales. Da, viața minoritară este ca o altă viață publică, dar totuși diferă de ea – diferă foarte mult –, iar în România situația este cu totul deosebită față de țările din jur, de pildă. Astfel, spre exterior chiar și decența va trebui să fie alta decât mai demult și altundeva. Memoria și vanitatea majorității trebuie menajate mai mult, neîncrederea și frica trebuie cu grijă demolate, se cere a fi contracarată moștenirea sa balcanică; este nevoie s-o ajutăm în a-și depăși lipsurile spirituale, economice și morale. Acumulând până și ultimul din elementele sale, spiritualitatea noastră națională amenințată trebuie confruntată plin de curaj și grijă, iar stilul de luptă dintre adversari adaptat însușirilor clar stabilite ale celor doi.

Cum să fie acum decența minoritară spre interior? Repet, omul nu poate schimba funcțiile străvechi ale arhaicului său sistem nervos. Dar le poate modifica, deoarece educația, hotărârea de sine, disciplina dispun de o marjă limitată de acțiune. Însușirile generale ale politicului pot fi modificate de situația deosebită, de scopul, de recrutabilitatea vieții minoritare, iar *propria determinabilitate aici poate avea rezultate mai importante decât în altă parte*. Martiriul a avut întotdeauna efect înnobilitator și purificator. S-ar putea scrie volume întregi despre când și unde să folosim pe deplin coardele sau muzica în surdină, corul sau instrumentele, cum să conducem membrii corului, cum să procedăm la alegerea dirijorului, câtă sonoritate să dăm, cum să recompensăm, să apreciem și să criticăm, ce cod de bună purtate să folosim la repetiții și la concerte, cum să alegem membrii formației, ce părere să ne formăm despre armonie, despre concurența individuală, să îndrăgim compozitorii vechi sau noi? Am putea examina pe larg dacă ceea ce eu încerc să circumscriu aici acoperă într-adevăr exact noțiunea de decență, sau este în același timp și tactică, ori include în mod separat atât manierele, cât și tactica? În acest moment am însă o repulsie față de delimitările exacte și mă descurajează amănuntele. Prin decență minoritară înțeleg acea luare de poziție lucidă și cinstită, conform căreia noi între noi avem o singură variantă fericită pe care ne-o rezervă destinul, și anume asumarea în mod reciproc a imperativului istoric al îndeplinirii datoriei, respectul față de actul de voință și căutarea bunei credințe din care decurge.

Sinceritatea este prima recuzită în asumarea responsabilității. Importanța participanților la viața minoritară nu numai că poate fi, dar și trebuie întărită, pentru ca astfel încrederea să-i poată încărca mai mult, iar critica să nască înzecita responsabilitate. Vanitatea, interesul, critica, concurența, toate deopotrivă sunt îndreptățite atâta timp cât rămân atenuate și în interiorul

minorității. Este îngăduită construirea carierei, dar nimeni nu trebuie eliminat, strivit, și mai degrabă trebuie reprezentate interesele comunitare, decât cele de clasă socială. Va trebui să uităm că odinioară totul a fost altfel, că au existat timpuri când și statul de clasă ne copleșea cu multitudinea drepturilor de libertate, acum trebuie să conștientizăm în fiecare moment statutul nostru de degradare democratizantă minoritară și că neîncetat ne aflăm într-o primă linie periculoasă. Instinctele personale cele mai deosebite se pot manifesta la propriul foc de tabără, nu pot striga însă peste linie, în tabăra adversarului, și nu pot trage la țintă spre interior cu muniții frățești, spre indivizii sortii comune. În momentul atacului și apărării continue nu poate exista altă metodă decât ofensiva sau oprirea aliată într-o egalitate de netăgăduit a pericolului și sortii comune, atunci când gradele militare sunt acoperite și toată lumea poartă aceleași uniforme sure. Să nu uităm niciodată că viața minoritară nu poate oferi alt avantaj decât conștiința existenței și a posibilității de reușită comune, nu poate da nici puterea cu adevărat lucrativă, nici rămășițele politice, dar poate oferi dezamăgiri și durere într-o abundență fără de sfârșit. Munca și lipsa de lucru, chemarea și blocajul sunt deopotrivă tragice, precum și tăcerea înseamnă stagnare, iar critica și lupta sunt deopotrivă incomode.

Ce este decența minoritară? Să ne luptăm, dar să nu ne hârâim, să criticăm fără să acuzăm, să acumulăm muncă și nu recunoștințe trândave, să acționăm și să obținem ceva. Să rămânem oamenii străvechi, deoarece așa trebuie să rămânem, dar să fim muncitorii minorității, pentru că astfel va trebui să fim definitiv. Decența muncii este decența minorității: a observa pe toată lumea cu ochii deschiși spre dreptate și a îndrepta pe fiecare cu o mână binefăcătoare spre locul muncii. Minoritarul decent este cel care în lupta pentru bunurile materiale indispensabile vieții respectă legile naturii, iar pentru marile idealuri ale vieții minoritare muncește urmând exemplul apostolilor fără seamăn: a agresa interesele particulare atunci când interesul cel mare, comun, se identifică. Simt o atracție profundă – poate din cauza moștenirii apostolice și religioase – pentru cei ce seamănă mai mult cu figura evangheliștilor simpli, decât cu vameșii. Cuvintele lor sunt sincere, severe, visătoare și pline de dragoste, duc utopiile spre realitate, astfel aștept putere din acel loc, unde ele prind rădăcini. Inclusiv puterea minoritară. Pentru propria mea persoană am mai prescris un articol de decență minoritară: chiar și în bătaia acuzațiilor pline de noroi, să mă gândesc mai întâi la cei spre care se îndreptau pașii celui din Nazareth, iar gândurile și simțirile să mi le formeze în așa fel încât să se apropie oarecum de severitatea blândă și de abstracțiile fertile ale acestei revoluții bimilenare.

În „*Újságíró Almanach 1927*” [*Almanahul jurnaliștilor, 1927*] (coordonator: Aladár Kuncz), editat de organizația centrală a jurnaliștilor minoritari din Transilvania și Banat, p.117-121.

(Traducere: Annamária Nastasă-Kovács)

Miklós KRENNER

UN GÂND AMAR

Probabil cititorul va fi surprins să vadă acest articol. Ce caută oare numele meu în mediul ospitalier al lui „Magyar Kisebbség” [Minoritatea maghiară], unde deseori am fost întâmpinat cu căldura sinceră a dragostei primitoare, dar de unde m-am retras delicat, în mod voluntar, datorită evenimentelor politice cotidiene? De ce nu iau cuvântul mai degrabă altundeva, unde tocmai din cauza participării active și al conținutului principal al acesteia nu le stârnesc oamenilor amintiri legate de coerciție critică, or, în „Magyar Kisebbség” tocmai interesul personal îmi afectează responsabilitatea de judecător. Multe s-ar dori spuse despre acest lucru dacă viața minoritarilor n-ar avea o cu totul altfel de spiritualitate decât alte domenii mai vechi ale politicii, în care – și din cauza istoriei evoluției lucrurilor – domină dogmele împietrite și lipsite de suflet. Viața minoritară curată, bine intenționată, permite o libertate mai mare a formelor și posibilităților; lupta niciodată nu poate fi dusă până la extremitate, iar comunicarea nu poate fi oprită fără motive foarte întemeiate. Mai ales atunci când este vorba de chestiuni care indică situația nefericită comună a minorităților. Suferința are cele mai larg deschise porți. Iobăgia minoritară se întinde pe aria unor încercări nelimitate, astfel încât cel ce intră nici nu își dă seama dacă a intrat pe o poartă, dar în mod cert își dă seama că se află în mijlocul unei mulțimi de câteva milioane, în apropierea tuturor celor care au aceeași soartă. Așa arată numitorul comun al acestei infinități. Paradoxală situație, dar adevărul ei e dovedit de mărturia a patruzeci de milioane de suflete. De aceea cer dreptul la cuvânt în acest spațiu, pentru că simt că ceea ce am de spus trebuie spus aici. Este o necesitate instinctivă a ambelor părți; nici atitudinea gazdei, nici cea a oaspetelui nu reprezintă o mistică politică, ci pur și simplu responsabilitate și înțelegere minoritară.

Doresc să vorbesc acum despre acele lucruri la care bastardul minoritar, acel rod nelegiuit și legalizat al dragostei internaționale, acel prunc inocent al mariajului bolnav dintre război și pace, se gândește tot timpul, dar despre care vorbește rar. Atunci când patosul nervilor caută să se elibereze prin intermediul vorbelor. Va fi vorba acum despre faptul că marea contradicție dintre cuvinte și fapte, dintre legi și decrete, dintre drept și viață, acel sistem îngrozitor al minciunii care apasă lumea de un deceniu și distruge în primul rând puterea de viață a minorităților, în loc să se reducă, crește încontinuu. Mistuirea interioară își trăiește perioada de glorie. Cel mai trist este că această mistuire sufletească interioară devine din ce în ce mai răspândită nu doar ca urmare a sporirii ofensivelor puterii, ci și ca urmare a scăderii voinței de

rezistență a celor atacați. *Wille zur Macht* înăbușe procesul numit *Willen zu Leben*[1]. Atitudinile celui puternic și ale celui oropsit devin din ce în ce mai automate. Aici se ascunde adevărata semnificație a crizei. Popoarele majoritare și cele minoritare deopotrivă ajută spiritul nihilismului. La polurile opuse ale întregului spirit uman vuiesc forțe de aceeași valență. La polul puterii agresiunea, de partea oropsiților lipsa de suflet, de aceea viața universală este pe calea confuziei totale, iar imaginea globală se întuneacă din ce în ce mai tare. Acele câteva raze forțate întăresc doar pesimismul; ca și cum s-ar stinge luminile pe rând: după o fracțiune de intensificare a luminii, întunericul devine din ce în ce mai greu de pătruns. Încet-încet, chiar și stelele se sting. Spiritele angajate în protecția bunurilor universale ale omului, marii pacifiști, marii umaniști, curajoșii avocați ai drepturilor omului se cufundă și ei în tăcere. Personalități precum Rolland și Gandhi[2] sunt bolnave, sau în curs de dispariție, iar politicienii care au luat poziție de multe ori în prima perioadă a marii crize europene, Keynes și Nitti[3], sunt cuprinși în tăcere sau au amorsat în această atmosferă sufocantă. Idealurile lor au devenit material pentru dezbateri jurnalistice triviale. De altfel, semnificația generală a scrisului și a cuvântului s-a redus. Oamenii citesc sau ascultă distrați, dar nu pot, nu doresc să acționeze cu patetism. Măreția voinței furtunoase de inițiativă dormitează. În fața puterilor pregătite se zbat doar săbiile tocite ale pesimismului. Acesta este lucrul la care sufletul de minoritar, cel mai grav rănit și ca urmare cel mai sensibil element al spiritualității europene, se gândește mult, dar despre care vorbește puțin. Însă trebuie să vorbim, cu voce amară. Trebuie să vorbim despre faptul trist că instituțiile în care optimismul de odinioară își ancora moralitatea se confruntă cu propriile greutatea de inerție, trebuie să vorbim despre acea contradicție care pe noi, minoritarii, ne distruge cel mai tare, adică rigoarea mai accentuată a puterii de stat și rezistența din ce în ce mai slabă a minorităților.

Omul își hrănește permanent iluziile, îngrijindu-le ca pe niște amintiri dragi din copilărie. După tratatul de pace ne-am umplut de iluzii. Am crezut că Societatea Națiunilor va crea treptat condițiile autorității sale morale și, sprijinindu-se pe acestea și cu ajutorul idealismului unei spiritualități incipiente va crea în mod *onest și productiv* condițiile unei vieți pașnice[4]. Idealiștii lucizi, pe care ar fi mai indicat să-i numim realiști cu imaginație, s-au așteptat la nici mai mult nici mai puțin decât să realizeze acel lucru care reprezenta interesul comun al tuturor: aplicarea acelor prevederi ale tratatelor de pace care rămăseseră pe hârtie și care, tocmai prin aplicarea lor, ar putea asigura menținerea pe termen lung a păcii, deoarece aceasta este periclitată permanent de unilateralitatea apăsătoare a termenilor aplicați perfect. Fusesse vorba despre realizarea totală și perfectă a păcii, deoarece atunci ea va supraviețui în întregime, sau de asigurarea cuceririlor de război, ceea ce este unilateral, deci prezintă pericol. Societatea Națiunilor a ales cea de-a doua variantă, netezind astfel calea unor atacuri permanente la adresa păcii, ea a permis și învingătorilor să acționeze împotriva păcii în cadrul Societă-

ții Națiunilor dacă le cerea vreun interes mai vechi sau mai nou. Astfel a devenit imposibilă adevărata internaționalizare a popoarelor, demnitatea deciziilor luate în comun. Societatea Națiunilor nu poate rezolva chestiunile istorice (dezarmare, tribunale), iar chestiunile delicate le ocolește (problemele minorităților). Numărul statelor membre fluctuează: statele și șefii delegațiilor oficiale, când își dau seama de rolul modest spre care lipsa sincerității generale și a dreptății îi împinge, o părăsesc cu amărăciune dure-roasă, dar totuși cu cuvinte de despărțire ce denotă încredere în viitorul Societății Națiunilor. Bineînțeles, ei au dreptate: actuala Societate a Națiunilor, cu toate luptele interne, este o instituție imposibilă, lucru pe care noi, minoritarii, putem să-l afirmăm cu deplină obiectivitate pentru că sub „protecția” și „controlul” Societății Națiunilor Melo-Francilor ne ducem de răpă cu totul, însă o instituție care poate deveni funcțională fie dacă spiritul minciunii își pierde din putere, fie dacă frica de un război iminent îi sporește în sfârșit puterea. Se tinde spre prima direcție prin acțiuni gen Locarno[5], care nu prea conțin, ce-i drept, material concret, ci amintesc de unele jocuri spiritiste sau de „corpurile astrale”, deși efectul lor de conciliere și de apropiere nu poate fi negat. (Întrebarea este: oare pe când își ating scopurile nu vor exista din nou elemente desperate, cum ar fi de exemplu minoritățile distruse din organizația europeană, al căror efect otrăvitor să conducă la o altă situație de criză?). A doua tendință este deja pregătită de interesele politice și economice. Puterile privilegiate ale păcii se organizează în noi uniuni, în noi asocieri, care ne apropie mai mult de posibilitatea unui război, la început încă nu a unora împotriva celorlalți, ci pe frontul bolșevic, dar cine știe dacă apoi nu va urma o confruntare dintre ele. Este suficient să ne gândim la crizele latente ale îndrăzneței Italiei sau la obiectul conflictelor pe care le are cu Franța și Iugoslavia. Se poate presupune că în pragul unei catastrofe mondiale aceste puteri vor prefera soluția cea mai lucidă și mai morală: să se încredințeze rezolvarea disputelor unei Societăți a Națiunilor ce dispune de o putere reală. Atunci s-ar putea întâmpla ca statele învingătoare să revizuiască pacea, prin modificarea posesiilor azi încă nu prea disputate (Nizza, Corsica, Suez, Coloniile), ceea ce poate cauza relaxare și în alte chestiuni. Așa cum e ea azi, Societatea Națiunilor este probabil incapabilă de existență: fie se întărește, fie dispare. Dacă se întărește, ea trebuie să rezolve și problema minorităților. Întrebarea spinoasă a realității este: oare va avea ea această ocazie sau se mai poate rezolva ceva?

Toate acele instrumente internaționale care au rezultat din câmpul de forțe al ideii Societății Națiunilor sunt și ele stagnante și șterse: mișcarea paneuropeană, Conferința Interparlamentară, Congresul minorităților. Ele și-au întâmpinat soarta cu metoda idealismului lucid. Au fostacompaniate de atenție generală, entuziasm și așteptări. Și-au formulat sarcina cu o inteligență limpede, spre a nu răni spiritul reconcilierii europene și de a o sprijini prin toate luările de poziție. Poate o moderație exagerată și acele „având în vedere...”, iar în privința...” le-a împiedicat, ca o armură, să-și arate forțele, așa cum

tot acestea au făcut posibil ca slăbiciunile lor inițiale să se manifeste foarte rapid. S-a născut o cantitate uriașă de declarații frumoase, de decizii deștep-te și de compromisuri înțelepte, iar ideile cuprinse în acestea au fost reluate în numeroase articole de ziar, dar până acum nu a rezultat nimic concret. Zidurile rezistă, dar soția lui Kőműves Kelemen¹ a murit. Noul cerc de interese creat sub mantia vechii idei fixe naționale a popoarelor, principiului suveranității statale, a intangibilității tratatelor de pace oprește tot ce ar putea zgudui imobilitatea îngrijorătoare a prezentului. Totul s-a transformat într-un stâlp de sare, precum soția lui Lot: atât intransigența, cât și revoluția nobilă pornită pentru relaxarea și persuadarea ei[6]. Mișcarea paneuropeană începe să devină pur științifică. Întâlnirile Conferinței Interparlamentare și ale Uni-unilor Societății Națiunilor devin simple excursii și ocazii de dezbateri. Al treilea Congres al Minorităților, organizat în acest an, a trăit o criză severă, deși poate trecătoare. În general, el se confruntă cu dificultăți mari, deoarece sursele care o alimentează, minoritățile organizate, slăbesc pe zi ce trece. Este neîndoielnic că drumul oricărei propagande este lung și efectul i se resimte doar peste un timp. De asemenea, este cert că pe acest drum sunt rostogolite toate obstacolele posibile. Pesimismul nu e cauzat de ineficiența muncii sau de nerăbdarea neîntemeiată a maselor, adevăratul motiv este diferența dintre neputința interioară și presiunea exterioară. Nu se sprijină pe masele dătătoare de viață și nu pot câștiga de partea lor segmentul organizat al maselor, clasa muncitoare, care, de altfel, se află și ea într-o situație de criză, mistuindu-se în lupte dogmatice. Inițiativa paneuropeană și celelalte mișcări nobile luptă cu armele vechi fără să se bucure de sprijinul elementelor necesare, specifice timpului trecut. Unde este puterea liberalismului, democrației, marelui capital, a clasei istorice care, pe vremuri, în urma unor lupte îndelungate alimentea propaganda ce se afirma încet?

În mod cert, orice mișcare puternică își găsește cu timpul armele, învin-ge obstacolele și depășește toate dificultățile izolării, dar întrebarea rămâne: atunci când puterea instituțiilor de stat recunoscute este atât de periculos de dezvoltată precum azi, când minciuna și nedreptatea nu au avut niciodată bastioane mai solide, când spiritul de a opri, de a conserva, de a ceda orice a atins cote de generalizare nemaiîntâlnite, oare mișcările ce-și propun să salveze omenirea nu întârzie prea tare? Pe când se maturizează, nu ne vor năpădi alte orori ale războiului sau ca urmare a eroziunii interne va mai rămâne ceva de salvat?

Cred că nu trebuie să irosim prea multe cuvinte pentru a reliefa că exagerata concentrare a puterii de stat a depășit culmea oricăror posibilități im-aginate și amenință să distrugă însăși esența statului. Suntem confrunțați cu anarhia sistemului și a puterii, dacă ne este permis să folosim această expresie. După marile războaie, întotdeauna domină orientările absolutiste și reac-ționare. După războaiele de 30 de ani și ale lui Napoleon omenirea a primit

¹ Titlul unei balade foarte asemănătoare cu „Meșterul Manole“ (*nota trad.*).

aceeași moștenire tristă ca și azi, cu diferența că azi puterea și mai mare a capitalului sprijină sistemul de oprimare, însă și pregătirea economică și intelectuală a maselor organizate reprezintă tot o reacție, deși de altă natură, asemănătoare în esență. Astăzi nu doar straturile și grupările ce duc războiul, nu doar noile averi alăturate lor sunt prea pline de spiritul agresivității, ci și majoritatea indivizilor sănătoși, de la proprietarul de imobil la șeful de tură și la funcționarul de la Siguranță, toți sunt niște autocrați în miniatură, în primul rând pentru că aspiră permanent virușii agresivității, ai minciunii statale și ai arbitrarului. Fiecare stat burghez are o doză de bolșevism. Caracterul sacru al proprietății este lezat cel puțin prin confiscarea locuințelor, devalorizarea banului și impozitele ridicate. Reaparitia instinctului străbun de hoardă se amestecă din ce în ce mai mult cu relicvele juridice și politice ale trecutului și în mijlocul absolutismului avem onoarea să întâlnim hermafroditismul statal ce conviețuiește minunat cu minciunile internaționale, care atacă în primul rând minoritățile sau populația din colonii ce se sprijină doar pe drepturi teoretice. Clasa burgheză a liberalismului și democrației, purtătoare tradițională a drepturilor omului, nu poate ajuta nicăieri: prestigiul și puterea de influență i-au fost confiscate de război și de pace. Ea însăși dă faliment în mijlocul unei stări de amețală. Clasele conducătoare, prin intermediul unor alegeri degradate în comedie, se instalează deci liniștit în parlament, în sediile administrative, unde fabrică decrete de natură intelectuală și economică, servind interese unilaterale. Atmosfera sufocantă a vieții internaționale devine astfel mai distructivă datorită respirației îmbâcsite a statelor respective.

Oare ne putem aștepta la o îmbunătățire a soartei minorităților în statele dictatoriale, unde pentru amăgirea și stăpânirea majorității se poate flutura steagul pericolului național? Putem constata că minoritățile pierd teren pe zi ce trece. Degeaba se aud cuvântări nobile rostite de oameni de stat, degeaba se organizează negocieri politice sau chiar cooperări politice, situația minorităților se îmbunătățește numai în câteva state învinse, fie datorită anumitor interese specifice, fie pentru că prevenirea unei influențe externe i-a făcut pe oameni mai deștepți. În statele învingătoare ele devin din ce în ce mai sărace în bunuri spirituale și materiale. Statul abuziv exercită asupra lor atât presiunea de care au parte cetățenii și, în plus, le mai rezervă și presiuni speciale. Dar statele cu minorități sunt împovărate și de vechea corupție a vieții publice, în care aparatul birocratic bineînțeles că va presa în primul rând minoritățile. Chiar dacă tendința europeană dominantă s-ar schimba, ceea ce deocamdată nu se poate spera, deoarece nimeni nu poate concepe să fie înlăturate oprimarea libertăților publice sau criza economică, imperialismul sau nedreptățile cauzate de tratatele de pace, până când nu apare un pericol mare european: chiar și atunci, în statele successorale ar mai trebui să se întâmple două schimbări suplimentare: realizarea moralității statale, ceea ce este o sarcină uriașă, dar și perceperea corectă a problematicii minorităților, ceea ce din nou necesită o muncă grandioasă ce nici nu poate

fi concepută izolat, fără influențe internaționale. Bineînțeles, apariția unei crize serioase ar avea un impact semnificativ asupra tuturor, însă în politică nu se poate miza prea mult pe așa ceva.

Mărturisim că apropierea eficientă dintre puterea absolută și minoritățile vizibil slăbite are, deocamdată, prea puține premise. Statele noi sunt preocupate de securizarea cu succes și înglobarea organică a noilor teritorii pe care le-au primit poate în mare parte datorită norocului. Trebuie să recunoaștem că aceasta este o preocupare atât de serioasă și o sarcină atât de dificilă încât acaparează în bună măsură atenția. Unirea este dificilă nu doar din cauza mărimii teritoriilor, a dificultăților inerente acestor sarcinii, a complexelor ce se ascund în minorități, dar și din cauza diferenței de natură spirituală, economică și politică a noilor veniți, fie de același neam, fie rude apropiate. Să ne gândim doar la acele dificultăți pe care le întâmpină cehii și slovaco-rutenii, la chestiunea croată și la diferențele dintre Transilvania și Regat. Aceste aspecte negative influențează și evoluția creditului extern și toate aspectele conexe. Din cauza situației nu în totalitate consolidată din statele successorale, chestiunea minorităților nu primește atenția cuvenită. Este cert că în unele privințe situația s-a îmbunătățit. Se scrie și se vorbește mult despre nevoia arzătoare a rezolvării situației minorităților, însă doar se vorbește și se scrie, cu o superficialitate uimitoare și fără a înțelege esența problemei. Degeaba se tot vorbește la noi despre actualitatea elaborării legii minorităților, problema este doar de importanță politică și nu de stat. Nici chiar adevărații oameni de stat nu cunosc suficient minoritățile. De exemplu, ei nu iau în calcul psihologia istorică a maghiarilor pentru că, în caz contrar, nu ar utiliza tocmai acele instrumente care sunt cele mai nefericite și dacă vor să strice, și dacă vor să repare situația. Ei își construiesc planurile pe greșelile și nu pe punctele tari ale minorităților, pe unele facțiuni ale acestora și nu pe întregimea lor. Atitudinea minorităților în timpul schimbării de domnie a fost o surpriză ciudată pentru ei, deși în cazul unui studiu politic fundamentat ar fi putut conta pe acest lucru și, astfel, nu ar fi trebuit să ia unele măsuri inutile. Însă lipsa regretabilă li se poate imputa și minorităților. Din momentul intrării în acțiune, ele nu au făcut totul în domeniul propagandei eficiente. Este straniu că nici până azi nu au reușit să înființeze un ziar în limba majorității. (*Glasul [Minorităților]*, prin însăși existența sa, accentua dimensiunea mai largă a responsabilității, dar fără rezultat). Nu-mi amintesc ca vreun politician maghiar sau german să fi scris un manifest sau un studiu în limba română din care oamenii de stat ai majorității să fi învățat ceva important. Ei apar foarte rar și în paginile marilor ziare bucureștene. Contactele politice și sociale contribuie mult, dar, după părerea mea, aceste contacte dorite nu s-au dezvoltat prea mult cu factorii politici semnificativi, adică aceia care de obicei se mențin timp mai îndelungat la putere. Absolutismul de azi nu conferă atâta importanță parlamentului, cu câtă ne obișnuisem noi maghiarii. Este important, dar nu covârșitor. Un alt aspect dureros este că numărul reprezentanților noștri în parlament este mai redus

tocmai atunci când România este guvernată de oameni de stat cu adevărat semnificativi. Însă, chiar dacă ar fi altfel, în lipsa unui ziar în limba română și din cauza proastei organizări a agenției noastre de presă oamenii nu află multe despre noi nici în interiorul țării, nici mai departe. Propriile noastre ziare maghiare nu spun, de cele mai multe ori, ce ar fi de spus. Oricum, presa minorităților slăbește pe zi ce trece, nu doar ca număr, ci și ca putere internă. Problemele economice, cenzura generalizată din nou, lipsa de entuziasm și apatia omoară în noi expresia adevărată a puterii de viață. Absolutismul social și economic, chiar tirania, de sub influența generală a căroră nu se poate exclude nici viața minorităților, reduce forța jurnalismului și a jurnalistului din ce în ce mai mult. Am ocazia de a observa procesul deconstrucției spirituale și materiale îndeaproape. Și acesta este un produs al timpurilor noastre. Importanța presei a luat amploare în epoca liberalismului, odată cu trecerea acesteia se pare că și presa trebuie să se atrofieze. Dar odată cu aceasta, speranța realizării drepturilor minorităților și a îmbunătățirii situației noastre interne slăbește.

Ceea ce justifică amărăciunea gândului mai mult este viața minoritară însăși. Nu doresc să mă pierd în detalii, deoarece ele sunt bine cunoscute sau sunt atât de dureroase încât palparea lor cauzează mai multe efecte negative decât pozitive. Dar de dragul autocriticii și a deșteptării trebuie să subliniez câteva aspecte. Să nu pună nimeni pe seama caracterului părtinitor al omului de partid ceea ce spun, deoarece ele exprimă convingerile mele vechi și des reiterate. Motivele principale interne ale decăderii vieții minoritare, pe lângă tendința spre diferențiere, nerăbdare, nesăbuintă politică, dar mai ales lipsa tragică de interes, pe lângă limitele externe de netăgăduit și de ordin intern, printre care în primul rând lipsa organizării, somnul adânc al ajutorului de sine, constau în lipsa sprijinului extern și utilizarea unor arme depășite. Am vorbit și am scris foarte mult despre lipsa organizării. Unii mă consideră maniac și nu doresc să accentuez această înțelegere greșită. Formațiuni moderne, cum ar fi sistemul de celule sau fascismul, ne-au oferit exemple în acest sens, însă dacă nu dorim sau nu știm să le aplicăm, oricând putem reactualiza metodele organizatorice vechi, oricând le putem galvaniza cu noi elemente. Însă, obișnuințele din trecut și influențele neadecvate ale prezentului tocmai asupra celor slabi ne derutează, iar confuzia justifică lipsa de activism. Opiniile mele referitoare la ajutorul de sine le-am prezentat chiar în paginile revistei „Magyar Kisebbség”, cu un ecou puternic și o totală ineficiență. Situația a rămas neschimbată. În viața minorităților, nici altruismul inteligent, nici sacrificiul de sine eroic nu au nici o manifestare vizibilă. Să facă alții, aceasta este deviza secretă. Nepăsarea minoritară dărmă nu doar indivizi, ci și instituții publice: școli, instituții financiare, întreprinderi industriale. Nu din cauză că nu sunt viabile, ci din cauză că nu primesc acel ajutor de moment, acea minimă răbdare. Dacă alte minorități nu ar da exemplu de cazuri contrare, nu aș discuta această chestiune. Moartea anumitor organe însă va atrage după sine decăderea și a altor instituții care

în momentul refuzului se simt puternice. Dansul nepăsător în jurul vârtejului mărește gura pâlniei și puterea ei distructivă. Aceasta nu este o generalizare pripită. Am ocazia să urmăresc îndeaproape, dar totuși cu obiectivitatea celui neimplicat, moartea lentă a singurului liceu dintr-un mare oraș maghiar și declinul unei instituții bancare maghiare puternice, care are la îndemână numeroase posibilități de supraviețuire. Maghiarimea însăși le omoară pe ambele, cu o nepăsare și lașitate păcătoase, cu o moralitate nihilistă care mă face să gândesc: poate nu puterea ne distruge, ci însăși maghiarimea este cea care se autodistruge. Oare nici nu are un viitor suficient de legitim? Dacă și statul partizan știe acest lucru, nu este oare normal să se folosească de această ocazie prielnică lui și să se grăbească să îndepărteze din calea sa minoritatea oricum incomodă? Rămân oricum și „providenței” multe de făcut, iar în privința asta pe lângă forța internă sunt disponibile și resurse materiale și spirituale externe bogate.

Omul resimte un umor crunt, dacă aude acuza mai rară, dar încă repetată de iredentism. Politica românească isteată trebuie să știe foarte bine și de altfel știe, de aceea este această acuză o găselniță deșteaptă, că maghiarii sunt incapabili de iredentism și de aceea sunt cel mai puțin periculoși. Maghiarimea nu este inclusă în eforturile *Drang nach Osten* declarate deschis[7]. Pentru un iredentist e nevoie și de acea abilitate psihologică a fugărului, a complotistului, ceea ce lipsește cu desăvârșire din maghiari. Însă pentru a fi iredentist, nu e nevoie doar de tradiții latine, ci și de bani și sacrificii materiale externe. Atunci când instituțiile maghiare cad pe rând, când bisericile nu primesc ajutoare externe, ci împrumuturi scumpe, atunci nu putem vorbi de iredentism, ci doar de lipsa de interes față de viața minoritară maghiară atât a străinătății mai apropiate, cât și a celei mai depărtate. Dacă acest lucru nu poate fi infirmat, așa cum nu poate, de fapt, atunci apare, ca singura formă de supraviețuire, organizarea iscusită a ajutorului de sine. Însă am convingerea tristă că acest lucru nu prea îl putem face dacă nu am reușit să îl facem în ceasuri mai favorabile. Otrava vieții interne ne-a slăbit prea tare, ar fi nevoie de o inspirație apostolică pentru a ne însănătoși.

De se sunt proaste și depășite armele noastre? Ce altfel de arme am putea utiliza? Măreăță întrebare, despre care ar trebui să vorbim mai pe larg. Însă răspunsul este inclus în cele de mai sus. Dacă mai există o modalitate de a salva politica minorităților – și probabil chiar și cea mai întunecată deznădejde trebuie să spere în existența vreunui mijloc –, atunci singura modalitate este reconstrucția întregii metodologii a vieții minoritare. Trebuie să ne schimbăm viața atât în interior, cât și spre exterior. Dacă organizarea noastră este defectuoasă, trebuie să o îmbunătățim, dacă lipsa de interes e prea răspândită, trebuie să o stopăm. Față de putere, pe drumul dintre Geneva și București, trebuie să alternăm direcția. Să uităm că am început activitatea parlamentară devreme și că atunci când am început-o, am început-o stângaci. Problema minorității maghiare trebuie transformată într-o chestiune internă și europeană de prim rang. Trebuie să vorbim, să strigăm, dar înain-

te de toate să ne împrietenim, să ne dăruim, să acționăm. Trebuie să adunăm puținele resurse materiale și spirituale pe care le mai avem. Se oferă mii și mii de posibilități, să profităm măcar de o sută, nu, poate ajung chiar și zece: poate reușim să supraviețuim până când noi schimbări neașteptate vor conduce la acea situație de forță majoră în care fără zguduiri adevărurile noastre simple se vor realiza fără a periclita statul. Dar trebuie să repet și de această dată ceea ce am repetat și în alte locuri: oare avem destul timp? Oare nu vom întârzia?

Imaginea pe care am schițat-o este probabil întunecată, dar probabil adevărată. Dacă cineva mi-ar spune: iată, astfel am ajuns la limita extremă a pesimismului, deși în ceea ce privește viitorul am promovat întotdeauna dreptul la optimism, i-aș răspunde: cred neclintit pe mai departe în viitor, dar nu cred că prezentul searbăd al minorității maghiare poate să vină în ajutorul viitorului ei. Trebuie să acuz neîndurător maghiarii ardeleni vino-vați, care după atâtea minunate semne de viață încep să se dedea la autodistrugere, dar spre viitor, care se pregătește și fără noi și va fi în favoarea noastră, pot privi doar cu o încredere plină de fervoare. Poate nu pot să îl aștept, dar pot să cred în el fără ezitare. Pentru că cred în acele miracole care se pregătesc, poate și din cauză că ele se vor naște fără participarea noastră dăunătoare.

În „*Magyar Kisebbség*”, 18/1927, p.638-648. Reprodus și în vol. Miklós Krenner, *Az erdélyi út (Válogatott írások) [Calea Ardealului (Scrieri alese)]*, ed. Béla György. *Caiete Muzeale* nr. 11, *Odorheul Secuiesc, Asociația Culturală Rezső Haász*, 1995, p.53-57. (Traducere: Maria Kovács)

[1] Se face referință la textul apocrif al lui F. Nietzsche, *Der Wille zur Macht. Versuch einer Umwertung aller Werte*, apărut într-o primă versiune în 1901, întocmit prin compilarea a 483 „aforisme” extrase din caietele lui Nietzsche de către Peter Gast, Ernst și August Horneffer. După numai cinci ani, în 1906, apare o nouă ediție, complet modificată, editată de Elisabeta Förster Nietzsche (sora filosofului) și Peter Gast, care număra de data aceasta 1067 „aforisme”, devenind de acum o versiune consacrată, deși multe din edițiile ulterioare vor cunoaște deosebiri sensibile (cele ale lui Max Brahn în 1917 și 1921, August Messer în 1930, Friedrich Würzbach în 1935 și 1940 etc). Cu toate că în ediția critică a operelor lui Nietzsche, realizată de Giorgio Colli și Mazzino Montinari (*Oeuvres philosophiques complètes*, apărute în anii '80 la Gallimard), s-a argumentat cât se poate de concret – pe baza manuscriselor filosofului german – că acesta nu a avut niciodată intenția de a realiza o lucrare cu acest titlu, chiar și astăzi se insistă asupra republicării compilației în cauză, îndeosebi a versiunii din 1906, prevăzută cu o prefață a lui Alfred Bäumler, adept al nazismului și cel care l-a atașat pe Nietzsche acestei doctrine (vezi Friedrich Nietzsche, *Der Wille zur Macht. Versuch einer Umwertung aller Werte*, mit einem nachwort von Alfred Bäumler, Leipzig, Alfred Kroner, 1930, reed. în 1964 la Stuttgart). Asupra diverselor probleme ridicate de lucrarea amintită a lui Nietzsche, vezi: *Willen zur Macht und Mythen des Naziss*, Bayreuther Nietzsche-Kolloquium 1985, Hrsg. Walter Gebhard, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1989; Kim Jin-Sok, *Hermeneutik als Wille zur Macht bei Nietzsche*,

Frankfurt am Main, P. Lang, 1991; Wolfgang Müller-Lauter, *Über Werden und Wille zur Macht*, Berlin, Walter de Gruyter, 1999; Carol Diethel, *Nietzsches Schwester und „Der Wille zur Macht“*. Biografie der Elisabeth Förster-Nietzsche, Hamburg, Europa Verlag, 2001; Ralph Wall, *Der Wille zur Macht – der Wille zum Nichts. Über den Willen zur Macht in Friedrich Nietzsches Philosophie*, Berlin, Wiss. Verlag, 2003. În textul de aici, jocul celor două sintagme este „voința de putere” și „voința de a trăi”.

[2] Este vorba de scriitorul francez Romain Rolland (1866-1944) și de Mahatma Gandhi (1869-1948), filosof și om politic indian. Cel dintâi, deși nu a fost înregimentat în nici un partid politic, a manifestat un profund atașament față de socialism – sub aspect intelectual –, salutând revoluția sovietică din Rusia (1917) și chiar comparând-o cu cea franceză, din 1789. În afara manifestului său din 1919, intitulat *Déclaration d'indépendance de l'esprit*, Rolland a căutat să-și motiveze din punct de vedere teoretic această poziție apelând la complexul sistem de gândire hindus, făcând distincție între non-violență și non-rezistență. Sub acest aspect, a elaborat o biografie a lui *Mahatma Gandhi* (1924), dar și alte lucrări reunite sub titlul *Essai sur la mystique et l'action de l'Inde vivante*. În ceea ce privește pe Gandhi, la începutul războiului acesta tocmai se întorsese din Africa după aproape douăzeci de ani. Luând contact cu realitățile din India, deși a susținut efortul de război al britanicilor, din 1919 se manifestă tot mai vehement contra opresiunii coloniale. Mișcarea inițiată de el, de non-cooperare, a căpătat o tot mai mare amploare, a făcut doi ani de închisoare, în vreme ce sistemul său de gândire a prins deja contur până spre 1928, militând pentru o sărăcie eliberatoare, o viață legată profund de natură, armonia între toate comunitățile religioase, libertatea la educație, emanciparea femeilor etc.

[3] Francesco Nitti (1868-1953) fusese președintele Consiliului de Miniștri italian între 1919-1920, eșuând în încercarea de a depăși criza socială de la finele războiului. Ca potrivnic al mișcării naționaliste, după venirea lui Mussolini la putere a trebuit să părăsească țara, în 1924. Din perspectiva economiei politice, un rol important l-a avut însă John Maynard Keynes (1883-1946), în anii '30 acesta redefinind practic domeniul, militând pentru intervenția activă a statului în economie. În calitate de consilier al administrației americane la Conferința păcii de la Versailles (1919), acesta s-a opus aplicării principiului „reparațiilor” germane, demisionând și publicând celebrul text: *The Economic Consequences of the Peace*. Ulterior s-a afirmat ca un teoretician „revoluționar” al economiei politice, criticând mai vechile construcții teoretice în ceea ce privește perspectiva macroeconomică, legăturile dintre economie și noțiunile de „piață” și „echilibru”, teoria cantitativă a monedei etc.

[4] Prin *Pactul Societății Națiunilor*, adoptat la 28 aprilie 1919 și cuprinzând 26 de articole, se reglementase un nou sistem internațional, ce viza în principal menținerea păcii generale și asigurarea securității colective. Noul sistem internațional dispunea totodată de o Curte de Justiție Permanentă, cu sediul la Haga, iar în cazul minorităților, legislația internațională se aplica numai dacă statul în cauză accepta să dialogheze cu grupurile etnice minoritare și cu Societatea Națiunilor. Cu toate acestea, eforturile Societății Națiunilor de a reglementa raporturile între unele state și minoritățile acestora a condus la elaborarea unui sistem normativ de protecție, minoritățile fiind recunoscute ca subiect de drept internațional, însă acest organism internațional acționând doar în limitele tratatelor de protecție a minorităților, care recunoșteau acestora o relativă autonomie culturală, lingvistică și religioasă.

[5] Între 5-16 octombrie 1925 a avut loc la Locarno o conferință la care au participat delegații din Anglia, Franța, Germania, Italia, Belgia, Polonia și Cehoslovacia. În urma acestei întâlniri a fost parafat actul de garanție rhenan, diverse tratate de arbitraj (germano-francez, germano-belgian, germano-polonez, germano-cehoslovac), s-a acceptat intrarea Germaniei în Societatea Națiunilor – toate acestea conducând la opinia (nu de

toți împărțită) că s-a rezolvat pentru o lungă perioadă problema păcii în Europa. Vezi Emilian Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919-1932)*, Iași, Edit. Junimea, 1976).

[6] Este vorba de evenimentele descrise în „Geneza” (19), în care Lot – nepotul lui Avram – este avertizat de doi îngeri despre iminenta distrugere a două orașe vecine, Sodoma și Gomora, acesta având șansa de a salva viața lui și a familiei cu condiția de a nu privi înapoi. Soția sa nu a ascultat povața, motiv pentru care a fost transformată într-un stâlp de sare.

[7] Expresia („Der Drang nach Osten” – extinderea spre est) se referă la expansiunea germană spre estul Europei, începută încă din secolul al XI-lea și care a atins apogeul în veacul al XIV, îndeosebi prin ordinul Cavalerilor Teutoni. Pentru acest aspect vezi: Rudolf Buchner, *Deutsche Geschichte im europäischen Rahmen*, Göttingen, Muste-Schmidt, 1975; Georges Castellan, *Histoire des Peuples de l'Europe centrale*, Paris, Fayard, 1994.

VERIDICUS

CONDIȚIUNILE ÎMPĂCĂRII SUFLETELOR

E bolnav sufletul omului de astăzi, boala retragerii și a urei: aceasta este o astfel de constatare, care cu greu va afla contrazicere din vreo parte. Se înțelege, e vorba numai de sufletul colectiv al omului, pentru că vor fi singuratici în număr mare, care s-au știut apăra de pustiirea molipsitoare a acestei boli; e evident, dacă ne gândim la acele organizații internaționale, ca de exemplu Societatea Națiunilor, Uniunea Ligilor Popoarelor, International Law Society, Congresele Paneuropei, Congresele Minorităților Naționale etc., a căror membri duc o luptă continuă contra oricărui fel de ură, ba mergând și mai departe, îndeplinesc o muncă creatoare pozitivă pentru înfăptuirea iubirii și păcii între oameni și popoare, în contactul dintre unul și altul. Dar fiindcă, durere, sunt încă mulți care nu sunt degajați de preocupări naționaliste, religioase și sociale, deci de astfel de simțăminte care în cazuri date se prefac ușor în ură; ba mai sunt în număr abundent și de aceia care sunt purtătorii de cuvânt și părtașii celei mai desfrânate agitații contra rasei, religiei și clasei – e necesar deci să ne ocupăm cât mai mult cu chestiunea: cum s-ar putea vindeca marea boală a sufletului omenesc, pustiind germenii urii din inima omului, mai ales din inimile acelor pe care porunca istoriei i-a constrâns – ca membri ai diferitelor națiuni și confesiuni, ca moștenitori divergenți ai tradițiilor și culturilor – să trăiască laolaltă în cuprinsul aceluiaș stat. Să încercăm deci a constata principiile care au influență hotărâtoare asupra popoarelor majoritare și minoritare și care și în praxă ar asigura traiul comun pașnic, în stat și în societate.

Să constatăm deci, înainte de toate, că ura e un rudiment străvechi al omului, care se află asemenea și în lumea animalelor, și al cărui fundament nu e altceva decât *forma diferită a unui om sau grup de oameni față de ceilalți*. Omul primitiv și astăzi urăște instinctiv pe aproapele său, chiar dacă acesta nici nu l-ar fi atacat, chiar dacă nici nu l-ar fi văzut până acum, ci numai pentru că acela e altfel decât el; pentru că alta e prezența externă, altul e portul și purtarea, alta e situația socială, alta e limba, alta e confesiunea, ori alta e naționalitatea. Omul, care stă pe o treaptă culturală mai mică sau mai mare, chiar și dacă ar putea înfrânge în sine această simțire cu putere elementară, cel puțin prin simțămintele naturale pasive se poartă cu neîncredere și suspiciune, cu dispreț și desconsiderare față de aproapele său, care e altcum decât el. Să amintim numai poporul grec, cu o cultură înaltă, care numea barbar, sau gângav, pe fiecare străin care vorbea într-o limbă ce n-o înțelegea. Dar cu ce a păcătuit acel străin față de dânsul? Numai cu atât, fiindcă a fost altfel decât el, însă și prin acest fapt, independent de voin-

ța sa proprie, își atrăgea contra sa ironia și disprețul, ce se reoglindea în acea denumire. Firește, nici străinul n-a rămas dator cu același simțământ – căci, în fine, și el a fost om – și din disprețul reciproc s-a format repede și ușor ura reciprocă încă înainte de a se ivi între dânsii vreo divergență de interese. După ce, prin contactul mai des, în mod natural s-a produs și divergența de interese, focul urii imediat a izbucnit în flăcări; din simțămintele răutăcioase s-au ivit acțiuni și mai răutăcioase; a izbucnit – dacă a fost vorba de singuratici – războirea; dacă era vorba de popoare, războiul, care dintre toate dezastrele e cel mai mare dezastru pentru omenire.

Astăzi deja, prin perfecționarea în măsură de necrezut a mijloacelor de comunicație și circulație, în multe privințe s-au nivelat deosebiriile dintre oameni și popoare și totuși cu durere trebuie să vedem că mai ales deosebirile de limbă, care poate a fost prima ce a cauzat simțământul dușmănos dintre oameni, tot cu același efect fatal funcționează în suflete și astăzi. Sunetele necunoscute și cuvintele neînțelese, ca primă impresie, și astăzi produc în masa oamenilor ironie disprețuitoare, a cărei ecou nu poate fi altul decât simțământul urei înverșunate. Căci doară ceea ce un om singuratic timbrează cu ironie și dispreț, acelaș lucru e pentru celălalt comoara cea mai temută și valoarea cea mai scumpă: limba maternă, fără de care omul nici nu e om, căci fără de ea nu-și poate pronunța nici o gândire ori simțire într-un mod demn omenesc; cel mult prin articulații sau gesturi animalice va arăta că simte bucurie sau durere, că-i place sau displace ceva; căci fără de limba maternă își pierde legăturile cu aceia care s-au născut într-o soartă comună, cu părinții și frații și cu toți care vorbesc aceeași limbă ca dânsul, cu întreaga sa națiune. Dar dacă înstrăinarea silită față de limba mea maternă, din partea celor cu alte buze, se va transforma din sferele pasive ale simțămintelor în acționarea unor fapte dușmănoase și se va sili să suprimе aceasta, ștergând cu ea deodată din amintirea mea comorile moștenite ale culturii mele milenare; toate acele măreții și frumuseți, pe care geniile poporului meu le-au creat nu numai pentru națiunea lor proprie, ci pentru îmbogățirea tezaurului spiritual ale omenirii întregi, și laolaltă cu amintirile trecutului se silește a nimici speranțele viitorului; tot ce geniile poporului meu au fixat ca viață și muncă pentru națiune pe seama nevăzutului șirag lung al generațiilor următoare – ce amărăciune incomparabilă îmi va stoarce în suflet astfel de încercări, chiar dacă m-aș sili să depărtez de la mine spiritul urii!

Nu, această amărăciune nu se poate înfrânge, ba mai mult, nici nu e permis, pentru că atunci ar înceta orice rezistență contra încercărilor de deznaționalizare, ceea ce ar însemna nimicirea numeroaselor bunuri culturale și morale nu numai pentru o națiune, ci pentru paguba enormă a întregii omeniri. În schimb, izvorul acestor fel de tendințe de suprimare, după cum am văzut, e necunoașterea limbii și a culturii respective. Ce e deci mai la îndemână, când voim să îndrumăm cele două părți contrare la înțelegere reciprocă, decât faptul *ca să învețe limba și cultura fiecăruia*, pentru că atunci vor cunoaște, că pe lângă toate trăsăturile individuale caracteristice, fiecare cultură câtă comoară

omenească comună conține într-însa, care deopotrivă e potrivită să servească cu succes fericirea tuturor. Nu degeaba zice un vechi proverb, că omul în câte limbi vorbește, atâția oameni valorează. Aceasta nu însemnează numai atât; cu cât mai multe limbi vorbește omul, cu atât mai ușor se poate plasa în viață, pentru că e independent de frontierele țărilor și a deosebirilor de limbă. Afară de acest punct de vedere utilitar, proverbul acesta mai are și o adâncă relație morală: adică limba e cheia care deschide drumul către lumea sufletească a omului, deci în înțeles mai înalt luat, spre cunoașterea omului. Prin cunoașterea unei limbi, și în legătură cu aceasta se înțelege și cultura, deci și eu, așa zicând, mă transform într-un astfel de om care, păstrându-mi pe deplin cultura proprie în care m-am născut, sunt părtaș totodată al unei astfel de culturi, care până acum mi-a fost străină, deci – în urma naturii mele omenești străvechi – mi-e antipatică, chiar odioasă; în consecință, mă îmbogățesc cu două comori omenești spirituale, pentru că pricep sufletul celui alt om, întocmai ca pe al meu. Prin aceasta devine deci posibilă înainte de toate, în mine însumi, părăsirea și împăcarea acelui contrast natural, care există între mine și aproapele meu, pe care l-am simțit străin, pentru că nu i-am cunoscut limba. Și dacă vreodată voi unifica în mine însumi individualitatea mea și a aproapelui meu, atunci va dispărea de la sine simțământul meu de ură față de străin, pentru că atunci respectivul nici nu-mi mai este străin, căci doară acel străin a devenit intimul inimii mele, el și eu – amândoi suntem una. Deci îmi voi iubi, după cum nici n-aș putea face altcum, națiunea mea proprie, dar nu voi urî nici națiunea altora, și aceasta încă nu o pot face altcum, pentru că acum și cealaltă cultură e o parte a individualității mele. Și acesta e adevărul, idealul naționalism: să dovedesc o înțelegere nu numai față de individualitatea mea, ci și față de a altei națiuni, să-mi ador cultura proprie și să o prețuiesc și pe a altora, prin urmare să n-o disprețuiesc sau să o urăsc.

Astfel am ajuns la condiția primă și cea mai importantă a împăcării sufletelor: trebuie să învățăm limba fiecăruia și să cunoaștem cultura fiecăruia, pentru că soarta ne-a hărăzit un trai laolaltă, pe același pământ și în hotarele aceluiasi stat. Prin această colaborare rodnică, ni se desfășoară în față drumurile nevăzute ale culturii, pentru că în atmosfera încrederii reciproce ne cade bine a lucra mână în mână. Va deveni posibilă recunoașterea, că astfel instruim masele poporului la muncă înțelegătoare și trai pașnic laolaltă, căci se înțelege, masele nu pot învăța limba fiecăruia atât de ușor, ca membrii clasei intelectuale. Acum vom putea explica poporului că limba diferită nu înseamnă totodată deosebire omenească, pentru că limba e numai un mijloc de exprimare a gândirilor și sentimentelor; un mijloc care l-a creat înțelepciunea dumnezeiască în diferite feluri, tocmai ca oricare capabilitate și însușire omenească, tocmai ca cugetările și sentimentele însăși. Și una e o taină tot atât de sfântă și inviolabilă a omului ca și cealaltă. Cui i-ar mai veni astăzi în minte, de exemplu, să afirme că fiecare are dreptul să se amestece – chiar și statul – în convingerea religioasă a omului? Nu e cea mai intimă relație a omului credința sa către Dumnezeu, care nu permite din partea

nimănuî nici un fel de amestec? Dar tot atât de puțin pot suferi amestecul referitor la limba în care să vorbesc și în ce cultură să-mi instruiesc copiii. Cea dintâi e o însușire tot atât de neînstrăinată a sufletului meu ca și cealaltă, și nu se poate schimba și apropria cu nici un preț. Aceasta trebuie să o explicăm oamenilor și la strigătul sonor al cuvintelor dreptății trebuie să se dărâme zidurile cetății ierichonice ale intoleranței religioase și naționale.

Că aceasta e posibil, ne învață istoria. Pentru că n-a fost totdeauna o lucru firesc ceea ce a devenit cu timpul și ceea ce numim toleranță religioasă. Cândva, tocmai deosebirea confesională a fost acea putere fatală care – în contrazicere cu tot spiritul religios adevărat – a bătut icul între aceia pe care Dumnezeu i-a destinat să trăiască laolaltă în bună înțelegere pașnică. Deja prin secolul al XVII-lea încă a fost răspândită concepția nenorocită că *într-o țară un fel de religie trebuie să fie* – ceea ce au exprimat astfel: *cuius regio, eius religio*. Această concepție nenorocită a fost principiul conducător al războiului mondial din numitul secol, al războiului de 30 ani, care aproximativ a cauzat tot atâtea suferințe Europei de atunci precum a cauzat omenirii din zilele noastre războiul mondial de 4 ani și un sfert. Și acest război a avut un motiv conducător similar, pe care l-am putea, după exemplul celui de sus, exprima astfel: *cuius regio, eius natio*, adică: *într-o țară trebuie să fie un fel de națiune*. Dar după cum Europa a trecut peste preocupările religioase, tot astfel trebuie să treacă și peste preocupările naționaliste. Precum oamenii de diferite confesiuni pot lucra laolaltă în deplină înțelegere frățească, pentru înflorirea patriei lor comune, tot astfel pot lucra laolaltă, pentru același scop, și cetățenii de diferite naționalități. Se înțelege însă că prima condiție naturală a acestei posibilități este să dăm, pentru munca edificatoare, ocazie și libertate fiecăruia, fără deosebire, pe întreg terenul larg al activității omenești, pe toate liniile culturale și economice, chiar și în forul vieții publice, ca să devină vizibil acel adevăr, că trebuie numai ales omul pe care teren poate crea un lucru folositor spre binele tuturor, și nu luarea în considerare a religiei, limbii sau naționalității. Această concepție trebuie să pătrundă legile țării: legile trebuie construite astfel ca prin acordarea celei mai largi libertăți să se dea posibilitatea dezvoltării nețărmurite puterii morale, culturale și economice.

Dar aceasta încă nu e de ajuns. S-ar putea adică crede că codurile legilor e icoana adevărată a spiritului public al unei țări: dacă legile oglindesc deplina toleranță religioasă și națională, într-adevăr acea țară trebuie să fie pătrunsă de un spirit tolerant. Durere, aceasta nu e tocmai astfel, și într-asta consistă izvorul celor mai mari nevoi. Pentru că în zadar strălucesc în paginile codurilor cele mai frumoase principii: dacă acele principii nu izvorăsc din cugetarea poporului, legea rămâne numai o grație scrisă. Totul depinde de la felul cum știu să aplice legile cei ce sunt împuterniciți cu această aplicare. Organele executive însă au ieșit din copiii poporului, care vor rezolva aplicarea acestor legi în spiritul poporului din care au ieșit. Chiar și erorile legii proaste se pot calma în decursul executării, cu atât mai mult se poate eluda ori strica tocmai legile cele mai bune.

Ceea ce voim să discutăm aici e atât de important încât e necesar să luminăm chestia prin un exemplu. Mai ales cu asprime izbitoare se arată contrastul între principii și înfăptuirea lor. Dacă vom trece cu vederea acele pretenții pe care le accentuează minoritățile din Europa întreagă, putem declara că Constituția patriei noastre, a României, e o astfel de alcătuire legislativă, la felul căreia ceva mai frumos și mai perfect nici nu putem dori, pentru că în această legislație e asigurată deplina libertate a cetățeanului și egala împărțire la drepturi și datorii, în toată privința vieții individuale și publice, lipsind din aceste legi orice restricție care ar împiedica, pe orice teren, fericirea oricăror ranguri de locuitori.

E asigurată, între altele, deplina libertate a învățământului – va să zică fiecare se poate folosi la fel de instituțiile culturale ale țării, ca să se poată pregăti cum se cade pentru cariera vieții – și lipsește acea dispoziție restrictivă, care schimonosește trecutul glorios de *corpus juris* al fostei noastre patrii Ungaria, *numerus clausus*, numită rușine culturală[1]. Față de acestea, care e trista realitate? Aceea că în Universitățile din România zi de zi se împuținează elevii aparținători minorității evreești, deoarece – după cum vedem din știrile ziarelor – în fiecare zi sunt aranjate prigoniri contra lor din partea tovarășilor lor, aparținători națiunii române majoritare, care, bătându-i crunt, îi aruncă din școlile superioare[2]. Dar pentru aceasta nu e de vină tinerețea, ușor de sedus, pe care tot astfel am putea-o îndruma la purtare pașnică și de camarad, ci sunt vinovați aceia care ar fi chemați să îndeplinească principiile umanitare și juste ale legilor din Constituție. Că aceasta nu o fac, ne arată faptul că tocmai la membrii clasei intelectuale lipsește acel spirit înțelegător, care e cel mai sigur credit și condiția cea mai neînălăturabilă pentru împăcarea sufletelor. Totalitatea poporului trebuie ridicată deci, prin o muncă lămuritoare neîntreruptă, la acel grad de recunoaștere, ca să vadă că *numai toleranța reciprocă și sentimentul omului-frate poate asigura bunăstarea, progresul și înflorirea țării*. Atunci, cuvântul agitatorilor fără suflet și al apostolilor urii nu va mai afla rezonanță nici în sufletul tinerimii.

Dar aici sunt interesele economice contrare, ca factor adevărat al spargerii păcii. Mijloacele de trai și viețuirea sunt punctele de vedere care în ultimă analiză îi pune pe oameni față în față. Da, e adevărat, îi pune pe oameni față în față și cel mult chiar și clasele sociale, însă nu națiunile și confesiunile. Concurența economică are înțeles, ba e chiar justificată în viața indivizilor și a claselor, pentru ca fiecare, în încordarea întregii puteri, să participe la producție și la muncă, servind astfel nu numai interesele proprii și familiare, ci și interesele vitale ale țării. Dar n-are înțeles, ci e de-a dreptul păgubitoare concurența economică între națiuni și confesiuni, între națiunea majoritară și națiunea minoritară, căci și dacă i-ar succeda uneia să întreacă pe cealaltă, nu s-ar bucura mult timp de succesul acesta, pentru că, după legile vieții economice, supra-greutatea ajunsă de o parte va produce pe partea cealaltă o astfel de reacție care va zgudui echilibrul economic al întregii țări, și prin aceasta se ruinează suprafața economică generală. Dar încă reac-

ția sentimentală, care izbucnește din împărțirea neegală a avantajelor! Căci doară cunoaștem din istoria luptelor sociale pagubele ce au izbucnit în urma tratamentului neegal al claselor sociale, aducând atâtea suferințe asupra întregii societăți omenеști: războaiele țărănești, revoltele cetățenești și muncitorești și mai nou răsturnările comuniste. Și cunoaștem din istoria luptelor politice primejdiile care le-a cauzat năzuința nejustificată a singuraticelor state de-a ajunge la supra-greutate economică: lungul șirag al războaielor sângeroase din Europa și colonii, în definitiv au izbucnit numai în urma forțării reacției intereselor economice. Mai aceasta ar lipsi, ca și între frontierele singuraticelor țări să se producă, meșteșugit, astfel de lupte economice între diferitele grupuri de popoare: o astfel de tendință cu siguranță va săpa țării respective mormântul bunăstării și al liniștii.

Cine dorește, deci, să servească sincer patria sa, ba chiar interesele ade-vărate ale națiunii și confesiunii sale, să se ferească a da ajutor la produce-rea a astfel de reacții economice între numitele grupuri, pentru că prin aceas-ta tocmai acelei comunități îi va cauza cea mai mare pagubă, a cărei interese voiește să le servească. Fiecare să se silească a se deplasa economicеște în acea comunitate de interese care în mod firesc e dată pe seama sa, în urma ocupației și a chemării vieții sale: aici va afla scutul cel mai sigur al intere-selor economice proprii și astfel va netezi în mod firesc reacția ce s-ar ivi, prin care fapt servește totodată cât se poate de bine și împăcarea generală a sufletelor. Pentru că viața economică de fapt nu cunoaște puncte de vedere nici naționale, nici confesionale, ci numai puncte de vedere individuale și profesionale și acestea sunt supuse unui fel de legi, fără deosebire de națio-nalitate sau confesiune. *În comunitatea intereselor economice pot lucra lao-laltă în pace membrii oricărei națiuni sau confesiuni și de aceea de fapt tre-buie să ne silim a înființa astfel de comunități de interese cât se poate de multe; și aceasta e un mod al împăcării sufletelor, pentru că și aceasta dă oca-zie la cunoașterea mai de aproape a fiecăruia, desfăcând reciproc acoperă-mântul întunecat al străinismului.*

Recapitulând deci cele zise, dintr-o privire fugitivă încă putem constata că pentru înfrângerea sentimentelor dușmănoase dintre grupurile de popoa-re, menite să trăiască laolaltă, sunt potrivite mai ales următoarele trei mijloa-ce: *cunoașterea cât mai perfectă a limbii și culturii fiecăruia; înființarea comunităților de interese economice în număr cât mai mare, în mijlocul gru-purilor de popoare și, în sfârșit, adăparea sufletului poporului cu toleranța religioasă și națională și cu ideile universale ale iubirii de oameni.* A toarce aceste fire întreite, e cea mai frumoasă misiune.

În „Glasul Minorităților”, V, 1927, nr. 6, p.205-213.

[1] În 1920, în Ungaria a fost adoptată legea XXV, prin care s-a stabilit un *numerus clausus* confesional la universități, stăvilindu-se astfel mobilitatea socială îndeosebi a evreilor. Pentru efecte vezi analizele lui Victor Karady: *Zsidóság, modernizáció, pol-*

gárosodás [Judaism, modernizare, îmbogățire], Budapest, Cserépfalvi Kiadása, 1997; *Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon (1867-1945)* [Sistemul școlar și inegalitățile confesionale în Ungaria], Budapest, Replika-könyvek, 1997; *Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek (1867-1945). Történeti-szociológiai tanulmányok* [Iudaitate și inegalități sociale. Studii istorico-sociologice], Budapest, Replika Kör, 2000; *Önazonosítás, sorsválasztás. A zsidó csoportazonosság történelmi alakváltozásai Magyarországon* [Autoidentificare și alegerea destinului. Schimbările istorice ale identității evreiești în Ungaria], Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2001.

[2] Asupra acestui aspect vezi Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare, 1918-1930*, București, Edit. Humanitas, 1998 (cu o nouă ediție, *Cultural Politics in Greater Romania. Regionalism, nation building and ethnic struggle, 1918-1930*, Ithaca and London, Cornell University Press, 2000); Carol Iancu, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare, 1918-1938*, București, Edit. Hasefer, 2000; Lucian Nastasă, *Die Unmöglichkeit des Andersseins. Überlegungen zum universitären Antisemitismus in Rumänien 1920-1940*, în „Jahrbuch für Universitätsgeschichte”, Band 4, hrsg. Marie-Luise Bott, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2001, p.54-67.

Sándor TAVASZY

DOUĂ PROBLEME DETERMINANTE ALE VIEȚII NOASTRE SPIRITUALE DIN ARDEAL

I. Etica existenței minorității naționale

1. Zilnic ne întâlnim cu tot felul de probleme de detaliu ale existenței minorității naționale. Unele, ca de exemplu cele legate de politica constituțională, economică sau culturală, stau aproape zi de zi în prim planul interesului public, în vreme ce criteriile etice determinate pentru *întreaga* viață a minorității naționale au rămas cu totul în afara atenției. Când în organismul minorității apare – aici și colo – câte un fenomen malefic, se deschide câte o rană dureroasă, drept răspuns întreaga forță, tot interesul, toată buna intenție a minorității naționale, organizată sau nu, se năpustește asupra aceluia *singur punct* și încearcă cumva, de cele mai multe ori printr-un compromis de natură tactică, să înlăture simptomul bolii, în timp ce *tot organismul suferă în continuare de maladia organică aflată în stare latentă*. Din ce cauză este până la descurajare de tristă viața literară a comunității minoritare? De ce este atât de disperat de dezorganizată viața științifică? Din ce motiv este atât de lipsită de perspective aici orice activitate de creație artistică națională? Care este cauza neputinței întregii educații și culturi a poporului? Și de ce este oare, până acum, atât de incertă și confuză orice colaborare pe plan național în societate?

Nu ridic decât aceste probleme de natură spirituală ale vieții minoritare, pentru a face aluzie la amărăciunea care nu constă în faptul că încă n-am găsit cheia rezolvării detaliilor, ci mai degrabă în aceea că *nu am încercat să clarificăm problemele fundamentale ale comportamentului nostru etic definitiv pentru întreaga existență a minorității naționale și nu am fost interesați în a concepe, ca parte componentă a conștiinței naționale, idealurile etice care să reglementeze imperativ viața noastră națională comună*. Viitorul minorității noastre nu depinde de felul în care rezolvăm criza economică actuală. Nici de perspectiva creșterii productivității, ci de putința noastră de a face ca *oricare membru al organismului minorității naționale să fie pătruns de ethosul național comunitar*. Condiția esențială a vieții minoritare este de-a clarifica: identitatea noastră, spiritul pe care-l avem, spiritualitatea pe care trebuie s-o înfăptuim. Ar trebui să ne ocupăm odată de *problema educației națiunii*, pentru ca pe baza ei să deslușim, sau măcar să conturăm, *etica menită să conștientizeze și să confere voință comună vieții noastre minoritare*.

2. Etica vieții minoritare naționale ridică o problemă de critică a cunoașterii, și anume dacă există sau nu și dacă putem vorbi despre o etică minoritară? Nu este oare etica știința normelor cu obligativitate universală? Fără

îndoială, viața minorității se desfășoară sub autoritatea și sub influența aceluiași norme etice general valabile, dar ele trebuie legate de condițiile și posibilitățile de existență definitorii pentru viața și situația actuală a unei minorități naționale. *Așadar, atunci când vorbim despre etica vieții minoritare nu facem altceva decât să reliefăm, să actualizăm normele morale universale în conformitate cu o situație dată a existenței minorității naționale*, pentru ca astfel ceea ce poartă caracter universal să atingă, să taie drept în cel mai sensibil și mai dureros punct al organismului național, și pătrunzând în acel *corpus mysticum* al vieții comunitare a minorității, să-i transmită noul spirit, care-l va transforma, îl va renaște. Aplicarea eticii general valabile este de-a dreptul provocatoare, vrea să trezească din resemnarea lăncezândă și compromisul atotuniformizant la conștiință clară, la voință comună.

3. Înainte de a dezvolta principiile de bază ale eticii vieții minoritare, menționăm că mulți minimalizează problema și o cred ușor rezolvabilă. Din păcate, foarte mulți din cadrul comunității noastre minoritare duc o viață și au un comportament lipsit de principii, găsind o mult prea ușoară rezolvare în etica compromisului. Astfel, declarația lor ridicată la rang de principiu va fi: existența minoritară nu ne permite luxul de a ne adapta viața și interesele în conformitate cu unele criterii principiale, noi trebuie întotdeauna să luăm decizii ad-hoc. Respectiva concepție însă vom fi nevoiți s-o etichetăm, potrivit chiar celei mai înalte norme etice, ca un mod de gândire negustoresc ce exprimă doar o valoare utilitară interioară, sau – ceea ce este și mai rău – ca manifestare a unui spirit mercantil de cea mai joasă speță.

4. Acum însă ne vom apropia de tema noastră precizând că *problema etică a vieții minoritare se înrădăcinează în realitatea că existența minorității naționale este amenințată, înfricoșată, atât individual, cât și în cadrul comunității, de atâtea pericole și ispite încât ele nu pot fi prevăzute*. Doar condeiul de artist al unui scriitor ar putea împlini sarcina de a reda cu câtă precauție trebuie să vegheze, cu câtă atenție încordată trebuie să observe un suflet temător pentru feluritele sale interese demonii ce se apropie periculos din toate direcțiile. El trăiește într-o lume demonică în care orice cale, orice cărare, orice cotlon sunt pline de neprevăzut, întrucât orice loc, atât câmpul cu flori, cât și grota umedă este un lăcaș al demonilor care îl sfășie, îl doboară, îl urmăresc. Într-o asemenea lume fiecare om se socotește liber de orice obligație comunitară și își arogă dreptul de a-și căuta împlinirea prin propriile sale mijloace. O astfel de situație gravă, periculoasă, îl poate conduce atât pe individ, cât și grupările creative mai mari sau mai mici spre cele mai serioase crize morale. Aceeași situație, însă, oferă și posibilitatea vieții etice de înaltă ținută, atunci când există o clară conștiință comunitară care, precum o punte împletită din idealuri, cuprinde totul, reușind să scoată la suprafață deciziile morale. Pericolul înfricoșător poate frânge comportamentul, capacitatea de acțiune morală, însă poate și să-l întărească, să-i oțelească rezistența încât rezultatul va fi una din cele mai frumoase realizări morale. Veche și banală, dar mereu valabilă și reală, este afirmația că focul nimicitor topește

și transformă în zgură materialele de proastă calitate, dar purifică și înnobilează metalul prețios.

Trebuie însă recunoscut faptul că ispitele și pericolele vieții minorității naționale sunt atât de mari și amenințătoare încât depășesc puterea suferințelor ce trec prin ele; tocmai de aceea considerăm că a venit timpul nu doar pentru a lua în considerare și a organiza din exterior individul ca *numerus expus greutăților*, ci și *pentru a forma conștiința sa printr-o intensă și comună educație etică a națiunii, pentru a-i transforma voința în supunere față de slujire*. Substanța oricărui organism viu trăiește în existența sa interioară și nu prin învelișul său extern, de aceea și organizarea vieții minoritare trebuie să fie una interioară – o educație națională etică –, pentru ca astfel notele comune legate de substanță ale națiunii să se poată manifesta și să devină actuale.

Constatăm că necazul cel mare nu este lipsa acestei educații, deoarece ea există oricum, când extrem de îngreunată sau pe dos, când cu mai mult entuziasm și cu fermitate, *însă nu se află întotdeauna sub dominația aceluiași idealuri morale, nu este mereu încadrată de inelul de oțel al aceleiași conștiințe etice colective*.

5. Abordarea acestui subiect ne apropie în mod necesar – deoarece nici un fel de etică nu o poate ocoli – de problema *libertății morale*, acel „punctum saliens” definitoriu și pentru etica minoritară.

Fără îndoială, printre cele mai mari privilegii ale vieții minoritare este acela că minoritatea națională se poate emancipa relativ ușor și fără constrângeri de sub influența oricărei ideologii politice cu valoare istorică. Viața minoritară nu se dedică moralmente nici conservatorismului, nici liberalismului și nici radicalismului. Cu sloganele acestora se joacă doar cei care nu au nimic de spus iar sărăcia lor de idei îi obligă să devină purtători de cuvânt ai ideologiilor fără referiri existențiale, însă care cel puțin mai păstrează încă pentru un timp falsă impresie a unei atitudini interioare. *Minoritatea se angajează doar față de o singură ideologie, mereu existentă, și anume eticismul creștin*. Iar această ideologie justifică și motivează prin caracterul ei universal faptul că noțiunea de libertate nu înseamnă bunul plac individual, afirmare fără limite, individualism extrem, ci promovarea și slujirea ideii, a voinței și a proiectului din viața privată sau comunitară. *Adevărata libertate este independența față de autoritatea opozantă exterioară, dar și față de firea mea interioară. Sunt liber de orice relație externă neinteriorizată, dar și față de orice mobil interior nespirtualizat. A fi liber înseamnă a putea susține cu intensitatea necesară imperativul etic superior adresat mie, atât spre exterior împotriva violenței și a trecutului ca atare, cât și spre interior împotriva pornirilor, a dorinței personale și a bunului plac*.

Noțiunea de libertate etică astfel concepută rezolvă în concepția noastră etica vieții minoritare naționale. Existența unei minorități trebuie să pornească de la faptul că se recunoaște pe sine în propria istorie. Ea va concepe viața națională ca una desăvârșită, ca o posibilitate ideală predestinată, hotă-

rătă și stabilită de Dumnezeu. *Va trebui să perceapă cu ochii lucizi și conștiința limpede propria vocație morală națională ce se află deasupra ei ca o imagine călăuzitoare, după modelul căreia să cultive și să formeze posibilitățile și forțele rasiale și populare, date în starea lor primitivă.* Întreaga viață a minorității naționale se va modela după acest ideal, lui i se va supune orice voință, întrucât respectiva imagine reflectă voința lui Dumnezeu.

Etica vieții minoritare conștientă presupune însă redarea acestei imagini morale ideale într-o permanentă universalitate. Etica noastră nu permite sciuziunea, atomizarea, deoarece așa cum nu ne putem desprinde de strălucirea icoanei națiunii, ce iradiază din înălțimea idealului – aceasta fiind personalitatea noastră specifică –, fără să punem în pericol existența morală, tot atât de imposibilă este și negarea universalității umane. Doar imaginea clară și fermă a idealului național moral, recunoscut în istoria națiunii ca expresie în timp și spațiu a spiritului național, este în stare să ne ferească de cele două ispite și pericole.

6. Prin scurta noastră schiță vom ajunge și la problema: cum se pot împlini, în condițiile unei existențe limitate și aservite, cerințele etice cele mai înalte ale vieții minoritare, și anume slujirea idealului național colectiv? Nu doresc să mă ocup cu dificultățile practice pe care le întâlnim referitor la acest subiect, deoarece ele nu aparțin sferei principiilor; vreau doar să menționez faptul că devotamentul față de instituțiile noastre culturale nu va aduce roade până când ideea educației morale a națiunii, ca un imperativ categoric, nu devine subiectul central al întregului nostru program cultural.

Educația etică a națiunii va avea ca rezultat concentrarea spirituală, datorită căreia toți membrii colectivității minoritare, sau cel puțin marea sa majoritate, se vor atașa de marile obiective, unitare, și se va pune capăt atomizării și divizării atenției ce apare când aici, când colo, și care nu poate fi suportată de societatea noastră națională. A doua idee, a cărei realizare va face posibilă susținerea idealului național chiar și în condiții limitate, este cea care va arăta cum se poate sluji și realiza idealul național alimentat de spiritul libertății morale, chiar și cu mijloace modeste, sărăcicioase. O națiune nu are viitor decât dacă este capabilă să fie darnică chiar și din sărăcie, deoarece o asemenea jertfă este într-adevăr cea a inimii. *Iar etica supremă a minorității naționale culminează cu legea jertfirii inimii.*

II. Idealul concepției de viață maghiară în Ardeal

1. Problema unui ideal de concepție de viață¹ referitoare la ființa noastră maghiară transilvană nu a mai fost discutată în mod serios și n-am făcut nici măcar primii pași spre conștientizarea ei. Nu ne-am ocupat încă niciodată temeinic de acest subiect de importanță vitală: se poate oare vorbi, avem oare

¹ În sensul termenului german *Weltanschauung* (nota trad.).

voie să vorbim despre o concepție de viață maghiară transilvană unitară sau măcar despre idealul ei? Se poate oare aduce la un numitor comun al unei concepții de viață, privind măcar trăsăturile de bază, marea divizare spirituală, comparativ cu numărul maghiarimii, existentă astăzi printre noi? Și dincolo, și mai presus de toate acestea: „transilvanismul” și „maghiarimea” – cum și prin ce definesc ele idealul unei concepții universale despre viață? Sunt convins că și astăzi – când este încă mare numărul acelora care au încercat să elimine această temă, din spațiul oricărei activități creative, ca fiind neplăcută și, după motivațiile lor, neautorizată, menită să fie discret trecută cu vederea – discutarea acestei probleme este extrem de nepopulară. Cu ajutorul unei abile manevre ideologice, democrația socială a reușit cândva să declare religia „problemă privată”, având tendința ascunsă de a o transforma într-o afacere clandestină pentru a neutraliza critica socială și influența sa morală nobilă și distinsă, iar – trebuie să recunoaștem – manevra i-a reușit pe deplin; tot așa, exponenții unor curente de gândire încearcă, propagând însă propria lor concepție de viață în mod consecvent, să transforme și subiectul acesta într-o problemă privată, eliminând astfel orice concurență. Sunt absolut convins că marile probleme de politică, etică, cultură și ale educației naționale privind maghiarimea din Ardeal au o strânsă legătură cu această chestiune. Până când cel puțin nu discutăm tema respectivă, până când nu ne vom ocupa de ea temeinic, așa cum o cere teama apăsătoare a unui destin istoric comun, până atunci existența maghiarimii se aseamănă în continuare cu viața unor animale domestice legate unele de altele în drum spre abator, ce înaintează smuncindu-se și târându-se când înainte sau înapoi, când spre dreapta sau stânga. Nu putem alcătui un front conștient, neclintit, decis, nici să asigurăm un progres comun pașnic, decât prin solidarizare în ceea ce privește bazele comportamentului nostru ideologic cel mai intim.

2. Fără o concepție despre viață nici individul, nici națiunea nu supra-viețuiește. Mai ales nu în zilele noastre. Cea mai sigură cale spre nimicirea existenței este umbrirea perspectivelor. Astăzi, în epoca recordurilor aeronautice și a undelor radio invizibile, dar cu siguranță existente, sublime simboluri ale marilor sinteze mondiale, maghiarimea din Ardeal nu poate renunța, fără să-și pericliteze propria existență, nici la comunitatea popoarelor și cea a culturilor, dar nici la marea colectivitate a lumii, așadar nu se poate debarasa de factorul ce o determină în cel mai intim comportament al ei. Astăzi, atâtea și atâtea planuri ale vieții comunitare sunt fie închise, fie accesibile doar limitat în calea autoafirmării naționale, încât aceasta trebuie să-și adune cele mai bune elemente pe arena vieții cultural-spirituale cea mai intimă posibilă, unde să-și valorifice cea mai aleasă carismă națională.

Dacă așa stau lucrurile, este clar că problema atitudinii referitoare la o concepție de viață comună nu mai poate fi amânată. Trebuie să trec dincolo de casa mea, de orașul meu, de poporul și de națiunea mea, dincolo de sfera Ardealului, de granițele țării, a Europei, dincolo de acest glob pământesc vizibil, să chestionez în cel mai radical mod tot șirul acesta de entități și să iau

atitudine nu doar în mine și referitor la mine, dar privind și întreaga mea națiune maghiară din Ardeal. O viață conștientă nu poate avea decât națiunea care poate îngloba în urma acestor întrebări radicale punctele de legătură ale solidarității membrilor ei. Eu nu pot munci, trăi, lupta, plânge sau a mă bucura împreună cu ceilalți dacă n-am siguranța că sunt unit în slujirea scopurilor celor mai înalte, fără nici o reținere, cu cei cu care nu întâmplarea, ci verdictul ultim m-a pus în același rând. Grecii antici erau cel mai profund legați prin concepția lor de viață care pune pe prim plan armonia, proporționalitatea, iar când estetismul lor ideologic a suferit o decădere dând naștere la mișcări de idei antagoniste, pur și simplu au pierit. Romanii au fost susținuți de pânza de oțel a ideologiei lor juridico-utilitaristă ingenios țesută. Etalarea forțelor naționale ale poporului german, ieșit din „haosul” german, a început cu adevărat atunci când eticismul ce formează caracterul său de bază s-a dezvoltat până la nivelul în care Fichte a fost capabil să reunească în termenul de „Deutschtum”[1] angajarea morală, pe care a dat-o exemplu nu doar oamenilor de știință, dar și întregii sale națiuni. Astăzi, criza germanilor este cauzată în primul rând și explicată prin faptul că se încearcă destrămarea, distrugerea termenului de națiune etică de către ideologii străine dușmănoase. Forța și supremația mondială a popoarelor anglo-saxone se înrădăcinează în concepția lor morală conștientă, ce educă în spiritul activismului. Iar în spatele tuturor realizărilor franceze nu se ascunde oare instinctiv naționalismul lor romantic, sau dacă vreți romantismul național? Nu cred că constatările făcute ar fi pure construcții de filosofie istorică, deoarece caracterul și istoria acestor națiuni par a dovedi afirmațiile noastre.

Așadar, luarea de poziție în ceea ce privește concepția de viață pentru fiecare națiune înseamnă formarea și conștientizarea bazelor de existență națională colectivă. Funcția cea mai universală a existenței naționale colective, *educația națiunii*, nu poate fi actualizată până când n-am stabilit un ideal conform concepției noastre despre lume, spre care ne îndreptăm și la lumina căruia trebuie să viețuim.

3. Înainte de a continua această temă trebuie să clarificăm ce înțelegem prin concepție despre lume și ce legătură are ea cu conștiința unui popor sau a unei colectivități?

Concepția despre lume este luarea de poziție conștientă în ceea ce privește întreaga realitate a lumii înconjurătoare. Iar atitudinea conștientă include două componente: a) cunoașterea sintetică a universului; b) activitatea personală cu care pretendem că luăm parte la existența lumii. Concepția despre lume nu este așadar o pasivă contemplare a universului, ci un comportament atât teoretic, cât și practic, într-o relație de interdependență unul de altul, în așa fel încât cunoașterea teoretică este precedată și urmată de modelarea practică a lumii și, invers, această modelare practică și creativă se leagă întotdeauna de cunoașterea teoretică. Noțiunea logică de concepție a lumii exclude așadar considerarea ei ca o simplă chestiune de știință sau înțelepciune de cabinet.

Această concepție cuprinde toată realitatea lumii, adică pe lângă ideea universului ea implică și o luare de poziție privind omul, deoarece și acesta face parte din realitatea înconjurătoare, și astfel împreună cu lumea devine și el obiectul acestei atitudini.

Cu aceste constatări însă nu am epuizat definirea noțiunii, ci am schițat doar limitele sale cele mai largi și generale.

Clarificarea acestei noțiuni se face odată cu constatarea acelei responsabilități speciale în ce privește atitudinea față de lume, și anume aceea de a cunoaște, de a înțelege, de a vedea în toată claritatea sa baza calitativă a lumii și a omului, pentru ca astfel să se întrezărească esența realității universului. Discutarea acestui aspect duce apoi negreșit la marea problemă a existenței lui Dumnezeu și cere o luare de poziție legată de El. Orice fel de concepție ar adopta cineva, nicicum nu poate ocoli cea mai gravă problemă a omului, aceea de a lămuri realitatea și adevărul lui Dumnezeu, deoarece temelia calitativă a lumii și a omului îl constrânge tocmai în acest sens.

Motivația cea mai puternică a concepției despre lume, după cum reiese din cele spuse până acum, este faptul că spiritul uman conștient vrea să contemple de pe culmile cele mai înalte ale conștiinței relațiile cele mai profunde percepute de mintea omului, dintre ideea omului și a lumii cu universul, cât și dintre om și lume. Evident, aceste relații generale și profunde nu pot fi surprinse decât într-o anumită structură spirituală, adică în anumite construcții filosofice. Motiv pentru care sarcina elaborării unor concepții despre lume revine întotdeauna în primul rând filosofiei, deoarece ea este cea care posedă acele premise de principiu și metodologice care sunt indispensabile unui astfel de rol.

Se înțelege din cele spuse că formarea unei concepții despre lume nu este lăsată pe seama individului, de acceptarea sau respingerea lui, ci are un anumit caracter de obligativitate. Acest lucru este valabil în mod cert doar privind indivizii și colectivitățile care au ajuns la un anumit grad de reflexie. Astfel, nevoia de a avea o concepție despre lume, atât în viața indivizilor, cât și în cea a colectivităților este dovada creșterii, decăderii sau rămânerii în urmă a gradului de inteligență. Dimensiunile și nivelul pe care le atinge viața noastră depind de raportarea lor la marile conexiuni universale. Vom aștepta de la viață și vom conferi valoare vieții noastre în mod proporțional cu interesul acordat acestor conexiuni universale majore.

În legătură cu subiectul nostru s-ar putea pune întrebarea: ce are de-a face cu formarea unei concepții despre lume, dincolo de individul legat de filosofie, comunitatea populară, națională, socială activă, care nu face filosofie? Ca să putem răspunde la această întrebare trebuie să ne referim la două criterii. Primul este afirmația lui Rickert[2] pe care o considerăm în totalitate adevărată nu doar pentru viața unora, ci și în existența colectivităților, și anume că trăiește numai cine are un reper valoric. Națiunea care-și ascunde capul în orașul-nisip al propriei sale vieți de mic burghez nu poate fi decât una imobilă, muribundă. Iar națiunile dotate cu repere valorice, dacă au destulă energie spirituală, străbat în mod necesar interdependențele apropiate pentru a ajunge la

conexiunile cele mai mari tangibile. Este stângace orice viață națională care privește și încearcă să-și rezolve problemele sale concrete de existență în mod izolat. Iar pentru că rezolvarea conexiunilor ideatice presupune un spirit-filosof, putem afirma că filosofia în spirit național este parte integrantă a vieții naționale desăvârșite. Al doilea criteriu este constatarea că individul nu se poate sustrage de sub influența orientării ideatice colective. Are dreptate Dilthey: „Der Einzelmensch als isoliertes Wesen ist eine blosse Abstraktion”²[3]. Așadar, este imposibil ca atitudinea individuală în ce privește concepția despre lume, ignorând relațiile naționale sau populare, să existe doar în paralel, fără interdependentă, sau chiar în coliziune. Pozițiile individuale trebuie să creeze în mod necesar o rezultantă față de care poate manifesta individul o notă aparte, dar nu se poate izola. Mai mult decât atât, trebuie să spunem că o astfel de atitudine colectivă a unei națiuni trebuie să exprime voința națională de cel mai înalt grad, care se situează totdeauna deasupra forțelor și performanțelor umane individuale. De această voință națională superioară, de Eu-ul colectiv ce integrează cele mai mari valori ale sufletului național, calitățile sale cele mai nobile, depinde calitatea existenței națiunii, deci viitorul ei.

4. Cu aceasta am ajuns, cred, la acel punct al expunerii noastre de unde putem pune întrebarea: în ce măsură determină „transilvanismul” și „maghiaritatea” idealul nostru privind concepția despre lume? Ce fel de trăsături specifice conferă acestei concepții faptul că aparținem Ardealului și maghiarimii?

Să începem tratarea problemei cu afirmația că maghiarimea din Ardeal, așa cum o dovedește cea mai reală și mai lucidă viziune a istoriei, s-a confruntat întotdeauna cu misiuni grele, ce depășeau forțele sale cantitative. Atât faptele și evenimentele politice și culturale din sânul ei, cât și cele externe ne demonstrează această constatare. Din ea rezultă faptul că maghiarimea, datorită încercărilor istorice, trebuia mereu să-și etaleze, să-și aducă la suprafață cele mai bune, cele mai oțelite forțe ale sale. Astfel, este evident că lovituri extrem de puternice au spart învelișul extern al înzestrărilor naturale, pentru ca sâmburele din interior să se poată înfiripa și înflori. Sub povara luptelor continue, sufletul maghiar transilvan a căpătat o viziune tragică. Cu o bucurie de-a dreptul stranie se angaja în conflictele cele mai aprige, ce amenințau cu deznodămintele cele mai periculoase, și în pofida pierderii de teren exterior considera o reală victorie îmbogățirea eu-lui său interior, eliberarea adevăratei sale ființe. O astfel de concepție explică de ce adevăratul suflet maghiar a reușit mereu să considere și evenimentele vieții de zi cu zi *sub specie aeternitatis* și își muta cu o naturalețe de la sine înțeleasă centrul de gravitație al existenței și al universului său în eternitate. Această viziune tragică și nu un dogmatism abuziv sau pasiunea au fost motivul că secolele XVII-XVI-II au constituit perioada disputelor, luptelor și frământărilor religioase în istoria Ardealului. Istoria destinului maghiar din Transilvania, pierdută în negura vremii, confirmă că într-adevăr, pentru cel de aici, nu viața fizică însemna bunul de cel mai mare preț, ci viața spirituală, considerată ca un imperativ suprem.

² „Individul ca existență izolată este o pură abstracție”.

Această concepție apartine motivează faptul că înaltele criterii morale erau mereu decisive pentru spiritul ardelean. Chiar dacă au avut loc greșeli grave sau mari căderi, după cum s-au și întâmplat, acestea n-au fost decât dereglări și boli periferice și nu centrale ale organismului viu al spiritului național. Nu trebuie decât să urmărim excelenta monografie a lui dr. Imre Lukinich, nu demult apărută, sub titlul *Istoria familiei conților Bethlen din Beclean*[4], și vom putea constata, prin istoria unei familii ce a jucat un rol proeminent în istoria Ardealului, câtă putere morală, fidelitate, cât sacrificiu de sine, câtă cumpătare și disciplină, câtă perseverență, răbdare și dragoste de muncă exista, strălucea în Ardeal, chiar și doar în istoria unei singure familii. Iar asemenea familii sunt încă multe! De ar veni cât mai repede cineva care ar scrie și monografia lor, ca să vedem de aproape cine și cum am fost, cine și cum trebuie să devenim, dacă vrem să trăim.

Și cât de măreață sarcină ar fi aceea de a arăta și dovedi cu date exacte luate din corespondențe, jurnale, însemnări și operele literare ale epocilor trecute, că sufletul maghiar din Ardeal, oricât a îndrăgit viața pământească, activitatea de zi cu zi, oricât de mult s-a atașat de bunurile sale materiale sau de pozițiile sociale, de stat și de cele ale vieții publice, oricât de importante ar fi considerat influențele sale asupra puterii, toți acești factori nu i-a prețuit niciodată pentru sine, ci a știut întotdeauna să-i ridice deasupra cotidianului, să-i pună în slujba scopului ideal: împărăția lui Dumnezeu. Cetatea Bethlen din Criș se sprijină pe arcadele unei biserici într-un minunat stil arhitectonic: excelent simbol al faptului că sufletul maghiar ardelean căuta și găsea temelia vieții fizice cotidiene mereu în afara sinelui.

Acest suflet arăta multă seriozitate morală și era întotdeauna de partea oricărei reforme ideologice și religioase chibzuite, pe de altă parte știa să refuze cu o tărie cumplită orice inițiativă neserioasă sau dubioasă. A deschis cale largă fiecărei reforme religioase care contribuia la întărirea spiritului sfânt și nobil, care aducea roadele culturii sau servea gloria lui Dumnezeu, însă avea destulă putere și pentru a reprima orice tendință și mișcare limitativă și dăunătoare vieții.

Poziția ideologică a spiritului maghiar ardelean cel mai bine se observă din atitudinea sa legată de idealul libertății. El știa mereu să pună pe un cântar deosebit de sensibil libertatea și libertinajul. Libertatea n-a fost pentru el doar o categorie a formei, ci steaua de pe culmea unei vieți spirituale înalte, pe care a urmat-o scoțând la suprafață din adâncul propriului suflet tot ce era mai valoros și măreț, asigurând aceste valori și celorlalte popoare cu care conviețuia, sperând ca sămburii credinței să încolțească și în sufletul lor. Asuprire maghiară n-a existat niciodată pe acest pământ. Orice autocrație și tiranie care a întinat vreodată acest pământ a venit din mâini ne-maghiare, sau cel puțin n-a fost inspirată de spirit maghiar. Trebuie să accentuăm însă și faptul că degradarea libertății în libertinaj nu provenea niciodată de la suflete maghiare. Mișcările demagogice din Ardeal au izvorât mereu din spirit străin, de aceea erau întotdeauna fenomene trecătoare.

5. Idealul unei concepții despre lume a maghiarilor ardeleni ne adresează astăzi aceleași imperative, care au alimentat și însuflețit sufletul lor de-a lungul istoriei.

Acest ideal ne cere astăzi o viață spirituală la fel de unită, în care religia, politica, estetica se deosebesc una de alta și limitele lor nu se încurcă, dar toate acestea sunt trăite în așa fel încât cel superior devine mereu factorul de creație, de inspirație, de catalizare și de motivare pentru celelalte. Această concepție despre lume nu poate neglija nicicând Evanghelia cu valoare universală a lui Dumnezeu.

Conform concepției noastre trebuie să ne orânduim viața într-un mers universal, lăsându-ne inima și ochii mereu deschiși pentru perspectivele largi și aspirațiile înalte.

Concepția noastră despre lume ne obligă să ducem o viață colectivă, unde principala noastră activitate nu este ascunderea unor fisuri cu mici efecte ale compromisurilor, nici înțetirea grijulie și entuziastă a unor ambiții, ci întărirea întregii puteri spirituale maghiare din Ardeal și slujirea comună a unei mari și universale voințe prin charismele și talentele noastre individuale.

Idealul acestei concepții despre lume este o stea de pe cer, aprinsă de Dumnezeu. De n-o urmărim, El ne va lăsa singuri, pentru a merge pe drumul ales de noi, ca niște visători, în mod arbitrar. Atenție, pe drumul trasat de Dumnezeu învingem, pe cel ales de noi arbitrar ne pierdem. Eu sunt convins că suntem sortiți biruinței și nu pieirii!

În „*Erdélyi Tudományos Füzetek*” [*Caiete științifice ardeleni*], 11/1928.

(Traducere: Annamária Nastasă-Kovács)

Sándor Tavaszy (1888-1951), filosof, teolog reformat și scriitor, cu studii teologice la Cluj, iar vreme de doi ani la Jena și Berlin. Din 1910 este profesor la Institutul de teologie reformată din Cluj, iar din 1913 devine secretar episcopal. După plecarea lui Sándor Makkai la Debrețin, preia atribuțiile de episcop. Pe lângă cele două publicații teologice pe care le-a condus („*Református Szemle*” și „*Pásztortűz*”), a fost un colaborator asiduu la „*Erdélyi Helikon*”, iar din 1923 coordonând și seria „*Az út könyvtára*”. Din lucrările sale se impun: *Schleiermacher philosophiája* [Filosofia lui Schleiermacher] (Cluj, 1918); *Kálvin János élete* [Viața lui Calvin] (Cluj, 1924); *Kierkegard személyisége és gondolkozása* [Personalitatea și gândirea lui Kierkegard] (Cluj, 1930); *Erdélyi tetők. Úti élmények és természeti képek* [Acoperișuri ardeleni. Impresii de călătorie și imagini din natură] (Cluj, 1938); *Erdélyi személyiségek* [Personalități ardeleni] (Budapesta, 1942); *A két Apafi fejedeleme* [Cei doi principii Apafi] (Cluj, 1943); *A szenvedés titka* [Secretul suferinței] (Cluj, 1947). Recent, scrierile filosofice ale lui Tavaszy au fost reeditate în volumul *Válogatott filozófiai írások* [Scrieri filosofice alese], ed. Márton Tonk, Kolozsvár-Szeged, 1999. Asupra lui vezi László Nagy, *Tavaszy Sándor*, în „*Református Szemle*”, Cluj, nr. 2/1991, p.87-90.

[1] Termenul de „*Deutschtum*” semnifică spațiul germanității, constituit din teritoriile locuite de germani și de germanofoni în afara Germaniei. În ceea ce-l privește pe filosoful german Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), acesta a elaborat un *Sistem al eticii*, în 1798, în care, alături de *Fundamentele dreptului natural* (1796), a considerat

că existența socială este determinată pornindu-se de la corpul uman, reabilitat. De altfel, la el, teoria dreptului și teoria moralei sunt „aplicații” la teoria științei, rațiunea neputându-se realiza decât prin individ, acesta din urmă coexistând cu ceilalți indivizi. De aici rezultă că viața socială presupune o limitare reciprocă a libertăților individuale, acest lucru constituind principiul dreptului, iar rolul statului este de a garanta acest drept, pentru că statul se bazează pe contractul social.

[2] Heinrich Rickert (1863-1936), filosof german neokantian, fiind împreună cu Windelband unul din principalii exponenți ai Școlii de la Baden. A fost preocupat îndeosebi de metodologia științelor istorice, iar teoriile lui etice și analizele din domeniul culturii au influențat sociologia modernă. Este autor al unor lucrări precum: *Der Gegenstand der Erkenntnis. Einführung in die Transzendentalphilosophie*, Tübingen und Leipzig, Verlag von J.C.B. Mohr, 1904; *Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung. Eine logische Einleitung in die historischen Wissenschaften*, Tübingen, J.C.B. Mohr, 1902 (reed. 1913); *Die Philosophie des Lebens. Darstellung und Kritik der philosophischen Modeströmungen unserer Zeit*, Tübingen, J.C.B. Mohr, 1920; *Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft*, Tübingen, J.C.B. Mohr, 1921 (reed. 1926); *Die Probleme der Geschichtsphilosophie. Eine Einführung*, Heidelberg, Winter, 1924; *Grundprobleme der Philosophie. Methodologie – Ontologie – Anthropologie*, Tübingen, J.C.B. Mohr, 1934; În filosofia românească, A.D. Xenopol – preocupat de teoria istoriei (prin lucrarea sa *Les principes fondamentaux de l'histoire*, 1899, reeditată în 1908, dar și numeroase alte studii), abordează critic și concepțiile lui Rickert, cu care a întreținut de altfel o interesantă corespondență păstrată la Biblioteca Centrală de Stat din București. Mai nou, asupra lui Rickert vezi: Christian Krijnen, *Nachmetaphysischer Sinn. Eine problemgeschichtliche und systematische Studie zu den Prinzipien der Wertphilosophie Heinrich Rickerts*, Würzburg, Königshausen und Neumann, 2001 (Studien und Materialien zum Neukantianismus; Band 16); Anna Donise, *Il soggetto e l'evidenza: saggio su Heinrich Rickert*, Napoli, Loffredo, 2002.

[3] Wilhelm Dilthey (1833-1911), filosof german, unul din fondatorii hermeneuticii în domeniul științelor sociale. Din edițiile mai recente ale operelor sale se cuvin a fi amintite: *Allgemeine Geschichte der Philosophie: Vorlesungen 1900-1905*, hrsg. Von Gabriele Gebhart und Hans-Ulrich Lessing, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2000, și *Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften* (1910), Einl. Manfred Riedel, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2001. Asupra acestui gânditor vezi, mai nou: Joachim Thielen, *Wilhelm Dilthey und die Entwicklung des geschichtlichen Denkens in Deutschland im ausgehenden 19. Jahrhundert*, Würzburg, Königshausen & Neumann, 1999; Dieter-Jürgen Löwisch, *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft*, Darmstadt, Wiss. Buchges., 2002; Uhle Reinhard, *Wilhelm Dilthey: ein pädagogisches Porträt*, Weinheim, Beltz, 2003; Rodi Frithjof, *Das strukturierte Ganze. Studien zum Werk von Wilhelm Dilthey*, Weilerswist, Velbrück, 2003.

[4] Este vorba de lucrarea istoricului și profesorului universitar Imre Lukinich (1880-1950), *A gróf bethleni Bethlen család története* (Budapesta, 1927), care și-a făcut studiile la Cluj, dar care din 1912 s-a mutat la Budapesta. În afara cărții menționate, a mai publicat: *I. Rákóczi György és a lengyel királyság* [György Rákóczi I și regatul polonez] (1907); *Erdély területi változásai a török hódoltság korában 1541-1711* [Schimbările teritoriale ale Ardealului în perioada vasalității otomane] (1918); *A szatmári béke története és okirattára* [Istoria și arhiva documentară a păcii de la Satu Mare] (1925); *Magyar történelem életrajzokban* [Istoria maghiară în memorii] (1930); *II. Rákóczi Ferenc felségárulási perének története és irattára* [Arhivele documentare și istoria procesului de trădare a lui Ferenc Rákóczi II] (1935).

Dezső LÁSZLÓ

DARURILE VIEȚII MINORITARE

Titlul poate fi considerat deopotrivă o provocare îndrăzneată și o probă de oportunism de cea mai joasă speță.

Eu l-am scris aici ca pe un strigăt victorios și vădit al vieții, drept îndemn și judecată.

Ne e dat să auzim zi de zi că viața de minoritar e un blestem, o mizerie apăsătoare și un povârniș către moarte în viața națiunii maghiare. A vorbi despre maghiarimea minoritară înseamnă a vorbi despre o grămadă de nedreptăți și imixtiuni brutale. Aceste afirmații sunt absolut adevărate. Destinul minoritar poate însemna într-adevăr risipirea unui popor, destrămarea, distrugerea, în cele din urmă dispariția, moartea sa. Dar destinul minoritar va însemna această teribilă moarte tocmai atunci când însuși poporul ajuns să aibă o asemenea soartă nu vede altceva decât moarte, dacă nu e în stare să producă acele forțe care să-l poată menține în noile condiții.

Soarta pe care o va avea maghiarimea minoritară depinde de felul în care se vede ea însăși, dacă se recunoaște și își recunoaște destinul și menirea în oglinda Vieții sau în aceea a Morții.

Eu îndrăznesc să spun că ramurile condamnate la o soartă minoritară ale copacului maghiar sunt grele de rod, de o bogăție de fructe coapte.

Ce-i drept, a vorbi despre aceste roade nu e o sarcină din cele mai fericite. Gura lumii zice că nu e un bun maghiar, că e un oportunist acela care vede o viață vie, un viitor strălucit și șanse libere de afirmare chiar și acolo unde în mod oficial n-ai voie decât să-ți fluturi doliul și să jelești.

Dar judece fiecare după cum crede. Crezul meu e acesta: poți mai mari decât noi ne-au venit cu voie constrângătoare să purtăm această soartă. Această soartă minoritară ne-a potopit, trăim într-însa, de ce să murim sub apăsarea ei, de ce să-i vedem doar spectrele care amenință să ne înghită, atunci când are și daruri țuitoare de viață? Să fim nebuni și să nu acceptăm compensațiile vieții, prin care vrea să ne dea cu ir vindecător rănilor dureroase ale vieții noastre? De ce să nu vedem viața și acolo unde altora nu le miroase decât a moarte? Greu încercata maghiarime minoritară merită să descopere acele mărgăritare pe care trupul său de scoică sfărțecată de dureri le-a dat la iveală întru bucuria fiecărui maghiar și a lumii întregi.

Mai mult, întorc vorba și zic: sunt niște sinucigași, niște orbi, niște ciocli pentru propriii lor frați maghiarii care nu văd toate acele daruri pe care destinul minoritar le-a produs nu numai spre folosul celor ce trăiesc în minoritate, dar și al ansamblului maghiarimii. Aceste daruri sunt rodul sufe-

rinței a milioane de vieți maghiare, să nu ne pară rău de codrul acela de pâine pentru care am trudit.

Cumpăna destinului minoritar: într-un talger al balanței joacă Moartea, în celălalt Viața. Destinul minoritar înseamnă mai multă Moarte și mai multă Viață. Moartea mai multă e învinsă de Viața și mai multă.

1. În lume – chiar dacă e sfâșiată și risipită în multe țări – există numai o singură maghiarime. Există un soi de oameni, milioane și milioane de indivizi pe care o forță misterioasă îi împinge să se declare maghiari chiar și dacă au de suferit din pricina asta. Același destin, aceeași vocație, același suflet țin laolaltă milioane într-un verbul acesta: sunt maghiar. Cei care mărturisesc cu adevărat într-o această, cei care sunt cu adevărat membri ai neamului maghiar, nu știu de ce, dar mărturisesc, pentru că trebuie să mărturisească. Acest neam maghiar cu o aceeași rădăcină în trecutul său, identic într-o limbă, edificând pe baza unor legități interioare o cultură unitară se constituie într-o națiune, într-o comunitate sufletească prin respectarea echilibrată a legităților recunoscute în ea însăși și a legilor universale, de un rang superior, ale spiritului.

Neamul maghiar unitar trăiește în mai multe țări și trebuie să se confrunte cu cele mai diverse determinații pentru a-și putea păstra sufletul, destinul, vocația unitare. Cea mai mare primejdie a vieții maghiare este azi tocmai aceea că, supusă fiind unui infinit șir de efecte, unitatea ei se află într-un moment de cumpănă.

Dintre factorii care ar putea dizolva unitatea, cei mai teribili sunt aceia pe care îi include conceptul de existență minoritară. Destinul minoritar a sustras o mulțime de unguri din cadrul statului ungar, le-a barat calea către simbioza fără opreliști cu cultura universală maghiară. Maghiarii minoritari au încăput într-o măsură mai mare sub influența unor neamuri străine.

Această fragmentare e o realitate dată. Cum se poate păstra totuși, în condițiile unor factori determinanți de asemenea gravitate, unitatea maghiară?

Pe cât de periculos e într-adevăr să nu recunoști pericolul real al distrugerii unității, tot pe-atâta de periculoasă, sinucigașă atitudine e refuzul de a vedea noile căi ale unității. Să nu ne lăsăm convinși de aparența că, odată cu destrămarea unității politice, cu paralizarea parțială a legăturilor culturale, s-ar fi distrus și unitatea de neam a maghiarimii, comunitatea sa de destin. Fie că sunt majoritari, fie că sunt minoritari, maghiarii trebuie să-și poarte privirea limpede văzătoare asupra întregului câmp al vieții maghiare. Cauza posibilă a adevăratei noastre rupturi se conține în faptul că însăși maghiarimea fragmentată neglijează reala cunoaștere reciprocă. Populația țării-mamă, de pildă, e într-o uriașă măsură indusă în eroare cu privire la maghiarii aflați în situație minoritară. Ochii săi sunt reglați spre a nu vedea decât moarte în viața maghiarilor care trăiesc în condiții minoritare. Dacă ne raportăm într-adevăr la unitatea maghiară într-un suflet și soartă ca la o comoară ținută la mare preț, atunci întregul corp maghiar trebuie să-și îndrepte atenția asupra

acelor roade pe care viața maghiară minoritară le-a produs întru hrana întregii maghiarimi.

Maghiarimea trebuie să-și continue calea ca viața tânără a unui fluviu, reînnoindu-se tot mereu, reacționând cu elasticitate la diferitele influențe pe care le întâlnește. Dacă credem într-adevăr în prezentul maghiar și în viitorul maghiar și maghiarimea nu înseamnă pentru noi doar o oarecare zi de ieri și de azi lipsită de glorie, atunci nu vom înceta să cuplăm la viața noastră majoritară sau minoritară toate acele forțe vitale pe care Viața le-a rodit chiar în noi. Trebuie să ne ridicăm deasupra noastră înșine, spre a ne elibera devenind noi înșine cu adevărat. În oglinda adevăratei noastre Vieți eliberate, trebuie să ne supunem unei revizii fundamentale.

Prin acest exercițiu de viață avem să aflăm și *noua cale a unității maghiare*.

Atitudinea maghiară cea mai importantă a maghiarimii de dinainte de războiul mondial a fost *politica*. Ochii veghetori ai constructorilor maghiari erau ațintiți asupra edificiilor *națiunii maghiare* și *statului maghiar*. Se construia statul național maghiar, dar o reacțiune de aceeași putere ca și acțiunea pe care i-o dedica țara îi proiecta pe cetățenii săi de neam străin spre frații lor de sânge trăitori dincolo de hotarele țării. Atâta vreme cât urmărisem să-i facem, cu ajutorul unor factori spirituali externi și de altă natură, maghiari pe toți, am uitat în primul rând de noi înșine. Au existat maghiari entuziaști, emoționante festivități patriotice, dar adevăratul *suflet maghiar* avea parte de prea puțină hrană și de prea puțin aer necesare vieții. În cadrul statalității străvechea viață maghiară s-a ofilit. Convingerea generală era că lucrul cel mai important era mașinăria statală, manifestarea cea mai exteroară a neamului. Dacă cadrul exterior, statul, e puternic, atunci și conținutul se menține și se fortifică. Războiul mondial ne-a arătat destul de limpede că mașinăria nu era bună, când s-a ciocnit de alte mașinării, mai puternice, s-a făcut praf și pulbere.

Maghiarimea minoritară nu numai că s-a rupt de trupul statului maghiar ci, mai mult, s-a pomenit într-o țară nouă, condusă de un alt neam și iată, totuși trăiește, căci *sufletul* său e pe cale de a se trezi și își caută drumul, care, și în cadrul unui alt stat, să-i dea posibilitatea de a rămâne maghiar, prin recunoașterea comunității de soartă și de suflet. Recunosc că cea mai deplină posibilitate de dezvoltare a unui neam e oferită de viața într-un stat independent, guvernat de el însuși, dar destinul minoritar maghiar înfățișează întregii maghiarimi acel fapt îmbucurător că sufletul maghiar ascunde asemenea forțe ancestrale prin a căror trezire, chiar și într-o țară străină, se poate menține și-și poate asigura existența. Dacă sufletul ancestral, instinctual maghiar, singurul fapt justificator și productiv al vieții statale naționale, se trezește, în el, ca în rădăcini, trăiesc și persistă toate cele ce pot ivi mugurii unei noi vieți. În rădăcini rămâne arborele tot, dă muguri iar și prinde noi puteri, dar dacă se distruge rădăcina, ei bine, atunci piere copacul întreg, degeaba ne mințim împodobindu-l cu falsă viață și fructe inexistente. Primul

mare dar al vieții maghiare minoritare e revelația acestor rădăcini, reîntregirea cu rădăcinile vieții maghiare, cu evidențele sale străvechi. Locul unității politice exterioare trebuie să-l ia unitatea întru bazele maghiare ancestrale, unitatea de neam și de suflet. Azi adevărații maghiari sunt aceia care-și revizuiesc întregul univers și nu se tem să se reîntoarcă la rădăcinile destinului lor. Adevărații constructori maghiari își îndreaptă atenția spre adâncuri, spre rădăcini, spre bazele ancestrale ale vieții maghiare. Ei caută semnele, valorile, relele specifice ale neamului maghiar. Întru această căutare și găsim trebuie să se identifice toți maghiarii.

Unitatea politică maghiară s-a sfârșit. În locul ei trebuie creată unitatea maghiară *de suflet*. Această unitate este mai perenă, mai profundă, mai autonomă, mai pură, așadar mai deplină decât unitatea politică exterioară. De asta ar fi trebuit să-și dea seama maghiarimea chiar și fără să fi avut parte de lecția usturătoare a Trianonului. Așa, având parte, cu atât mai mult. Nu zic că viața unui popor n-ar fi mai reușită dacă acest front interior, această unitate interioară n-ar fi apărută și de un front politic exterior, dar construcția frontului și unității interioare e mai importantă decât orice altceva, căci tocmai absența lor a dus la sfârșirea statului ungar. Prin intermediul maghiarimii minoritare unite prin suflet, vremurile îi cheamă pe toți maghiarii la edificarea unității de suflet a vocației. Această unitate sufletească nu înseamnă că viața spirituală maghiară nu trebuie să aibă diferite nuanțe în ceea ce privește concepția despre lume, ci ne îndeamnă să scoatem la lumină valorile maghiare specifice și să le înfățișăm – nouă și altora. Să nu cântărim valoarea cuiva după felul concepției sale despre lume, ci prin acea slujire prin care și-a asumat greul construirii unei națiuni pe seama neamului său maghiar.

Prin descoperirea de sine, prin recunoașterea legităților sale existențiale interioare specifice, identice în toate privințele, unitatea plină de vitalitate a maghiarimii poate fi realizată într-o manieră mai durabilă decât orice unitate politică exterioară. Tot maghiarul să fie el însuși: un maghiar adevărat trăitor, pentru ca astfel viețile tuturor maghiarilor lumii să poată deveni o unitate vie.

2. Crearea unității vii nu se poate realiza decât prin revenirea la rădăcinile vieții maghiare. Există, pe lângă nevoia de unitate, și alți factori care împing maghiarimea în totalitatea ei spre faptele ancestrale ale vieții maghiare. Azi, a fi maghiar în Ungaria prezintă doar avantajul că și locuitorii de neam nemaghiar ai țării ar dori să fie maghiari. În condițiile minoritare situația e tocmai inversă, a fi maghiar la modul individual înseamnă a fi marcat de răni și de înapoiere. În esența sa, care e maghiarimea mai pură, mai instictuală, mai plină de vitalitate: cea care asigură avantaje, progres sau cea care-l împiedică tot mereu pe individ să se realizeze? E ușor de răspuns: maghiarul minoritar e un maghiar mai maghiar, căci dacă și-a asumat soarta și-a adus și prinosul de jertfă. Viața în condiții minoritare, chiar dacă a lipsit o

parte însemnată a maghiarimii de forțele vieții maghiare statale și naționale, a devenit într-o măsură incomensurabilă un factor de trezire a conștiinței maghiare de neam, liantul comunității maghiare de soartă. Iar existența națională și statală își are rădăcina în existența neamului. În neam, ca în rădăcini, se află conținută întreaga viață a copacului maghiar. Descoperirea maghiarimii minoritare este de o uriașă însemnătate pentru viața întregii maghiarimi. Ea grăbește răspunsul la întrebarea: în ce măsură sunt maghiar pentru avantaje sau din interes și în ce măsură sunt un maghiar în sine, de neclintit, gata de jertfă?

Locul maghiarimii de fațadă trebuie să-l ia maghiarimea interioară, plină de vitalitate.

În viața tuturor neamurilor și națiunilor simbolurile care le exprimă specificul joacă un rol de importanță covârșitoare. Întru asigurarea și propășirea identității de sine, sentimentul național și conștiința națională dau la iveală ele însele simboluri care le exprimă esența. Aceste simboluri, ca niște oglinzi, țin mereu trează atenția popoarelor și o îndreaptă asupra lor înșile. Școlarul maghiar budapestan primește scrisori de pe ale căror plicuri îi zâmbesc timbre ungurești, vede tramvaie pictate cu sloganuri „patriotice”, de deasupra porții școlii sale îl întâmpină stema maghiară, e liber să cânte imnul maghiar, exersează limba maghiară, vede sutele de creații ale vieții politice maghiare în edificii, statui, instituții, oameni, în scrieri și în graiul viu. Simbolurile maghiare îl înconjoară din toate părțile, îi amintesc de maghiaritatea sa. Multitudinea aceasta de simboluri exterioare comportă pericolul ca cel ce le contemplă să vadă destinul maghiarimii ca fiind întru totul asigurat, preaputernic, se deprinde prea tare cu ele și nu caută rădăcini mai adânci, simboluri mai străvechi, mai pline de vitalitate. Maghiarimea minoritară a rămas cu foarte puține simboluri exterioare. În viața sa politică abia dacă are câteva simboluri: partidele politice maghiare și publicațiile politice maghiare. Pentru maghiarimea minoritară cultura națională, limba națională reprezintă simboluri mult mai însemnate, mai pline de viață decât pentru maghiarimea majoritară. Un concurs de cântece maghiare are în Transilvania o însemnătate mult mai pregnantă decât orice festival budapestan. Ardealul îndrăgește mai mult, gustă mai intens roadele literaturii maghiare decât Alföld. Limba e azi pentru noi „adăpostul de pe urmă”, are dreptate Széchenyi[1]: în limbă trăiește națiunea. Maghiarimea minoritară se raportează ea însăși la specificul său de neam ca la o pavăză simbolică.

Viața maghiarimii minoritare constituie un mare avertisment pentru întreaga națiune maghiară: nu se poate supraviețui cu simboluri exterioare materializate, recurgerea exagerată la acestea poate avea un rezultat invers decât cel scontat, distrage atenția de la simbolurile mai profunde, mai pline de vitalitate, mai rodnice. Primejdia căreia trebuie să-i facă față maghiarimea minoritară poate consta în schimb din incapacitatea de a prezenta, în condițiile legale îngăduite și respectate, simboluri spirituale de o forță de atracție

suficient de mare pentru a contrabalansa forța de sugestie a simbolurilor altor neamuri.

3. Cea mai evidentă modificare a fizionomiei maghiarimii minoritare constă în apariția unui *spirit mai democratic*. Această democrație nu înseamnă puterea poporului, ci o mai organică interdependență, trecerea pe al doilea plan a barierelor sociale, solidaritatea diverselor clase, comunitatea creatoare de bunuri și cooperantă a maghiarilor minoritari. Într-un cuvânt: o maghiarime mai sănătoasă, mai productivă, mai adevărată. Merită să ne îndreptăm atenția asupra factorilor care au determinat constituirea acestui spirit mai democratic. Factorii arată că această transformare trebuia să aibă loc în mod natural.

În Transilvania, aristocrația maghiară prin naștere, avere sau funcție, chiar dacă nu s-a nimicit întru totul, dar, în ceea ce privește influența sa, a scăzut foarte tare spre minimum. Această pierdere a influenței a avut mai multe cauze. Noile condiții nu-i prea favorizau pe aristocrați. Reforma agrară a jumuit serios marile latifundii, conducerea țării a intrat pe mâna aristocraților altui neam. Capitalul maghiar și-a pierdut în mare parte independența față de activitatea capitalului românesc. Climatul cel mai nefavorabil pe care destinul minoritar l-a rezervat protipendadei s-a vădit în viața politică. Funcțiile de conducere au fost preluate în mod natural de membrii altui neam.

În asemenea condiții, rolul clasei de mijloc maghiare și al oamenilor de rând a crescut într-o măsură uriașă. Oameni de valoare, veniți de jos, au ieșit la suprafață.

Clasa de mijloc s-a confruntat cu o criză poate încă mai gravă decât aceea a protipendadei. Cel puțin o treime din funcționarii de rang mediu s-au expatriat, altă treime au căutat alte domenii de activitate (industrie, comerț) sau au ieșit la pensie, restul și-au continuat, de bine, de rău, vechea îndeletnicire. Din această clasă de mijloc cincisprezece contingente lipsesc cu desăvârșire. Între cei de 26 și cei de 42 de ani se cascadează o imensă prăpastie. Aceasta e groapa de obuz a războiului. Se includ aici viețile tinere participante la războiul propriu-zis, existențele distruse în timpul războiului și miile de tineri „refugiați” la universitățile ungare din 1918 până în 1925. Vechea clasă de mijloc maghiară trăia de pe urma statului, așa cum trăiește această clasă de mijloc și azi în Ungaria. Statul nu mai constituie un fundament sub picioarele acestei clase de mijloc. Clasa de mijloc maghiară, cea care a mai rămas și cea tânără, pe cale de formare, va fi îndreptățită și va avea o rațiune de a exista doar în măsura în care se va putea identifica în mod organic cu lucrătorii manuali ai neamului. Această tendință apare limpede în viața tinerei generații maghiare minoritare.

Degringolada clasei de mijloc, retragerea forțată din brațele ocrotitoare ale statului ungar a sporit dintr-o dată importanța lucrătorilor manuali maghiari de la orașe și sate. Meseriașii și comercianții mai răsăriți din orașe, moșierii mai mici de la țară, pe care reforma agrară nu-i atinsese, micromo-

șierii mai însemnați au dobândit dintr-o dată roluri de conducere. Pierderile suferite la nivelul superior au trebuit compensate de jos.

Pe lângă aceste modificări de natură internă, au existat și factori externi care au contribuit la determinarea maghiarimii minoritare de a se democratiza. Neamurile sub imperiul cărora a ajuns maghiarimea minoritară duc o viață mult mai democratică decât maghiarii. În asemenea cadre statale ar fi un anacronism să reprezinti în continuare acel spirit care, din păcate, în Ungaria actuală bănuie poate mai abitir ca niciodată.

Maghiarimea a trebuit să plătească un preț greu pentru ca această existență mai democratică să se constituie în rândurile sale. Pierderile au fost grele, dar de ce n-am vedea și partea bună a lucrurilor: acțiunea de organizare a muncii solidare a maghiarimii *în slujba* reciprocă a tuturor și posibilitatea dezvoltării libere a unor potențialități. Minoritar fiind e imposibil să acționezi doar în folosul tău propriu, fiecă viață maghiară capătă sens și îndreptățire doar în lumina slujirii reciproce. Trebuie să ținem cont de fiecare valoare maghiară și nu putem permite să nu se realizeze adevăratele talente maghiare. Reiau punctul de vedere: asupra acestor daruri întreaga maghiarime trebuie să se arunce cu lacomă poftă, dincoace și dincolo de hotare, viața pretinde instituirea unui spirit mai democratic. Să avem mare grijă, în acest punct pot apărea cele mai acute diferențe între maghiarii despărțiți de granițe, aici putem deveni noi cauzele apariției unor bariere distructive, ridicate în calea unității.

4. Trăim vremurile unei mari întreceri între state. Niciodată n-au depus poate țările atâtea strădanii ca azi în vederea fortificării lor proprii în fața altor țări. În întrecerea dintre state, ceea ce scapă vederii e întrecerea dintre *neamuri*. Cine gândește vede limpede că într-o formă sau alta va trebui să vină vremea când odată cu estomparea granițelor statale se va constitui statul mondial sau cel puțin o confederație a statelor europene. Viața universală pretinde acest proces de universalizare. Nici o singură criză a epocii actuale nu se poate rezolva altfel decât într-un asemenea cadru universal. În acest cadru universal se va produce însă marea întrecere biologică și spirituală dintre rase, confruntarea fără arme dintre indivizii diverselor neamuri.

Pe când maghiarimea majoritară se întărește ca *stat* și se compară ca stat cu alte state, maghiarimea minoritară se măsoară ca neam cu alte neamuri; putem formula și așa: acolo o structură se măsoară cu alte structuri, aici viața cu viața. În cazul maghiarimii minoritare întrecerea are loc pe plan biologic și spiritual. Această întrecere presupune o acumulare mai mare de *forțe proprii*, sporirea conștiinței de sine, mai multă tărie interioară. Maghiarii minoritari iau parte la întrecere ca *indivizi*, așadar se fortifică individual. În cazul maghiarimii majoritare, cel ce coboară în arenă e statul, care-i cuprinde și-i reprezintă pe indivizi și nici adversarul nu participă la confruntare prin entitățile sale componente, și persoanele aceluia sunt reprezentate de o structură, de o organizație. Astfel, întrecerea nu presupune o atât de mare

acumulare a forțelor interne, un spor personalizat, ca în cazul maghiarimii minoritare. Am putea spune că maghiarimea minoritară poartă deja războiul biologic și spiritual fără de arme al viitorului. În vreme ce alte popoare făuresc arme deja aproape anacronice în vederea războiului următor, cele ce se pregătesc pentru adevăratul război sunt popoarele minoritare. Această recunoaștere trebuie să pătrundă fibrele întregii maghiarimi și, în cursul fortificării exterioare de voie-de nevoie, să-i îndrepte toată atenția asupra acestei pregătiri. Nu vor avea viitor decât acele neamuri care, în structura lor biologică și în viața lor spirituală de toate orientările, vor ști să-și manifeste în cel mai înalt grad identitatea de sine.

Trăind laolaltă cu neamurile care trăiesc în jurul maghiarimii integrale, care prezintă așadar un pericol pentru totalitatea maghiarimii, maghiarimea minoritară îi cunoaște bine pe adversarii direcți ai maghiarimii. Maghiarimea majoritară, tocmai ca urmare a obiectivelor sale de putere statală, se vede mai degrabă în oglinda culturii statelor mari. Ea desconsideră și tratează cu aroganță popoarele mici din jurul său, cele care îi pot primejdui cu adevărat existența. Iar aceasta este cea mai periculoasă tactică de pe fața pământului. Noi, datorită conviețuirii, suntem nevoiți să luăm seama la raportul de forțe al neamurilor printre care trăim, să le cunoaștem și să le respectăm valorile culturale. Aparent asta e o politică proastă, în realitate însă asta este politica bună. Conviețuind cu popoarele ce trăiesc printre noi, dacă avem în noi suficientă viață, în conformitate cu marea lege a biologicului, se iscă în noi tocmai acele forțe care ne fac rezistenți și puternici în întrecerea ce are loc în condițiile date. Maghiarimea majoritară este lipsită de aceste daruri, tocmai de o fortificare statală după tipic. Dar dacă afirmăm unitatea biologică și spirituală a maghiarimii, atunci trebuie să valorificăm aceste puncte de vedere în favoarea întregii maghiarimi.

5. Un alt dar al destinului minoritar este *posibilitatea abordării lipsite de prejudecăți a întregii existențe maghiare*. Din turnurile vieții maghiare minoritare manifestările de orice natură ale vieții maghiare universale pot fi judecate mai sincer, mai nepărtinitor, mai curat, prin urmare, cu mai multă adecvare la realitatea vieții decât din orice punct al țării-mamă. Viața maghiară minoritară e viață maghiară liberă, dezinteresată. Văzătorii maghiari trăind în condiții majoritare sunt împiedicați de mii și mii de interese, mii și mii de relații, afirmări și rețineri să vadă cu limpezime și să se exprime cu sinceritate. Maghiarimea majoritară nu va vedea niciodată atât de clar propriile, adevăratele sale probleme de viață, fundamentale, ca maghiarimea minoritară, căci construcția aparatului statal care-i șade ca un colos în cârcă îi macină toate energiile. Este nevoie de edificarea unității biologice și spirituale libere de relația politică a maghiarimii tocmai pentru ca maghiarimea majoritară să-și recunoască în destinul maghiarimii minoritare adevăratele sale probleme existențiale și să le supună reviziei. Chiar și cei abia zece ani de destin minoritar maghiar au lăsat să se întrevadă că, în mare, tocmai văzăto-

rii maghiari minoritari sau aflați în legătură cu existența minoritară au fost aceia care au pus degetul pe rană în privința problemelor vitale maghiare. A fost nevoie de soarta minoritară pentru a se putea înțelege perspectiva viziunii și însemnătatea unor genii maghiare recunoscute abia de o mică parte a maghiarimii majoritare (Ady, Dezső Szabó, Zsigmond Móricz).

6. E interesant să facem o comparație între *bisericile* maghiare minoritare și majoritare. Soarta minoritară a însemnat pentru biserică o slăbire, asumarea unor noi poveri dar, în același timp, o uriașă întărire interioară, sufletească. Grele pierderi materiale a adus reforma agrară, deprecierea vechilor baze, sărăcirea individuală a enoriașilor, înființarea și întreținerea fără sprijin din partea statului a sute de școli și efortul supraomenesc, lupta măcinătoare de nervi cu statul în vederea apărării acestora. A fost un miraculos dar de la Dumnezeu că i-a făcut pe capii bisericilor minoritare să vadă imediat după catastrofă că întru cele ale *sufletului* vrea nu să ofere reparații, ci să dăruiască cu peste măsură. Cei care nu sunt doar observatori superficiali ai vieții cultelor, ci și împreună trăitori văd cu limpezime că pe întreg tărâmul vieții maghiare sunt pe cale de a se produce uriașe *treziri sufletești*. A fost nevoie de destrămarea fundamentelor exterioare tocmai pentru ca fundamentul etern, care este Hristos, să apară cu atât mai clar. Viețile care-și trag seva din El înseamnă nu numai îmbogățire sufletească, ci și o viață mai plină de jertfire, un entuziasm mai înflăcărat, o voință mai oțelită, mai multe școli, mai mulți bani pentru maghiarimea minoritară.

În timp ce cultele maghiare majoritare își pot permite luxul de a se lansa, întru mai marea glorie a lui Dumnezeu, în lupte religioase, bisericile minoritare, chiar dacă n-au aflat calea colaborării organice în toate privințele, se țin măcar formal de porunca obligatorie a păcii.

Culte minoritare recunosc cu tot mai mare limpezime acele *sarcini vremelnice* prin intermediul rezolvării cărora trebuie să construiască lumea prezentului și pe aceea a veșniciei. Calea dezvoltării lor viitoare duce tot mai mult în direcția *creștinismului profetic*. În locul contrapunerii teologice a lumii eterne și a celei trecătoare, încep să întrezărească tot mai clar îndatorirea ca, pe lângă lumina eternă a lui Dumnezeu, lumina Vieții, să facă lumină și în problemele vieții de zi cu zi, să pronunțe o judecată clară în lumea negurilor tulburi ale prezentului și să pătrundă cu divine forțe creatoare lumea dedată tot mai mult descompunerii, pentru ca valorile sale perene să se păstreze. În locul separării dintre lumea eternă și cea supusă trecerii, noua îndatorire a cultelor este o *împreună-zidire profetică* a celor două. Triumful acestei concepții va însemna adevărata naștere a maghiarimii creștine și a creștinismului maghiar de realitatea cărora am fost atât de mult lipsiți.

Binecuvântările destinului maghiar minoritar se însoțesc de recunoașterea faptului că maghiarimea e o realitate vie, o unitate vitală elastică, un capital productiv; știe să reacționeze la acțiunea forțelor îndreptate împotriva-i și care-i primejduiesc viața, forțele produse de reacția sa reprezintă un

spor vital și valoric nu numai pentru ea însăși, ci și pentru viața umană în general.

În antologia Új arcvonal [Noua avangardă], Kolozsvár, 1931, p.128-138 (republicat în vol. Dezső László, *A kisebbségi élet ajándékai. Publicisztikai írások, tanulmányok* (1929-1940) [Darurile vieții minoritare. Publicistică, Studii], ed. Péter Cseke, Kolozsvár, Minerva Könyvek, 1997, p.77-85).
(Traducere: Paul Drumaru)

Dezső László (1904-1973), profesor și preot reformat, absolvent al Facultății de Teologie Reformată din Cluj (în 1926) și a Institutului Teologic din Glasgow. Între 1930-1940 este redactor la „Erdélyi Fiatalok”, iar din 1932 predă la Colegiul Reformat din Cluj. Din 1940 devine preot la parohia centrală din Cluj, iar ca arhivar șef al eparhiei pune în ordine bogatul material documentar existent acolo. Opera sa a fost risipită îndeosebi prin reviste și volume colective, iar multe texte au rămas în manuscris, nefinalizate. Este autorul unui volum despre *Az erdélyi református egyház története* [Istoria Bisericii Reformate din Ardeal], (Torda, 1929), iar o bună parte din articolele, studiile și prelegerile sale au fost incluse în volumul *Magyar önismeret* [Autocunoaștere maghiară] (Sfântu Gheorghe, 1944). O antologie recentă a fost publicată de Péter Cseke: Dezső László, *A kisebbségi élet ajándékai. Publicisztikai írások, tanulmányok* (1929-1940) [Darurile vieții minoritare. Publicistică, Studii], Kolozsvár, Minerva Könyvek, 1997. Pentru activitatea lui Dezső László la revista „Erdélyi Fiatalok” vezi vol. „Erdélyi Fiatalok”. *Dokumentumok, viták (1930-1940)* [Erdélyi Fiatalok. Documente, interpretări], Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1986.

[1] Este vorba de István Széchenyi (1791-1860), reprezentant al liberalismului nobiliar maghiar, care prin lucrările sale teoretice și prin activitatea modernizatoare practică a contribuit major la transformarea mentalităților în Ungaria, utilizând în acest scop o bună parte din averea personală. De numele său se leagă întemeierea Academiei Ungare de Științe (1825), crearea rețelei de căi ferate, regularizarea apelor, construcția podului ce-i poartă numele și care leagă Buda de Pesta etc.

Sándor MAKKAI

AUTOREVIZUIREA NOASTRĂ

I. Fapte imperative

În Evanghelia lui Ioan, partea I-a, versetele 46-47, ne întâlnim cu Natanael, eternul tip al prejudecății. Suflul fierbinte al Evangheliei s-a dezlănțuit pe pământ. Isus își alege primii învățăcei. Adineauri a cucerit un suflet: pe Filip. Sufletul cucerit e ca o casă arzând în vânt: face să vâlvăie mai departe focul sacru; însuflețit, îi spune lui Natanael: „Noi am găsit pe acela despre care a scris Moise în lege și despre care au scris proorocii: pe Isus, fiul lui Iosif din Nazaret”. Dar inima lui Natanael nu se înflăcărează. Nu se entuziasmează. El răspunde cu răceală: „Poate ieși ceva bun din Nazaret?” Manifestare pe veci caracteristică prejudecății. Natanael, piosul, învățatul evreu fidel, tovarăș al rabinilor și fariseilor, știe și este pe deplin convins că „acela despre care a scris Moise în lege și proorocii”: speranța, eliberatorul Israelului, Mesia, nu poate veni decât din Ierusalim. Fiindcă tot adevărul numai din Ierusalim ar putea să provină. Tot ce vine din altă parte, din rândul poporului neștiutor al legii, din „provincia” păcătoasă, întunecată, este din capul locului rău, blestemat, damnable. Un „oarecare” Isus, fiul lui Iosif ... dar nici nu are importanță cine este cel despre care e vorba, ce spune, ce vrea sau face, e pe deplin suficient că vine din Nazaret. Așadar, nu poate fi bun, drept, sfânt, Mesia. Esența prejudecății este că pentru el împrejurările neesențiale sunt hotărâtoare.

Mai târziu, Natanael s-a văzut silit să-și schimbe concepția. A învins prejudecata, fiindcă a văzut și s-a convins. Dar această afirmație a lui a rămas în Sfânta Scriptură, spre caracterizarea și dezonorarea sufletelor care se zbat în lanțurile prejudecăților. Ce ar fi devenit Natanael, dacă ar fi rămas în închisoarea prejudecății? Niciodată nu ar fi văzut viața grandiosului, eliberatorului adevăr divin! Ar fi rămas în cea mai îngrozitoare situație: și-ar fi legat el însuși ochii cu basmaua prejudecății și astfel și-ar fi zăgăzuit pe veci accesul la adevăr, la viață. Noi știm deja cine a fost și ce a însemnat pentru această lume acela pe care Natanael voia să-l dea gata cu un gest de desconsiderare. Noi vedem prea bine nesăbuința acestei prejudecăți. Și totuși spun: lumea noastră, întreaga noastră viață se împleticește în această orbire.

Nu trebuie să desconsiderăm nici acele fenomene aparent inofensive care împânzesc viața noastră cotidiană cu firele prejudecăților. Obişnuim să zâmbim auzind că pentru o gospodină în vârstă „nu poate” fi bun ceea ce prepară una tânără. Pentru simplul motiv că ea nu așa a făcut, la ea acasă, în vremea ei, altfel s-a făcut. Observăm de o mie de ori cum în aprecierea cui-va se înalță ca un zid de piatră în primul plan întrebări ca: al cui fiu sau a

cui fiică este, din ce clasă socială face parte, are diplomă sau nu, care-i sunt protectorii, dacă i-am auzit deja numele, în ce oraș sau la ce instituție lucrează și îl privim cu sfântă groază pe primul temerar care a cutezat să-și încredințeze măseaua sau appendicele grijii unui anumit medic. Pe e altă parte, în cazul pufăitului cu pricepere corespunzătoare al reclamei, cine ar avea opinie separată despre o carte, un tablou, o instituție, o modă sau un om? Între tată și fiu se poate exacerba până la tragic această dilemă reciprocă a prejudecății: ceea ce e nou nu poate fi bun, iar ce e vechi este neapărat rău. Toată lumea știe ce fel de prejudecăți domină în aprecierea creațiilor literare: cam fiecare scriitor celebru a trebuit să-și facă drum cu dinții peste muntele prejudecăților pentru a se impune. În domeniul științei se îngrămădesc până la ridicol barajele prejudecăților în calea unei descoperiri sau teorii noi. Viața politică și socială abia înseamnă altceva decât un haos al prejudecăților. Esența șovinismului este o dezolantă prejudecată; se pare că este o prejudecată indestructibilă opinia majorității despre minoritate, anume că aceasta din urmă este nedemnă de încredere și trebuie să fie oprimată. O sumedenie de lucruri mici sau mari dovedesc ce blestem al vieții omului este prejudecata. Căci prejudecată este orice noțiune sau poziție închisă față de schimbările vieții, față de viața care se schimbă neîncetat.

Orice concept sau punct de vedere închis? Poate că este totuși o afirmație exagerată! Admit că întrebarea nu este simplă de fapt, dimpotrivă: e foarte complicată. Fără îndoială, procesul în care se naște prejudecata este unul necesar și inevitabil. Nu numai atât: este și îndreptățit. Este, până la un anumit moment, dincolo de care, însă, este un pericol de moarte din punct de vedere sufletească. Întrebarea este: unde e răspântia la care procesul cunoașterii virează spre labirintul prejudecății?

Conform constatării străvechi a lui Herakleitos[1], lumea și viața sunt un fluviu vijelios în goană fără încetare. Acest fluviu se revărsă peste sufletul nostru, copleșindu-l cu rafala cosmică a impulsurilor. Ar putea duce cu sine omul, înecându-l, dacă el nu ar putea stăpâni într-un fel torentul. Sufletul nostru dobândește această domnie „de-o clipă”, acest ascendent cel puțin vremelnic și mereu repetabil, dacă crează concepte din momentele torentului de realități care apar, îl copleșesc și îl antrenează. Aceste concepte sunt stavila, plasa, cadrul, vasul prin care omul oprește, închide, contemplează și înțelege realitatea, transformând-o totodată în propria-i parte conștientă, în viața sa.

Încetul cu încetul experiența și învățătura conceptualizează și sistematizează întregul univers natural și spiritual și din acest sistem se deduc principii logice și etice, care determină cunoașterea și caracterul nostru. Într-un mod care nu poate fi detaliat aici, dar pe această cale se formează opiniile, convingerile noastre ideologice, etice, artistice, politice, pedagogice și de tot felul, întregul nostru univers și toate laolaltă suntem noi înșine, omul concret respectiv, personalitatea, cu cariera sa și felul său de a trăi.

Acest proces este firesc, logic și conform necesității. Dar – și acest dar este important aici – trebuie să știm că realitatea vieții însăși, pe care forme-

le mintale ale conceptelor, judecăților și ale cosmosului nostru se străduiesc să o sesizeze, nu se oprește niciodată, merge neconținut mai departe și între timp face mereu valuri noi, se schimbă, prin urmare după câtva timp conceptele noastre nu mai exprimă și nu mai acoperă viața, realitatea însăși.

Sunt filosofi – de exemplu Bergson[2] – conform cărora această neconcordanță dintre concepte și viață se referă în general la orice concept, la conceptul în sine.

În cadrul acestei conferințe nu se poate începe o dezbatere despre bazele profunde și distincțiile cele mai subtile ale teoriei cunoașterii. Stă însă în picioare adevărul în sens mai restrâns și mai special, anume că principiile, convingerile noastre legate de oameni și de viață, cele diriguitoare ale cursului practic al vieții sunt în primul rând „conceptualizări” spirituale și etice și ele nu pot acoperi și exprima decât temporar realitatea vieții în veșnică fluctuație spre noi cotituri, fără ca acest fapt să influențeze ceea ce este etern și imuabil. Acum, dacă în acest sens viața depășește concepțiile noastre, ce rezultă de aici pentru noi? Revizuirea permanentă a acestor concepții, o adaptare anevoioasă la realitatea care prezintă noi și noi trăsături.

Din ce se naște, așadar, prejudecata? Din îndărătnicia cu care nu mai vrem să ne revizuim conceptele și judecățile odată închise.

Numai că această îndărătnicie în aprecierea noastră proprie a semenilor noștri, a situației și sarcinilor noastre individuale, familiale, sociale, naționale, înseamnă moarte.

Ce s-ar fi întâmplat dacă fiul rățăcitor nu și-ar fi revizuit convingerea vinovată, mortală, în legătură cu el și viața lui? Și dacă tatăl nu ar fi fost dispus să-și revizuiască judecata aspră despre fiu?

Esența divină a Evangheliei este că Dumnezeu a revizuit condamnarea la moarte a omenirii și s-a aplecat asupra noastră cu dragoste generoasă și indulgentă. De aici rezultă și pentru noi marea datorie a revizuirii, față de noi și semenii noștri.

Așadar, prejudecata nu este altceva decât atașamentul absurd față de concepte, împotriva vieții. Înseamnă să atribui imuabilitate acelor opinii omenești provizorii, în care am voit să cuprindem imperfect realitatea mereu schimbătoare, fluctuantă, tot mai largă, mai bogată, mai variată și mai splendidă.

Așa stând lucrurile, putem afirma că esența prejudecății este, de fapt, auto-apărarea. Dar o autoapărare potrivnică vieții, ucigașă. Omul ține în mod nechibzuit la formele asigurate, definitive, închise, fiindcă este mai confortabil, nu e nevoie de noi eforturi, de luptă și suferință. Savantul în fața căruia apare îngerul noului adevăr se ascunde în carapacea de acum goală a unei teorii din care viața s-a stins, fiindcă se teme că apariția acestui înger înseamnă moarte pentru învățătura lui devenită populară, însemnând faimă, glorie, sau faloase. Nu vrea să vadă îngerul, ci asemenea lui Gedeon, vrea să bată în continuare pasul pe loc, pentru că se teme de noile eforturi, de sacrificiu. Așa se ancorează omul în imaginea pe care și-a creat-o despre el însuși, care îl justifică, deși de mult timp el este diferit. Față de situațiile și sarcinile noi ale vieții, de chemările ei răsună-

toare și poruncile ei cu sunet de trompetă, ne înrădăcinăm în principii morale, naționale, politice, pedagogice consacrate, și opunem propria noastră neputință, meschinărie, lașitate, propriul nostru confort și egoism, ca adevăr veșnic și imuabil, împotriva vieții al cărei torent gonește spre noul viitor. Prejudicata este un *vis inertiae** existent în om, strigătul animalului primitiv căzut în praf, în noroi: nu vreau să merg mai departe, să fiu altceva, să lupt, să trăiesc: vreau să dorm, să putrezesc! ... Prejudicata înseamnă chircirea minții și a inimii, împietrirea, închiderea în fața realității, a adevărului, a vieții.

Nu este însă necesar ca prejudicata să fie în mod conștient răuvoitoare: atașamentul, în pofida mai buneii convingeri, față de ceea ce este rău, perimat, trece deja dincolo de prejudicată. Esențial în prejudicată este tocmai faptul că omul nu permite ascendentul mai buneii convingeri, strivește în germenii posibilitatea de a ajunge la alt punct de vedere. Dar totuși prejudicata este totdeauna vinovată, este omisiunea îndeplinirii datoriei. Ea poartă în sine responsabilitatea și pedeapsa cea mai severă pentru talentul îngropat.

Care este marea datorie pe care prejudicata o respinge? Drumul eternei reînnoiri a vieții: lărgirea continuă a minții și a inimii, voința de a le face flexibile și receptive față de viață, de a pune iarăși și iarăși sub semnul întrebării problemele considerate a fi rezolvate, de a căuta mereu răspunsul la ele, pentru ca astfel să putem fi participanți la viața reală, colaboratori, constructori și unelte în cioplirea și inserarea pietrelor vii în clădirea viitorului, a împărăției lui Dumnezeu.

Prejudicata tentează și pustiește în fiecare epocă și în viața fiecărui om. Dar sunt epoci, situații, generații în viața cărora tentația și pericolul prejudicării se însutește. Dintre gânditorii noștri, mai mulți au arătat că noi suntem o generație care trăiește într-o asemenea epocă și situație. Ceea ce rezultă din faptul că acea catastrofă mondială care a trecut peste noi a pus sub semnul întrebării toate conceptele și convingerile închise de pe întreg teritoriul ideologic, al viziunii istorice, al concepției etice, al relațiilor politice, economice, pedagogice, sociale. Actuala situație mondială, această mare criză a omenirii forțează cu o furtunoasă putere sufletele ca să ne revizuim viața până la rădăcini. Șansa viitorului depinde: va fi dispusă și capabilă omenirea să se supună unei revizii hotărâte, sacrificându-și conceptele cu îndârjire închise? Toate încercările prin care puterile lumii cârlesc haina însângărată, zdrențuită a vechilor concepte, arată tot mai dureros, cu o claritate neîndurătoare adevărul gol: viața a depășit trecutul, omenirea are nevoie de o nouă viață și pentru această nouă viață este nevoie de o haină nouă a conceptelor și convingerilor și nu de petice noi. Judecata lui Hristos vultuează deasupra lumii: „Nimeni nu pune un petec de stofă nouă la o haină veche, pentru că umplutura ar trage din haină și ruptura ar fi mai rea” (Matei, 9:16). Menținerea hainei vechi este imposibilă. Vechea concepție a devenit idee preconcepțată. Noi comandamente de viață necesită legi noi.

* Forța inerției (*nota trad.*).

Foarte interesant este, însă, că revizuirea vieții este posibilă nu prin noi invenții, ci tocmai prin verificarea, reînnoirea, revizuirea conceptelor, principiilor, judecăților cât mai vechi, cât mai obișnuite și considerate a fi de la sine înțelese. Revoluțiile roditoare, marile descoperiri, adevărurile care fac epocă s-au întors totdeauna la conceptele cele mai vechi și obișnuite și s-au născut din revizuirea acestora. Și înnoirea propriei noastre vieți este posibilă numai prin revizuirea conceptelor fundamentale. De aceea a spus Hristos: vă dau o nouă poruncă: iubiți-vă unii pe alții! Conceptul iubirii, obligația ei nu a fost nouă, dar a devenit vorbă goală, lege rigidă, prejudecată îngustă și mortală: iubește-ți prietenul, urăște-ți dușmanul. Conceptul de bază transformat în prejudecată trebuia înnoit, revizuit din rădăcini, încărcat cu adevăratul înțeles al vieții divine a iubirii, astfel încât cel mai vechi cuvânt, atunci când a izvorât din sufletul chistic a devenit pe buzele apostolilor cel mai nou cuvânt, cuvânt atât de mare, atât de animat și splendid ca și cum înainte nimeni, niciodată nu l-ar fi cunoscut, auzit și rostit, căci conceptul s-a adaptat noii realități divine, vieții însăși apărute în Hristos.

Așadar, învingerea prejudecății nu constă în a da nume noi aceleiași mentalități perimate, golite, împietrite, devenite boală și otrăvă, ci în a încărca vechile concepții cu conținut nou, în a ne adapta conceptele la noile comandamente ale faptelor, în a țese din nou haina după măsura adevărului, a vieții, a realității, care nu mai încap în vechea haină și au rupt stofa.

Am găsit astfel și măsura problemei.

Conceptele și convingerile sunt totdeauna ineluctabile, inevitabil necesare. Dar pentru a nu deveni prejudecăți există o garanție pe toate planurile vieții și această garanție este faptul. Cunoașterea cât mai profundă și mai adevărată a faptelor, adaptarea cu supușenie la fapte, înaintarea împreună cu faptele: iată secretul vieții.

În prejudecată omul nu recunoaște faptul în sine, nu se adaptează și nu acestuia i se supune, ci unei explicații a faptului, care nu mai este satisfăcătoare, pe care intrarea mai deplină a acestui fapt în viața noastră a făcut-o să fie depășită, inutilă sau opritoare. Căci faptul, orice fapt, înseamnă mult mai mult decât este capabilă să sesizeze cunoașterea temporală a faptului.

De aici rezultă un principiu insuficient prețuit al cunoașterii adevărului, care azi, pentru noi, este de-a dreptul un comandament al vieții: faptele trebuie să găsească minți și inimi cât mai largi, cu o cât mai mare receptivitate și flexibilitate. Datoria noastră este să observăm cât mai extensiv și mai intensiv faptele și, privindu-le cât mai obiectiv, cu minte și inimă cât mai devotate, să ne adaptăm comandamentului pe care îl poartă.

Pentru a nu se înțelege greșit acest adevăr, trebuie să accentuez un adevăr evanghelic, anume că faptele nu sunt subzistente în sine. Faptele sunt ambasadori, îndrumători, aducători de porunci. E adevărat că uneori faptele tocmai că nu impun adaptarea la ele, supunerea, ci confruntarea, împotrivirea. Din afirmația că drumul vieții este adaptarea la fapte, foarte mulți sunt dispuși să deducă justificarea compromisului. Dar dacă ne ridicăm la nivelul înțelegerii

că faptele conduc dincolo de ele, că uneori ne supunem comandamentului lor tocmai atunci când înfruntăm ceea ce este efectiv dat, atunci nu vom înțelege greșit importanța pe care o au faptele în viața noastră.

Sfânta Scriptură ne învață în sensul cel mai larg că faptele naturii – cu cât le cunoaștem mai bine în sine și în multitudinea infinită a combinațiilor dintre ele –, la fel și faptele de viață ale istoriei și ale sufletului omenesc împreună sunt purtătoare ale marelui comandament, anume că omul trebuie să fie instrumentul, slujitorul conștient al măreței Vieții. Faptele confirmă Revelația.

În această lumină prejudecata este păcat de moarte, fiindcă înseamnă poartă închisă în fața noilor comandamente ale vieții, teama zgârcită pentru interesele noastre vechi, mărunte și egoiste, teama de a purta cu abnegație crucea îndeplinirii datoriei, fuga lașă, trândavă și josnică din fața singurului conținut măreț al vieții, acela de a fi în slujba iubirii. Ceea ce pentru indivizi, familii și națiuni înseamnă moarte.

Aceste raze care au pornit, poate, prea de sus și de departe, vor să pună în lumină marile probleme ale destinului minorităților naționale maghiare din Transilvania.

Doisprezece ani de soartă și viață minoritară trebuie să fi fost îndeajuns pentru a recunoaște o datorie, anume aceea că minoritatea maghiară din Transilvania trebuie să supună reviziei problemele fundamentale ale vieții ei. Maghiarimea din Transilvania trebuie să țină seama de faptele care au intrat în viața ei cu o forță decisivă. Pentru a rămâne în viață, maghiarimea din Transilvania are nevoie de adevărul vieții și de adaptarea cu supușenie la acest adevăr.

De ce trebuie, de ce este necesar să facă acest lucru?

Pentru că acele concepte de bază și convingeri pe care le-a adus din viața dinainte nu mai sunt o expresie a vieții, a realității însăși, dacă nu trec prin focul unei revizuii zguduitoare a rădăcinilor minții și inimii.

Fiindcă acea autoapărare a cărei esență este că „nu uită și nu învață nimic” duce la chircirea, la înăsprirea inimii, la închiderea ei față de comandamentele vieții și neputința de a se apăra împotriva morții.

Fiindcă minoritatea are prejudecăți, care sunt sterile și devastatoare, din cauza cărora nu poate să recunoască și să urmeze porunca divină a îndeplinirii datoriei cu abnegație și a iubirii slujitoare, garante ale vieții, dreptății și viitorului.

*

Acele concepte și judecăți cu îndârjire închise, în care se ascunde încercarea unei autoapărări ireale și periculoase, se referă în primul rând la trecut. Această grupă de prejudecăți necesită revizuirea radicală a conștiinței noastre naționale. Acele mari fapte strivitoare care, din cataclismul mondial s-au abătut asupra noastră, ne-au zguduit din temelii viața, astfel încât din această sincopă aproape că nu ne-am revenit nici până azi. Nimeni nu poa-

te nega, iar dacă ar vrea să nege, evenimentele vieții de toate zilele i-ar striga cu glas tare că ne confruntăm cu fapte incontestabile și irevocabile de către noi, care strivesc definitiv pe cel ce nu ține seama de ele.

În doisprezece ani am avut în fața ochilor multe încercări disperate de revanșă. Să ne închidem pentru o clipă ochii și să înlăturăm teribilul mărciniș al evenimentelor, crescut în doisprezece ani între noi și marginea unei mari prăpăstii... Auzim, iată, tristul țacănit de roți ale vagoanelor cu expatriați și repatriați și vedem mii și mii de oameni care s-au revanșat, ocolind comandamentele faptelor. Asta nu vrea să fie o acuzație, nici pe departe, ci simpla constatare că mulți s-au văzut siliți, datorită unor constrângeri interne sau externe, să procedeze astfel. Înaintea noastră apare tot mai palidă acea față maghiară a cărei privire, ale cărei trăsături dau de știre cu încăpățănare: nu iau la cunoștință faptele! Vedem apoi ici-colo fețe exprimând un altfel de îndârjire, spunând strepezit sau indolent: da, iau la cunoștință faptele și trag concluziile. În ce ne privește, toate aceste încercări de decontare sunt căile autoamăgirii și iluziei, ale greșelii și înșelării pentru noi care am rămas aici, suntem aici și aici trebuie să dănuim respectând ordinea legală – maghiari pentru totdeauna. Noi am devenit cetățeni ai României; legile și ordinea juridică a acestei țări sunt determinante pentru viața noastră. Noi trebuie să ne menținem maghiaritatea în cadrele acestei ordini, încadrându-ne în ea, nu împotriva cuiva, ci în interesul afirmării pașnice a personalității noastre spirituale moștenite.

Noi trebuie să ținem seama de fapte, dar, fără îndoială, asta reclamă revizuirea unor concepte și convingeri de bază, în primul rând a acelor care se referă la aprecierea trecutului. Prima și cea mai importantă sarcină a maghiarimii din Transilvania este o revizuire a concepției sale despre trecut, astfel încât să excludă prejudecățile potrivnice vieții și să creeze o formă sănătoasă a autoapărării.

Știu că această problemă este și azi una foarte delicată și dificilă. Ea poate fi greșit interpretată chiar din două părți, dar nimic nu poate împiedica îndeplinirea datoriei iar viața urgencează îndeplinirea ei.

Prejudecățile privind aprecierea trecutului pot fi împărțite în două grupe contrare. Prima grupă susține că trecutul a fost într-un totu bun. Epoca în care ne-am născut și crescut a fost epoca cea mai glorioasă a istoriei națiunii maghiare: timpul fericit al înfloririi, al demnității, al culturii, al bunăstării. Toți cei care au vorbit de necazuri, de greșeli și au prevestit vâртежuri ascunse sub suprafața strălucitoare, au fost mânați numai de motorul egoismului și al propriului lor orgoliu nesatisfăcut și au fost, în cele din urmă, dușmani ai națiunii. Înflorirea tuturor forțelor națiunii maghiare era aproape de punctul definitivării dominației sale pe pământul propriu și al asigurării pe veci a viitorului fericit al națiunii. Visul celor treizeci de milioane de maghiari, viziunea culturii care beatifică totul și pe toți ca maghiari, aproape că juca la orizont dansul zânelor. În vremea aceea nu a existat oprimare, nedreptate, sărăcie. Trăsăturile maghiare strălucite ale dreptății, cavalerismului, cinstei au dominat în guvernământ, în administrația publică, în cultură, în educa-

ție. E adevărat, au existat dușmani haini, care în mod greu de înțeles au urmărit pierzania națiunii. Astfel, muncitorimea social-democrată, care nu se știe din ce motive era veșnic nemulțumită, se agita și se plânga de nedreptate, mizerie, exploatare și altele. Apoi Austria, care cu invidie a izolat maghiarimea de lume, pentru a fi cunoscută greșit, sau a nu fi cunoscută deloc. Dar toate acestea nu au fost din vina maghiarimii, s-a uneltit, s-a folosit abuziv preaplinul de generoasă bunătate a maghiarimii. Ce ar fi meritat o asemenea națiune? Recunoașterea lumii, admirația, prietenia, sprijinul ei. Și dacă asta a meritat, atunci ceea ce i s-a întâmplat este cea mai mare nedreptate care a avut loc vreodată în lume. Cauzele acestei nedreptăți nici cu lupa nu pot fi descoperite în viața, în sufletul, în caracterul maghiarimii; ea a fost generată de cauze din afara ei, de întâlnirea nefericită a unor contrarii străine care au zdrobit o seamă de nevinovați și drepti. Așadar, în nici un fel și în nici o parte nu suntem vinovați pentru ce s-a întâmplat. Noi suferim fără nici o vină. Ce are de făcut un suferind nevinovat? Să aștepte miracolul care șterge nedreptatea și restabilește dreptatea. Suntem îndreptățiți să așteptăm miracolul și îl așteptăm, fiindcă merităm ca prin minune Dumnezeu să ne restituie ceea ce a fost al nostru. Faptele contrare sunt doar provizorii și nu avem nici un motiv să „învățăm” din aceste fapte, sau să „uităm” ceva din cauza lor, să le lăsăm să pricinuiască schimbarea punctului de vedere, a convingerilor noastre, să ne facă să deslușim în ele noile comandamente ale unor sarcini noi.

Avem, așadar, în față patru judecăți: Trecutul a fost bun. Cu noi s-a întâmplat o nedreptate. Nu suntem responsabili. Avem dreptul să așteptăm un miracol.

De ce spunem că aceste judecăți sunt prejudecăți?

Nu pentru că ele ar fi în totalitatea lor false, sau mai ales în mod conștient de rea-credință. Aceste convingeri pot fi izvorâte din inimă, sincere, profund simțite și în cele mai multe cazuri așa sunt; cu siguranță, în ele pot fi găsite trăsături ale adevărului. Chiar dacă trecutul nu a fost plin numai cu bine, sunt fără îndoială în el și multe lucruri bune, drepte, valoroase și mari. Fără doar și poate, judecata omenească, în timp ce consideră că face dreptate de o parte, comite grave nedreptăți de altă parte, față de indivizi și față de națiuni. E cert și că pentru ce s-a întâmplat responsabilitatea nu revine tutu-ror în mod egal și în toate privințele. Și totuși, toate acestea nu sunt altceva decât o jalnică prejudecată, fiindcă în fața faptelor punctul de vedere este că cineva are dreptul să aștepte un miracol. Această așteptare a miracolului este cea mai tristă prejudecată maghiară. Faptele, realitatea au depășit conceptele semețe, înfumurate, splendide ale conștiinței naționale. Să presupunem și să acceptăm deocamdată că totul a fost bine așa cum a fost în trecut. Dar chiar dacă ar fi așa, acel trecut este irevocabil trecut, nu mai există și nu mai poate fi readus în prezent. Acesta e faptul. Să presupunem că tot ce s-a întâmplat cu noi este cea mai mare nedreptate. Dar această nedreptate s-a făcut, așa este și nu altfel. Iată al doilea fapt. Față de aceste fapte numai două

puncte de vedere sunt posibile. Închiderea îndărătnică, punctul de vedere al prejudecății, care este culpabil fiindcă este potrivnic vieții și mortal. Celălalt este acela al acceptării faptelor, al interceptării și urmăririi comandamentelor acestora privind viața.

Dar înainte de a încerca să sesizăm acest comandament al vieții trebuie să vedem cealaltă grupă a prejudecăților, care opun realității tocmai concepțe contrare. Aici dăm de următoarele principii și opinii: Trecutul nu este altceva decât un noian de erori și vinovății. De altfel, istoria nu oferă nici un fel de învățăminte, este nedemnă de încredere, falsă, căci în ea fiecare națiune se preamărește cu șovinism orb numai pe ea însăși. Toate gloriile pe care le cântă sunt superficiale, aparente, de fațadă. Cea mai glorioasă epocă nu a fost altceva decât despotismul celor mari, desfătarea lor la suprafață, în timp ce dedesubt duhnea corupția, oprimarea, exploatarea. Cu o nepăsare vinovată, trecutul maghiar a pregătit catastrofa. Fraze goale, lozinci, devize răsuflăte au constituit patriotismul, conștiința națională. Șomaj, emigrație, înglodare în datorii, abandonarea muncii productive, alunecarea forțelor economice și culturale în mâini străine caracterizează era puterii și a dominanței maghiare. În aceasta cel mai mare rău a fost tocmai ceea ce era maghiar. Fatal este că întreaga putere și conducere s-au concentrat în mâna unei singure clase și că această clasă nu a fost exponenta forțelor spirituale și morale. Liberalismul și democrația au rămas simple lozinci, iar întrucât s-au înfăptuit într-adevăr, numai neamul maghiar nu a putut beneficia, căci ele au rodit numai pentru străini.

Prin urmare, noi suferim pentru păcatele unei clase conducătoare și aceasta poartă răspunderea pentru tot ce s-a întâmplat. Faptele arată că nu trebuie să ne sinchisim de trecut și trebuie să ne adaptăm prezentului, astfel încât să ne putem asigura existența personală.

Aceste idei: trecutul e rău, răspunderea pentru cele trecute revine clasei conducătoare de atunci, trecutul nu mai trebuie să ne preocupe și prezentului trebuie să ne adaptăm individual – se deosebesc de cele din prima grupă numai prin faptul că, în locul așteptării miracolului, recunosc admiterea faptelor și necesitatea adaptării personale la fapte. Și totuși, aceste idei poartă pecetea prejudecății. Pot exista și există adevăruri în sumbra critică a trecutului, dar cu toate acestea înseamnă totuși închidere cu privire la adevărata față a faptelor, căci nu sesizează în ele comandamentul de viață care ni se adresează ca națiune, cerându-ne nu compromis individual, ci dezvăluirea unei noi conștiințe naționale, viabile, sănătoase, ca recunoaștere a adevăratei misiuni a faptelor și supunerea potrivită față de ele.

Acest comandament al faptelor vreau să-l tălmăcesc în cele ce urmează.

II. Imperiu în suflet și justețe

Avem acum în față datoria de a ne revizui conștiința națională, a o curăța de prejudecăți, a descătușa conceptele închise și a desluși cuvântul de ordine al vieții, care în baza faptelor decisive ni se adresează astfel încât să putem crea o nouă posibilitate a vieții naționale, pentru noi și copiii noștri.

Primul lucru pe care cu mare profunzime și seriozitate, cu minte și inimă larg deschise, trebuie să-l transformăm în convingere este adevărul că, de vreme ce faptele nu există de dragul lor și există numai când – dar, atunci există întotdeauna! – își îndeplinesc misiunea, în revizuirea conștiinței noastre naționale nici o clipă nu trebuie să ne influențeze ori să ne împiedice caracterul provizoriu sau permanent al faptelor. Față de fapte, cea mai gravă prejudecată este să le considerăm provizorii sau imuabile și să ne potrivim convingerile după acest punct de vedere. Faptul e fapt, și dacă e provizoriu, și dacă e peren. Faptul care a adus cu sine un nou val al vieții, în mod cert a adus și porunca: tu trebuie să te reînnoiești, trebuie să fii altfel. Neapărat trebuie să te reînnoiești, fiindcă ești depășit pentru totdeauna. Această poruncă este de acum independentă de orice împrejurare externă. Degeaba te amăgești spunând că faptul e provizoriu, că în scurt timp totul va fi așa cum a fost. Niciodată, nimic în lume nu va fi așa cum a fost; dar chiar dacă ar fi aproape așa, tu trebuie să fii nou, să fii diferit. Este posibil ca faptele să înscrie, cândva sau curând, din nou o grupare care formal seamănă leit cu una veche; dar aici e vorba de un lucru extrinsec, prin care viața vrea de acum altceva decât ce a fost demult. Și este posibil ca niciodată să nu mai apară un grup al împrejurărilor deja dispărut, dar asta nu îți permite ție să fii închis în fața cuvântului de ordine al vieții: cu atât mai mult trebuie să te înnoiești, căci altfel ești pierdut. Comandamentul faptelor este: conștiința noastră națională în orice caz, în orice fel de destin, trebuie să se schimbe, să se înnoiască, să se purifice.

Al doilea factor constitutiv al conștiinței noastre naționale trebuie să fie convingerea: sunt greșeli și păcate, care o dată cu conflagrația mondială au trecut prin sita Timpului. Și ele trebuiau să treacă. „Nu trebuie să permitem ca ceea ce Timpul a condamnat la moarte să simuleze viață și să bântuie ca o stafie printre noi. Vechile păcate trebuie să rămână moarte” (*Magyar fa sorsa*, p.34)¹. Nu a fost bun tot ce a fost și nu a fost bine totul așa cum a fost. Faptele impun transformarea curajoasă și consecventă a concepției romantice, sentimentale și lipsite de critică privind națiunea și istoria, într-o viziune critică. O catastrofă a istoriei mondiale, care a zdrobit o națiune, a avut în orice caz și motive mari universale, din afara națiunii mici, independente de ea; și totuși așa e corect și așa sună porunca, să o privim ca o teribilă pedeapsă și consecință a unor cauze interne și păcate împotriva vieții. Căci considerând-o drept nenorocire accidentală, întâmplătoare, exterioară, ne batem

¹ Este vorba de lucrarea lui Sándor Makkai, *Magyar fa sorsa* [Soarta copacului maghiar], Kolozsvár, 1927 (nota edit.).

pieptul în continuare pentru adevărul nostru și încremenim în vechile păcate. Trebuie să acceptăm o lecție a faptelor, anume aceea că marea ocazie exteroară a pustiirii nu a făcut decât să proclame și să pecetluiască soarta scrisă în păcatele noastre, de noi înșine. E greu să privim astfel lucrurile, să renunțăm la adevărul nostru, dar în interesul vieții trebuie să acceptăm această regulă: niciodată să nu cauți și niciodată să nu accept cauza externă a ceea ce se întâmplă cu mine, până când există și numai o singură cauză internă care a putut să contribuie ca acel ceva să se întâmple. Mai bine să fiu nedrept și neîndurător față de mine însumi, decât să găsesc cauze externe pentru justificarea mea. În orice caz, sunt mai aproape de adevăr dacă sunt neînduplecat cu mine, atâta timp cât văd în mine și o singură buruiiană otrăvitoare a păcatului de moarte. Or, trebuie să vedem clar că și în trecutul maghiar, și în sufletul maghiar, au fost păcate aducătoare de moarte. Spiritul partinic, orgoliul, impetuositatea, focul de paie i-au săpat adeseori gropi uriașe la răscrucele tragice ale istoriei sale. Trândăvia orientală, somnoroasa indiferență, egoismul teluric l-au împins de destule ori înapoi, și pe pământul propriu și în Europa, în marea competiție a popoarelor.

Iar păcatul tragic, devenit factor istoric, este că nu a știut să se supună unei conduceri sufletești, spirituale. Conducerea națiunii pe baza originii și averii a stabilitat cu timpul dominația prejudecății, a micimii de spirit și a imitației lipsite de orice originalitate, care au făcut ca națiunea maghiară să fie incapabilă de singurul mod de viață dat unei națiuni mici ajunse într-un punct de conflict: calea spre flexibilitate intelectuală, receptivitate, progresivitate, aspirație spre universalitate. Maghiarimea a trebuit să audă sentința deprimantă a Timpului: „O națiune săracă și mică nu poate trăi în condițiile unei spiritualități neînsemnate sau mediocre” (*Magyar fa sorsa*, p.43).

Dacă am ascultat această sentință – învingând orice prejudecată – și am accepta-o în conștiința noastră, urmează acea nouă trăsătură a conștiinței naționale pe care comandamentul vremurilor vrea să o trezească în noi și care, dacă se naște, va însemna, într-adevăr, aurora unei noi conștiințe maghiare. Trebuie să ne asumăm răspunderea pentru trecut! Trebuie să o asumăm, tocmai pentru că vedem și știm unde ne-a adus acel trecut. Trebuie s-o asumăm ca păcat al nostru, tocmai pentru a-l ispăși, pentru a ne pocăi și pentru a nu-l mai comite niciodată din nou. Ar fi mai simplu de altfel să bravăm acel trecut, să negăm eventual legătura cu el, să declarăm că păcatele lui nu sunt păcatele noastre, că noi nu suntem responsabili pentru ele, că le condamnăm, ca victime inocente ale lor. Asta ar fi cea mai mare lașitate, cea mai rușinoasă trădare și cea mai josnică minciună. Asumarea răspunderii, penitența și ispășirea constituie cea mai mare faptă prin care o națiune își poate dovedi dreptul la viață și viabilitatea. Pocăința nu este rușinea unei națiuni, ci gloria și puterea ei, dacă într-adevăr își regretă păcatele și îi este rușine de ele. Națiunea penitentă, aflată sub povara răspunderii, se situează cu mult deasupra națiunii care gesticulează orbește în beția dreptății și gloriei, a superiorității și virtuților ei.

Dar, firește, nu mă gândesc la asumarea răspunderii, la pocăința și ispășirea păcatelor prin cuvinte. Înțeleg prin acestea o luptă dâră împotriva trăsăturilor naturii noastre, potrivnice vieții. Aici se zbate o minoritate maghiară mică, săracă și abandonată. O picătură de apă, mică, de un milion și jumătate în ocean. Este furtună în această picătură de apă, sau sfântă, serioasă acalmie, pace meditativă, limpezită, unitară în toți atomii ei? Poate, oare, această mică frântură să fie ceea ce întregul niciodată nu a știut să fie? Ar putea să excludă cel puțin din propria-i comunitate acele contradicții care au sfâșiat-o în trecut și care, dacă rămân păcatul ei neasumat, neregretat și neispășit, toate suferințele ei au fost și vor fi zadarnice? Acesta este comandamentul de viață pe care îl comunică faptele!

Printre trăsăturile constitutive ale conștiinței noastre naționale, cele de până acum reprezintă partea critică. Dar, firește, are această conștiință și o altă față, fără de care cea dinainte și-ar pierde însemnătatea. Avem neapărată nevoie de viziunea critică asupra trecutului, de vederea clară a păcatului, de asumarea răspunderii, de pocăință și ispășire, pentru ca în sfârșit să se evidențieze în fața noastră cu toată forța, măreția și strălucirea consolatoare, acea valoare pe care trecutul și caracterul nostru, Geniul Națiunii noastre o reprezintă și o iradiază. În măsura în care este necesar să vedem în mod conștient, clar și să condamnăm păcatele potrivnice vieții, pentru ca mai apoi să le putem stârpi din noi, la fel de necesar este ca, liberi de orice prejudecăți, să vedem limpede și să îmbrățișăm cu dragoste fierbinte toate acele valori dragi și sfinte, dătătoare de viață și bogăție, pe care trecutul și sufletul maghiar le-a produs, le reprezintă și le prezintă ca fiind proprietatea sa fără seamăn, indispensabilă și de neînlocuit în ansamblul marilor valori ale omenirii. Dacă a trebuit să calificăm ca prejudecată periculoasă negarea greșelilor trecutului și ale sufletului național, romantismul pentru care totul era foarte bun și măreț, cu aceeași forță trebuie să demolăm orice prejudecată care ar îndrăzni să nege și să desconsidere valorile nobile, adevărate, frumoase și grandioase ale istoriei noastre milenare și ale sufletului etern maghiar. Convingerea mea este că oricât de păgubos a fost și poate fi și azi „patriotismul” naiv, lipsit de spirit critic, „exhibiționismul maghiarității”, care de la Adam încoace consideră că tot ce e bun e maghiar, și nu admite nimic ce e bun dacă nu e maghiar; consecințe mult mai nocive ar avea și are maniera de asemenea lipsită de critică prin care se neglijează și se disprețuiește ceea ce este specific și exclusiv maghiar, lipsindu-ne cu un trist orgoliu viața de rădăcinile ei, pentru a deveni jucăria vânturilor și valurilor și a se nimici.

Istoria noastră este strădania mereu înflăcărată și mereu potolită a minții, inimii, caracterului și forței maghiare pentru dezvoltarea esenței și valorilor proprii; ea este plină de inițiative curajoase, frumoase și de mare anvergură, care voiau să întruchipeze fiecare câte o viziune maghiară, un scop, un drum, un mod de viață, un adevăr, care să devină forța motrice vie a vieții adevărate, dar fără să reușească vreodată! De ce?... Fiindcă maghiarii nu au permis. Fiindcă maghiarilor nu le-au trebuit. Fiindcă maghiarilor le-a plăcut, le-a tre-

buit, le-a fost bun numai ceea ce minți și inimi străine au lăsat să cadă între ei. Și în această privință nu există deosebire între noi. Câte idei ale unor minți savante maghiare au rămas în întuneric, pentru ca mai târziu să apară în fața minții maghiare ca idei salutate cu surle și tobe ale unui creator străin!

Iată, așadar, bilanțul real, lipsit de prejudecăți, al trecutului: goana aventurieră după glorie, izolare retrogradă, risipă ușuratică a vieții, renunțarea trândavă la noi înșine: brațul balanței prevestitoare de moarte a păcatului; și apoi forța de muncă creatoare, disponibilitate cu minte larg deschisă pentru învățatură, moderația înțeleaptă și nobila conștiință a forței proprii: brațul balanței valorii propagatoare de viață. Care este rezultatul acestei dări de seamă? Moarte, dacă, pierduți în prejudecăți unilaterale, din nou, nici acum nu transformăm în realitate marea învățatură a acestui trecut: prin penitență la înnoire! – și viață, dacă facem asta cu dârzenie.

Căci trebuie să știm că viziunea istorică din cele de mai sus, preparată oarecum ca un exemplu didactic (conturată pentru prima oară în conferința mea intitulată „Valoarea trecutului”; a apărut în 1929 în volumul *Drumul nostru*), nu se limitează doar la cazurile și personalitățile numite, nu înseamnă numai contingentele care se relevă în ele, nici pe departe nu vrea să spună că păcatul maghiar și valoarea maghiară s-au manifestat numai în aceste catastrofe sângeroase îndeplinite prin arme fizice și că s-a manifestat numai prin aceste câteva personalități constructive naționale, ci vrea să ofere legea eternă și modelul bilanțului dintotdeauna al vieții maghiare.

Nu numai în politică, ci și în cultură, în viața socială, în familie și individ, nu numai în sens fizic, ci și sufletesc, intelectual și moral, aceste păcate maghiare și aceste valori maghiare se luptă pe viață și pe moarte și în noi, în această generație maghiară.

Și marile tentații ale vieții noastre, blestemele ei și – dacă nu scăpăm de ele – marile catastrofe se datorează năzuinței spre afirmare și succese ieftine, căutării de comori la modul aventurier, ignoranței închise față de marea învățatură a faptelor, risipei de viață prin înecarea amarului în beție, compromisului trândav al renunțării la sine. Și viața noastră poate fi înnoită, salvată, numai prin muncă creatoare, învățatură, disciplina înțeleaptă a abnegației și conștiința care merge până în profunzimi.

Am ajuns acum la acea sarcină a revizuirii conștiinței noastre naționale pe care ne-o impune destinul de minoritari.

Cu câțiva ani în urmă, într-o conferință („Public și literatură”, 1927, a apărut în 1929 în volumul intitulat *Drumul nostru*), am conturat conștiința maghiară minoritară după cum urmează: această conștiință „are un fundament profund care trebuie să devină opinie publică și convingere publică în rândurile maghiarimii din Transilvania. Este o vocație universală a minorităților, în vremurile grele de azi. Milioanele de minoritari risipite peste tot în Europa, rupte de sub suveranitatea națiunii lor, au în față pretutindeni o dublă sarcină. Pe de o parte, în interesul întreținerii și al vieții proprii, oriunde trebuie să înțeleagă că în lipsa independenței și puterii politice singura cale a conservării lor

este viața spirituală și morală bazată pe propriile tradiții naționale, dar dezvoltată independent, în raport cu condițiile date; pe de altă parte trebuie să admitem și că această cultură nu poate fi închisă în sine și îngustată, deci condamnată la moarte, ci pretutindeni trebuie să fie mai universală decât cea a țării-mamă de care a fost ruptă, mai aproape de eternele înălțimi ale omenescului și mai profund umană. Cultura fiecărei țări independente se adaptează în mod necesar interesului politic, în schimb minoritățile, nefiind legate de un asemenea interes, pot totdeauna să-și pună caracterul național în slujba unor idealuri general umane și în cultura lor pot să caute și să se apropie de culmile marilor valori comune care leagă națiunile între ele. Minoritățile sunt cheamate, fie și numai prin forța necesității, datorită suferințelor generate de situația lor, să pregătească o spiritualitate umană mai universală și minunatul viitor al adevăratei fraternități între oameni. Nici o suferință nu a fost și nu va fi gratuită, ci de-a dreptul providențială în viața lumii, dacă minoritățile înțeleg, își asumă această misiune divină și lucrează în slujba ei”.

În baza acestora am declarat încă de atunci că maghiarimea din Transilvania trebuie să dezvolte o viață spirituală bazată pe moștenirea maghiară și construită pe aceasta, dar independentă, care caută în mod conștient și cultivă valorile umane universale.

Cât de mare efort și ce sarcină înseamnă asta putem vedea comparând viața noastră cu viața culturală maghiară din Ungaria și cea românească din România.

În ceea ce privește situația și posibilitățile, deosebirea decisivă este că aceste culturi, în cadrele țării și statului propriu, sprijinite și protejate de imperiul național, pot să dispună de un arsenal al forțelor materiale, juridice și instituționale din care noi nu avem așa zicând nimic. Azi pare încă firesc că o țară în cel mai bun caz tolerează cultura minoritară și o lasă să trăiască, dar nu consideră că este în interesul ei să-i acorde protecție și sprijin deosebit, mai ales sub aspectele specific naționale.

Faptul care determină conștiința noastră maghiară minoritară este gândirea cu seriozitate până la capăt și luarea în seamă sub toate aspectele realității că noi nu dispunem de nici un fel de imperiu pământesc. Acest lucru înseamnă că din viața caracteristică nouă putem realiza doar atât cât putem înfăptui prin forțe proprii, fără ajutor extern.

Iar forța noastră este stabilită de limitele și nivelul organizării. De ce să negăm, când această negare ar fi cea mai nesăbuită prejudecată, că, în ceea ce privește nivelul de organizare, situația noastră în acest moment este încă aproape lipsită de speranță. Privind tabloul în această lumină, László Ravasz exclamă: „Ce se poate face cu maghiarimea? Se poate face ciment din acest nisip strălucitor care se dezagregă, din grămada de cristale minunate, mărunte, fără consistență? („Károly Nagy”, în volumul intitulat *În umbra morții*, Budapesta, 1927)[3].

Fiindcă trebuie, se și poate. Trebuie găsit doar liantul. Despre asta doresc să vorbesc mai târziu.

Acum trebuie să stabilim înainte de toate că minoritatea care nu dispune de imperiu, redusă la forțele proprii, având sarcina gigantică de a fi cel mai maghiar maghiar și cel mai uman om, punându-și caracterul național în slujba valorilor universale, nu poate să-și ducă la îndeplinire misiunea decât pe bază spirituală, la modul și în sens spiritual. Căci și pentru noi este posibil un imperiu, unul singur. Acesta este imperiul sufletului, al caracterului, care numai cu valoarea sa poate să impună recunoașterea, dreptul la existență și respectul. Acest imperiu este posibil. Posibil, dacă pe de o parte nu îl considerăm atât de mic, de neînsemnat, de nebulos, încât realitatea sa sublimă să devină insesizabilă, iar pe de altă parte, dacă, înțelegându-l, nu ne sperie dimensiunile sale incomensurabile, în așa măsură încât să nu cutezăm a ne apropia de el, a ne consacra lui. Căci ceea ce este spiritual, pentru omul lipsit de formele realității materiale este totdeauna ireal și gol. În schimb, pentru cel care îl zărește într-un fel, dar îl găsește nepregătit, este de obicei înfiorător de străin și apăsător. Cu această deprecieri de neînțeles sau cu înfiorarea năucitoare obișnuiește omul să asculte cuvântul lui Hristos despre imperiul sufletului: „Ce folos dacă cineva câștigă întreaga lume, dar în suflet păgubește?”

Cum trebuie, deci, să ne educăm pentru a trăi cu imperiul sufletului? Trebuie să debarasăm în gândire cuvântul „maghiar” de orice determinare geografică, statală, juridică, politică și să așezăm în fața noastră ceea ce este etern maghiar: națiunea spirituală. Această națiune spirituală se concretizează pentru noi în gândirea, creațiile, caracterul marilor personalități ale trecutului maghiar și în operele spiritului maghiar în domeniul științei, al literaturii, al artei, al idealurilor etice, al înțelepciunii vieții și al datinilor. Națiunea astfel concretizată este o realitate sufletească, dar este o realitate: o putere vie, activă, modelatoare, educatoare. Toate împreună constituie realitatea unei mentalități și vieți specifice care leagă pentru totdeauna pe cei născuți și educați de acest geniu. Unitatea spirituală în cauză crează gândire, concepție și practică de viață comune, eternizate, exprimate, proclamate, protejate și consolidate prin unitatea limbii materne.

Această maghiaritate sufletească având ca adevăr de bază că sufletește suntem pe veci una cu tot ce este valoare maghiară, devine viața adevărului și a iubirii maghiare, în cultură și organizare socială și astfel factor constitutiv real pretutindeni unde trăiesc adevărate și iubitoare suflete maghiare.

Ce înseamnă astfel, în ce ne privește, a fi maghiar?

Dezvoltarea și fructificarea în sânul comunității legate și exprimate prin limba maternă a valorilor muncii, învățaturii, disciplinei și dragostei dezinteresate. Conștiința unei asemenea comunități păstrează moștenirea națională care i s-a încredințat și o transmite copiilor, astfel încât aceștia să nu fie niciodată siliți să trăiască o viață de împrumut și totuși în așa fel încât viața lor să nu fie închisă față de marile interese universale ale omenirii și ale solidarității.

În consecință, revizuirea conștiinței noastre naționale maghiare minoritare ne cere îndeosebi două mari transformări sufletești: una înseamnă că maghiaritatea legată de imperiul pământesc să devină în noi maghiaritatea

sufletească; cealaltă ne cere însă să nu considerăm maghiaritatea eternă astfel eliberată mai slabă decât maghiaritatea legată și de imperiul extern, sprijinită și de acesta și să nu o scoatem la mezinat, pentru că așa e mai greu să fii maghiar, fiindcă așa trebuie să fim maghiari prin puterile proprii. Firește, din această conștiință rezultă direct un instinct de conservare care asigură fiecăru-i individ – presupunând că sufletește aparține comunității – existența materială și spirituală, culturală și morală, astfel legitimându-se pe sine.

Dar această chestiune se ramifică spre marea problemă a organizării și a educației, asupra cărora trebuie să medităm separat.

În vol. *Sándor Makkai*, Egyedül. Tanulmányok [Singular. Studii], Kolozsvár, Erdélyi Szépmíves Céh, 1931, p.209-230.

(Traducere: Florica Perian)

Sándor Makkai (1890-1951), profesor universitar, scriitor și episcop reformat. Studii secundare la Aiud și Sfântu Gheorghe, după care a urmat cursurile facultății de teologie reformată din Cluj, în 1912 obținând și doctoratul în filosofie. În 1926 devine episcop al Bisericii reformate, în această calitate fiind senator în Parlamentul României. În 1936 se stabilește în Ungaria, funcționând ca profesor la Universitatea din Debrecin, după care se va muta la Budapesta. În perioada petrecută în România s-a remarcat printr-o activitate deosebită în câmpul literaturii, debutând cu un volum de poezii (*Számadás* [Dare de seamă], 1912), dar publicând îndeosebi romane: *Kapu előtt* [În fața porții] (1921), *Ördögszekér* [Căruța dracului] (1926), *Ágnes* (1928), *Táltos király* [Regele mag] (1934), *Sárga vihar* [Viforul galben] (1934), *Holttenger* [Marea Moartă] (1936), *Magyarok csillaga* [Steaua ungarilor] (1937), *Szép kísértet* [Fantoma frumoasă] (1942), *Szabad vagy* [Ești liber] (1943) ș.a. De asemenea, o parte a prelegerilor și discursurilor sale au fost publicate sub titlul *Magunk revíziója* [Autorevizuirea noastră] (1931), iar studiile lui au fost adunate în: *Egyedül. Tanulmányok* (Kolozsvár, Erdélyi Szépmíves Céh [1931]), *Erdélyi szemmel* [Cu ochi de ardelean] (1932) și *Harc a szobor ellen* [Lupta împotriva statuii] (1933).

[1] Filosof grec despre care se știe prea puține lucruri (a trăit aproximativ între 576-480 î.e.n.), Herakleitos din Ephes a văzut în foc principiul primordial al tuturor lucrurilor, având atributele materiei cele mai subtile și mai puțin corporale. Totodată, el a căutat o explicație rațională a universului, asemuind realitatea cu apa fluviilor și cu focul, aflate mereu în opoziție.

[2] Henri Bergson (1859-1941), filosof francez, care a promovat o concepție profund dualistă, după cum sugerează și titlul uneia din lucrările sale, *Matière et mémoire* (1896). În contextul susținerilor sale, conștiința înseamnă libertate, „eul profund” opunându-se „eului superficial”, libertatea presupunând ca absolut toate acțiunile noastre să emane din întreaga personalitate.

[3] Este vorba de László Ravasz (1882-1975), episcop reformat și membru al Academiei Ungare de Științe. Între 1907-1921 fusese profesor la Academia Teologică din Cluj, fiind apoi chemat ca preot al bisericii din piața Kálvin din Budapesta și totodată ca episcop al eparhiei Dunamellék, în această ultimă calitate devenind și membru al Parlamentului ungar pentru o lungă perioadă de timp (1927-1944). În 1948, când instaurarea regimului comunist a fost o certitudine, a demisionat din funcția de episcop, rămânând doar un simplu preot. În textul de față este invocat volumul său, *A halál árnyékában*, apărut la Budapesta în 1927.

Sándor TAVASZY

PERSPECTIVE ETICE

Privind evaluarea relației dintre români și maghiari

1. În fața observatorului calm și detașat devine din ce în ce mai evident acest fapt istoric, că Europa se află pe calea declinului. Nu mă alătur pesimismului lui Spengler, care susține că acest declin ar fi, în același timp, și apusul[1]. Declinul nu înseamnă neapărat moarte sau apropierea prăbușirii totale, dar înseamnă dispariția celor mai nobile valori spirituale, înseamnă acea uzare sufletească după care, în straturi din ce în ce mai largi, viața ome-nească începe să-și piardă sensul. Această stare de fapt și situația generată de ea au numeroase simptome. În primul rând, acea confuzie spirituală care a pus stăpânire pe toate domeniile vieții culturale europene într-o măsură surprinzătoare. Un alt simptom este acea indiferență crescândă, acea blazare barbară și lene spirituală, care apare tocmai la cei cuți, față de creațiile de rang superior, de esență mai gravă. Dar să includem între simptome și acel spirit sectarian, care nu poate să vadă chestiunile esențiale și care se leagă de problemele superficiale. Cel mai îngrijorător simptom în acest context, însă, este lipsa surprinzătoare a responsabilității și seriozității.

Spengler constatatase că declinul Europei a început prin faptul că *civilizația a înghițit cultura*. Aș adăuga că declinul a continuat prin faptul că politica a înghițit etica. Astăzi mai există în Europa o civilizație metropolitană care se menține pe poziție în așteptare și o cultură anemică și fără vlagă; dar ambele s-au împotmolit, deoarece relația corectă între ele s-a deteriorat. În loc de a avea o civilizație care să servească cultura, cultura s-a plasat în mod rușinos în serviciul civilizației. Civilizația de natură tehnică a stors toată vloga culturii de natură spirituală. Acest lucru înseamnă că spiritul și-a pierdut acea poziție dominantă, care i se cuvine doar lui, și a ajuns în situația de servitor. Factorii materiali, economici și tehnici domină factorii etico-spirituali în așa măsură încât cei din urmă și-au pierdut autonomia în raport cu cei dintâi. Azi este deja fără rost a pune în discuție materialismul istoric, azi adevărul este, de fapt, de partea materialismului istoric, deși *această stare de fapt încă nu înseamnă validitate*. Acest fapt înseamnă un viitor îngrijorător.

Idealismul filosofic al secolului trecut, teoretic, a învins complet această formă absolută a materialismului, astfel încât azi nu mai există filosofie, nu există nici o direcție în domeniul științei care să-și asume teoretic adevărul materialismului și, cu toate acestea, tocmai sub masca idealismului apare actualmente mai ales pe tărâm politic cea mai brutală și mai dură formă a materialismului. De aceea am subliniat mai sus faptul că cel mai îngrijorător

simptom al declinului Europei este faptul istoric pe care l-am formulat în felul următor: politica a înghițit, adică a invalidat etica.

În degradingolada europeană actuală ar trebui să existe preocupări deosebit de serioase față de acest fapt, deoarece, în fond, toate problemele legate atât de viața culturală, cât și de cea națională, respectiv politică și economică, își au rădăcina în aceasta: politica a înghițit etica.

Toate atitudinile și activitățile umane au anumite principii definitorii, care se manifestă fie ca *legi*, fie ca *valori ideale*. Fie ca o *necesitate naturală*, ca *legi*, fie ca *imperative spirituale*, adică valori ideale sau norme. Există diferențe substanțiale între cele două. Procesele mecanice și activitățile organice ale vieții naturale stau sub semnul legilor imperative ale necesității, pe când activitățile și creațiile vieții spirituale conștiente se afirmă în atmosfera marcată de libertatea spirituală, sub semnul imperativ al lui „trebuie” al valorilor ideale. Adevărul, bunătatea, frumusețea se afirmă doar în plan spiritual, sub condiția libertății. Aceste valori ideale nu ne obligă, precum legile naturii, ci stau *în fața* omului conștient de spiritualitatea sa și impun realizarea lor, dar totdeauna cu o contribuție autonomă, liberă. Recunoașterea și realizarea dreptății, bunătății și frumuseții nu se pot impune, însă în planul deja marcat de spiritualitate ele se înfățișează ca imperative în fața omului și își reclamă validitatea. *Prin urmare, valorile ideale nu sunt imperative, dar sunt valide. Viața umană devenită „umană” este condiționată de validitatea valorilor ideale.*

Din aceste rațiuni, aparent abstracte, dar în fond foarte pragmatice, putem deduce că și cele mai distante activități ale comunităților umane se află sub semnul regulilor ce decurg din natura valorilor ideale. Adevărul, binele și frumosul trebuie să se afirme ca o condiție a menținerii societății umane. Deci, comportamentul moral al omului sau al unei comunități umane nu depinde de comportamentul politic determinat, ci, dimpotrivă, orice atitudine politică depinde de recunoașterea și validarea regulilor ce decurg din ideea axiologică a binelui. *Politicul trebuie să fie fundamentat de etic. În caz contrar, dacă etica se clădește pe politic, sau dacă etica se contopește cu politicul, atunci fundamentul vieții comunității și, în general, cel al vieții umane va fi periclitat; și astfel se deschide calea către degradingolada și desfrâul social.*

În ton cu adevărul trebuie să recunosc că atitudinea și activitățile pregnant politice sunt marcate de anumite „interese” de natură fizică, care se impun drept necesități și legități brutale ce nu pot fi spiritualizate și care se ciocnesc constant de cerințele etice. Recunosc, de asemenea, că aceste „interese” ce servesc supraviețuirii fizice externe nu vor putea fi îndepărtate niciodată total din societatea umană. Este, deci, indubitabil că fiecare societate umană are și o dimensiune „fizică”, nu doar una „etică”. Din acest *considerent politic* nu decurge, însă, nicidecum, nici în teorie, nici în practică, ignorarea cerințelor etice în politică, nici clădirea eticii pe fundament politic. Dacă ar decurge, ar trebui să renunțăm la posibilitatea vieții spirituale a

omului și ar trebui să deschidem calea libertinajului social, acelui desfrâu ce sapă mormântul oricărei orânduiri sociale.

2. Acestea sunt considerentele etice, care, în general, definesc și trebuie să definească relația corectă între români și maghiari.

Ca să îmi leg raționamentul pur teoretic, în cele ce urmează, de un anumit aspect concret, voi mărturisi că am ajuns la chestiunea discutată aici nu ca urmare a unei motivații politice, ci ca o consecință a faptului că, recent, am ajuns în posesia celor cinci volume ce conțin traduceri din cinci scriitori români de excepție. Din inițiativa Pen Clubului Maghiar din România au apărut, sub egida revistei „Erdélyi Helikon”, următoarele opere: *O scrisoare pierdută* de I.L. Caragiale; *Meșterul Manole* de Octavian Goga; *Prometeu* de Victor Eftimiu; *Manechinul îndrăgostit* de Ion Minulescu; și *Gălbeaza* de Ion Marin Sadoveanu. Toate cele cinci volume au fost traduse într-o limbă maghiară aleasă și fluentă de Imre Kádár[2]. Nu este sarcina mea să apreciez operele și traducerea din punct de vedere literar-estetic, însă doresc – dintr-un sentiment al datoriei – să accentuez importanța acestora.

Importanța acestor opere asigură un punct de legătură ferm pentru aplicarea constatărilor teoretice generale de mai sus. Pentru clarificarea relației dintre români și maghiari trebuie să ne conducă acele puncte de vedere și intenții care, identice cu propriile mele puncte de vedere etice, s-au afirmat în publicarea operelor de mai sus. Iată că astfel, din partea maghiarilor, s-a făcut auzită vocea naționalismului etic activ, demonstrând inițiativă.

Dacă analizăm cu minte critică, lucidă și cu simțul realității naționalismul românilor și al maghiarilor vom constata că viața națională a acestora, în general, se află doar la *nivelul entuziasmului* și – subliniem: în general – nu a ajuns încă la nivelul activismului etic. Perspectiva națională critică ne obligă, pe baza cercetării faptelor, să recunoaștem că tezaurul cultural național nu a devenit parte spirituală organică nici a poporului nostru, nici a societății naționale ajunsă la un nivel mai ridicat de conștiință. Atât maghiarii, cât și românii privesc și utilizează propriul tezaur cultural național ca materie primă a entuziasmului național, deci ca instrumente ce servesc doar scopuri politice. Idealurile naționale, realizările literare și științifice, ba, deseori, chiar și trăirile religioase sunt doar instrumente pentru realizarea unor scopuri politice, adesea nu tocmai nobile.

Pe baza acestor considerente critice trebuie să facem așadar distincție între *naționalismul psihologic*, de natură afectivă, și *naționalismul activ*, de natură etică. Primul fiind produsul unei fluctuații imprevizibile și capricioase a sentimentelor, e nestatornică. El poate fi în acord cu binele moral, dar poate fi și în contradicție cu acesta. Cum toate sentimentele exprimă o stare, ele sunt schimbătoare în funcție de condițiile spațio-temporale, deci ușor influențabile și exploatabile. Pentru trezirea sentimentelor nu este nevoie neapărat de valorile adevărului, binelui sau frumosului. Sentimentele pot fi trezite și cu instrumente care sunt exterioare razei de acțiune a acestor

valori. Personalități și circumstanțe cu putere de sugestie, prin simpla lor structură naturală, prin vocile și frazeologiile impulsive și pasionale pot trezi acest naționalism psihologic de natură afectivă, și îl pot pune în serviciul realizării unor interese de joasă speță.

Cel de-al doilea, adică naționalismul activ de natură etică, diferă substanțial de primul nu doar prin natura sa, ci mai ales prin calitate. Această diferență calitativă rezidă în faptul că acest naționalism nu *acceptă doar* influențele, ci evaluează, apreciază după criteriile unui spirit nobil. Această dimensiune de evaluare, de apreciere, îl face activ. Deci, se înțelege de la sine că activismul naționalismului etic nu se îndreaptă către exterior, nu cucerește spre exterior, ci țintește spre interior, iar cucerirea sa nu înseamnă dominare. Așadar, activismul său nu se manifestă prin coteropirea altor popoare sau deznaționalizarea acestora sau chiar exterminarea lor. Acest naționalism politic barbar nu mai este „activ”, ci naționalism beligerant. Acest naționalism incitat de ură, orice am face, nu este altceva decât o manifestare a canibalismului modern european. Activismul în sens etic înseamnă că la membrii unei comunități sau entități naționale există deschiderea senină, voința activă de a-și însuși efectiv, de a transforma într-un conținut viu și o achiziție personală valorile culturale ale propriului neam și ale altor popoare.

Atât maghiarii, cât și românii trebuie să depășească acel naționalism afectiv sau psihologic care, după cum am constatat, se situează abia la nivelul entuziasmului. Însuflețirea încă nu este o putere constructivă, încă nu înseamnă îmbogățire spirituală reală, este cel mult un atribut al acesteia, dar, deseori, cu valență negativă, nu pozitivă. Însuflețirea, dacă o luăm în sens pozitiv, poate caracteriza acea atmosferă în care se naște dreptatea sau adevărul, în care sporește binele și strălucește frumusețea, dar nicidecum nu este o forță activă. Relația maghiaro-română se va clarifica doar atunci când bunurile culturale adevărate ale celor două popoare vor deveni achiziții vii ale fiecăruia, atunci când marii scriitori, artiști și oameni de știință ai maghiarilor și românilor nu vor fi folosiți doar ca oratori spre a rosti discursuri festive pentru a stârni porniri pătimase și dușmănoase, pentru a-și spori propria vanitate națională, ci toți aceștia se vor înclina în fața spiritelor de geniu, a descoperirilor și contribuțiilor lor, îmbibându-și și înnobilându-și sufletul în „umanul și religiosul” plăsmuit de aceștia. Operele scriitorilor și ale oamenilor de știință ai națiunilor nu pot fi simple ornamente strălucitoare, expuse pe mese lustruite, în biblioteci impozante, pe rafturi frumos aranjate, ci ele trebuie să coboare de pe soclu și să se transforme într-o adevărată oaste – fie că vorbesc românește, fie că vorbesc ungurește – împotriva acelor puteri ale destrămării, care au dus lumea la pierzanie și au cauzat acel declin spre care se îndreaptă azi Europa. Acest lucru se poate realiza, însă, doar prin activismul naționalismului etic. Cu acesta chiar este posibil.

Naționalismul etic trebuie să-și demonstreze activismul prin faptul că își croiește drum în sufletele unor categorii sociale din ce în ce mai largi, în fața bunurilor culturii naționale proprii. Acest lucru înseamnă că nu e suficient

să ne mândrim cu poezia scrisă de Arany, Petőfi sau Csokonai, Vörösmarty și Madách, ci trebuie să ne și hrănim cu ea. Să nu ne lăudăm doar cu valorile noastre intrate în cultura universală, precum cei doi Bolyai, Kőrösi Csoma sau Károly Böhm, Lóránd Eötvös și alții, ci să și cunoaștem realizările lor spirituale extraordinare. Să nu folosim Ardealul sau faptul ca suntem ardeleni doar pentru a crea atmosferă, ci să pătrundem în istoricul și mistica specifică acestuia, să stabilim legături vii cu acea viață diversă, colorată și bogată care a înflorit pe acest pământ, la nivel de rase, popoare, regiuni și plaiuri. Dacă încercăm măcar, imediat ne dăm seama de cât de mult activism avem nevoie, câte sentimente contrare, prejudecăți, subiectivisme, gânduri contradictorii trebuie să învingem chiar și numai în noi înșine. Să nu ne amăgim, ci cu mintea trează și căință să recunoaștem că propria noastră cultură națională ne este și nouă doar *caput mortuum*¹, dar nu o posesiune personală. Aici își găsește locul în primul rând acel mult pomenit naționalism activ de natură etică. Să nu vorbim despre superioritate culturală atâta vreme cât și această cultură a noastră există abia undeva în *exteriorul nostru*, de multe ori nici nu știm unde există și unde să-i căutăm izvoarele și bazele.

Același activism etic trebuie să se afirme din partea noastră și față de bunurile spirituale și culturale ale românilor. Din acest punct de vedere ne revine o responsabilitate mare față de români, tot așa cum le revine și românilor față de noi. Este fără îndoială că ne împovărează reciproc omisiuni serioase. Pe noi maghiarii ne împovărează o gravă carență, în sensul că nici măcar azi nu cunoaștem suficient mai ales acea bogăție colorată a vieții populare românești, care ni se dezvăluie în creația poetică sub forma baladelor, a pildelor și zicalilor sau a artei populare. Nu cunoaștem literatura cultă, care prin mai mulți reprezentanți ai ei se situează la loc de frunte pe plan european. Nu cunoaștem tocmai acele aspecte ale românilor de unde am putea porni pentru stabilirea unor legături spirituale, etice. Nu cunoaștem tradițiile populare ale românilor, acel specific național care ne conduce spre cel mai îndepărtat trecut al acestui popor, la începuturile existenței sale naționale, la momentul istoriei încă nescrise. Însă nici românii nu au făcut aproape nimic pentru a-și transmite roadele culturii populare și naționale proprii către maghiari. Pentru că ce s-a făcut până acum în domeniul educației școlare obligatorii, cu o notă oficială, nu este adecvat acestui scop. Dimpotrivă, prin sistemul educațional și prin programă, este de natură să genereze doar antipatie în sufletele tinerilor față de cultura română. Iar antipatia e mai mult decât otrăvitoare, ea este un obstacol moral și intelectual serios în însușirea conținutului așa numitelor discipline naționale. Or, bunurile culturale trebuie îndrăgite, nu impuse. Dragostea, simpatia, curiozitatea pot fi trezite, dar nu obținute cu forța. Calea bunurilor spirituale poate fi doar libertatea și alegerea de bunăvoie. Sufletul omului, fiecare suflet omenesc, este sensibil precum melcul care la cea mai mică atingere se retrage în cochi-

¹ „Cei mai însemnați dintre morți” (*nota trad.*).

lie și se izolează de lumea exterioară. Pentru a ilustra și a întări cele de mai sus, aş putea spune că la congruența mea etică față de români cel mai mult au contribuit acei păstori români din munți, acei simpli moți și munteni, cu care m-am întâlnit în timpul drumețiilor mele estivale și care m-au îndatorat prin ospitalitatea, bunăvoința și atitudinea lor prietenoasă. În fața mea și-au deschis sufletul, în fața lor mi-am deschis și eu sufletul, am trăit experiența *întâlnirii* sufletelor noastre. Doar astfel de întâlniri sufletești libere și voluntare pot facilita o relație etică productivă și corectă între români și maghiari.

Pentru aceasta, românii trebuie să creeze acea situație spirituală pentru maghiari, în care românii vor repurta o cucerire etico-culturală trainică, nu doar una politică și etnică. În acest caz, cultura română nu ar fi transmisă tineretului și dascălilor pe calea unor decrete și legi, prin amenințări, umiliri și hărțuiri, ci prin instrumentele morale ale cuceririi interioare. La început, creațiile literare românești ar fi răspândite printre maghiari sub forma unor traduceri, pentru ca aceștia să înțeleagă valorile și frumusețea interioară a acestora; apoi ar urma conferințe, prelegeri, școli populare prin care maghiarilor li s-ar prezenta creațiile în original, permițând astfel operelor să-și comunice valorile etice și estetice. *Limba și cultura română nu merită doar examene de limbă forțate, ci o dragoste înțelegătoare și stimă, iar cine nu știe acest lucru sau nu vrea să-l recunoască, acela nu cunoaște natura nobilă a valorilor și bunurilor cultural-spirituale.*

Și pentru a ne întoarce la situația concretă de la care am pornit, iată, aceste considerente m-au obligat să afirm că traducerile în limba maghiară publicate de Pen Clubul maghiar și de revista „Erdélyi Helikon” sunt inițiative deosebit de semnificative. Sunt chiar fapte morale care merită recunoaștere sinceră din partea tuturor celor care se preocupă de soarta culturii europene!

3. Știu că în atmosfera tensionată de azi, când pasiunile naționale și ura cunosc o amploare deosebită, nu multora le pasă de considerentele etice. Mulți vor găsi că spusele mele de mai sus sugerează că statul n-ar trebui să poruncească, ci să ceară. Departe de mine o astfel de nebunie, însă suveranitatea statului nu se bazează pe agresiune, ci pe valabilitatea veșnică a legilor morale.

Astăzi, în contextul european actual, merită o deosebită atenție faptul că, din perspectiva literaturii și științelor, viața spirituală europeană decade. Această decadere, această demoralizare amară amenință oricare cultură națională. Este ca și cum ne-am confrunta azi cu un incendiu general, ca și cum ne-am afla în fața unui potop. Ar fi necugetat ca stând cu mâinile în sân, să spunem că noi suntem în siguranță, chiar dacă lumea, chiar dacă alte popoare vor cunoaște care sunt consecințele. Asta ar însemna o limitare din partea unei națiuni care, în viitor, mai dorește să joace un rol politic, să se închisteze în perimetrul propriei țări, de unde să judece prezentul și viito-

rul. Evenimentele fiecărei zile ne atrag atenția că nici un popor nu poate trăi doar în sistemul propriu de relații, în contextul propriu, dimpotrivă, fiecare popor trebuie să-și privească soarta în contextul mai larg al popoarelor și trebuie să-și fundamenteze viitorul în acel context.

Nu este o simplă *captatio benevolentiae* dacă afirm că românii, în asigurarea soartei proprii, în fundamentarea existenței lor, nu pot ocoli cea mai directă verigă a contextului mai larg, maghiarii. Ei trebuie să-i ia în considerare pe maghiari, specificitatea lor națională, lingvistică, culturală și religioasă și, ca atare, să-i aibă în vedere din perspectivă etică și politică (iar nu politică și abia apoi etică). Ei trebuie să-i includă pe maghiari în comunitatea etică proprie și doar apoi – și ca urmare a acestui fapt – în existența statală, în corpul politic specific. Românii, în interesul propriei existențe naționale, nu își pot permite multă vreme să-i mențină pe maghiari în situația lor de minoritate cu probleme nerezolvate, confruntată cu posibilități impredictibile. Nesiguranta afectează chiar și popoarele cu cea mai solidă moralitate. Neclaritatea situației ca minoritate a maghiarilor și a relației etice cu românii, precum și sentimentul de nesiguranță ce rezultă de aici, pot produce un focar de infecție imprevizibil, mai ales atunci când un procentaj semnificativ al copiilor maghiari sunt privați de cunoașterea propriei limbi materne și a culturii în limba maternă. Cunoașterea limbii materne vorbite și scrise, învățarea trăsăturilor de bază ale culturii naționale proprii ajută, în primul rând, la dezvoltarea unui caracter moral solid. Poți deveni om serios și de încredere cu condiția să ai caracterul moral astfel format. El asigură acea structură solidă, care susține întreaga ființă, acesta asigură lupta împotriva tentațiilor morale, deoarece toate ispitele dau greș față de forța și puterea sa de rezistență.

În argumentația noastră am pornit de la faptul că viața spirituală europeană este în decădere, că nivelul ei scade. De pe acum viitorul Europei depinde de capacitatea și voința ei de a admite această decădere, de a o recunoaște în mod conștient sau de a fi convinsă că refacerea e pe calea cea mai bună, adică diagnosticul este ascensiunea, și nicidecum decăderea. Dacă Europa se situează pe această poziție, atunci și în cazul Europei se va adevăra cuvântul biblic: Dumnezeu o îndârjește în vanitatea gândurilor sale. Iar dacă recunoaște, privind cu ochi critici și cu regret, unde a ajuns, atunci va fi pusă în fața unei decizii și va realiza din nou acel adevăr străbun – că nici pacea Europei, nici pacea unor popoare nu poate fi construită pe amenințare, pe teama reciprocă de superioritatea militară a celuilalt. Astăzi pacea Europei se bazează încă pe aceste fundamente nesigure. Aceste fundamente trebuie schimbate, fundamente noi trebuie construite. La această *restauratio magna* trebuie să participe românii și maghiarii prin așezarea relațiilor dintre ei pe baze etice. În caz contrar, și ei vor contribui la accentuarea degringoladei europene și-i vor grăbi decăderea.

În „*Erdélyi Helikon*”, VII, 1934, p.661-668.

(Traducere: Maria Kovács)

[1] Se referă la lucrarea filosofului și istoricului german Oswald Spengler (1880-1936), *Der Untergang des Abendlandes* (1918-1923), în care propune o metodă de „morfologie istorică”, prin care să se identifice și să se studieze diversele culturi, meditănd totodată asupra declinului civilizației occidentale. Asupra acestui aspect vezi mai nou: Frits Boterman, *Oswald Spengler und sein „Untergang des Abendlandes”*, Köln, SH-Verlag, 2000; John Farrenkopf, *Prophet of decline. Spengler on world history and politics*, Baton Rouge, Louisiana State University Press, 2001.

[2] Imre Kádár (1894-1972) s-a stabilit la Cluj din 1919, fiind colaborator la „Keleti Újság” și „Napkelet”. În 1922-1923 este redactor la revista literară și teatrală maghiară „Kulissza”, iar în 1924 se numără printre fondatorii editurii Erdélyi Szépmíves Céh. Între 1933-1940 funcționează ca director și regizor al Teatrului Maghiar din Cluj-Oradea, traducând numeroase lucrări din dramaturgia românească. Din 1944 se va muta la Budapesta, unde va lucra la Radio, ocupându-se îndeosebi de relațiile româno-maghiare. Ulterior va fi redactor la „Theológiai Szemle” și director al Institutului de Științe Confesionale.

Dezső LÁSZLÓ

PROBLEMELE FUNDAMENTALE ALE VIETII NOASTRE DE MINORITARI

I

De câte ori n-am aşternut pe hârtie aceste cuvinte în ultimii cincisprezece ani? Nu există punct de vedere din care să nu fi discutat problema minoritară. Am vorbit despre politică minoritară, tineret minoritar, învăţământ minoritar, societate minoritară, literatură minoritară etc. Am discutat problema sub atâtea aspecte încât ni se pare aproape imposibil să mai spunem ceva nou în această privinţă.

Acest articol porneşte de la convingerea că în discutarea de până acum a anumitor relaţii ale existenţei minoritare am comis o eroare esenţială şi fundamentală. Această eroare constă în aceea că am abordat situaţia noastră de minoritari prin comparaţie cu *maghiarimea din Ungaria*. Am interpretat faptul de a fi minoritari ca pe o consecinţă a despărţirii de masele mai mari ale maghiarilor, noi netrăind aşadar în condiţii de majoritate, ci în condiţii de minoritate.

Din această atitudine *au decurs trei poziţii eronate*. Aceste trei puncte de vedere se pot decela în trei tipuri ale existenţei minoritare. Avem de-a face, în primul rând, cu o concepţie *conservatoare*: reprezentanţii acesteia refuză, în ciuda faptelor, să recunoască acele cerinţe care strigă cu putere din însăşi viaţa cu totul nouă de minoritari. Ei se leagănă în iluzia că, chiar dacă uşor modificate, dar vechile forme de viaţă, vechile instituţii şi vechiul spirit pot fi menţinute şi chiar susţinute.

Cea de a doua poziţie eronată se vedeşte în acea atitudine *critică* care e tocmai contrariul conservatorismului schiţat mai sus. În rândurile maghiarimii ajunse în situaţie minoritară a fost firească acea atitudine critică care făcea responsabilă în primul rând maghiarimea pentru dezastrul de după primul război mondial. E interesant de remarcat că abordările critice ale autorilor maghiari minoritari nu vizează atât problemele minoritare, ci mai degrabă pe acelea ale maghiarimii în întregul ei.

Uneori ca o consecinţă a acestei critici, dar în cele mai multe cazuri ca urmare a crizei de după războiul mondial, a luat naştere cea de a treia concepţie, pe care găsim nimerit s-o definim drept *pesimistă*. Maghiarii minoritari pesimişti îşi extrag şi ei judecata din comparaţia cu maghiarimea mare: maghiarimea minoritară nu are viitor, afirmă ei. Ei sunt de părere că nici măcar maghiarii aflaţi în situaţia de majoritate nu-şi pot asigura existenţa, cum ar fi deci cu putinţă aceasta în condiţiile încă mai grele ale minorităţii?

Să nu ne mire că tocmai aceste trei tipuri dominante s-au constituit în viaţa minoritarilor maghiari în decursul celor trei decenii din urmă. La urma

urmei, în jurul nostru au avut loc schimbări atât de radicale, ne-am pomenit într-o situație atât de nouă încât dorința de a menține vechile forme de viață, manifestările de critică acerbă și pesimismul steril apar ca de la sine înțelese. Acestor trei concepții trebuie să le punem însă capăt în mod radical, căci după cincisprezece ani de existență minoritară tustrele nu înseamnă decât anacronism și sterilitate vetustă. În definitiv, nu poți supraviețui într-o epocă nouă cu mijloacele și spiritul unei epoci depășite. Pe de altă parte, critica dizolvantă e o abordare negativistă a vieții. Cine privește hrana cu un permanent ochi critic și compară mâncarea servită cu alte mâncăruri fie că uită să mănânce, fie că-i piere pofta. Există un singur mod de viață mai nesănătos decât acesta: cel al pesimismului. El a și renunțat la viață și nu observă deloc că, ei bine, da, mai există posibilități pe baza cărora să ne asigurăm existența.

Trebuie să căutăm o nouă fundamentare a vieții minoritare. A sosit timpul s-o facem.

II

La o reală perspectivă asupra vieții minoritare putem ajunge renunțând înainte de toate la a mai compara situația noastră de minoritari cu maghiarimea majoritară și extrăgând-o din relația noastră cu *românimea majoritară*. Nu suntem maghiari minoritari din cauză că trăim separați de maghiarimea majoritară, ci din cauză că față de cei cincisprezece milioane de români care constituie statul noi reprezentăm o minoritate.

Problemele fundamentale ale existenței noastre minoritare se decid așadar în funcție de raportarea noastră la românime. Noi trebuie să cunoaștem deci înainte de toate viața, structurile, posibilitățile existențiale din această țară. Uluitor câte lacune mai avem în această privință. Sunt convins că în spatele multor insuccese ale noastre se află faptul de a nu fi cunoscut îndeajuns această țară și acele căi prin respectarea cărora putem și trebuie să trăim aici. Cunoașterea constituției țării noastre ne convinge înainte de toate că existența minoritară este o formă juridică asigurată a vieții de aici. Noi nu suntem niște tolerați, ci suntem cetățeni cu drepturi depline ai acestei țări, orice atitudine care ne aduce atingere în exercitarea drepturilor noastre cetățenești contravine constituției și legilor țării. Dacă suntem obstrucționați în afirmarea specificităților noastre naționale nu trebuie să ne referim la cum erau tratați românii în vechea Ungarie, nici la situația minorităților din alte țări, ci la faptul că aceia care se dedau la acțiuni injuste față de noi nu respectă legile țării acesteia iar noi avem dreptul să pretindem respectarea legilor în ceea ce ne privește, deoarece ne achităm de toate îndatoririle. Cine dintre noi nu-și plătește impozitele, nu-și satisface stagiul militar, cine nu-l respectă pe suveran și întregul regim al statului? Dintr-o asemenea atitudine își va da seama și românimea că noi recunoaștem cu adevărat situația legală în cadrul căreia trăim de la încheierea păcii încoace. Trebuie să convingem

neamul constitutiv de stat că nu avem scopuri oculte, trebuie să arătăm, ceea ce conducătorii țării nu prea văd, cât de pătrunși suntem de dorința de a evolua pe calea respectului față de ordinea legală în întreaga noastră viață publică. Ar merita, de exemplu, să facem niște studii comparative în domeniul educației școlare, spre a vedea cu cât mai precis pun în aplicare școlile ecleziastice ordonanțele de stat decât chiar școlile de stat. Noi trebuie să ne făurim din respectul față de stat un capital moral la care să ne putem referi fără rețineri în orice împrejurare. Trebuie să modelăm opinia publică în așa fel încât să perceapă orice atingere adusă minorității ca pe o atingere adusă prestigiului statului.

III

Cu privire la noi, trebuie să lămurim înainte de toate de ce ținem să rămânem maghiari minoritari. De ce nu suntem de acord ca maghiarimea să se asimileze la neamul român? Acest drept ne este dat și apărât înainte de toate de tratatele de pace și de constituția țării noastre. Dar trebuie să punem întrebarea mai profundă: în ce scop vrem să exercităm noi acest drept asigurat prin lege? Partidele politice românești văd în voința noastră de a ne exercita drepturile înainte de toate o probă de iredentism, un atentat la unitatea statului. Deși departe de noi așa ceva. Noi vrem să rămânem în cadrul acelei comunități de neam, religioase și culturale în care ne-am născut, pentru că aceasta este o determinantă firească a vieții noastre. E o lege naturală că m-am născut într-o comunitate în care trăiesc și azi. A modifica ordinea naturii e cea mai mare crimă și cea mai mare insensibilitate de pe fața pământului. Nu e spre gloria nici unei țări să calce în picioare bogăția de flori ale vieții, dar e un indiciu de veritabilă măreție să le asigure condiții de viață și altor neamuri. O țară cu un singur neam e confruntată mereu cu primejdia ca tensiunea întrecerii interne să scadă și instinctul vital să se stingă.

Pentru noi programul minoritar maghiar constă în a ne cunoaște valorile naționale în a căror stăpânire ne-am născut și a încerca să le apărăm și să le dezvoltăm într-o țară la conducerea vieții căreia se află un alt neam. Aceste valori naționale sunt înainte de toate limba, cultura populară, cultura literară, concepția de viață și morala specifice, bazate pe trecutul național și, deasupra acestora, acele valori creștine care s-au format prin intermediul cultelor noastre. În existența noastră minoritară pornim de la încredințarea că această lucrare de *cunoaștere, apărare și dezvoltare* este în această țară, în cadrul ei politic, posibilă, căci întru aceasta constituția țării asigură protecție și drepturi, și întrucât această atitudine spirituală nu contravine intereselor țării.

Cultura e determinată de mediul său de viață. Și cultura minoritară e determinată de acea condiție minoritară în care ea trebuie susținută. Urmează de aici că obiectivele culturale ale maghiarimii minoritare nu pot fi întru totul identice cu obiectivele culturale ale maghiarimii majoritare. La Buda-

pesta puritatea limbii trebuie apărută de germanisme, în Transilvania de românisme. Problema de bază a acțiunii rurale din Ungaria e aflarea metodelor prin care, cu sprijin din partea statului ungar, pot fi îmbunătățite condițiile igienico-sanitare și culturale ale satelor din Ungaria, iar problema noastră în acest domeniu e să vedem cum se poate ridica nivelul de viață al satelor – fără sprijin din partea statului. În învățământul din Ungaria educația cetățenească și educația culturală coincid. Noi trebuie să ne educăm copiii spre a fi buni cetățeni români, trebuie să-i facem să cunoască cultura română, dar în așa fel încât asta să nu însemne renunțarea la limba maghiară, respingerea culturii noastre. Chiar și aceste exemple ne arată ce mutații valorice implică existența minoritară și cât e de imposibilă perpetuarea vechii concepții *conservatoare*.

Tot astfel, nici atitudinea *critică* nu corespunde cerințelor. Critica indică greșelile, rățăcirile, erorile de pe parcursul vieții noastre de până acum. Critica nu poate fi decât o lucrare pregătitoare, ea trebuie să se străduiască să clarifice valorile, dar încă nu s-a văzut bolnav care să se fi vindecat prin simplul fapt că i s-a spus că-i bolnav. Cu dreptate spunea în 1932 Sándor Reményik că după cele trei opere critice ale maghiarimii ardelene, „Hitel”, „Világ” și „Stádium”, trebuie scris și „Ein Blick”-ul, justificarea sinei noastre, apărarea și prezentarea valorilor noastre[1]. Să se termine acel exercițiu critic care nu conținește să ne arate cât de lipsiți de vlagă suntem, să adunăm ce avem, câți om fi cei care vrem să lucrăm serios și să ne îndreptăm critica împotriva acelor care, indiferent de concepție, nu vor să-și asume adevăratul destin minoritar. Aici încep să se contureze două tipuri: un grup care trage iarăși cu ochiul spre ciolanul mai plin de măduvă din Ungaria și un altul care vrea să se salveze asimilându-se la comunitatea religioasă și de limbă a poporului majoritar. Noi condamnăm ambele tipuri, deoarece nici unul nu crede că poți trăi și ca minoritar în această țară și că te poți descurca. Dacă un partid se dă de ceasul morții ca minoritățile să dispară și să se resoarbă, asta nu dovedește decât că nici el însuși nu ia în serios drepturile constituționale care asigură existența minoritară și, în ultimă instanță, nu face decât să știrbească reputația statului. Nu aduc o ofensă doar vieții minoritare, ci țării însăși aceia care resping posibilitatea că aici viața lor poate fi asigurată.

În sfârșit, cea mai mare piedică în calea existenței minoritare o constituie adepții concepției *pesimiste*. Conservatorii au ieșit din câmpul vieții din cauză că se imaginează și acum într-o epocă revolută, criticiștii ajung până la a susține că nimic din ceea ce există nu e bun, pesimiștii spun că nu avem nimic și nici nu merită să trăim.

Adevărata viață minoritară începe cu verbul *sunt*, se continuă cu *cunosc* și prin *vreau* se manifestă în faptă. De îndată ce ne-am eliberat de prejudecățile unei lumi apuse, am luat act cu seriozitate de faptul că existăm ca minoritari și că asta nu e o continuare a vieții maghiare dinaintea războiului, ci începutul unei vieți maghiare noi, ce nu s-a constituit până acum niciodată și

care n-are analogii în istorie, se declanșează în sinea noastră porunca obligatorie a vieții, aceea că pur și simplu vrem să trăim. Noi, trăitorii vieții minoritare, trebuie să creăm o formă de existență cu totul nouă, forma de existență a vieții maghiare minoritare. Iar acesta este un program pozitiv și este un program pe de-a întregul, fundamental nou. Obiectivul său este salvagardarea, dezvoltarea valorilor, iar baza sa o constituie cunoașterea valorilor.

IV

E cât se poate de clar că în istorie apărarea și dezvoltarea valorilor spirituale nu e posibilă decât în prezența unor *condiții materiale și organizatorice*. Trebuie să găsim așadar cadrul în care programul nostru minoritar să se poată realiza.

În privința aceasta, dorim să vedem înainte de toate *statul român* ca pe cel dintâi apărător și factor de ajutorare. Afirmăm astfel că nu vrem să fim stat în stat, ci o comunitate religioasă și culturală minoritară juridic fundamentată. Legile țării noastre oferă multe posibilități de a obține sprijinul statului în activitatea noastră culturală și cea privitoare la culte. Acest sprijin s-a manifestat până acum prin ajutoare de stat repartizate bisericilor noastre, unor instituții culturale, școli din orașe și sate, prin ajutoare școlare comunale, prin înființarea de școli cu limba de predare maghiară. Legile țării ne asigură însă mai multe drepturi și posibilități, printre altele, autonomia culturală a secuimii, în vederea căreia n-am făcut nimic. În viața noastră politică a fost o greșală faptul că n-am luptat niciodată ca acolo unde nu avem școli întreținute de culte să întrețină statul însuși școli de limbă maghiară, am tolerat ca secțiile maghiare să existe adeseori numai pe hârtie, nefăcând în realitate nimic pentru limba și cultura maghiară. Am fost adeseori mult prea toleranți și față de ordonanțele care lezau libertatea practicării credinței, n-am recurs în fața lor la protecție din partea statului însuși. Deputații și senatorii noștri sunt la urma urmei nu reprezentanții Partidului Maghiar, ci ai poporului țării în parlament.

Dintre vechile noastre organizații socotim că *bisericile* sunt cele mai importante. Cauza educației noastre se află aproape exclusiv în mâinile lor. Lăcașele unde-și desfășoară activitatea vor reprezenta azi-măine singurul loc de muncă spirituală organizată. Faptul că obiectivul decisiv al acestor instituții este de natură religioasă e cât se poate de firesc. Religia nu e însă o felie – să zicem așa: sentimentală – a vieții, ci trăirea sa integrală, calitativ diferită, întru răspundere față de Dumnezeu. Toate religiile au creat în juru-le o viață morală, o cultură și o organizare socială specifice. Cu cât era o religie mai sănătoasă, cu atât mai mult se putea exercita întru acestea. Îndatoririle minoritare ale cultelor minoritare se bazează fără îndoială pe cerința de a le face enoriașilor o educație creștină, dar ele trebuie să vegheze ca viața culturală, socială și morală emenate din viața religioasă să se dezvolte în respec-

tul legităților date în existența minoritară. De aceea nu putem fi nici în viața ecleziastică niște continuatori ai epocilor revolute sau imitatori fie ai vieții ecleziastice din Ungaria, fie de pe alte meleaguri.

Organele noastre culturale moștenite și-au revenit deja, poate, de pe urma primei serii de șocuri și au ajuns la stadiul în care să-și poată desfășura activitatea. Dar și aici e nevoie de o temeinică reorganizare. Aceasta e cu atât mai justificată cu cât aici s-au încuibat mai ales membrii taberei conservatoare. Cadrul existent nu trebuie dat la gunoi numai pentru că e vechi, ci trebuie prețuit, pentru că există, dar trebuie reamenajat în concordanță cu obiectivele existenței minoritare. Aceste organe trebuie să aibă în vedere întregul obiectiv de a cunoaște, prezerva și dezvolta valorile noastre naționale, dar asta nu în general, nu ca o imitație a vieții spirituale din Ungaria, ci conform legităților noii existențe minoritare. Ce frumoasă literatură minoritară ar putea da la iveală „Edélyi Irodalmi Társaság” [Societatea literară ardeleană] dacă nu s-ar strădui să imite prin spirit academic vreuna din societățile literare din Ungaria. Ea ar trebui să modeleze gustul literar al școlii, al poporului nostru, să-l satisfacă și să-l ghideze. În schimb, nu face nimic. Și asta numai pentru că nu e în stare să perceapă îndatoririle ce-i revin de pe urma situației noastre minoritare.

Erdélyi Múzeum-Egyesület [Societatea Muzeală Transilvană] se află deja mai aproape de viața minoritară, câte-o asociație, societate literară sau muzeu de provincie încă și mai aproape. Dar mă întreb, de ce nu-și pot asocia ele forțe noi în activitatea lor, de ce nu se pot ridica mult mai mult la nivelul vieții spirituale maghiare actuale și mai ales de ce nu-și dau seama că o castă ca aceea a erudiților propriu-zis e pe cale de dispariție și că în loc de a purta dispute și a face schimb de idei superioare cu aceștia ar trebui să se îndrepte spre marea masă a burgheziei citadine, care n-are nevoie de expuneri de nivel academic, ci de conferințe populare? De ce pot muncitorii socialiști să ducă o așa frumoasă muncă de autoeducare prin organizațiile pe care le au?

Cusurul celor mai multe din *revistele* noastre este de a nu fi luat naștere din situația de aici și de a nu dori să răspundă cerințelor de aici. Ele reprezintă grupuri de scriitori și nu un larg atelier de conlucrare în favoarea culturii naționale. Satisfacerea vieții minoritare mai înguste li se pare o treabă de rang inferior și preferă să se ia la întrecere cu marile reviste literare budapestane. Nu se îngrijesc în mod conștient să asigure schimbul de mâine al vieții literare și, ceea ce e încă mai trist, nu-și formează și nu-și organizează propriii lor cititori.

Noua organizare trebuie să fie în fond o *școală a personalităților*. De ce nu se mișcă organisme existente? Din cauză că în spatele lor nu se află indivizi potriviți. După convingerea mea, organisme existente ale maghiarimii minoritare abia dacă ar trebui înlocuite cu altele, noi, și s-ar și constitui cel mai puternic front de unitate minoritară, asta dacă viața instituțiilor existente ar fi dirijată de oameni potriviți în funcție de punctele de vedere

minoritare. Azi avem atât de puțini oameni încât ar trebui să ținem socoteala fiecăruia și ar trebui să ne ocupăm de fiecare, anume. Există o grămadă de oameni cărora ar trebui să li se dea de lucru, ceea ce ar spori pofta de muncă și randamentul.

Educația personalităților să se instituie pe *baze morale*. Să fie calitatea singurul titlu și singura bază de exercitare a privilegiilor. Cei dintâi întru slujire să fie și cei dintâi întru distincții. În locul respectului inutil al claselor rămase din vechea lume maghiară să creăm noua ordine valorică a *aristocrației muncii*. Să nu-i excludem din rândurile acesteia nici pe cei ce sunt conți sau baroni, dar să nu le dăm un rol mai important doar pentru că poartă aceste titluri, ci pentru că au o mai bună pregătire și o valoare morală superioară. Dar să poată accede în frunte și acela care n-a moștenit din lumea veche nici titluri, nici averi.

Personalitățile trebuie formate în masă. Nu ajunge să educăm doar pătură conducătoare. Fiecare personalitate trebuie deprinsă cu existența minoritară. Căci adeseori tot răul pornește de la faptul că chiar dacă avem câțiva conducători, toate bunele lor intenții dau chix din cauza neștiinței și neseriozității morale a membrilor.

Întrucât existența minoritară înseamnă o formă de viață cu totul nouă, trebuie să ne constituim noile organisme în conformitate cu ordinea naturii pornind de la *forme mai simple*. Noile organe centrale existente puteau fi bune ca tranziție, dar sub oblăduirea lor ar fi trebuit formate deja de mult noile organe, care să crească de jos. La posibilitatea de a institui în Transilvania o mișcare economică unică menită să slujească scopurilor culturale ale întregii maghiarimi nici nu se poate încă visa, dar există deja exemple despre cum câte-un conducător minoritar mai descurcăreț a reușit să reorganizeze câte-o comună sau o întreagă zonă în vederea unor asemenea scopuri. Ce grozav ar fi să putem reuni mai târziu organizațiile provinciale într-o entitate mai mare. Cât de altfel ne-ar putea reprezenta interesele la București niște deputați care ar proveni din solul unor asemenea organizații, din sfera lor de interes.

Educarea personalităților, organizarea comunelor, dezvoltarea zonală, organizare pe tot cuprinsul țării – aceasta este calea edificării organizației minoritare. Nu există zonă locuită de noi unde să nu avem instituții culturale care s-ar putea situa în centrul unei asemenea organizări. Avem pretutindeni forță de muncă veche și nouă, care să poată constitui puncte de pornire pentru o asemenea organizare. Prin urnirea acestora ar începe, după perioada de tranziție, adevărata viață minoritară.

În privința organizării mai există o problemă. Și anume, sublinierea faptului că nici diferențele în ceea ce privește concepția despre lume, nici cele ce țin de religie sau de vârstă nu pot constitui *obstacole* în calea adevăratei organizări minoritare. Toți cei ce se consideră membri ai comunității de limbă și cultură maghiară pot fi membrii acestei comunități. Clasificarea pe bază de generații, de concepție despre lume, de convingeri religioase a

maghiarimii minoritare ar fi extrem de dăunătoare. Din comunitate trebuie excluși doar cei ce sunt maghiari din interes sau care vor să se strecoare printre noi cu scopul de a sluji interese străine. Pe noi ne interesează în mod deosebit problema contradicției dintre bătrâni și tineri. Atâta vreme cât etapa criticistă a avut îndreptățire în viața minoritară, a fost un lucru bun, în interesul marcării accentelor, ca tineretul purtător al unui nou tip de gândire să indice cu acuitate diferențele. Azi constatăm că opoziția inflexibilă a tinerimii a dat roade, generația mai vârstnică a intrat și ea în aria de influență a acelei revalorizări pe care, în interesul vieții minoritare, tineretul a trebuit s-o înfăptuiască în mod natural. Azi problema constă tocmai în găsirea modalității ca programul minoritar care a luat naștere în rândurile tineretului să se cupleze cu acele organisme pe care le-am moștenit sau pe care le-am format în existența noastră minoritară. E limpede că programul minoritar se putea constitui mult mai degrabă printre tineri, căci ei și-au dobândit experiența de viață deja în condiții minoritare. Ascuțișul criticii maghiare minoritare se poate îndrepta doar într-o singură direcție, împotriva acelor care nu îndrăznesc să-și asume acest destin. Slavă Domnului, foarte mulți maghiari ardeleni mai în vârstă au ajuns deja să dea dreptate acelei viziuni de viață care s-a format în rândul tinerimii.

E vremea să purcedem la o nouă organizare minoritară.

În „*Erdélyi Fiatalok*”, III, 1935, p.79-86 (sub titlul: *Kisebbségi életünk alapkérdései* [Probleme fundamentale ale vieții noastre minoritare]). Republicat, sub titlul de față, în vol. *Dezső László, A kisebbségi élet ajándékai. Publicistikai írások, tanulmányok* (1929-1940) [Darurile vieții minoritare. Publicistică, Studii], ed. Péter Cseke, Kolozsvár, Minerva Könyvek, 1997, p.88-95.
(Traducerea: Paul Drumaru)

[1] Figură proeminentă a mișcării reformiste premergătoare revoluției din 1848, István Széchenyi formula în *Hitel* [Credit] (1830), *Világ* [Lumea] (1831) și *Stádium* [Stadiu] (1833) un amplu program de renaștere pe baze moderne a societății maghiare, în special prin favorizarea dezvoltării capitaliste în detrimentul moștenirii feudale. Pamfletul publicat în 1859 în limba germană la Londra, intitulat *Ein Blick auf dem Anonymen „Rückblick”* [O privire asupra „Retrospectivei” anonime] cuprindea o critică acerbă a legitimității regimului absolutist instaurat de Viena în urma înăbușirii revoluției de la 1848-1849.

Árpád Paál

CONSIDERAȚII MORALE PRIVIND DREPTURILE MINORITĂȚILOR ETNICE

I

Prin morală obișnuim să înțelegem idealul nevoii de bine între oameni. În plus, ea e privită și ca un anume grad de înfăptuire a binelui uman, ca măsură a extinderii sau nivelului general al acestuia. În acest sens și anumite obiceiuri sunt considerate ca aparținând tot de morală, iar nerespectarea lor – excepțiile și abaterea de la ele – sunt catalogate drept fapte imorale sau care o pun în pericol pe aceasta. Totuși, experiența ne-a dovedit adeseori că abaterea de la anumite obiceiuri vechi sau renunțarea la ele aduce mai mult bine (cum e de exemplu abolirea scaviei) și deci extinderea și nivelul moralei se dezvoltă și progresează. Plecând de aici, morală – cel puțin în privința limitelor ei obiective și a sferelor de viață definite de ea – nu reprezintă un fenomen continuu, ci unul aflat într-o permanentă schimbare. Se schimbă în funcție de loc și de timp. Ceea ce este moral într-o țară sau la un popor, e imoral în altă țară sau la alt popor; ceea ce a fost moral în trecut, nu mai e moral azi și e de presupus ca și în viitor altceva să însemne moralitatea decât ceea ce e considerată azi a fi.

Caracterul schimbător al moralei nu poate fi totuși *exact* ceea ce o definește. El poate fi cel mult dovada faptului că a existat și va exista mereu o morală care să modeleze conduita umană, cu alte cuvinte, ea e chemată și de acum încolo să fie această călăuză a oamenilor. În tot ceea ce îi e comun moralei de-a lungul timpului, în *consecutivitatea* relativității ei în diferite epoci trebuie să vedem un anumit fenomen *continuu*, o anumită permanență, iar în adâncul acestei permanențe putem afla ceea ce am putea numi imaginea imuabilă a moralei. Astfel, morală e cea care aspiră *mereu* la bine, iar aspirația la această stare rămâne neschimbată, schimbându-se doar categoria de *bine* în sine.

Așadar, trebuie să mergem mai departe pentru a găsi o definiție și mai exactă a moralei, iar pentru aceasta trebuie să găsim o imagine constantă care să corespundă conceptului de „bine”. Din acest punct de vedere putem spune că ceea ce numim plăcere, câștig sau finalitate la un om sau la un anumit grup de oameni, nu înseamnă neapărat bine și pentru alți oameni sau alte grupuri de oameni. Prin urmare plăcerea, câștigul sau finalitatea și avantajele care derivă din ele nu reprezintă neapărat conceptul de bine. Din stările existente pe pământ, viața în sine constituie deja un fenomen pe care toți îl vor, toți îl iubesc și toți țin la el. Numai că sinuciderile sau înclinația spre sacrificiul de sine (de exemplu în entuziasmul războiului) contrazic această

atracție generală spre viață. Și avem tocmai ca regulă morală, de exemplu, o concepție atât de puternică încât susține că onoarea valorează mai mult, deci e un mai mare bine, decât viața.

Pe scurt, am putea spune că astfel de abateri de la iubirea vieții, de la instinctul vieții constituie doar excepții. Iar excepțiile reprezintă tocmai abaterile de la regulă, adică indică tocmai regula care e contrară lor. În acest sens, deci, excepțiile întăresc acea regulă care spune că în privința omului, cel mai important și mai continuu bine este viața. Bunăoară concepțiile religioase caută viața ca bine primordial și după moarte.

Totuși, să nu considerăm nici excepțiile renunțării și ale sacrificării vieții ca factori care confirmă regula, și să căutăm mai departe conceptul permanent și neschimbat de bine. Dacă aprofundăm această căutare vom vedea că viața ca bine e într-adevăr ca un pol de atracție, dar că oamenii își pot imagina și binele de dincolo de viață și că întreaga lor existență aspiră la acest bine de dincolo de viață. Prin urmare, această aspirație la tot mai mult bine, dorința unui idealism superior până și vieții, această voință de bine continuă constituie de fapt permanența binelui schimbător.

Așa ne dăm seama că sfera obiectivă a binelui se poate modifica de la un loc la altul și de la un moment la altul, dar dorința, voința și reflectarea asupra binelui reprezintă o forță personală permanentă, care nu se modifică. Această forță personală, această subiectivitate e așadar cea pe care o putem identifica cu conceptul de bine absolut. *Voința de bine* în sine. În evoluția gândirii umane de până acum, Immanuel Kant a fost cel care a definit astfel conceptul de bine absolut.

Amintind de Kant, nu vrem să oferim o prezentare filosofică generală sau o evaluare a teoriilor anumitor gânditori. Am făcut referire la el doar ca la unul din fenomenele cele mai recunoscute ale gândirii autoreflexive ale umanității[1]. Prin el am vrut să arătăm că umanitatea și-a păstrat mereu voința de bine, iar această voință a planat mereu deasupra binelui înfăptuit. Pentru a-l considera insuficient și a tinde spre creșterea și extinderea sa. Și în această voință continuă nu l-a vrut drept beneficiar doar pe cel ce vrea binele, ci a vrut să fie bunăvoință față de *toată lumea*. A susținut organizarea societății umane nu de dragul ordinii, ci pentru a putea înfăptui mereu mai mult bine. Resimțită de mintea și de priceperea umană ca o cerință continuă a înfăptuirii binelui față de oameni, această permanentă superioritate, această *lege nescrisă* situată deasupra vieții nu mai poate fi privită ca o morală relativă, schimbătoare în funcție de timp și spațiu. Această superioritate permanentă este morala însăși. *Aspirația permanentă spre bine: iată conceptul precis și invariabil al moralei.*

*

Această statornicie a bunăvoinței continue a dus la o serie de reglementări ce *apar constant* și în privința cerințelor practice. Ce anume reprezintă binele într-un anume loc și la un moment dat este o chestiune în care nu există evidențe și statornicie. În schimb, binele din totdeauna și de pretutін-

deni *revine și celuilalt*: aceasta a apărut ca cerință în regula: „nu fă altuia ceea ce ție nu-ți place“. Această regulă nu e doar în Cartea sfântă, ci și în gândirea antică greacă și chineză. Dar o întâlnim tot așa și în filosofia liber-cugetătorilor, ca și în curentele economice și sociale ale epocii actuale, curente care propun un interes tot mai mare pentru bunăstarea maselor. Aceasta reprezintă și de-a lungul secolelor și mileniilor o regulă constantă, o poruncă neschimbată a moralei veșnice.

Așa ajungem să ne dăm seama că ceea ce formează conceptul invariabil al moralei – veșnica bunăvoință – nu vrea să se fixeze în propria sa sferă existențială, ci vrea și *binele față de alții*. Și își dorește acest lucru exact în măsura în care cineva vrea propriul bine. Morala reprezintă astfel voința constantă de bine față de noi înșine și față de semenii; mai mult, în primul rând față de aproapele nostru decât pentru noi. Pentru că prin bunăvoință față de noi înșine ne gândim și la alții, ca binele făcut nouă înșine să nu dăuneze altuia. Astfel, în morală găsim o viziune a umanului care depășește egoismul, ca omul să nu fie doar o *unealtă* în mâna altora (pentru că nimeni nu își poate dori asta pentru sine), ci să stea ca *scop* în fața oricărei acțiuni și instituții umane. Conform celor de mai sus, definiția finală a moralei absolute e că *morala reprezintă voința permanentă de bine, care îl scoate tot mai mult pe om din condiția de unealtă, din sclavie, din asuprire, transformând condiția umană și binele cu care trebuie înzestrată într-un scop pentru toți ceilalți*. Pentru fiecare aproape al său; deci și pentru cei puternici. Mai mult, și puterea e concepută în scopul omului astfel ca aceasta să poată fi doar un mijloc prin care se înfăptuiește în mod continuu binele în folosul oamenilor.

II

Pentru dezvoltarea problemei ridicate suntem datori să dăm câteva explicații privind conceptul de minoritate etnică. Subliniez că nu e vorba doar de simplul concept de „minoritate”, ci de cel de „minoritate etnică”. Termenului definit numeric de „minoritate” i-am adăugat și ideea de „etnie”, adică cele două le-am completat sau combinat. Această operație, prin cele două componente ale conceptului, aduce o accepțiune nouă, diferită de simpla lor alăturare.

Termenul de „etnie” în sine reprezintă o grupare umană aflată în comuniune de sânge, de limbă, tradiție, istorie sau altă legătură sentimentală. „Minoritatea” în schimb reprezintă o relație, un raport, când un anumit grup este mai mic numeric la un moment dat decât un alt grup uman. „Etnia” reprezintă un fenomen cu caracter permanent sau cel puțin e presupus că are o existență durabilă. „Minoritatea” se schimbă în funcție de loc, timp și alte condiții; se poate întâmpla ca un grup să iasă minoritar cu ocazia unui scrutin și să devină majoritar cu alt prilej; sau poate exista situația ca un grup care e minoritar pe un teritoriu mare, pe un teritoriu mai mic să fie

majoritar. Or, prin combinarea caracterului permanent al cuvântului „etnie” cu cel oscilant al termenului de „minoritate” se naște un concept nou în care vom regăsi mai ales trăsăturile celei mai tari dintre componente.

Pierderea specificului slab în acest fel se manifestă printr-o transformare interesantă în viața de zi cu zi. Permanența „etniei” este transferată și „minorității” când e vorba să analizăm acea minoritate ca etnie separată. Va fi *mereu* „o etnie mai mică” dacă e să comparăm cu etnia care formează majoritatea în țara în care trăiește minoritatea respectivă. Caracterul schimbător al „minorității” și capacitatea sa de a se transforma în majoritate nu apare *niciodată* până când „etnia” în cauză nu se transformă în majoritate, respectiv până când nu se asimilează cu etnia majoritară din țara respectivă. E posibil de asemenea să avem câte o minoritate etnică care în *anumite* teritorii să constituie majoritatea; această majoritate locală însă se poate evidenția numai prin anumite forme de solidaritate socială, dar influența sa la nivelul *întregii* țări nu poate fi decât proporțională cu dimensiunea sa minoritară. Chiar și în privința problemelor naționale cu efect local ea își va păstra ponderea minoritară; preponderența puterii decizionale și de reglementare la nivel local revine tot majorității de pe teritoriul acelei țări. Chiar dacă minoritatea etnică se bucură de o anumită autonomie locală, aceasta există prin subordonarea față de supravegherea, controlul și intervenția dispozițiilor luate la nivel național; deci și în această chestiune puterea decizională o are etnia majoritară.

Fenomenul de „minoritate etnică” cuprinde astfel în sine un concept complex, care corespunde fenomenului de *minoritate permanentă*. Iar permanența se manifestă la nivel național, adică privind grupul uman pe care-l formează o minoritate etnică, înseamnă că el se va bucura mereu de o considerație mai mică în țara în care trăiește. Din totalitatea țării și a statului care o reprezintă ea nu poate beneficia decât în funcție de această considerație mai redusă, și astfel se poate spune că ea nu are o viață publică integrală, acest lucru este *imposibil numeric* în privința ei. *În principiu* poate exista egalitatea în drepturi la nivelul țării, dar *practic* ea nu poate ajunge la respectarea lor pentru că până și în zonele în care este majoritară ea e obligată să trăiască mereu sub efectul condiției sale minoritare.

Așadar, conceptul de minoritate etnică începe să se contureze astfel încât avem de-a face cu un popor relativ mic și care trăiește într-o țară a unui popor relativ mai mare numeric și care tocmai prin inferioritatea numerică are mai puține drepturi decât are poporul care formează majoritatea aceleiași țări. Astfel și puterea ei în cadrul țării este mai redusă și cum puterea redusă echivalează față de puterea mai importantă cu lipsa puterii suverane, de aici putem deduce că *minoritatea etnică se prezintă ca acel popor mai puțin numeros al unei țări care nu are parte de puterea suverană a acelei țări*. Nu dispune de competențe necondiționate nici în limitele propriului popor, ci doar în dependență de poporul aflat în majoritate, și astfel *nu dispune de fapt de o autodeterminare etnică*. Chiar dacă dispune de tot ce afectează moșteni-

rea, caracteristicile și capacitățile vieții populare. Așadar, capacitate etnică fără posibilitate de afirmare sau doar sub forma unei posibilități deficitare.

*

Probabil pare neobișnuit sau exagerat să vedem minoritatea etnică ca pe un popor mai mic. Adică să vedem în ea un grup uman cu o interdependență internă și o organicitate socială continue în interiorul său și manifestându-se printre alte popoare cu o individualitate specifică. Se poate obiecta că acest grup uman considerat drept un popor mai mic constituie doar un fragment al unui popor care e majoritar într-o țară sau alta. Adică minoritatea etnică nu trebuie privită ca un popor mai mic, ci doar ca fragmentul mai redus al unui popor.

În această obiecție sunt multe de chibzuit.

Înainte de toate însă trebuie să observăm că de exemplu catalanii din Spania sau bretonii și bascii în Franța sunt tipuri de popoare care nu au o reprezentare completă în alte țări. Acestea deci nu pot constitui părți ale unui popor pentru că ele dau întregul specific al individualităților populare respective. Evreii în schimb, chiar și atunci când apar sub forma unei etniciități distincte, nu au un statut de majoritar în nici o țară, pentru a putea constitui părți ale unui popor de care s-au rupt sau de care aparțin; ei constituie doar părți ale unei unități universale imaginare. Deci nici în cazul lor nu s-ar potrivi dacă minoritățile etnice le-am vedea doar ca părți ale unui popor.

Pe de altă parte însă, și în cazul celorlalte minorități etnice care par a fi părți ale unui popor există ceva care se manifestă ca o delimitare tot mai importantă față de poporul întreg *de odinioară*. În perioada *de început* a separării ca fragment, probabil nu se arată această personalitate distinctă. Deși migrația în masă din patria de baștină, stabilirea într-o nouă țară conferă de la început nou-veniților un statut specific, făcându-i să simtă că au o soartă comună și unitară, conferindu-le deci o individualitate de popor aparte chiar și față de poporul mamă din care provin.

Dar separarea poate avea și forme nedorite, cu care ne-am putut întâlni în mod deosebit prin schimbările teritoriale care au urmat războiului. *La începutul* acestor separări, fragmentele de popor ajunse cu teritoriul lor, deci fără ca ei înșiși să se mute într-o nouă țară, mai simt încă vasele sanguine și reflexele unei legături cu poporul originar. *Mai târziu* însă, aceste reflexe se sting transformându-se doar în amintiri, iar cadrul de viață al acestor fragmente etnice separate este impus de condițiile existente în noua țară și de proporția celorlalte popoare. Instinctul de viață, care face *involuntară* adaptarea la toate acestea, acționează în așa fel asupra fragmentului etnic încât el trebuie să câștige prin capacitatea de adaptare și de orientare în noile condiții, o altă individualitate de popor. El nu poate aștepta de la etnia întreagă sprijin în adaptarea ei la noile condiții de viață, ci trebuie să își găsească prin ea însăși noi rosturi și direcții de viață în cadre mai restrânse. Fără a fi deci vorba de o asimilare în grupul majoritar al noii țări, părțile de popor separate din poporul întreg de odinioară se transformă într-un popor cu o persona-

litate diferită în relația cu noul popor majoritar, față de cum au fost în cadrul anterior.

Nu poate fi vorba pentru că tocmai noua individualitate etnică specifică e cea care îl apără de asimilare. Acolo unde această individualitate nu se dezvoltă la minoritatea etnică, acolo aceasta are de ales între revenirea la poporul anterior, sau între a deveni minoritate fără pretenție etnică. În acest din urmă caz apare fărâmițarea în indivizi a minorității respective (fără etnie), și după aceea absorbirea indivizilor de către poporul majoritar cu putere în stat. Fără „etnie” așadar nici „minoritatea” nu va putea să existe. De aceea e important ca cei care într-o țară corespund, conform tratatelor de pace internaționale, minorităților lingvistice, rasiale sau religioase, iar această apartenență nu vor să o schimbe voluntar cu asimilarea în poporul majoritar, aceia să se considere și să se numească nu doar „minoritate”, ci și „minoritate etnică”.

*

Acum poate fi și mai clar conturul care s-ar potrivi conceptului de „minoritate etnică”. Într-adevăr, e vorba nu doar de un fragment de popor, ci și de o grupare umană care e chemată să aibă o individualitate etnică proprie și care trebuie să păstreze condiția de „etnie” mai mică, dacă vrea să supraviețuiască ca minoritate.

Toate acestea nu implică faptul că vrea să se afirme și ca „națiune” de sine stătătoare. Deoarece conceptul de națiune înseamnă capacitatea unui popor de a fi în stat un factor cu putere decizională. Aceasta reprezintă deja un nivel superior al capacității de putere, iar „națiunea” reprezintă un grad superior de dominație față de conceptul de „popor”. La minoritățile etnice însă – cel puțin azi – un astfel de grad de putere nu există, nu poate exista. Poate avea clase sociale, dar acestea sunt doar factori interni de organizare care în urma unei dezvoltări spontane asigură supraviețuirea minorității etnice: aceste clase au însemnătate morală, deoarece dispun de puterea de a face mai mult bine, dar nu au putere de constrângere, adică nu au semnificație juridică.

Asta tocmai pentru că în configurația minorităților etnice există realitatea faptică a unui popor mai mic sau măcar vocația spre așa ceva, dar tocmai fiind un popor mai redus, față de poporul majoritar din acea țară, el nu poate avea drept de dominație, putere de constrângere față de cel din urmă. În lume există totuși popoare mai mici care conduc peste popoare care sunt mai mari în țările respective, deci inferioritatea lor numerică nu implică și o inferioritate de putere, dar un astfel de popor (de exemplu englezii care domnesc peste indienii majoritari) nici nu se cheamă minoritate etnică, ci popor dominant sau cuceritor. Vom observa deci că o altă componentă importantă a conceptului de minoritate etnică o reprezintă lipsa puterii ce derivă din inferioritatea numerică.

Relația dintre inferioritatea numerică și lipsa puterii poate fi mai clară dacă ne gândim la organizarea statului elvețian. Acolo există trei popoare:

2.751.000 de germani, reprezentând 75%, aproximativ 824.000 de francezi (22%) și în jur de 239.000 de italieni (7%). Evident, germanii sunt de departe majoritari peste francezi și italieni. Totuși, și francezii și italienii, *ca popoare*, au drepturi absolut egale față de germanii care sunt de trei, respectiv de șapte ori mai numeroși. Toate trei sunt suverane și investite cu aceleași puteri. Această egalitate în drepturi face din toate cele trei etnii ale Elveției popoare cu puteri depline și astfel Elveția nu are practic minorități etnice. Nici etniile aflate în număr mai mic nu sunt minorități etnice, ci etnii de sine stătătoare. Deci și din acest exemplu putem vedea că numai atunci putem vorbi de minorități etnice, dacă inferioritatea numerică este asociată cu inegalitatea în drepturi, cu lipsa puterii în stat.

Concluzionând așadar cele afirmate până acum, în fața noastră pot sta foarte clar contururile conceptuale ale minorității etnice. *Conform acestora, minoritatea etnică reprezintă un grup uman permanent și unitar prin limbă, rasă sau religie și istorie, care în cadrul unei țări cu etnie care alcătuiește majoritatea populației apare ca etnie mai mică sau ca o parte ajunsă mai mică a unei etnii. În același timp, situația caracteristică a aceluiași grup uman este că tocmai datorită numărului său mai mic și specificităților sale etnice nu are drepturi suverane în țară.*

III

Morala – doctrina binelui pentru oameni – și politica – doctrina acțiunii în interesul statului – stau de secole pe picior de război una față de cealaltă. În numele statului și a puterii sale supreme doctrina politică s-a avântat și în exagerări fatale. În raționamentul unui autor din secolul XV, Niccolo Machiavelli[2], această doctrină politică a ajuns să facă din imoralitate, din violență și din reaua credință instrumente de guvernare, el considerându-le nu doar permise, dar și necesare. Există însă exemple și la extrema cealaltă, când în numele moralei se vrea ca toată puterea să fie concentrată în mâinile statului care să controleze viața privată și omul în general. De la un filosof antic cum a fost Platon, această doctrină de dominație morală a puterii o întâlnim atât în Evul Mediu, cât și în epoca modernă, și cea contemporană, fiind și pusă în aplicare. Iată cum se instituie sub umbrela moralei puterea totală de stat.

Sub orice titlu moral s-ar prezenta însă această putere totală de stat, ea vine totuși în contradicție cu morala. Deși vrea să înfăptuiască o anumită imagine a binelui, dar pentru acest scop e în stare să sacrifice până și libertatea umană sau chiar și viața oamenilor. În cele din urmă avem o clasă superioară dominantă și o societate aservită, supusă ei, care nu dispune de drepturi și libertăți nici măcar în sfera vieții private. Astfel, cei din pătura inferioară nu pot trăi pentru binele lor, ci trăiesc de fapt pentru binele clasei superioare, care domnește *în numele* idealurilor morale. De aici rezultă în

mod necesar că cei subordonați se izbesc tot mai mult de obstacolele vieții, sunt tot mai nemulțumiți și pentru suprimarea acestor nemulțumiri clasa superioară dominantă este în stare să recurgă și la metodele machiavelice. Mai mult, când conducătorii provin din chiar clasa subordonată, și ei vor să instaureze o dominație favorabilă maselor, ei presupun de la început că pot exista intenții de opoziție și guvernează de la bun început prin mijloacele terorii.

Astfel e sugrumată morala însăși, când politica se utilizează în numele ei. La urma urmei și această formă de aspirație morală se transformă doar în asigurarea dominației, fără a fi în folosul moralei. Are același conținut cu machiavelismul, diferă de acesta cel mult prin faptul că nu e de rea-credință.

Sacrificarea moralei în scopuri politice poate apărea nu doar prin negarea deschisă a moralei (machiavelismul), dar și atunci când, în numele moralei, asupra vieții private a oamenilor se exercită o presiune prea mare. Prin urmare, și în cazul în care puterii totale, pe care o exercită statul. Pentru ca această contradicție nefericită să nu poată apărea, e nevoie de o mediere care să împacă politica și morala. Această egalizare constă în dreptul oamenilor la propria lor viață, la desăvârșirea lor fizică și psihică, libertatea activității și muncii lor. Asigurarea dreptului la viață proprie pentru toată lumea, dar în așa fel încât aceasta să nu știrbească dreptul la viață proprie al unei alte persoane.

*

Morala și politica, voința permanentă de bine și puterea de stat se pot așadar contrabalansa doar în sfera de viață a omului. În dreptul natural, nativ al omului, în umanism. De aceea are o semnificație aparte în istoria umanității acel pas care a dus la proclamarea drepturilor omului în secolul XVIII, atât în cadrul revoluției franceze, cât și în războiul de independență al Statelor Unite. Au fost recunoscute atunci libertățile indispensabile care decurg din natura umană și nevoile vitale care se leagă de aceste, și s-a propus împlinirea dragostei umane în primul rând prin limitarea puterii totale a statului. De atunci, cele mai multe state au preluat aceste principii definite în constituțiile scrise ca „drepturi fundamentale“.

Fără îndoială că și până atunci constituțiile nescrise ale anumitor state cunoșteau una sau alta din aceste drepturi ale omului. Dar ele au intrat în conștiința generală și au devenit elemente definitorii ale sferei de viață a personalității umane doar în urma marilor evenimente ale secolului XVIII. De atunci putem spune că ideea statului pentru sine este considerată ca o stare neconstituțională, adică antiumană. Este evident că prin acea turnură din secolul XVIII avem de-a face cu o revelație pe plan universal a valorii umane. *O parte* a legii morale nescrise a apărut ca lege scrisă, ca drept. Este un efect al progresului moral care a dus la ridicarea nivelului stării de drept.

În sens *moral*, lupta dintre morală și politică a adus la suprafață, a transformat în realitate sfera de drepturi a omului ca individ. În sens moral, adică realizându-se prin ea voința de bine îndreptată în folosul omului: acel bine, care consideră viața omului ca scop și nu ca mijloc.

Dar progresul nu se poate opri prin proclamarea în scris a drepturilor privind libertatea sferei individuale. Aceasta reprezintă doar un act de voință, un principiu care presupune în continuare și realizarea practică, o afirmare de o certitudine permanentă. Garanția acestui lucru constă însă în aceea ca oamenilor să le fie asigurată libertatea nu doar la nivel individual, ci și la nivelul legăturilor sociale din cadrul puterii de stat și ei să poată exercita aceste drepturi. Ei trebuie să beneficieze de aceste drepturi ale omului nu doar individual, *fiecare în parte*, ci și la nivel societal, *colectiv*. În acest fel este dată atât direcția, cât și îndeplinirea în sensul că în cadrul unei țări vor beneficia de drepturi și familiile, cercurile locale, categoriile profesionale, tendințele economice și culturale identice, toate dispunând de autodeterminare pentru că în așa fel pot îndeplini mai ușor drepturile lor individuale. Față de toate acestea statul trebuie să constituie mai curând un cadru exterior, care asigură echilibrul multitudinii de drepturi, dar nu se amestecă în exercitarea lor. Progresul moral în acest sens este evident.

*

Există o strânsă legătură între acest progres moral și configurația minorităților etnice. Dacă și în interiorul etniei majoritare, drepturile individuale se pot realiza practic pe calea asociațiilor interne, acest lucru este valabil și mai mult în cazul minorităților etnice. Minoritățile etnice reprezintă față de etnia majoritară forme de asociere specifice în care indivizii trăiesc cu un sentiment de apartenență și un sentiment organic și mai accentuat. Conform drepturilor individuale dobândesc prin naștere libertatea de a trăi, de a vorbi, de a gândi, de a crede, de a munci. Or, minoritățile etnice, trăind ca grupuri umane aflate într-o comuniune specifică de limbă, de neam, de rasă, de religie sau de istorie, depind cel mai mult de mai sus amintitele drepturi ale omului. Deci constituie o cerință morală ca și aceste grupuri umane caracterizate prin sentimente organice interne și o socialitate moștenită să se bucure la fel de bine de dreptul la viață asociativă ca și majoritatea. Altminteri acei oameni care trăiesc condiția naturală a minorității etnice de care aparțin, ar fi lipsiți de putere nu doar în ce privește capacitatea lor de a influența puterea de stat, dar și privința vieții lor private.

Morala cere și în aceste cazuri prețuirea omului și a binelui. Tratatelor referitoare la minoritățile etnice acordă o anumită atenție acestor aspecte, invitând la îngăduință în acest sens, dar nu conțin încă o recunoaștere fermă a faptului că minoritățile etnice au și dreptul de a trăi ca un popor, ca o colectivitate. Există câteva dispoziții din care putem deduce acest lucru; în mod deosebit cele care se referă la autonomia locală. Dar realizarea lor în practică întârzie peste tot, și astfel normele scrise care se referă la minoritățile etnice, devin incerte față de puterea totală de stat.

Putem spune deci că raportat la idealul moral *încă nu există de fapt drepturi în favoarea minorităților etnice*. Așa cum rămâne încă un obiectiv de atins și recunoașterea caracteristicii de bază a minorităților etnice: faptul că ele constituie un popor cu o dimensiune mai redusă, având propria comu-

nitare de viață. Deocamdată ele sunt tratate doar ca o minoritate (fără semnificația unui popor), ca o unitate numerică trecătoare și lipsită de putere.

Dar minoritatea etnică nu e pur și simplu un număr, ci o comunitate de oameni. Bunăvoința față de oameni, aspirația permanentă spre bine, adică morala are cu atât mai multe responsabilități față de ea cu cât nu reprezintă doar câțiva indivizi, ci și comuniunea fizică și psihică a unor oameni. Așadar, mult mai multe cerințe morale cer recunoașterea acestor unități umane naturale. Inclusiv cea ca această unitate socială să nu dispară, să poată supraviețui, să poată decide asupra posibilităților sale economice și sufletești, iar dacă în viața de stat nu poate dispune de putere după modelul elvețian (deși acesta ar trebui să fie idealul), măcar în cadrul etniei ei să poată dispune de autodeterminare. Pe individul care trăiește într-o astfel de etnie separată, doar această formațiune colectivă îl poate menține și ajuta în scopurile sale umane. Altminteri, individul acesta ar trebui să își sacrifice propria limbă, religie, nevoile sale economice și culturale, mai mult, și-ar pierde chiar și posibilitatea supraviețuirii și prin aceasta și viața. Acest sacrificiu uman, fie că are loc printr-un proces lin, încet, fie cu o violență rapidă, în ambele cazuri e împotriva moralei.

Dezvoltarea dreptului însă stă neîncetat sub efectul normelor morale. În problema atingerii drepturilor vitale, instinctul uman al binelui invizibil e cel care își dă impulsul și acordul. Acest instinct al aspirației spre bine există în toată lumea; nu doar în cei care luptă pentru drepturi, ci și în cei care dețin puterea unilaterală. Poruncile conștiinței lucrează peste tot și la toată lumea, adică trezirea lor e oricând posibilă, numai că e nevoie de sensibilizare. Progresul moral neîncetat este o certitudine istorică, prin urmare și în viitor va fi indispensabil. El este adevăratul mobil, promotorul și apărătorul dreptului minorităților etnice.

*

Progresul moral întâlnește obstacole și în factorii din afara minorităților etnice dar și în interiorul lor. Învingerea acestora din urmă nu le poate reveni decât acestor minorități etnice. Dacă o minoritate etnică este în stare să realizeze în interiorul său o perfecțiune socială care să împlinească cât mai hotărât binele față de celălalt, altruismul, dragostea umană; dacă știe să elimine vanitățile și pretențiile conflictuale, atunci va înfăptui și fără recunoașterea normelor de drept solidaritatea durabilă dintre membrii săi. Ea va înfăptui permanența unei vieți etnice mai reduse și puterea ei morală. Constatarea acestei realități nu poate fi refuzată nici de cei care fac parte din puterea unilaterală. De la constatare la recunoaștere nu e decât un pas și astfel vor fi eliminate și obstacolele externe ale progresului moral, dacă minoritățile etnice au depășit obstacolele interne.

Aceasta reprezintă o nouă luptă de eliberare în interesul dezvoltării morale a umanității. Semne opuse: pe de o parte, voința de putere ce tinde către marile unități, pe de altă parte, divizarea umană în unități sociale mici. Unitatea mare nu poate însă deveni interiorizată, nu poate prețui calitatea

umană; ea vede atât oamenii, cât și popoarele doar ca mijloace. Așadar ea nu poate aduce progrese morale. *Rămâne deci ca viața unităților mici să aducă îmbunătățirea continuă a umanității, căci această viață e mai aproape de oameni, poate vedea și simți oamenii cu mai multă empatie putând astfel perfecționa și soarta oamenilor.* Față de pretențiile uniformizatoare ale unităților mari, libertatea de viață a umanității poate răsări în diversitatea diferențelor care caracterizează unitățile mici. În fața unităților mici stă deci o mare provocare: să fie meșterii care să modeleze progresul moral al umanității.

Numai ei pot fi aceia.

În „Magyar Kisebbség”, XIV, 1935, nr. 11, p.280-292.

(Traducere: Marius Cosmeanu).

Árpád Paál (1880-1944), jurnalist, cu studii juridice, redactor la „Kecskeméti Lapok” între 1902-1903. La finele primului război mondial a fost viceprefect de Odorhei (1918-1919) și președinte al Comisiei Naționale Secuiești (Székely Nemzeti Tanács). Din 1920 se va ocupa în principal de ziaristică, fiind succesiv redactor șef la „Keleti Újság”, „Újság” și „Napkelet”. Totodată a fost în câteva rânduri deputat în Parlamentul României.

[1] Emmanuel Kant (1724-1803) a fost una din marile personalități ale gândirii filosofice, interesat de mai toate domeniile existenței și propunând deschideri nebanuite apelând la metafizică, logică, antropologie, morală sau estetică. Sistemul construit de el a devenit practic unul din referințele fundamentale pentru orice abordare filosofică, fiind apreciat ca fondator al idealismului german, ilustrat apoi prin Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), Friedrich Hegel (1770-1831) și Friedrich Schelling (1775-1854). Asupra gândirii kantiene, mai nou, vezi: Gérard Lebrun, *Kant et la fin de la métaphysique. Essai sur la „Critique de la faculté de juger”*, Paris, A. Colin, 2003; *Kant's Critique of the power of judgment. Critical essays*, ed. Paul Guyer, Lanham, Rowman & Little field, 2003; A.B. Dickerson, *Kant on representation and objectivity*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003; Josef Simon, *Kant – die fremde Vernunft und die Sprache der Philosophie*, Berlin, Gruyter, 2003; Patrick Frierson, *Freedom and anthropology in Kant's moral philosophy*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003; *Essays on Kant's anthropology*, ed. Brian Jacobs and Patrick Kain, Cambridge, Cambridge University Press, 2003 ș.a.

[2] Scriitorul și omul politic italian Niccolo Machiavelli (1469-1527) s-a interogat într-adevăr, printre altele, și asupra mijloacelor cele mai eficace de a se exercita puterea în cadrul unui stat. Deși gândirea lui politică pare ambiguă, a exprimat totuși câteva adevăruri profunde, fiind invocat adeseori ca sursă a unor învățături lipsite de „moralitate” în ceea ce privește mijloacele de instaurare a regimurilor dictatoriale (prin lucrea sa *Principele*).

József VENCZEL

METAMORPHOSIS TRANSYLVANIAE

1. Un exemplu istoric despre schimbare

În recent apăruta sa monografie istorică¹ dedicată epocii următoare Diplomei leopoldine, dr. Vencel Biró[1] analizează caracteristicile *occidentalizării* Transilvaniei și scoate în evidență esența acestei cumpene a veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea, care constă nu numai în *schimbarea puterii*, ci și într-o *modificare a spiritului public*. Principatul cedează locul guberniului și, în același timp, sub influența Vienei și a spiritului occidental apar noi instituții, noi obiceiuri, o nouă viziune culturală, precum și un nou mod de viață. *Metamorphosis Transylvaniae* – spre a-l cita pe Péter Apor.

În viziunea istoricului însă, această metamorfoză ardeleană se îmbogățește sensibil atât în ceea ce privește semnificațiile, cât și însemnătatea sa. În ochii scriitorului din epocă, Péter Apor, erau importante mai degrabă titlurile, ospetele, veșmintele vechii Transilvanii, vechea blajinătate a ardelenilor și călătoriile lor, ca și felul atelajelor cu care circulau odinioară ardelenii, el scrie apoi despre nunțile și căsniciile vechilor transilvăneni, despre înmormântările la vechii ardeleni și altele asemenea², căci pe el îl incită doar semnele exterioare ale schimbării, esența, semnele occidentalizării ce apar în așa-numita „neue mode”, însemnătatea acestora nu e capabil să o perceapă. El, care – după cum scrie – „păstratu-sa până la moarte întru vechea simplitate a Ardealului”, spirit conservator rigid, nu poate înțelege că „transformările antrenează modificări caracterologice”. Asta cu toate că Péter Apor era un om cultivat și activ. Viziunea sa e însă îngustă și superficială. Mai cu seamă în lumina noilor date de care dispune istoriografia, din care reiese că situațiile asemănătoare celei din 1690 sunt de natură misionară, așadar modelatoare de spirit public.

Din acest punct de vedere, biografia contelui de Turia, modificările intervenite în spiritul public al epocii sale și, în general, noile forme de viață pe care istoriograful ni le prezintă din această perioadă istorică a Transilvaniei constituie mari învățăminte pentru noi, care „abia acum începem să realizăm pe deplin însemnătatea și consecințele schimbării de putere din 1918”³.

¹ Dr. Vencel Biró, *Altörjai gróf Apor István és kora* [Contele István Apor de Turia și epoca sa], Cluj, Edit. Academia Catolică Ardeleană, 1935.

² Péter Apor, *Metamorphosis Transylvaniae*, 1736[2]

³ Dr. Elemér Gyárfás, *Előszó Dr. Biró Vencel munkáihoz* [Introducere la scrierile lui Vencel Biró], p.4.

2. Revizia noastră

Noua „Metamorphosis Transylvaniae” așadar, pe baza exemplului istoric – la două secole după ce Péter Apor și-a încheiat-o pe a sa –, nu poate izvorî, aidoma aceleia, dintr-o respingere de tip conservator. Căci ceea ce s-a petrecut în Transilvania deceniilor trecute nu e nici de această dată o simplă transformare de suprafață, formală, ci una care preschimbă și maturizează și spiritul. Pretinde așadar o abordare și analiză moderne. Noua „Metamorphosis Transylvaniae” nu e un *lamento* de tip Apor, ci un caiet de sarcini, deoarece „acele convingeri și concepte fundamentale pe care [maghiarimea din Transilvania] le-a adus cu sine din vechea viață nu mai exprimă viața, realitatea însăși”, ... întrucât „acea autoapărare a cărei esență e că «nu uită și nu învață» e o închircire, o împietrire a inimii, refuzul de a recunoaște poruncile realității” și întrucât „are prejudecăți, care sunt sterile și nimicitoare, din pricina cărora nu este în stare să recunoască și să urmeze porunca divină a datoriei jertfitoare de sine și a iubirii slujitoare, întru care are o viață și un viitor”⁴.

Corespunzător celor de mai sus, se făcuseră deja cinci ani de când Sándor Makkai formulase în *Magunk revíziója* [Autorevizuirea noastră] esența noii „Metamorphosis Transylvaniae”, aceasta nu devenise totuși un bun public și nici motiv de serioasă meditație. În parte, din cauză că erau mulți cei cărora lucrurile nu li se înfățișau chiar așa și de aceea, din propriul punct de vedere, se simțeau justificați să se mențină în „vechea lor simplitate” – ca Péter Apor – dar erau numeroși și aceia care – de ce-am nega-o – nu se prea sinchiseau nici măcar de evidentele semne exterioare ale schimbărilor.

În ciuda chiar și acestei mari acalmii, *Magunk revíziója* rămâne totuși o mărturie a schimbării. De la prima apariție, cerințele sale nu conținesc a fi subliniate cu aceeași tărie de fapte: poruncile neabătute ale schimbării. Mai precis: 1. „Conștiința noastră națională trebuie, orice soartă am avea, să se transforme, să se înnoiască, să se purifice”; 2. „Piatra de încercare a vieții minorității maghiare din Transilvania este organizarea ei socială”; 3. „Cei ce-și continuă sau vor începe de-acum înainte o activitate pe tărâm intelectual nu pot dobândi însemnătate națională decât ca elite conducătoare dedicate poporului, trăind pentru popor și în mijlocul poporului”; 4. „Toată viața noastră sufletească și spirituală, întreaga noastră cultură trebuie să revină la profunzimile sufletului popular și să aducă de acolo la lumina conștiinței, să cultive și să pună în valoare toate cele pentru care maghiarul are dreptul de a exista”. Și în fine: 5. „Roadele revizuirii conștiinței naționale și ale organizării sociale vor fi culese de tinerele generații”⁵.

Mesagerii schimbării au a împărtăși, pare-se, aceeași soartă. Deși cerința adoptării unei noi atitudini e determinată de percepția insuficienței celei

⁴ Sándor Makkai, *Magunk revíziója* [Autorevizuirea noastră], Cluj, 1931, p.18, 30, 51, 65.

⁵ *Ibidem*.

vechi, la început ea nu se poate totuși generaliza, nu devine un fenomen comunitar, ci rămâne exclusiv apanajul subiectiv, „trăirea normativă” a personalității datorite cu putere de judecată și conștiință a valorii⁶. Comunitatea se urnește mai greu în direcția noului, învățămintele schimbării nu acced în cazul ei decât după trecerea anilor la rang de poruncă centrală a vieții. De aceea trebuie să ne referim chiar și azi încă la *Magunk revíziója* ca la o scriere cu caracter revoluționar. Astfel, reeditarea sa în volumul de studii *Az élet kérdezett* [Viața a întrebat]⁷ nu ne apare ca un memento al trecutului, ci ca un reper pentru viitor. Jumătatea de deceniu care a trecut nu i-a alterat cu nimic caracterul novator. Cu alte cuvinte: în esență, azi viața maghiarimii ardeleni abia dacă diferă de cea de acum cinci ani.

3. Esența schimbării vieții noastre din Transilvania

Acest ritm lent al evoluției e de natură să te pună pe gânduri. Asta întrucât viața încăpută pe noi făgașe a maghiarimii din Transilvania prezintă nenumărate fenomene exterioare ce par a avea caracter de forță majoră. Astfel:

Urmare a destrămării imperiului, Transilvania s-a desprins din acea unitate politică pe care o reprezenta înainte vreme puterea *central-europeană*, Monarhia Austro-Ungară, și a devenit o provincie a României limitrofe ariei *Balkanilor și Europei de Est*;

Maghiarimea ardeleană s-a rupt de corpul național maghiar central-european și a fost așezată ca *populație minoritară* într-un nou cadru de viață;

Cadrul de viață minoritar remodelează în mod necesar structura internă a societății maghiare din Transilvania: aristocrația își pierde importanța feudală, pătura capitalistă se pune la adăpost în slujba unor interese străine, clasa de mijloc a funcționarilor se rarefiază și ceea ce mai rămâne din ea amuțește; ca strat social prezentând semne de vitalitate nu poate fi luat în seamă decât cel constituit de categoriile „populare” ale preoților, „intelectualității” didactice și din domeniul profesiilor liberale, precum și ale agricultorilor, meseriașilor, comercianților și muncitorilor;

Societatea maghiară transilvăneană simplificată de fapt la o structură bifocală induce o criză și în domeniul relației dintre individ și funcțiile sociale: de voie, de nevoie, intelectualitatea își asumă rolul de *conducere* în cadrul *organizațiilor comunitare populare*, care, deși lent, ce-i drept, se edifică totuși;

⁶ Tibor Joó, *A korszellem mint történetfilozófiai kérdés* [Spiritul epocii ca problemă de filosofia istoriei], în „Athenaeum”, XIX, 1933, p.1-3.

⁷ Sándor Makkai, *Az élet kérdezett. Tanulmányok* [Viața a întrebat. Studii], I-II, Budapest, 1935.

În sfârșit, în universul organizațiilor comunității populare, se departajează *activitățile culturale, economice și sociale*, fiecare cu propriile centre și organe.

Acestea sunt *semnele exterioare* ale schimbării, asupra caracterului faptic al cărora azi nu prea mai încapă discuție.

4. Discuția asupra spiritului nostru public

Un subiect de discuție îl constituie însă și azi problema spiritului public corespunzător schimbărilor, ceea ce a condus la divergențe acute și de curând, când un tânăr scriitor din Ungaria, Iván Boldizsár[3], în paginile publicației „Napkelet”, și redactorul revistei „Tanu”, László Németh [4], în voluminosul său jurnal de călătorie prin România, pun în lumină, referitor la viața maghiarimii din Transilvania, prăpastia incomensurabilă care există între schimbările exterioare și spiritul public.

László Németh își exprimă așteptările printr-o remarcabilă metaforă interogativă: „o mare presiune nu preschimbă oare cărbunele în diamant?”⁸ La Iván Boldizsár comparația e însă și judecată: Starea de apatie a maghiarimii din Transilvania e asemănătoare cu a unui om aruncat în apă: „Degeaba decide el că va rămâne în orice împrejurare o ființă de uscat și nu va imita nici o mișcare a celor acvatice; dacă nu înoată, se duce la fund. Omul rămâne oricum o ființă de uscat, chiar dacă înoată; doar să nu-l țină cu de-a sila la fund, doar să nu se lase el singur; cu siguranță că vor fi și timpuri, și prilejuri de a ieși iarăși la liman!”, dar nu poate găsi totuși nici o scuză pentru îndărătnicia politică. Căci trebuie să vadă schimbările petrecute în fapt și în același timp caută în zadar revizia de sine a maghiarimii: consecințele stratificării duale: conducerea poporului și organizațiile populare ale comunității au o însemnătate mai degrabă formală⁹.

Rezultatul apatiei spiritului public e că în viața maghiarimii din Transilvania se simte încă și acum lipsa unei *atitudini umane complete și originale* rezultate din noua situație istorică. În schimb, *conservatorismul*, care apare sub masca respectului față de trecut, e și azi, și nu în mică măsură, un factor determinant. Ba mai mult, sunt numeroși aceia care încearcă să prezinte ca normative tezele sociale și economice ale *liberalismului* și văd vindecarea slăbiciunii noastre naționale în edificarea de punți din vorbe mari. În schimb, în unilateralitatea lor, adepții *materialismului istoric* tratează faptul asupririi ca pe o simplă problemă materială și proclamă – fără vreun rezultat și fără vreo audiență deosebită – solidaritatea de peste granițele naționale a „oamenilor muncii”. Și, în sfârșit, trebuie să recunoaștem că nici poruncile cele mai pe potrivă ale

⁸ László Németh, *Magyarok Romániában* [Ungurii în România], în „Tanu”, III-IV, 1935, 175 pag.

⁹ Iván Boldizsár, *Erdély második trianonja* [Al doilea Trianon al Ardealului], în „Napkelet”, 1935, nr. pe noiembrie.

creștinismului universal: simțământul unei datorii umane mai elevate izvorând din legiuirea divină, dragostea de aproape, binele public, uzul rațional al proprietății, conținutul moral al organismului social nu reprezintă în viața noastră mai mult decât niște avertizări scrise pe table de piatră goală – în absența mâniei străfulgerate a unui Moise. Dar *atitudinea completă și originală adaptată schimbării cere o adaptare rațională la noua situație, disciplină în acțiunea constructivă și respinge cu hotărâre unilateralitatea și indiferența*.

5. Pilonii noului nostru spirit public

În problema discutată a spiritului public nu putem trece însă cu vederea faptul că revizia noastră de sine nu se poate constitui decât din înțelegere și vocație personală, precum și prin ajustarea opiniilor formate despre esența „societății noastre”. O triplă condiție ce ar putea fi cu greu demontată (spirit al culturii și nivel cultural, conștiință a vocației și autocunoaștere socială), care poartă de obicei în sine chiar conținutul autoreviziei.

a) În problema **culturii maghiare din Transilvania** facem însă o acută distincție între *cultura dobândită* și *tradițiile culturale*, în primul rând *cultura cu caracter popular*. Asta întrucât din punctul de vedere al atitudinii noastre aceasta din urmă, cu spiritul său cultural specific maghiar, constituie cea mai irezistibilă forță formativă. Căci dacă trebuie să conștientizăm maghiarimea sufletească abstrasă puterii exterioare¹⁰, atunci nimic nu poate asigura mai bine această maghiarime sufletească decât tocmai conținutul spiritual al culturii maghiarimii din Transilvania. În edificarea spiritului public însă, cultura dobândită joacă și ea un rol deloc neglijabil. Doar câtă trebuie să înțelegem prin cultură, în sensul cel mai larg, tot ceea ce reprezintă, la asumarea unui rol (fie că e vorba de muncă intelectuală sau cultivarea pământului), fundament absolut necesar, indispensabil și etalon valoric al comunității. Cei purtați pe la înalte școli și poporul de rând luminat într-o cultură de mase de înalt nivel își pot valorifica la fel de eficient, fiecare la locul său și în sfera sa de competențe, cultura proprie, cu valențe specifice. Să ne gândim doar că în ceea ce ne privește forța împrejurărilor a lipsit în realitate maghiarimea de sprijinul puterii și, prin urmare, e în mod necesar pe cale de a se conștientiza maghiarimea sufletească – iar dacă acum tot omul, intelectualitatea și poporul de rând, fiecare cu știința dobândită în sfera sa de competențe și decurgând din propria-i cultură, precum și cu acel spirit elevat propice creației, se apucă de munca de edificare a acestei părți de națiune – *spiritul de independență, încrederea în sine și determinarea* se pot generaliza. Și iată că noul spirit public maghiar ardelean a și luat naștere.

b) Problema **conștiinței vocației maghiare ardelenice** ține, decurgând din cultura fundamentală, de asumarea interioară a unor competențe. Asta întru-

¹⁰ Sándor Makkai, *Magunk revíziója*, p.46-47.

cât revizuirea conștiinței noastre naționale o determină direct să *aspire la noi posibilități de automenținere și sporire a forțelor*. Intelectualitatea e determinată să devină pătură conducătoare iar poporul să se unească în comunități productive. Reiese că aceasta este etapa *organizării*, care ne oferă, adaptându-se la necesități și la posibilități, domenii de activitate socială, economică și culturală. Și am putea nuanța referindu-ne la rolul organizării politice, la cel de protecție juridică și de sănătate publică, la cooperatie și la syndicate, la rolul școlii și al culturii publice, de asemenea la propagandă și munca de lămurire, precum și la vocația educării elementelor conducătoare. Avem în vedere o amenajare socială corespunzătoare caracteristicilor exterioare ale schimbării noastre de situație și decurgând din necesara revizuire a conștiinței noastre naționale a cărei forță de propulsie să fie conștiința vocației iar explicația – cunoașterea stării de fapt, o concepție maghiară ardeleană asupra societății.

c) Prin concepție maghiară ardeleană asupra societății să nu înțelegem însă cine știe ce teorie cu mari pretenții. Este vorba de o simplă *formă de autocunoaștere*. Pe de o parte, un fel de *dare de seamă statistică* despre proporția demografică a poporului nostru, răspândirea sa geografică, repartitia după ocupații, ordinul de mărime și posibilitățile forțelor noastre economice, situația învățământului public, condițiile sanitare, rolul organizațiilor eclesiastice și sociale, despre ponderea culturală, economică și social-politică dobândită în cadrul statului român, iar pe de altă parte, o *privire critică sinceră* asupra noastră înșine: trecerea în revistă a forțelor economice și posibilităților nevalorificate, instituții și organe culturale, juridice sau medicale absente și necesare, contradicții sociale interne. Incluzând, bineînțeles, și diagrama evolutivă a cadrului vieții maghiarilor din Transilvania, așa cum s-a constituit ea în urma transformărilor geopolitice: ce a rămas, ce s-a pierdut, ce a lipsit și ce am creat?¹¹

Firește, toate acestea pot fi privite și într-o perspectivă negativă. Ce lipsește pentru ca să putem vorbi în Transilvania despre un nou spirit public al maghiarimii? Așa au procedat în vremea din urmă autorii din Ungaria ai însemnărilor de călătorie. Disputa declanșată de constatările lor e încă în toi¹², dar abia dacă a produs ceva în afara unor proteste unilaterale. Deși,

¹¹ Din acest punct de vedere, o inițiativă sănătoasă a fost *Erdélyi Magyar Évkönyv* [Anuarul maghiar ardelean], iar actualmente desfășoară o activitate importantă agenția de presă bucureșteană a lui *Fekete Nagy Mihály*, Carpatpresse.

¹² Polemica din Ardeal numără azi peste douăzeci și cinci de articole. Am putea întocmi o bibliografie voluminoasă. În ciuda acestora, în ceea ce privește esența problemei, lucrurile devin tot mai neclare. Asta întrucât preopinienții cad cu mare ușurință pradă unilateralității. Așa se face că asistăm mai mult la o laudă de sine – contrapusă criticii percepute ca denigratoare. Dar și la cei ce fac eforturi de a fi obiectivi se resimte absența recunoașterii decise a meritelor (în mare măsură, *merite personale*). Din acest punct de vedere trebuie să procedăm și la o autocritică. (*És mi következik ezután? Szélgjegyzetek Boldizsár Iván cikkéhez és vitájához* [Și ce urmează? Marginalii la articolul lui B.I. și la polemica aferentă], în „Erdélyi Tudósító“, XIX, 1936, nr. 1).

dacă e adevărat că „permanentă noastră măcinare interioară, de conștientizare a frustrării trece tot mai mult pe plan secund și începe epoca noilor creații”, atunci, fie și doar sporadic, dar am fi putut întâlni și prezentări meritorii, care să atingă fondul problemei și să dea seamă de situația reală. Așa, de exemplu, am resimțit acut absența unei prezentări sincere a politicii noastre sociale, culturale și economice – *cu acest prilej* și din partea celor vizați. Căci nu încapе îndoială că luarea serioasă în discuție a unei noi „Metamorphosis Transylvaniae” ar fi anticipat valori mai durabile decât disputa asupra valorii Partidului Maghiar. Pentru că ar fi dificil de negat că ceva se întâmplă în jurul nostru și în noi. Niciodată n-am fost mai aproape de conștientizarea propriei noastre inactivități, apatiei, dezbinări și slăbiciuni ca tot mai în trecutul apropiat. Simțim și știm că trebuie să depunem eforturi pentru a face din societatea noastră națională o comunitate populară încheagată, disciplinată și pusă în slujba binelui public și pentru ca fiecare din membrii comunității noastre, intelectualitatea și poporul de rând deopotrivă, să-și poată îndeplini chemarea cu suficientă știință și pricepere, fiecare în sfera sa de activitate.

6. Viața și scrisul

În orice caz, în viitorul apropiat exigențele schimbării vor fi tot mai dificil de eludat. Toată lumea o simte, o știe. Astfel, și acea interesantă polemică privitoare la aspecte ale politicii și culturii noastre a atins îndeaproape numeroase probleme vitale.

Elemér Gyárfás[5] a fost acela care a inițiat și a menținut în atenție disputa despre „viață și scris”. Iată, în esență, despre ce este vorba: „Poate avea oare alte scopuri literatura unui fragment de națiune care luptă pentru supraviețuire decât viața sa publică? Nu e oare și interesul vital al literaturii recunoașterea intuitivă a scopurilor vitale ale acestui fragment de națiune, transformarea lor în percepție publică și prezentarea în fața opiniei publice, într-o formă atractivă și agreabilă, a acestor obiective?”¹³ Și se suține oare afirmația că inițiatorul discuției „confundă vocația beletristicii cu aceea a publicisticii iar pe ambele cu o muncă de cu totul altă natură, depusă în vederea organizării sociale”?¹⁴

Polemica privitoare la „viață și scris” ne confruntă cu un întreg șir de probleme vitale. Spre ilustrare:

¹³ Elemér Gyárfás, *Kultúrpolitikánk. Előadás a Kemény Zsigmond Irodalmi Társaságban 1935. december 8-án* [Politica noastră culturală. Conferință ținută pe 8 decembrie 1935 la Societatea Literară Zsigmond Kemény], în „Erdélyi Lapok”, IV, 1935, p.263.

¹⁴ István Sulýok, *Élet és írás* [Viața și scrisul], în „Erdélyi Lapok”, IV, 1935, nr. 263.

**conștiința vocației
maghiare ardelene**

|
politică,
politicieni

**concepția socială
maghiară ardeleană**

|
mari idei călăuzitoare,
un nou spirit public,
revizia noastră totală

**spiritul cultural
maghiar ardelean**

|
literatură,
scriitori și oameni de
știință

Etapela parcurului evolutiv merită o atenție specială. Politica trebuie înainte de toate să dobândească o arie de cuprindere mai largă în slujba conștiinței vocației maghiare transilvănene, care protestează împotriva unilaterității și pretinde o politică de largă cuprindere populară, cu programe specifice privitoare la organizarea socială, apărare, subzistență, cultură și învățământ public. Dar și literatura beletristică trebuie să părăsească turnul de fildeș al existenței pentru sine și să susțină esența formatoare de conștiință a spiritului cultural maghiar ardelean. Și nu pot fi omiși nici intermediarii: pe de o parte, problema literaturii politice și a publicisticii și, pe de alta, aceea a științei. Căci vocația literaturii politice și a publicisticii constă în a topi „ghețarul” politicului și, prin intermediul formării opiniei publice politice, a-l face apt de a „inspira condeiele ardelene”¹⁵. Din păcate, până în prezent publicistica și literatura noastră politică s-au menținut cu rigiditate fie în aria servirii, fie în aceea a criticii sterile. Măcar unul din cotidienele noastre și-ar putea însă asuma *slujirea* fără rețineri a *cauzei*, nu a unei idei politice, ci a *cauzei maghiarimii* ca atare. Cât despre rolul științei, avem în vedere istoriografia maghiară din Transilvania, critica literară și lingvistica, sociologia, sociografia și, în cadrul acesteia, cunoașterea pământului natal, folcloristica și, înainte de toate, statistica. Căci faptul că în ochii noilor generații de elevi apetitul pentru științe s-a subțiat devenind o necesitate îndepărtată și vagă denotă o ciudată degradare a exigențelor. Cu toate că este evident că, printre pilonii noii noastre conștiințe publice, concepția socială maghiară transilvăneană nu e lipsită de însemnătate, mai mult, unii susțin, sprijinindu-se pe rezultate științifice și practice, că în absența cunoașterii integrale a societății și a unei viziuni corecte asupra acesteia nici nu putem vorbi de edificare socială (de exemplu, profesorul [Dimitrie] Gusti).

Așadar, omul politic, scriitorul și savantul sunt cele trei personalități capabile, prin colaborare, de creație. Și încă, dincolo de rezultatele vizibile, de creația „unor mari idei directoare”; de aceea a unui spirit public, de asemenea. Să nu pierdem însă din vedere aici că o considerabilă parte a intelectualității și poporul nu dispun de capacități creatoare, dar trebuie să ia și ei parte la munca de edificare. În acest punct, problema se amplifică devenind politică culturală: e vorba de sfera problematică a *educației intelectualității* și a *educației populare*.

¹⁵ Sándor Reményik, *Erdélyi politikánk és erdélyi irodalmunk* [Politica și literatura noastră din Transilvania], în „Pásztortűz”, XXI, 1935, nr. 23-24.

Un tânăr scriitor de-al nostru[6] a caracterizat de curând scrierile de educație populară ca fiind „literatură de formare socială”, „literatură a destinului” și prin aceasta a surprins esența problemei¹⁶. Într-adevăr, nu poate fi accentuat îndeajuns rolul pe care îl joacă în conștientizarea unor largi pături ale populației maghiare din Transilvania publicații ca „Magyar Nép”, „Erdélyi Iskola” și, aflată încă la început, „Hasznos Könyvtár”. Educația poporului a fost în sfârșit inclusă în proiectele noastre. Rezultatele vor putea fi evaluate, firește, abia în cele ce urmează, căci viața și scrisul sunt două lucruri diferite: am putea întocmi triste rapoarte despre situația bibliotecilor noastre populare¹⁷, cât despre organizațiile noastre dedicate educației poporului, ele, din cauza lipsei de oameni și, în parte, de material, nu sunt încă decât niște formațiuni formale. În lipsă de oameni – am zis –, căci nu ne putem lăsa amăgiți de iluzia, susținută de mulți în disputa Boldizsár, că intelectualitatea noastră și-ar face datoria, și încă întru totul, în rândurile poporului și pentru că ni se pare că nici educarea tinerei noastre intelectualități nu se petrece în această direcție. Aceasta însă ar conduce, pe de o parte, la o critică sterilă, pe de altă parte, e o problemă de educație, domeniu în care se pot aduce cu relativă ușurință corecțiile necesare¹⁸.

7. Ceea ce urmează

Pe baza fenomenelor amintite sau neamintite, dar evidente, poate că în privința esenței noii „Metamorphosis Transylvaniae” nici nu încapе discuție. Numeroasele anchete, polemici și vorbe-n vânt care s-au produs și continuă să se producă în această problemă, în mod conștient sau doar instinctiv, cu moderație sau pasional, sunt tot atâtea dovezi că există ceva ce începe a se face cunoscut. Dar tot aici sunt de menționat și inițiativele care se mani-

¹⁶ László Szenczei, *Szövetkezeti mozgalom és társadalom-alakító irodalom* [Mișcarea cooperatistă și literatura de formare a societății], în „Páztortúz”, XXII, 1936, nr. 1. E un fenomen interesant că problema educației populare în plin avânt ajunge abia acum în paginile revistelor noastre literare (v. și Lajos Imre, *Hasznos Könyvtár*, în „Erdélyi Helikon”, IX, 1936, nr. 2). Interesant, deoarece revista „Erdélyi Iskola”, redactată de Lajos György și Áron Márton, e deja de trei ani purtătoarea de cuvânt și realizatoarea în fapt a învățământului și educației populare și contabilizează numeroase rezultate pozitive.

¹⁷ Cf. Elemér Illyés, *Mit olvas az erdélyi magyar falu?* [Ce citește satul maghiar transilvănean?], în „Erdélyi Iskola”, III, 1935-36, nr. 5-6.

¹⁸ Câteva probleme de amănunt ale educației intelectualității le-am relevat deja: *Értelmiségnevelés és a főiskolás mozgalmak* [Educarea intelectualității și mișcările studentești], în „Erdélyi Tudósító”, XVIII, 1935, nr. 10; *A magyar társadalom alapja: az értelmiség nevelése* [Fundamentul edificării sociale maghiare: educarea intelectualității], în „Új Kor”, I, 1935, nr. 10; *Collegium Transylvanicum. Az értelmiségnevelés feladatai* [Sarcinile educației intelectualității], în „Erdélyi Iskola”, III, 1935-36, nr. 5-6.

festă prin birouri de asistență juridică, tentativele de îmbunătățire a condițiilor igienico-sanitare ale populației, prin noi proiecte și acțiuni de învățământ și educație populară. Ba mai mult, putem vedea acum cadre organizaționale care, după trecerea a șaptesprezece ani, dobândesc importanță și putem vorbi despre idei directe care capătă o tot mai mare popularitate, deși cu ani în urmă nici nu le pomeneam sau o făceam eventual doar cu ironică îngăduință. Ceva se petrece în jurul nostru și în noi – repetăm. Și din cuvinte, din pasiuni, din sensibilități și nu în ultimul rând: din voința celor ce văd, viitorul va începe poate să se edifice, integrându-le, veritabilul, noul spirit public al maghiarimii din Transilvania.

În „Hitel”, nr. 1/1936. Reprodus în vol. Hitel. Kolozsvár 1935-1944. Tanulmányok [”Hitel”, Cluj 1935-1944. Studii], I, ed. Tibor Albert, Budapest, Bethlen Gábor Könyvkiadó, 1991, p.65-72.

(Traducerea: Paul Drumaru)

József Venczel (1913-1972), absolvent al Facultății de drept din Cluj, cu o bogată activitate în ceea ce privește cercetarea universului rural în cadrul cercului „Erdélyi Fialatok”. Între 1936-1944 colaborează asiduă la „Hitel”. Totodată conduce între 1937-1945 și secția de statistică a Uniunii Agrare Maghiare din Ardeal, devenind apoi profesor la Institutul științific ardelean (1941-1946) și la Universitatea „Bolyai” (1946-1948), precum și arhivar șef la Arhiva Muzeul Ardelean. După ce este îndepărat din Universitate, face mai mulți ani de închisoare politică, iar apoi va fi reintegrat în viața științifică, din 1969, în funcții minore, ca sociolog. Asupra lui vezi: Árpád Antal, *Venczel József élet-példája (1913-1972)* [Exemplul de viață al lui József Venczel], în „Keresztény Szó”, Cluj, IV, 1993, nr. 11, p.17-20; V, 1994, nr. 1, p.14-16; nr. 2, p.17-19; nr. 4, p.14-16.

[1] Vencel Bíró (1885-1962), istoric, absolvent al Universității din Cluj, dar și cu studii teologice, a fost vreme îndelungată (din 1908) profesor și – o vreme – director al Liceului romano-catolic din acest oraș, iar între 1940-1948 profesor universitar. A fost preocupat îndeosebi de epoca medievală, publicând o serie de lucrări precum: *Az erdélyi fejedelmi hatalom fejlődése 1542-1690* [Evoluția puterii princiare în Transilvania] (1917); *Erdély követei a portán* [Soli ardeleni la Poartă] (1921); *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene* [Trecutul și prezentul catolicismului ardelean] (1925); *A kolozsvári román kat. főgimnázium története* [Istoria Liceului romano-catolic din Cluj] (1926); *Székhelyi Majláth G. Károly* (1940); *Erdély története* [Istoria Transilvaniei] (1944); *Az erdélyi udvarház gazdasági szerepe a XVII. század második felében* [Rolul economic al gospodăriei nobiliare în a doua jumătate a secolului XVII] (1945), alături de lucrarea citată aici, *Altórajai gróf Apor István és kora* (1935)

[2] Lucrarea citată, a contelui Péter Apor (1676-1752), surprinde situația politică, economică, socială și religioasă a Transilvaniei în epoca trecerii sub dominația habsburgică, elogiind tradițiile ardeleni în comparație cu noul mers al lucrurilor. Prima ediție a fost publicată de Gábor Kazinczy în *Monumenta Hungariae Historica Scriptores*, XI, Pest, 1863.

[3] Iván Boldizsár (1912-1988), scriitor și publicist, cu studii de medicină și filosofie la Universitatea din Budapesta. Începând cu anul 1932 colaborează la publicațiile „Névtelen Jegyző”, „Új Nemzedék” și „Nemzeti Újság”. Din 1936 lucrează la editura

„Cserépfalvi”, iar din 1938 este redactor la „Pester Lloyd”. Participă la cel de-al doilea război mondial și cade prizonier la sovietici. După întoarcerea din URSS devine redactor șef la „Szabad Szó” și „Új Magyarország”, fiind inclus totodată în delegația maghiară prezentă la Conferința de pace de la Paris. În 1947 este secretar de stat la Ministerul de Externe, după care revine în presă, între 1951-1969 fiind redactor la „Magyar Nemzet”, „Szabadság”, „Hétfői Hírlap”, „New Hungarian Quarterly” și „Színház”.

[4] László Németh (1901-1975), scriitor, unul din cei mai importanți prozatori maghiari ai secolului XX, inițial student al Facultății de filosofie și litere din Budapesta (secția franceză), dar finalmente absolvent al Facultății de stomatologie, obținând doctoratul în 1925. În afara profesiei de medic, a fost preocupat de literatură, fiind în relații cu mai toți scriitorii maghiari ai epocii, colaborând în anii ce-i avem acum în vedere la o serie de periodice precum „Nyugat”, „Protestáns Szemle”, „Erdélyi Helikon”, „Napkelet” ș.a. Aici se face referință la textul său *Maghiarii din România*, elaborat în urma unei călătorii aici, în august 1934, alături de alți patru tineri scriitori din Ungaria.

[5] Elemér Gyárfás (1884-1945), economist și om politic ardelean, cu studii juridice la Budapesta și Cluj. În anii 1917-1918 a fost prefect al județului Târnave, iar după înființarea Partidului Maghiar ajunge în comitetul de conducere și senator. Totodată a fost președinte al Statusului Catolic Ardelean și a așa-numitei Uniuni Populare Catolice. Autor al unor lucrări precum: *Erdélyi problémák* [Probleme ardelenene] (1923); *Bethlen Miklós kancellár* [Cancelarul Miklós Bethlen] (1924); *Az erdélyi románok uniója* [Uniunea românilor ardeleni] (1925); *Az erdélyi százszok és a katolicizmus* [Sașii ardeleni și catolicismul] (1925).

[6] László Szenczei (1909-1980), scriitor, critic și traducator, cu studii juridice la Budapesta și Cluj. Până în 1940 conduce rubrica literară la „Brassói Lapok”, publică în „Erdélyi Helikon”, „Korunk”, „Páosztortűz” și „Magyarok”, iar după 1941 colaborează la „Revue Danubienne” și „Új Magyarország”. Din 1957 va lucra la „Nagyvilág”. Imediat după război a publicat două lucrări în strânsă legătură cu problematica volumului de față: *Az erdélyi magyarság harca* [Lupta maghiarimii din Ardeal] (Budapesta, 1946) și *A magyar-román kérdés* [Problema maghiaro-română] (Budapesta, 1946).

Áron TAMÁSI

CĂTRE EROI, ÎN TIMPURI DE RĂSTRIȘTE

Cuvânt de deschidere al președintelui la întâlnirea de la Târgu Mureș a tinerii spiritualități maghiare din Ardeal*

Frați, bărbați maghiari!

Precum pasărea de munte așezată pe stâncă, și în fața voastră, aici, stă un om care a coborât din norii singurătății și ai visării creatoare pe această piatră din Târgu Mureș, pentru a înștiința de acolo: vremurile sunt vitrege în țara sa de munte.

Da, vremurile sunt grele pentru noi în această țară.

Cu inima rănită și deschisă spre putere, iar spre maghiarime asumându-și soarta comună, afirmă acest lucru un om care, în acest loc, în slujba poporului său, își îndeplinește nu vocația, ci îndatoririle. În istoria maghiară s-a întâmplat însă adeseori ca poeții și scriitorii să se ridice pe podium, revendicând drepturile cetățenești pentru comunitatea lor, iar pentru semeni – în ce privește opresiunea maghiară sau străină deopotrivă – libertatea omului.

Conform acestei loialități fac și eu la fel.

Iar de câte ori acest lucru este îndeplinit de un scriitor și nu de un politician, cu siguranță suferă mase întregi și se pregătește cu efervescentă un oarecare mare pericol, împotriva căruia poporul și puterea trebuie să se aplece deopotrivă.

Fraților! Astăzi, în Europa, patruzeci de milioane de oameni trăiesc soarta de minoritar. Pot afirma liniștit, în sensul cu adevărat străvechi și pătimitor al cuvântului, că acești patruzeci de milioane de oameni sunt astăzi adevărații creștini ai Europei. Acele popoare, care au norocul să trăiască într-o formă de stat suveran, luptă înainte de toate pentru bunuri materiale și o putere mai mare. Acești patruzeci de milioane de oameni însă nu luptă pentru putere și nici pentru mijloace materiale îmbelșugate, ci pur și simplu pentru drepturile elementare ale omului și națiunii, ce se cuvin – fără dispute – tuturor acelor ființe din lume care pe oricare limbă se numesc oameni.

Din acești patruzeci de milioane de oameni, cel puțin un milion și jumătate de maghiari trăiesc sub autoritate românească. Noi suntem mesagerii voluntari ai acestei mari mase ce luptă cu greutatea. Conștiința de responsabilitatea noastră, ne-am întâlnit aici din toate colțurile țării. Cu credința străveche a omului cu intenții curate, având curajul spiritului și cu sinceritatea unui popor iubitor de libertate, vrem să discutăm problema unui număr de un milion și jumătate de oameni. Dorim să discutăm, să marcăm căile ce

aduc rezolvarea, apoi vrem să fim premergători prin exemplul muncii și al slujirii pe drumurile arătate.

Grija și frământările singurate, ale căror roade sunt circumscrise acum de această sală, au găsit cuvânt și literă pentru prima oară într-o cameră a unei case de secui de la țară. Cel care are menirea de a visa și a scrie, a visat și a scris acolo, pentru prima dată, despre un tineret activ. Și cel care pe mai departe nu menirea, ci datoria și-a îndeplinit-o, acum poate afirma fericit că tinerii bărbați ai maghiarimii din Ardeal au înțeles strigătul frământărilor și au simțit că trebuie acționat.

Primul act a fost împlinit: purtătorii spiritualității tinere maghiare din Ardeal s-au prezentat în număr mare la Întâlnirea de la Târgu Mureș.

Constat că în noua noastră situație, în acest timp de optsprezece ani, noi am trăit pentru prima oară experiența de a aduna tineretul matur într-o formă liberă, într-un mod independent de orice influență de putere sau de interes. Iar de la război încoace, noi am încercat pentru prima oară ca această adunare să reflecte toate culorile societății noastre maghiare.

Ambele încercări au avut succes: așadar a devenit evident faptul că tineretul matur al oricărei păături a societății, fără deosebiri ideologice, confesionale sau de clasă, împărtășește ideea destinului comun și a responsabilității naționale. Acest tineret dovedește prin prezența sa că prejudecățile și luptele ce slăbesc fraternitatea au fost, înainte de toate, artificiale. După această prezență de o importanță istorică, noi purtăm răspunderea, noi, împreună și individual deopotrivă, pentru ca dintr-o șansă să se realizeze o muncă comună, din munca comună să rezulte o societate maghiară puternică, iar din puternica societatea maghiară să se ridice o forță națională pertinentă.

Nu există între noi divergențe de păreri în ceea ce privește faptul că, atunci când este vorba de interese naționale, în societatea noastră trebuie să dispară lupta de clasă existentă între noi. Pe planul intereselor naționale comune trebuie să înceteze și luptele ideologice. Deoarece, dacă am văzut și am simțit, precum și astăzi vedem și simțim, că partidele românești și clasa conducătoare iau parte deopotrivă, fără deosebiri ideologice, la oprimarea poporului nostru, atunci și noi trebuie să ne apărăm împreună și fără deosebiri ideologice.

Iar dacă nevoia acestei uniuni dictate de destin se poate accentua și mai mult, atunci o accentuăm fără echivoc în ceea ce privește munca care este necesară pentru reformarea societății noastre. Când îndemnăm o comunitate la înfăptuirea fără întârziere a acestei munci, în orice caz, trebuie identificată aliura ideologică pe care un popor minoritar o poate considera ca proprie. Fără doar și poate, democrația liberală nu mai corespunde nici la noi acelei noțiuni conturate precis și fără echivoc pe care o reprezenta altă dată. Referitor la democrație, azi nici măcar doi oameni nu se mai înțeleg, căci despre democrație vorbesc atât conducătorul fascist, cât și politicianul englez responsabil. Ce este așadar aceasta?

Cel mai indicat este să ne întoarcem la știință, conform căreia democrația este utilizarea dreaptă și corectă a tuturor bunurilor morale, spirituale și

materiale în folosul societății. Trebuie așadar să punem întrebarea: cine sunt păzitorii bunurilor noastre morale, spirituale și materiale în mijlocul maghiarimii din Ardeal? Căci în primul rând de acest lucru depinde din ce punct de vedere discutăm despre situația noastră actuală și ce putem face, judecând lucid, în privința viitorului nostru.

Un lucru este sigur: optzeci la sută din maghiarii ardeleni sunt mici proprietari de la țară și muncitori. Liniștit putem afirma și faptul că bunurile și puterea noastră națională sunt păzite în primul rând de popor. Din aceste două lucruri decurge în mod natural că societatea noastră trebuie transformată cu scopul de a întări și conserva poporul nostru, iar viitorul îl putem construi doar pe această pătură. Grijă și aspirațiile noastre care se îndreaptă spre popor sunt în completă măsură și ale muncitorimii, însă muncitorimea trebuie să recunoască în schimb că se leagă de popor printr-un puternic atașament, care impune comuniune în apărarea intereselor naționale. Astfel, între popor și muncitorime, în ceea ce privește interesele existențiale, dispare zidul separării, ceea ce înainte diminua puterea națională. Clasa de mijloc, încetul cu încetul, preia rolul de educator al poporului, iar de-a lungul acestui proces de educație, cu timpul se va impregna și ea cu sângele poporului și cu sentimentul de comunitate deplină. Pentru cei de sus dispar privilegiile, iar aristocrația se dizolvă din perspectiva unei clase. Astfel, se vor dărâma și acele ziduri care pun față în față și astăzi domnul și țăranul; la sfârșit, vom vedea o societate unitară a unui popor minoritar, ceea ce este o democrație populară pe baze morale și naționale.

Discuțiile ce vor avea loc pe parcursul următoarelor trei zile, desigur, vor configura și vor clarifica pentru toată lumea ideea lansată de mine. Pentru toți există responsabilitate în muncă, arătați deci drumul cu suflete înnobilate! Și, așa cum le șade bine bărbaților, restituiți-i cuvântului conținutul său moral, greutatea națională, credibilitatea umană. Gândiți-vă că aveți de dat un examen în fața poporului vostru, iar istoria maghiarimii din Ardeal prin voi va aprecia generația care este datoare cu cea mai mare responsabilitate față de poporul ei. Să fie dorința deliberată a fiecăruia, să nu fie găsit cu lipsuri.

Trebuie să existe eroi!

Și de ce nu ați putea fi, căci eroi are fiecare popor în timpuri de răstriașe.

În „Hitel”, nr. 3/1937. Reprodus în vol. Hitel. Kolozsvár 1935-1944. Tanulmányok [”Hitel”, Cluj 1935-1944. Studii], I, ed. Tibor Albert, Budapest, Bethlen Gábor Könyvkiadó, 1991, p.85-87.

(Traducere: Annamária Nastasă-Kovács)

Áron Tamási (1897-1966), scriitor. După absolvirea liceului din Odorheiu Secuiesc, participă la primul război mondial, luptând pe frontul din Italia. Ulterior începe studiile juridice la Universitatea din Cluj (în 1918), după numai doi ani trecând la Academia Comercială de aici. Deși pentru scurtă vreme a lucrat ca funcționar, după

o călătorie de trei ani în Statele Unite ale Americii (1923-1925) se dedică publicisticii, colaborând la mai multe periodice („Ellenzék”, „Korunk”, „Brassói Lapok” ș.a.). Așa cum rezultă și din textul de mai sus, Tamási a avut un rol de seamă în organizarea Întâlnirii de la Târgu Mureș, militând de altfel mereu pentru unitatea scriitorilor maghiari din Transilvania și adoptarea unui spirit democratic. La sfârșitul celui de-al doilea război mondial se va stabili în Ungaria, unde își va continua activitatea publicistică, o parte din lucrările sale fiind tipărite și în România, la Editura Kriterion, în anii '80. Din creația sa interbelică, se cuvin amintite romanele: *Szűzmáriás királyfi* [Crăișorul Sfintei Fecioare] (1928), *Czímeresek* [Blazonarii] (1931), *Ábel a rengetegben* [Abel în codru] (1932), *Ábel az orszázagban* [Abel în țară] (1934), *Ábel amerikában* [Abel în America] (1934), *Jégtörő Mátyás* [Matei sparge-gheața] (1936), *Ragyog egy csillag* [Strălucește o stea] (1937) ș.a., iar publicistica sa din anii 1923-1940 a fost adunată în volumul *Tiszta beszéd* [Vorbire curată]. Un volum cu scrieri autobiografice a apărut în 1976, la Kriterion, prin grija lui Gyula Dávid, și se intitulează *A bölcső és környéke* [Leagănul și împrejurimile], unul dintre capitole – dictat în anul morții – acoperind anii '20 ai literaturii maghiare din România.

* Ca expresie a distanțării unor tineri intelectuali maghiari de politica promovată de Partidul Maghiar, între 2-4 octombrie 1937 a avut loc la Târgu Mureș o întâlnire a celor dintâi, cu scopul de a dezbate diverse probleme specifice acestei comunități, îndeosebi în ceea ce privește colaborarea tuturor forțelor democratice din interiorul acestei etnii. Momentul a marcat afirmarea unei noi generații de lideri, care dorea în primul rând democratizarea în interiorul Partidului Maghiar, dar care promova și o serie de revendicări față de autoritățile statului român, în primul rând respectarea prevederilor din hotărârea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1918. Autorul discursului de față, scriitorul Áron Tamási, care a și prezidat de altfel lucrările acestei întâlniri, a fost secondat în această acțiune de o serie de alți tineri intelectuali, precum József Vincze, Jenő Katona, Lajos Csőgör, Sándor Kacsó, Edgár Balogh, László Bányai, Elemér Jancsó, József Méliusz, Ferenc Szemlér ș.a., mulți din aceștia fiind adepți ai ideologiilor de stânga, așa cum rezultă și din textul de mai sus. Asupra acestui eveniment vezi Mária Turzai, *A vásárhelyi Találkozó* [Întâlnirea de la Târgu Mureș], București, Edit. Politică, 1977.

Sándor MAKKAI

NU SE POATE

Cum trec anii, devine tot mai clar faptul că în tratatele de pace de la sfârșitul războiului mondial, omenirea din Europa și-a scris într-adevăr propria condamnare la moarte, iar singura noastră speranță este că poate, totuși, nu a semnat-o. Dinadins am spus *omenirea* din Europa, și nu *statele* Europei. Ce au comis statele împotriva lor însele și unul împotriva celuilalt este o chestiune politică, iar eu de data aceasta *nu* mă gândesc din punct de vedere *politic* la problema cu care doresc să mă ocup, ci la cea mai profundă rădăcină a ei: destinul elementului uman.

Fără îndoială, dintre toate urmările acestor tratate de pace, problema minoritară este cea care arată cel mai clar încercarea tragică de sinucidere a umanității universale. Această problemă, din partea politicului, și anume din ambele părți opuse, a fost și până acum îndeajuns analizată, tratată, discutată, fără să se ajungă măcar cu un pas mai aproape de posibilitatea oricărei rezolvări practice. Sunt convins: cu cât trece mai mult timp, în calea soluției politice vor apărea tot mai multe, noi și noi obstacole, deoarece fără oprire se complică acele condiții sociale, economice, juridice și culturale, în care au ajuns minoritățile. Din păcate, acest lucru înseamnă totodată că posibilitățile cu adevărat *umane* ale soluționării problemei: empatia și echitatea, sub constrângerea factorilor amintiți, ajung tot mai mult pe planul al doilea. De aceea, orice om cinstit trebuie să se teamă, pe zi ce trece tot mai mult, de faptul că tratatele de pace se dovedesc a fi cu adevărat condamnări la moarte, iar problema, care nu poate fi altfel rezolvată, explodând într-o catastrofă mondială, va sparge și va transforma în ruine insuportabila închisoare mondială construită în jurul și deasupra ei.

De această dată, nici pe departe nu mi-am propus ca scop nici să emit pronosticări, nici să cercetez fie amenințările, fie speranțele ce pot însoți un astfel de deznodământ disperat. În tot ce va fi spus, doresc să exprim doar o foarte îndreptățită și justificată îngrijorare, care se referă la acea umanitate europeană ce „nu învață nimic și nu uită nimic”.

Problema minoritară are însă o conotație mult mai profundă decât cea politică, iar aprecierea ei temeinică, cel puțin după cunoștințele mele, nu s-a formulat până acum nicăieri în suficientă măsură, în pofida faptului că mergând până la rădăcini, imediat se poate vedea că doar ea ar putea forma singurul fundament referitor la orice încercare de a găsi soluții politice, ori de altă natură, în vreme ce *neglijarea și negarea ei poartă în sine fatalitatea, ce nu poate fi înlăturată de nici un fel de înțelepciune politică*.

Atunci când vorbesc despre această parte a vieții minoritare mă mișc poate într-un așa numit „spațiu sub vid”, care se deosebește aparent întru-totul de existența reală, învolburată și agitată, presupunând toate problemele sale de zi cu zi. Știm în schimb că există legi ale naturii care, de asemenea, nu sunt valabile în totalitatea lor decât sub vid, așadar în lumea materială nu se percepe pe deplin valabilitatea lor, iar adevărul este totuși acela, că doar percepția noastră este imperfectă, în schimb legile sunt absolut valabile.

La fel stăm și cu problema minoritară. Mulți cred că ar putea s-o rezolve prin asuprire, violență sau compromis, degradare ori rezolvări provizorii în ceea ce privește anumite detalii. Aceștia, indiferent dacă sunt de bună credință sau ostili, nu observă legea vieții cuprinsă în esența problemei, ceea ce indică într-un mod incontestabil faptul că *problema minoritară este de nerezolvat*.

Trecând cu totul peste întrebarea dacă un fapt *miraculos*, în urma căruia toate ar reveni dintr-o dată la vechiul lor statut – excluzând așadar planurile uzuale ale revizuirii politice –, ar putea oare să rezolve toate problemele legate de aceasta, trebuie să afirm că nu-mi pot imagina nici un fel de rezolvare *demnă de om*, deoarece după părerea mea *însăși „categoria” de minoritar este nedemnă pentru oameni, iar sufletește imposibilă*.

A existat de fapt o iluzie alimentată de spiritul liberalismului, care, obligând victimele războiului mondial la o soartă de minoritar, le-a ademenit cu aceea că acum, în scurt timp, va dispărea boala de copilărie a umanității, prejudecățile rasiale și naționale, care vor fi înlocuite cu conștiința unității tuturor oamenilor, cu iubirea universală față de semeni și respectul pentru spirit, care vor șterge fără urme granițele politice ce despart oamenii, iar în acest rai coborât pe pământ se vor diminua până la dispariție acele controverse deplorabile, care obsedează acum până la moarte viața atâtor milioane de oameni.

Nu regretăm nici o clipă destrămarea acestui vis, deoarece în sinea lui a fost cea mai mare minciună posibilă. S-a întâmplat cu totul invers: s-a realizat înflorirea și împlinirea *conștiinței naționale* într-un sens nou, până acum nicicând cunoscută, care a declarat război oricărei minciuni perfide și umbritoare de imagine. Națiunile au simțit că natura lor *umană* constă în cultivarea conștiinței a specificităților lor rasiale și istorice și nu în sacrificarea acestora în numele unor generalități, ale căror experimentări de până acum dovedesc în totalitate doar faptul că promisiunile lor strălucite ascund despotismul cel mai întunecat. Îndată ce spiritul uman a recunoscut în comunism urmările reale și finale ale oricărui demers uman de tip universal, s-a adăpostit în singurul refugiu existent, sub aripile propriului geniu național, și fără îndoială că această reanimare a naționalismului devine de acum cel mai important factor de formare a viitorului.

Totodată însă, cu toate că cei care nu sunt vizați în mod direct, nu vor încă să recunoască acest lucru, s-a clarificat pe deplin și acel adevăr că în

Europa umanității regăsite prin conștiința națională, soarta minoritară a devenit imposibilă și intolerabilă, nu doar în modul practic, ci și în ceea ce privește principiul și esența ei.

Natorp, un pedagog strălucit, susținea ca un principiu fundamental că omul doar prin comunitate, prin societate devine om. Astăzi, *singura formă concretă* a acestei realități este că omul doar în *propria comunitate națională* poate avea sentimentul că este om și se poate forma ca atare. Deși trebuie să recunoaștem că acel cadru în care există o comunitate națională *nu neapărat* coincide cu granițele politice ale unui stat național, totuși exact forța și patima noii conștiințe crează situația în care masa și indivizii unei națiuni își pot găsi posibilitățile unei vieți demne de oameni doar în cadrul suveranității propriiei națiuni.

Evident, și mai demult, și astăzi sunt cazuri când indivizii unei națiuni, sub presiunea condițiilor lor de viață, ajung în străinătate, acolo prind rădăcini, își construiesc o existență și își găsesc forma lor de trai demnă de oameni. Oricâți asemenea indivizi ar avea însă o națiune, acest lucru nu dovedește deloc contrariul adevărului mai înainte enunțat. Este *cu totul diferit* cazul unor oameni care, deși constrânși de împrejurări, dar în urma *propriei decizii*, se despart de comunitatea națională și pleacă să-și încerce norocul, față de situația când *mari mase dintr-o națiune, împotriva propriei lor voințe*, în urma unei constrângeri de fier superioare lor, ajung sub suveranitate străină. Iar cu națiunea maghiară s-a întâmplat astfel. Acest destin al ei nu se poate compara cu nici o altă soartă a națiunilor Europei. Nu doar pentru că este nevoită să se lipsească de mai mult de o treime a membrilor ei, care formează corpul viu la națiunii, dar și pentru motivul că și-a pierdut esențialele resurse și puncte de legătură a tradițiilor naționale, a culturii și a geniului ei. În starea ei de acum, de practicare a suveranității statului, națiunea maghiară nu poate fi niciodată și în nici o împrejurare ea însăși, nu poate fi sănătoasă și viabilă, deoarece în structura ei socială și în organismul ei spiritual, după această operație dezastruoasă s-au produs dezechilibre fatale, care împiedică acest lucru. Pe de altă parte: în ceea ce privește diferitele părți din corpul națiunii, este și mai justificată afirmația că părțile națiunii minoritare maghiare sunt cu totul incapabile de viață, chiar dacă, sub imperiul instinctului vital, ele se încurajează sau se amăgesc pe sine cu acest lucru. Ceea ce nu înseamnă că maghiarimea minoritară ar putea să fie determinată să dispară sau să fie asimilată de pe o zi pe alta, deoarece mult timp se mai poate subzista având o soartă de slugă, cu forme de viață degradată, însă nu se poate *trăi viața națiunii capabile de dezvoltare*, iar acest lucru, în noua Europă, înseamnă că nu poți fi *om*.

Trecând peste faptul că destinul minoritar poate fi trăit sau nu din punct de vedere politic, economic, social sau cultural, dincolo de toate acestea, el este insuportabil în cele mai profunde rădăcini ale sale, deoarece *contravine în totalitate demnității umane*, iar acest lucru n-ar trebui tolerat și n-ar fi voie să se accepte de către conștiința Europei – dacă mai are conștiință.

În anii care au trecut, maghiarimea minoritară a depus mult efort, demn de respect și de admirație, pentru a încerca să facă suportabilă situația ei în sine, mai mult, a încercat să-și construiască o independență relativă, în primul rând în ceea ce privește propria ei cultură, apoi viața socială, iar în măsura în care a fost posibil, și în privința propriilor nevoi economice. Cine dintre noi nu s-ar bucura și nu s-ar lăuda cu lucrurile care au fost realizate de frații noștri? Acest eroism tăcut însă, a devenit posibil doar datorită acelei profunde convingeri, de multe ori probabil inconștiente, că națiunea maghiară, în pofida tuturor aparențelor de suprafață, *în interior, sufletește și spiritual, și-a păstrat unitatea de nezdrușcinat*. Din această credință trebuia să izvorască speranța că această unitate, într-o formă sau alta, va persista și că va trebui să vină o vreme când și formal, într-un fel sau altul, se va manifesta. Convingerea și speranța respectivă nu s-a concretizat în mod necesar în *forme de concepții politice*, deoarece autoapărarea maghiarimii minoritare era stimulată în primul rând de nevoi și dorințe mult mai primare și umane, decât o uniune politică exterioară. Aflându-se tocmai în această profundă criză sufletească, a trebuit să constate an de an, cu tot mai multă durere, că în limitele date, pentru ei nu există soluție definitivă și favorabilă, deoarece sărăcia se poate suporta, și mai ușor asuprirea și ofensa din afară, dar, fără speranța unei schimbări, este *imposibil* de-a simți și de-a suporta în tot mai mare măsură înstrăinarea, exilul în sens spiritual, apăsarea presiunii unei ostilități sufletești care exclude minoritatea din comunitatea activă și înfloritoare a vieții omenești, din fluxul avântat al națiunii ce se realizează.

Cineva ar putea spune că pentru minoritatea maghiară este mult mai bine dacă este privită ca un corp străin în mijlocul majorității dominante. Este mai bine dacă au cât mai puține interese comune și scopuri similare. Deoarece astfel își poate îndrepta atenția în întregime spre sine și poate găsi compensări în propriul trecut și geniu, pentru tot ceea ce pierde dinspre exterior.

Recunosc că magica cruzime a acestui punct de vedere este greu de dovedit. Este dificil pe de o parte pentru că cei care pot trăi complexitatea vieții naționale nu pot resimți lipsa acesteia. Dar este dificil pe de altă parte și pentru că cei care n-o pot trăi, de multe ori nici ei înșiși nu-și pot explica ce este acel lucru în lipsa căruia suferă și se consumă. Dar este un fapt că în nici o comunitate minoritară nu se poate trăi viața națională în adevărata ei complexitate. În acest sens se întâlnesc nu doar obstacole *exterioare*, ci și *interioare*: deformările și îngustările care apar încetul cu încetul în psihicul minorității.

Doar faptul în sine, că minoritatea este exclusă din treburile publice ale țărilor respective, încă nu ar însemna probabil o pierdere, dar el va fi urmat în mod necesar de faptul că treburile publice din propria ei viață se reduc, iar în propria societate internă se vor forma – nu din propria greșală – puncte de vedere reduse și conflicte de interese meschine. În îmbăcsirea vieții îngustate, criteriile de judecată și de apreciere se degradează încetul cu încetul. Bles-

temele micimii: luptele personale, familiale și de grup, problemele chinuitoare ale vieții de zi cu zi, modul cum căile de a putea trăi viața devin tot mai lipsite de speranță, toate acestea generează cu puterea legilor naturii analogia spirituală a atrofierii unui organ important din corp. Alături de ea există și supraevaluarea propriilor noastre probleme și interese. Împotriva acestei boli mortale, să recunoaștem, se poate lupta doar cu o îndârjire etică, a cărei excelente exemple sunt date uneori de unele personalități ale minorității maghiare, uneori chiar de întregul popor, dar în realitatea tristă a universului uman ar însemna un optimism plin de naivitate să vorbim despre *permanența* ei.

Deoarece minoritățile nu dispun de suveranitate politică, din această cauză doar suveranitatea etică, iar într-un sens mai larg cea culturală poate fi pusă în practică de ele însele. Dreptul la existență a minorității este confirmat așadar de cultura ei specifică. Trebuie însă înțeles cu claritate faptul că nici o cultură nu se poate dezvolta și îmbogăți dacă este separată de acele condiții care îi dau viață. Iar cultura care se oprește din progres, nu mai poate decât să regreseze. Viața culturală a minorității, în pofida faptului că dispune de profunde surse proprii, este negreșit condamnată la regres, deoarece a fost despărțită de resursele materiale și spirituale ale culturii naționale maghiare unitare. O națiune atât de mică, precum cea maghiară, nu-și poate permite luxul să se laude cu cinci culturi naționale, în timp ce doar în condițiile în care își pune în joc cu toată îndârjirea și toate forțele cele mai bune poate susține și dezvolta doar una. În pofida tuturor iluziilor frumoase, este un fapt că izolată, de exemplu, cultura științifică nu mai are capacitatea de a exista. Literatura și arta, cu toate că cele mai importante surse ale lor se găsesc mereu în personalitatea celui ce crează, vor fi depășite de asemenea de concurență, lipsindu-le mijloacele comparative și complementare pe de o parte, tehnice pe de altă parte. În sfârșit, cultura morală, la orice înălțime s-ar ridica ea deasupra limitelor de timp și spațiu, oricum, din cauza influențelor puternice ale acestora, mai cu seamă a puterii lor distructive, este expusă pericolului degradării continue. Să nu uităm că maghiarimea minoritară are încă un dușman mult mai periculos decât presiunea externă: proprii paraziți, care cu tupeu și fără rușine se folosesc de situația ei în care puterea suverană nu înfrânează, nu reprimă, ba de multe ori, având propriile interese, trece cu vederea sau chiar susține tăcut opera de înveninare criminală împotriva națiunii cu care acești viermi dezbină prin calomnii societatea minoritară, fabricând continuu suspiciuni, neîncredere, piraterie.

Iar toate acestea, și tot ceea ce nu s-a spus, în nici un caz nu acuză minoritatea însăși, ci incriminează, într-un mod astăzi încă prematur, conștiința acelei lumi, care a fost destul de neserioasă ori destul de rea pentru a destrăma o națiune cu o mare menire istorică și care asigura echilibrul Europei, în așa fel încât membrii ei încet, dar sigur, să-și găsească sfârșitul și să se spulbere.

Soarta minoritară nu este doar o *imposibilitate* politică, ci și una *morală*.

Frații noștri cu destinul de minoritar, aflați în corpul unor naționalisme străine, condamnați la inactivitate în ceea ce privește cel mai nobil scop al

vieții lor, ignorați fără nici o vină și desconsiderați într-un mod nedemn, în *demnitatea lor umană* suferă ofensa care va deveni cândva condamnarea teribilă a celei mai întunecate epoci din istoria lumii.

În „*Láthatár*”, 2/1937, p.45-93. Reprodus în vol. *Nem lehet. A kisebbségi sors vitája*, ed. Gusztáv Molnár, Hét Törony kiadó, p.106-111.
(Traducere: Annamária Nastasă-Kovács)

1. Principiile de bază ale vieții comunitare

a) Existența umană se desfășoară în cadrul comunității. În această privință sunt deopotrivă adevărate atât afirmația mult citată a lui Platon, cât și celebra constatare a lui Nartop: omul devine om doar în cadrul comunității omenești și prin faptul că face parte din ea. Chiar și în romanul *Robinson Crusoe* – care vroia să dovedească de fapt că și omul solitar, departe de orice ființă omenească și lipsit de mijloacele pe care i le-ar putea oferi societatea, poate trăi o viață de om – există o permanentă tânjire după omul celălalt, participant, care sare în ajutor, și este o deosebită ușurare când apare un semen, chiar dacă el va fi doar un Vineri. Fără comunitate nu există viață omenească sau, în măsura în care și până când este, nu-i altceva decât o viață deformată, lipsită de putere. Acele lupte, pe care le-a purtat și le poartă individualismul cu forțe mereu reînnoite în diversele epoci, de fapt nu sunt îndreptate împotriva comunității, ci împotriva anumitor forme, categorii ale comunității, care exact la fel sunt capabile de predominare și pot asupra individului după cum viața individuală este capabilă să se ridice deasupra acestor categorii, amenințându-le cu nimicirea. Cu toate acestea, există o naturală și de la sine înțeleasă încordare și luptă între individ și comunitate. Uneori în așa fel încât individul vrea să se separe nu doar de anumite forme ale comunității, dar chiar și de comunitatea însăși, mai ales atunci când aceste forme îl copleșesc și îi amenință tocmai existența sa. Altădată ideea de comunitate are prioritate și vrea să existe independent de individ în așa fel încât vrea să-l transforme doar într-un număr, într-un om de turmă fără gândire și independență. Astfel, luptă unul contra celuilalt individualismul unilateral și colectivismul unilateral (orice fel de conținut ar avea), deranjând cele două părți ale ecuației, care nu pot exista decât în întregime. Această luptă se termină de regulă cu trecerea pe partea opusă, ceea ce se manifestă prin crize intense, prin distrugerea valorilor comune și individuale.

Esența problemei constă în aceea că nu putem recunoaște nici pentru individ și nici pentru comunitate existența în sine și pentru sine. Nu există nici individ autonom și nici comunitate autonomă, iar partea care uită acest lucru, care pretinde și vrea să obțină pentru sine autonomia, existența de sine, nu îl nimicește doar pe celălalt, dar și pentru sine aduce nimicirea și distrugerea. Aspirațiile de autonomie, concepția că ori individul, ori comunitatea trăiește pentru sine, poartă în sine garanția și scopul propriei existențe și de celălalt nu are nevoie decât ca de un mijloc fără contur și voință, pro-

duce în viața amândurora distrugerea, care în primul rând și mai întâi se manifestă în faptul că își pierde adevărata bază de existență, vor accepta scopuri tangențiale și superficiale, nemaifiind capabili să îndeplinească misiunile pentru care trăiesc. În cazul individului, concluzia va fi că el va privi comunitatea și toate formele ei ca mijloace care să-i satisfacă propriile lui interese și succese; acesta este grupul parvenitilor necruțători, a „selfmade-menirilor” fără respect, a celor care consideră viața comunitară și formele ei un ținut de vânătoare pentru propriile câștiguri și vor să-și satisfacă setea lor nemărginită de plăceri, bani, glorie și ascensiune socială, chiar și atunci când își învâluie intențiile în slogane pompoase despre libertate sau chiar despre meritele lor puse în slujba comunității. În cazul comunității, crezul privind formele de autonomie ale comunității devine pentru fiecare formă în parte un regim de teroare extrem, care reprimă orice libertate și inițiativă individuală, în care criteriile de putere economică sau de altă natură sufocă orice nevoie spirituală, orice progres, în care știința, arta, spiritualitatea reprezintă doar atâta valoare cât poate servi ca material propagandistic și de agitație pentru clasa, orânduirea sau organizația respectivă.

Individul și colectivitatea au nevoie unul de altul și nu pot exista separat, deoarece au un suport comun care-i susține. Este ca în cazul pilonilor unui pod, așezați pe maluri opuse; oricine l-ar demola pe celălalt din gelozie, se va prăbuși și el, pentru că nu poate duce singur toată greutatea. Speculațiile care scoteau în evidență întâietatea unuia sau a celuilalt nu pot aduce niciodată vreun folos. Caracterele ascunse în premisele individualității nu se pot manifesta decât în cadrul comunității; ea este cadrul în care se dezvoltă aptitudinile individului și se realizează sensul întregii sale vieți, devine clar, pe înțeles, și astfel realizabil printre cei cu care conviețuiește și luptă împreună; totodată, individul este cel care formează comunitatea, îi crează posibilități din care, ca dintr-un scump material de construcție, se ridică marea catedrală a comunității, pentru ca apoi în ea să se poată realiza scopul măreț intuit individual, dar slujit împreună. Individul este izolat și neputincios fără comunitate, iar aceasta este goală și lipsită de vreun rost atunci când nu prin munca devotată și comună a vieților individuale se identifică misiunea ce-i stă în față. Această idee dezvăluie că legitățile și fundamentele vieții comunitare trebuie căutate în sfere mai înalte decât obiectivele temporare ale formelor comunității.

b) Dacă nici individul și nici comunitatea nu se pot considera autonome, atunci va trebui să se caute ceea ce se ridică deasupra amândurora, și care va deschide posibilități pentru ambii. Dacă se neglijează acest lucru, nu numai relația dintre individ și comunitate va suferi, dar esența comunității va fi de neînțeles. Încercările de a înțelege acele categorii, acele orânduiți în care se petrece viața omenească în cadrul comunității rămân toate instabile, ezitante. „Dacă aceste orânduiți nu se identifică prin apartenența lor inseparabilă la existența morală a omului, atunci ele nici nu se pot cunoaște în realitate”. Existența morală a omului dezvăluie deci toată problematica vieții comunita-

re. Trebuie să renunțăm atât la concepțiile care caută baza existenței comunității în mod naturalistic, prin asigurarea afirmării individului, cât și la modul de gândire idealistic, care deduce existența comunității dintr-o oarecare capacitate de creație și voință omenească sau dintr-o supraomenească putere a comunității, care ar putea spori și desăvârși capacitățile individului.

Care sunt deci bazele etice din care provine viața comunitară și care reglementează mersul acestei vieți? Atunci când ne preocupă o atare problemă, trebuie întotdeauna să ținem cont de faptul că aici tratăm lucrurile din punctul de vedere al problemelor vieții minoritare și căutăm fundamentul acestui trai. Punctul de sprijin care arată proveniența comunității este constatarea că viața umană nu este una singuratică, izolată și pentru sine, ci una legată de alții, împletită cu responsabilitatea pentru ceilalți. Omul nu este sortit să existe doar în sine pentru sine, ci poartă o responsabilitate care-l pune în legătură cu un alt individ, determinându-i viața prin această legătură. De această determinare și responsabilitate nu se poate debarasa decât dacă-și riscă propria existență și adevărul ei rost. „Eu”-ul are posibilitatea de afirmare doar atunci când alături îi stă un „tu”, separarea de celălalt, negarea acestei legături desființând posibilitățile „eu”-lui. Eu și Tu sunt pilonii unui pod și nu te poți lipsi de nici unul fără ca toată construcția să se prăbușească, iar responsabilitatea existentă între cele două realități este chiar tensiunea care leagă cei doi piloni. Această responsabilitate inclusă, ca bază a ei, în relația de referențialitate cu celălalt, nu este creată de omul însuși, nu se dezvoltă de-a lungul istoriei, nu ia ființă prin propria-i recunoaștere, ci există ca o rostuire ce stă dincolo de puterea omului prin necesitatea și obligativitatea sa. Așadar, omul nu-i aparține celui alt doar prin anumite caracteristici ale existenței sale, nu se leagă de celălalt doar printr-un fir din cele multe care-i împletesc viața, ci cu toată ființa sa, cu acel destin care-i transformă viața într-o viață omenească. În toată natura sa umană, în tot sistemul unitar al problemelor, activității, scopului vieții și speranțelor sale, individul depinde indisolubil de cei cu care împarte aceeași responsabilitate, deoarece au aceeași rostuire și cu care împreună, purtând această responsabilitate, trebuie să-și înțeleagă și să-și urmeze rostuirea. Dacă renunță la relațiile cu ceilalți, odată cu ele va renunța și la propria rostuire, dacă vrea să scape de responsabilități, automat va rupe acele fire nevăzute ce-l leagă de celălalt, implicându-l în viața comunității. Pentru supraviețuirea comunității este nevoie de conștiința responsabilității și a rostuirii fiecărui om, deoarece slăbirea lor atrage după sine slăbirea comunității, iar din aceasta va rezulta decăderea individului și neputința sa.

Responsabilitatea ca bază a comunității și rostuirea ce-i formează conținutul trece însă de limitele voinței omenești. Nu eu sunt cel care prescrie măsura și conținutul lor, precum nu are nici o legătură nici cu faptul că recunosc sau nu obligativitatea sa față de mine; proveniența acestei rostuiri este independentă de mine, mă depășește, este o stare ce nu se poate crea, dar nici anula de mine, pe care eu doar o recunosc, o accept și răspund afirma-

tiv la întrebările privind rostul vieții mele. Dacă responsabilitatea nu ar fi cu totul independentă de mine, iar rostuirea mea proprie ar putea fi decisă de mine, baza vieții comunitare ar fi doar comunitatea unor păreri temporare ale oamenilor, ceea ce este acum baza anumitor forme ale vieții comunitare. Acest fapt ne arată că viața comunitară în esența ei se bazează pe un fundament religios și este dependentă de rostuirea pe care nu omul și-o alege pentru sine, ci o primește de la Dumnezeu. Ideea aceasta deosebește hotărât concepția creștină despre viața comunitară de cea necreștină, naturalistă, umanistă sau idealistă, concepții ce găsesc acest fundament în vreun obiectiv, ideal sau instinct uman. Noi vom discuta mai departe problema în lumina concepției creștine. Credem că fără această idee toată optica despre viața comunitară devine inutilă și întâmplătoare, este expusă incertitudinii și diferitelor teorii umane superficiale și schimbătoare.

c) Acum va trebui să analizăm care este conținutul acestei rostuirii. O asemenea rostuire a omului conține obligativitatea unei asemenea vieți umane, ale cărei norme sunt stabilite de legile lui Dumnezeu ce se ridică deasupra lui. Normele respective dirijează întreaga viață a individului, într-un scopul vieții, acele sarcini care îi sunt date și așteaptă o împlinire. Fără asemenea norme ale vieții nu putem vorbi despre existența umană, deoarece fără ele aceasta cade pradă unor scopuri josnice, nedemne de oameni, precum dovedesc concepțiile hedoniste, utilitariste, chiar și cele idealiste. Prezentarea detaliată a normelor este problema eticii generale și nu constituie subiectul temei noastre; ne interesează aici doar în ce măsură influențează observarea esențialului în cadrul comunității, deoarece poruncile adresate vieții omenești ne arată că omul nu este privit în individualitatea sa, izolat de ceilalți, ci în relația cu cei cu care conviețuiește, adică în comunitate cu alții. Fără îndoială, scopul existenței umane este viața în colectivitate, realizarea unor obiective în comun, slujirea împreună cu ceilalți. O viață morală nu se poate trăi decât împreună cu alții, nu pentru că doar comunitatea ar putea da, crea sau consfinți principiile morale ale vieții, ci deoarece comuniunea cu ceilalți este indispensabilă realizării acestor norme. Cu cât cineva înțelege mai bine scopul respectiv, cu atât trebuie să fie într-o relație mai strânsă cu ceilalți, să-i fie clar că în realizarea preceptelor morale ale vieții nu se poate lipsi de existența altora, deoarece ele nu se pot realiza decât în comunitate. De aceea va căuta tot mai mult comuniunea cu ceilalți, iar această relație va fi cu atât mai profundă și sinceră cu cât membrii comunității se vor ghida după legile primite individual, dar realizabile în comun, iar conținutul, importanța, limitele normelor vor fi cu atât mai clare cu cât relația dintre membrii comunității va fi mai strânsă.

Împlinirea rostuirii și a responsabilității față de ea cunoaște o formă care cadrează această activitate: ea este iubirea. Rostuirea unei vieți se poate împlini în comunitate prin dragoste. Viața petrecută în comunitate e viața în slujire. Nici o formă comunitară nu va avea nici un om care n-ar fi legat prin slujirea celuilalt de întreaga comunitate și care ar putea concepe relațiile sale

cu ceilalți altfel decât legăturile slujirii. Preocupările prin care cineva încearcă să ducă o viață comunitară independentă de ideea slujirii, iar în locul ei plantează interesul, setea de putere, exploatarea celorlalți pentru interesele proprii etc, au fără excepție drept rezultat de a dezmembra comunitatea, și chiar dacă nu se va destrăma întreaga comunitate, în care, urmând exemplul, au și alții o activitate disoluționistă, totuși în cele mai multe cazuri distruge relația omului cu comunitatea, transformându-l pe acesta într-un singuratic care trăiește pentru sine, indiferent că se va afla pe culmile puterii și gloriei umane, ori în cloaca infamiei și răufăcătoriei. Omul nu-și poate îndeplini rostuirea printre ceilalți decât slujind din dragoste, iar comunitatea dăinuiește doar când membrii săi au relații de slujire prin dragoste. Chiar dacă această afirmație nu este valabilă întotdeauna pentru fiecare membru al comunității, ea este susținută și ferită de prăbușire prin slujirea în dragoste și dezinteresată a celor puțini, prin punerea pe al doilea plan a propriilor interese în favoarea adevăratelor precepte ale vieții.

Dragostea pe care am definit-o ca formă de viață rostuită în cadrul comunității nu are însă semnificația care i se atribuie astăzi. Ea nu se poate defini ca o romantică, sentimentală înduioșare vizavi de problemele și destinul altora, nici ca simpatie, armonizare a sentimentelor ca rezultat al conștiinței ce se leagă de anumite caracteristici comune, nu este legătura celor care se apropie unii de alții datorită originii, ocupației sau părerilor comune, ci ceva mai mult decât toate acestea. Ea înseamnă prețuirea care prin rostul primit și recunoscut ne leagă de cei cărora li s-a hărăzit aceeași rostuire, care trăiesc sub aceleași principii, care împreună cu noi le consideră scopul și valorile vieții lor, cu care pe noi nu interesele sau sentimentele ne leagă, ci o vocație și angajare comună. Această iubire se poate ridica deasupra celui zid despărțitor, care a fost ridicat între oameni de problemele existente într-un loc la un moment dat și poate crea legături chiar și printre cei care altfel ar fi dușmani. Această dragoste însă este doar atunci autentică, când într-adevăr se bazează pe o rostuire umană comună și pe slujirea comunității, dacă se naște din revelația că adevărata comunitate este de fapt preceptul unei vieți umane realizabile în comun, iar prin împlinirea ei putem deveni cu adevărat oameni, putem să purtăm greutatea și problemele.

Nu putem ocoli aici o problemă care ocupă un rol hotărâtor în realizarea vieții comunitare, și anume faptul că rostuirea ce formează scopul vieții omenești, misiunea cu care omul trebuie să se conformeze, pe cât este de obligatorie și nenegociabilă, cu atât nu va fi de la sine înțeleasă și naturală pentru om. Această misiune se opune chiar cu ceea ce omul ar dori să-și propună pentru propria persoană, pentru împlinirea vieții sale. În viața sa proprie omul încearcă să se realizeze, să-și savureze, să-și asigure, să-și păstreze viața față de ceilalți, în contradicție cu acestea rostuirea îl obligă ca în locul satisfacțiilor, câștigului, a împlinirii propriei persoane să-și sacrifice viața pentru împlinirea unor obiective mai înalte, iar în această viață să se afirme imperativul care a fost fixat drept scop. Această lege se opune aspira-

țiilor primare, instinctiv umane, și din perspectiva vieții comunitare. În loc ca omul să-și pună în slujba sa comunitatea, pe ceilalți printre care trăiește, să încerce să-și realizeze scopurile egoiste prin intermediul altora, să folosească comunitatea pentru propria-i împlinire, această poruncă îi impune ca prin sacrificarea propriului eu, cu toate capacitățile și forțele sale, el să-i slujească acelui scop care-l leagă de ceilalți și se realizează prin comunitate. În locul stăpânirii slujirea, în locul egoismului sacrificiul de sine: acesta este antagonismul cel mare și incontestabil existent între rostuirea omului și realitatea lui. Antagonismul nu se poate depăși, neglija sau elimina, el există permanent în firea omului și constituie un permanent obstacol pentru cei care-l recunosc, obstacol împotriva căruia va trebui să lupte toată viața. Faptul că ținem cont de el ne scutește de iluzii romantice privind viața colectivă, explică contradicțiile apărute până și între cei care recunosc aceste înalte rosturi ale vieții omenești și încearcă să le împlinească, ne face să înțelegem greutățile privind relația dintre viața privată și cea comunitară și evidențiază obstacolul permanent, întâlnit în pedagogia vieții colective. Prin neglijarea acestui obstacol există riscul de a ne îndepărta de realitatea despre viața colectivă și de a ne pierde în iluzii. Nu putem uita că în viața colectivă există o barieră greu de trecut: natura umană contrară rostuirii sale, vocației primite, și că pentru realizarea vieții comunitare lupta este permanentă. Conștientizarea luptei este sarcina educației colective.

d) Mai există o problemă printre cele care trebuie dezbătute, referitoare la principiile de bază ale vieții colective: problema relației dintre comunitate și formele, categoriile ei. Comunitatea, despre care am văzut că este o realitate a vieții, că nu există viață omenească fără ea, că leagă indivizii, îndrumând rostuirea și slujirea lor spre o vocație împlinită prin slujire cu spirit de responsabilitate și iubire, ni se prezintă sub anumite forme și categorii. Astfel de forme colective sunt toate acelea în care oamenii trăiesc având relații unii cu alții. Din acest punct de vedere nu vorbim doar de comunitate în general, ci de comunități, adică de formele prin care comunitatea devine vizibilă, ocupă un loc în lume, se transformă în acțiune, în viață. Care este relația dintre comunitate și comunități, adică dintre formele și manifestările comunității? Comunitatea în sine, ca atare, este necunoscută, ea se prezintă prin comunități identificând formele sale. Cele mai multe dintre aceste forme ale comunităților se bazează pe o aptitudine care îi conferă însușirile sale exterioare și astfel putem vorbi de familie formând o comunitate de viață, de națiune, ca fiind comunitatea unui popor, de colective de muncă, de cultură etc. Tot o astfel de formă a comunității, deși nu într-atât de strânsă și legată este și prietenia, societatea etc. Primul lucru ce trebuie văzut aici este că aceste forme ale comunității nu se pot confunda niciodată cu comunitatea însăși. Nu putem pune semnul egalității între noțiunea de comunitate și cea de familie, națiune sau altă categorie a comunității, deoarece aceasta ar însemna în mod necesar deprecierea celorlalte categorii și dizolvarea elementelor ce le compun. Trebuie căutat pentru fiecare categorie comunitară

acel loc și rol care o așteaptă, în care va putea să-și împlinească misiunea, însă confruntarea oricăreia cu cealaltă, înghițirea uneia de alta atrage după sine pagube observabile deja și de-a lungul istoriei. Nici națiunea nu poate înlocui și înghiți familia, nici colectivele de muncă fiind categorii sociale nu pot înlocui națiunea fără să se piardă exact acel spațiu individual care este reprezentat de ele.

Cealaltă idee de care trebuie ținut seama este că aceste categorii sunt necesare și indispensabile. Fără ele comunitatea ar rămâne vorbă goală și ar lipsi spațiul în care, pe diferite laturi și direcții, să se realizeze viața colectivă. În fapt, formele comunității conțin acea existență în care se petrece, se realizează viața omenească în toată scurgerea și țesătura sa de efecte. Viața colectivă și, astfel, viața omenească se desfășoară în familie, națiune, societate, colectivități culturale etc, acolo unde se află teritoriul pe care se derulează activitatea omului legată de rostuirea și slujirea sa. Nu există nimeni care să nu facă parte din aceste categorii și cu cât este mai evoluată viața omenească, cu atât există relații mai multe și mai diversificate între oameni. Toți aparțin unei familii, unei națiuni, unui colectiv de muncă, au prieteni, colegi, superiori etc, și întâlnim viața cea mai evoluată nu atunci când numărul acestor colectivități scade, ci atunci când el crește. În viața unui om apar noi și noi legături, relații, slujirea aduce noi sarcini și obligații și se întâmplă doar cu omul îmbătrânit, care nu ține pasul cu viața, să rupă succesiv legăturile cu ceilalți, sau pentru cel care vrea dinadins să ducă o viață egoistă, pentru sine, și astfel se sărăcește singur. Aceste relații deci, și odată cu ele formele colective respective, aparțin indisociabil existenței umane, care reprezintă realitatea vieții.

Pe cât însă formele colective sunt indispensabile, tot atât de necesar este să știm că ele nu se identifică cu comunitatea, sunt doar formele ei. Existența lor nu-i posibilă decât prin comunitate. Nu pot avea pretenția că dintre ele careva ar fi „comunitatea”, nu o pot monopoliza. Aptitudinile pe care se sprijină în cadrul familiei menținerea vieții și a speciei, la colectivele de muncă posibilitățile economice, la națiune specia, poporul, sunt doar puncte de sprijin, doar posibilități, insuficiente în sine. Dacă doar pe acestea le recunosc ca interese vitale și dincolo de ele nu vor să mai meargă, atunci încetează să mai fie colectivități în adevăratul sens al cuvântului și oricât ar fi de mari, își pierd valoarea pentru viața omenească. Formele colective au dreptul la existență, se justifică atâta timp cât dau cadrul unei vieți colective, adică faptul că ele nu vor să fie altceva decât spații, posibilități, teritorii, locuri de muncă unde omul responsabil față de alții activează slujind întru caritate conform rostuirii sale. După cum fără aceste categorii nu poate fi vorba de viață colectivă, tot așa categoriile respective nu pot exista decât sub aspectul rostuirii umane și astfel al vieții colective.

Dintre formele vieții colective, forma de viață națională este cea cu care trebuie să ne ocupăm în continuare, și anume în determinarea sa minoritară. Acestei forme vom aplica afirmațiile pe care le-am făcut privind întreaga

viață colectivă. Astfel, când vorbim de viața minoritară, nu trebuie să uităm că este vorba de una dintre formele vieții colective, care necesită în totalitate aplicarea legilor ce controlează viața comunității.

2. Națiunea ca formă de colectivitate

Dacă viața comunității se bazează pe slujirea în comun a rostuirii umane, iar fiecare formă a colectivității este un spațiu unde trebuie să se desfășoare această slujire, există deci un spațiu și o categorie ce nu pot fi înlocuite una cu alta, atunci viața națională și formele sale trebuie apreciate după această premisă.

Fiecare colectivitate primară are o aptitudine fundamentală. Această bază formează cadrul în care se petrece viața colectivității, dar și viața umană, în funcție de rostuirea ei. În comunitatea familiei această aptitudine este erosul, atracția între sexe, fără de care nu există comuniune în familie. Viața națională are de asemenea o astfel de aptitudine, ea este determinarea rasei celor care aparțin unei națiuni. Rasa însă nu constituie încă națiune, precum legătura dintre sexe nu formează încă o familie, este numai un punct de plecare spre întemeierea familiei. Ca să putem vorbi despre o adevărată viață de familie, în afară de această afinitate sexuală mai este nevoie de foarte multe. La fel, ca să putem avea o națiune, vor fi necesare o serie de aspecte dincolo de comunitatea rasei, în parte definite de ea, în parte ea fiind definită de ele, note care definesc încă viața acelei colectivități, uneori fără nici o legătură cu caracterele rasei. Comuniunea naturală a rasei devine comunitatea unui popor prin posesia și dezvoltarea acelor interese, bunuri și activități economice, politice, sociale care sunt necesare pentru realizarea din exterior a vieții colective; apoi, membrii comunității poporului, dacă și-au dat seama de menirea lor ce formează baza vieții umane, acceptând aceasta, devin o națiune. Aptitudinea, forma aceea exterioară, care oferă realitatea vizibilă a existenței națiunii, nu se poate regăsi la rasă, decât formând un punct de plecare; în realitate, la astfel de formă exterioară a vieții națiunii problema rasei se află doar pe al doilea plan. La fel de mare importanță au, în definirea structurii națiunii, viața economică, activitatea politică, particularitățile culturale, precum și caracteristicile rasei. Pot exista națiuni cu indivizi aparținând unor rase foarte diferite, dar care se unesc prin posesiunea și manevrarea acelor valori politice, economice sau culturale pe care națiunea respectivă le recunoaște ca bunuri proprii caracteristice.

Astfel, întrebarea dacă apartenența națională are sau nu o bază sigură – nu are un răspuns scurt și definitiv. Ar fi incorectă căutarea răspunsului legat de apartenența la o rasă sau alta – neținând cont de faptul că aceasta nici nu se poate stabili cu exactitate –, dar tot atât de greșită ar fi și opinia că măsura apartenenței naționale ar fi limba, apartenența politică sau determinarea culturală, deoarece o națiune poate avea indivizi cu diferite limbi

materne, mai multe, diferite națiuni pot împărtăși aceeași cultură, iar între membrii aceleiași națiuni politice pot fi deosebiri. Au fost națiuni care de-a lungul secolelor erau lipsite de cultura limbii materne, totuși se recunoșteau ca o națiune de sine stătătoare și erau fideli acesteia, și sunt limbi vorbite de milioane de oameni fără ca din acest motiv ei să se simtă membri ai națiunii respective. Toate acestea arată că dintre lucrurile discutate nici unul nu definește în mod decisiv și definitiv realitatea vieții națiunii. Autonomia politică nu definește în sine o națiune, ea poate trăi și fără aceasta, evident și fără autonomie economică se poate realiza o viață limitată, ca și o existență națională, însă grea și cu multe obstacole, mai mult, nici autonomia culturală nu va fi o garanție pentru existența națiunii, cu toate că lipsa acesteia îi va dauna cel mai mult. Toate acestea nici împreună, dar nici separat nu vor putea asigura existența unei națiuni.

Ce face atunci ca o națiune să fie națiune? Faptul că membrii unei națiuni adevărate recunosc imperativul primit pentru viața lor, rostuirea dată de Dumnezeu drept o poruncă a slujirii în cadrul colectivității naționale. Determinările exterioare ale existenței naționale, ca viața colectivității naționale în stat, legăturile lingvistice, în viața economică, cultură, artă și cele sociale, sunt recunoscute ca spații în care ei trebuie să-și desfășoare viața conform rostuirii, ca locuri de muncă, teritorii, posibilități sortite pentru realizarea misiunii date vieții omenești. Existența națională este deci privită ca un spațiu în cadrul căruia caracteristicile particulare și comune ale acestuia aparțin inevitabil chemării la care sunt sortiți membrii săi și care este menită să transforme viața lor într-o existență cu adevărat omenească, conștientă și providențială. Chiar dacă unele dintre caracteristici lipsesc, sunt limitate ori nu sunt bine formate, viața națiunii nu va fi încă periclitată. Pericolul extrem apare atunci când națiunea își pierde clarviziunea care leagă membrii ei de rostuirea lor eternă și care le cere să-și desfășoare misiunea vieții într-un cadru național.

Existența națională este așadar viața în care omul își poate descoperi și sluji propria misiune. O națiune poate supraviețui dacă este limitată viața sa politică, dacă este îngrădită economic, la fel și atunci când este împiedicată să-și desfășoare activitățile culturale, deși în aceste cazuri cu greu și cu multă trudă, însă într-un singur mod nu poate supraviețui: dacă membrii ei și-au pierdut conștiința rostuirii. Fără conștiința acestei misiuni, ca scop al existenței umane, fără acest devotament și cea mai mare națiune se destramă și se distruge, deoarece fără ea lupta ei politică este o luptă cu morile de vânt, cea economică va fi lupta intereselor dezbinat ale indivizilor și claselor sociale, iar cultura nu va fi altceva decât o repetare emfatică a sloganelor împrumutate de la alte națiuni. Cel ce-și asumă o astfel de conștiință a misiunii în cadrul unei națiuni va aparține acesteia cu toate deosebirile rasiale, cine însă nu, s-a rupt deja de națiune, oricât de strânse i-ar fi legăturile. Tocmai din aceste motive, apartenența la o națiune este o problemă de profesiune de credință. Cel ce mărturisește cu viața sa că vrea

să împlinescă poruncile fundamentale ale vieții, primite de la Dumnezeu, în mijlocul unei națiuni, având condițiile și misiunile ei, acela aparține națiunii. Internaționalismul care refuză acest lucru în mijlocul propriei națiuni trebuie respins, deoarece asemenea mentalitate este nu doar dăunătoare, dar și imorală, pentru că refuză împlinirea misiunii omenești. Sufletele care au rupt-o cu conștiința vocației sunt orfane, fără de țară, și tocmai de aceea dăunează colectivității umane, deoarece influența lor des-tramă comunitatea.

Așadar, pe cât este de important să vedem că existența națională devine cu adevărat viață prin imperativul slujirii rostuirii umane, tot atât de important este faptul că slujirea presupune existența acestui cadru exterior în viața comunității naționale. Ca să se împlinescă destinul slujirii, existența națională presupune viața în stat, munca în economie, cultură, știință, de fapt toate lucrurile, ca note exterioare ale existenței, prin care se desfășoară munca și viața națiunii. Pe cât este de clar faptul că ele încă nu formează realitatea internă a vieții naționale, tot atât de important e să știm că apartenența lor la realitatea exterioară a existenței naționale este necesară, iar desfășurarea muncii petrecute în ea include slujirea.

Se pune o problemă a cărei cunoaștere este necesară pentru a vedea clar legitățile vieții naționale. Omul își poate îndeplini rostuirea prin slujire în cadrul unor categorii ale colectivității în care trăiește, astfel și în cadrul categoriilor existenței naționale. Așadar conținutul, esența unei astfel de existențe nu-i altceva decât misiunea primită a omului, iar pentru îndeplinirea lor sunt necesare spațiile exterioare ale vieții naționale, cele economice, culturale etc. Relația dintre rostuire și realitate este de asemenea natură încât nu-i posibilă nici separarea, nici confundarea lor. În legătură cu ele se poate constata că aparțin unor lumi diferite, una lumii timpului și spațiului în care omul trăiește și lucrează, cealaltă lumii nemărginirii, pe care omul n-o poate modela, de unde doar primește misiunea sa. Această relație poate naște două confuzii. Prima se ivește odată cu separarea rostuirii de existență. În acest caz negăm realitatea uneia dintre ele, totodată rupându-ne de ea. Dacă negăm realitatea rostuirii, atunci națiunea va fi privită doar ca o premisă, a cărei realitate, valoare sunt hotărâte de acele determinări rasiale, economice, politice etc care formează mediul ei și în funcție de ele vom preciza originea și dreptul ei la existență. O astfel de concepție privează națiunea de caracterul ei colectiv, o pune în slujba unor scopuri ale timpului și intereselor și transformă vocația într-una dintre formele de realizare exterioară. Tot atât de greșită este și cealaltă concepție, care neagă premisele naționale, acea situație reală, acele determinări care formează caracterele exterioare ale vieții naționale, iar existența națională o deduc dintr-un ideal ce stă deasupra comunității. În mod necesar națiunea devine astfel o comunitate ideală care de fapt nu există în realitate, iar viața națională un stat platonician unde domină presiunea normelor ce nu corespund adevăratelor cerințe ale vieții.

Pe cât de greșită este însă separarea dublei realități a rostuirii și a premiseilor, la fel de greșit rezultat obținem dacă punem semnul egalității între ele. Și o astfel de confuzie duce la două rezultate. Pe de o parte duce la faptul că premisele ce definesc realitatea fizică a națiunii se vor defini ca realități eterne, imuabile, definitorii pentru conținutul vieții națiunii, adică transpun niște caractere imanente pe plan transcendental, astfel considerăm că premisele națiunii, notele sale existențiale sunt realități divine, eterne, le înzestrăm cu notele absolut eterne ale autorității divine. Pe de altă parte, putem concepe rostuirea divină, recunoscută ca legea internă, fundamentală a vieții națiunii, ca un fapt perfect realizabil în existența și condițiile externe ale ei, ca un conținut real confundabil cu formele și fenomenele vieții națiunii; în acest caz, identificăm rostuirea transcendentală divină cu notele imanente ale vieții națiunii și credem că ea încă în viața sa reală de acum posedă și reprezintă destinul primit și realizat de membrii ei prin slujire. Cele patru concepții trecute în revistă au existat aproape în toate timpurile și se regăsesc și printre opiniile contemporane, prima se identifică prin naturalism, a doua prin idealism, a treia și a patra prin diverse forme ale naționalismului modern.

Problema fundamentală a concepțiilor respective este faptul că ele nu țin cont de deosebiri, de contradicțiile care există între națiune ca existență, ca determinare în loc și timp, și între o rostuire, pentru care locul și timpul nu fac decât să ofere spațiul, forma și materia. Precum între rostuirea omenască și premisele sale primordiale se observă o contradicție ireconciliabilă, tot așa se regăsește acest contrast și între existența exterioară a națiunii și acea menire pe care membrii națiunii trebuie s-o ducă la bun sfârșit. Precum în viața particulară a unui om, dacă acesta-și analizează cu simț de răspundere viața, va observa contradicția, va suferi și va căuta să evite ceea ce-l împiedică să-și recunoască și să-și împlinească rostuirea, tot la fel și în viața națiunii, a acelor națiuni care au ajuns la o oarecare conștiință, în sânul căreia membrii își caută rostuirea dată de Dumnezeu, există această luptă, această suferință. Orice om adevărat și serios observă cu chin și suferință ce fel de contradicții grave există în viața națiunii, greșeli, slăbiciuni, care se duc tot mai departe de scopul pe care-l recunoaște ca adevărata menire a ei și luptă mereu, slujește sacrificându-se pe sine pentru a duce mai aproape viața națiunii, prin premisele și situațiile externe date, de preaînalta rostuire divină. Nu va putea să se rupă de națiunea sa, să-i întoarcă spatele, deoarece destinul său omenesc îl obligă la slujire în mijlocul ei, existența sa este tocmai viața națiunii, ar face de rușine și fără de rost vocația primită dacă n-ar accepta slujirea, însă nici nu poate idealiza și ascunde problemele, păcatele ei, deoarece astfel ar nega supremația și sfințenia rostuirii sale, ar renunța la statutul său de om. Astfel se scurge viața națiunii, în această permanentă contradicție, care nu poate fi rezolvată, eliminată, deoarece în ea se înglobează eterna tensiune a vieții umane.

3. Principiile vieții minoritare

Minoritatea națională, la fel ca în general viața națiunii, se sprijină și ea pe tensiunea existentă între cele două elemente: premisele și rostuirea. Viața minoritară devine posibilă în exterior la fel prin posibilitățile și determinările politice, economice și culturale ca teritorii și foruri de realizare, însă adevărata ei realitate, principiul care o face posibilă există tot datorită rostuirii, care își găsește terenul pentru misiunea sa de asemenea în aceste posibilități. În cazul ei ar fi la fel de periculos de a nega fie importanța existenței minoritare, fie cea a rostuirii ei, pe care membrii minorității o slujesc în acel cadru de existență. În concluzie, soarta minoritară în mare măsură depinde de conștiința vocației, de asumarea acelei porunci a vieții pe care membrii ei au cunoscut-o în general, privind întreaga națiune, și care trebuie să se conștientizeze. Aici e nevoie din nou să ne aducem aminte de ideea că soarta minoritară nu depinde de numărul indivizilor care o formează, nici de masa lor și nici de notele distinctive ale existenței ei, ci de o clară conștiință a rostuirii și asumarea ei. Fără ele nici cel mai larg cadru politic, nici cea mai strălucită situație economică sau cea mai animată viață culturală nu va putea întregi îndeajuns viața minorității, deoarece lipsește conținutul, care ar trebui să dirijeze toate aceste manifestări, lipsește esența, care de fapt reprezintă valorile existenței. Pe de altă parte, este adevărat că ele sunt spații și forme de manifestare necesare pentru minoritate spre a desăvârși valorile ei interne și a îndeplini propria rostuire.

Am văzut că existența reală a minorității este dată de relația sa ca națiune, ca existență națională, cu o altă națiune, și anume cu cea dominantă. Astfel, viața minoritară nu se definește prin anumite trăsături contrapuse altor națiuni, ci printr-o situație cu cerințe speciale față de colectivități, atât cele majoritare, cât și cele minoritare. Acest imperativ al situației, cerințele respective privesc atât majoritatea, cât și minoritatea ca forme ale comunității, adică în realitatea lor etică, ca și persoane obligate să-și recunoască și să-și îndeplinească rostuirea având responsabilitate față de alții, mergând pe calea slujirii. Este deosebit de necesară cunoașterea acestui fapt, deoarece legat de el apar toate problemele, neînțelegerile și greșelile prezentate mai înainte în general, privind comunitatea și formele ei, viața minoritară. Motivul și posibilitatea apariției lor trebuie căutate în faptul că în relațiile dintre minoritate și majoritate se poate ivi cu ușurință de ambele părți supraestimarea premiselor rostuirii, confundarea destinului cu existența. Când două tipuri de colectivitate de aceeași categorie se întâlnesc, fiecare vrea să se asigure față de celălalt, iar confruntarea lor naște patimi omenești atât de intense, încât dacă comunitatea respectivă nu le stăpânește, cu ușurință se transformă în ură, în încercări de nimicire a celuilalt.

În consecință, când discutăm de relațiile dintre o națiune minoritară și una majoritară nu trebuie să uităm că de fapt ne referim la comunități. Minoritatea nu va fi o grupare a indivizilor care încearcă să-și clarifice probleme-

le, să-și asigure posibilitățile de trai separat, pe propria lor răspundere și pe baza inițiativelor proprii. Nu va fi nici colectivitate juridică o societate a unor indivizi legați printr-un cadru juridic de anumite interese comune, care încearcă să-și asigure formele exterioare ale propriei existențe, ci va forma o comunitate națională, care tocmai prin faptul că este o comunitate poate fi gruparea unor indivizi cu o rostuire proprie, care doresc să-și împlinească rostuirea prin slujire, împreună cu ceilalți, în cadrul unei existențe naționale, grupare care cu toate particularitățile sale are un fundament comun cu cealaltă, cu majoritatea: faptul că și majoritatea are o asemenea rostuire, o misiune primită de la Dumnezeu, și membrii ei au o responsabilitate față de comunitatea lor de care nu se pot debarasa altfel, decât cu riscul negării și distrugerii propriei existențe.

După cum am văzut, între om și rostuirea sa există o contradicție ce nu poate fi negată sau eliminată, ea apare de asemenea în viața națiunii și acolo naște eternul antagonism dintre premise și rostuire, îl întâlnim din nou în relația dintre minoritate și majoritate, unde se manifestă prin încercarea de a forța cele două colectivități pe de o parte să-și nege vocația, pe de altă parte să o priveze pe cealaltă de rostuirea recunoscută, încercând s-o nimicească, deoarece o consideră periculoasă pentru propria sa existență. La fel ca în cazurile precedente, motivul este același: voința proprie a omului, egoismul omenesc care opune propria afirmare – indiferent că ar fi succesul particular sau cel al unor forme colective, acelei rostuiți pe care a primit-o ca scop al vieții. Orice încercare a tipurilor de comunitate de a se elimina reciproc în vederea propriei afirmări provine din nerecunoașterea propriei rostuiți, a negării sale, și duce mai repede sau mai târziu la autodistrugere.

La o privire superficială s-ar părea că asigurarea existenței națiunii majoritare ar cere nimicirea comunității minoritare din sânul ei, plecând de la ideea că și colectivitatea minoritară încearcă o faptă asemănătoare. Această atitudine, precum se observă în întreaga lume, nu duce la o pașnică colaborare, ci la lupta în care valorile sunt reciproc minimalizate și se dorește distrugerea lor. În comportamentul majorității față de minoritate se poate urma principiul că prima ar asigura celei de-a doua spațiul vital necesar datorită înțelepciunii statului, a considerentelor politice, ori motivul colaborării poate fi aprecierea economică a celuilalt, acel câștig de care beneficiază statul în urma unor membri valoroși, muncitori, sau relația, pacea dintre cele două comunități naționale se poate baza pe motive culturale. Oricât de frumoase, înălțătoare ar fi aceste idei, adevărata situație dintre colectivități nu poate fi rezolvată cu ajutorul lor. Toate se referă la condițiile exterioare ale comunităților și în orice moment pot fi sortite eșecului. Între minoritate și majoritate se va stabili o legătură profundă, existențială doar atunci când fiecare, acceptând propria rostuire, va dori slujirea acesteia în propria sa sferă. Cu cât fiecare se va aprofunda mai mult în împlinirea acestei rostuiți, cu cât se va dedica mai mult acesteia având notele sale distincte și premisele proprii, cu atât se vor apropia mai mult. Cel mai elocvent exemplu este faptul că duș-

mânia și contradicțiile dintre anumite biserici sunt cu atât mai mari cu cât pâlăvrăgesc mai mult despre probleme superficiale propagandistii partinitori, fariseii neinformați ce cunosc doar pe dinafară adevărata față a bisericii, însă reprezentanții și membrii diferitelor culte se regăsesc cu atât mai mult cu cât fiecare coboară mai adânc, până la izvoarele crezului său, sprijinindu-se pe acel fundament divin pe care s-a construit biserica sa. La fel și contradicțiile dintre națiuni sunt cu atât mai mari cu cât se îndepărtează de problemele de bază ce formează fundamentul existenței umane, astfel și al existenței naționale, și sunt cu atât mai mici cu cât perseverează și se adâncesc în căutarea și împlinirea acelor misiuni care le-au fost sortite.

Viața minoritară are așadar un singur principiu de bază, și anume acela ca mereu să aibă în vedere această rostuire care i s-a dat, națiunea trebuie să formeze cadrul, spațiul care se pune în slujba acestei meniri, împlinite în comuniune cu ceilalți. Slujirea are valoare identică pentru toate națiunile. Nici una nu se poate considera mai presus de cealaltă, nici una nu o poate priva pe cealaltă de prețuirea slujirii, deoarece orice sacrificiu de sine devine valoros nu prin condițiile sale exterioare, ci prin rostuirea divină. Dacă această conștiință s-a stins în mijlocul națiunii, toată existența ei își pierde esența și misiunea sa se destramă. Astfel, națiunile au obligația nu doar să-și prețuiască reciproc slujirea, ci să se ajute în profunzimea ei, ca acest sacrificiu să se facă cu adevărat simț de răspundere. Precum nu există pericol mai mare ce poate amenința o națiune ca indivizii care își schimbă conștiința vocației pe egoism și astfel diminuează activitatea celorlalți, tot așa – referitor la conviețuire – o națiune nu-și poate periclita mai mult existența ca atunci când pierzându-și conștiința rostuirii, îi corupe, demoralizează și-i distruge – susținând în mod tracasant propria existență exterioară prin egoism – pe cei care doresc să rămână pe culmile unei vieți etice. Acești indivizi sunt un pericol pentru cei din jur, deoarece îi contaminatează cu virusul iresponsabilității și imoralității. Înțelegerea și legăturile dintre națiuni este fondată și susținută de comuna conștiință a rostuirii, pe care fiecare o împlinește slujind după propriile criterii și limite, ajutându-l totodată pe celălalt.

Poate așadar o minoritate să ducă o viață națională într-un stat majoritar? Doar dacă va concepe acel stat ca locul slujirii, unde ea împreună cu celelalte națiuni va sluji în funcție de propria existență pentru a realiza rostuirea dată de Dumnezeu. Da, dacă statul și celelalte naționalități vor crede despre minoritatea respectivă și despre ele însele că formează o comunitate care cu darurile primite de la Dumnezeu și în colaborare cu celelalte națiuni împlinesc o măreață misiune. Statul nu este ringul unde concurează națiunile, nici nu trebuie să fie mijlocul de asuprire a celorlalți, ci forul care necesită conlucrarea fiecărei națiuni pentru a asigura ordinea și bunăstarea care va oferi cadrul slujirii comune a națiunilor. Diferitele aptitudini și posibilități culturale, economice, politice ale națiunilor sunt spații caracteristice, care colaborează pentru îndeplinirea misiunii, obligatorie pentru orice națiune sprijinită pe un fundament al vieții etice.

4. Viața minoritară ca misiune

a) Acum trebuie să căutăm ce fel de obligații și posibilități există privind comportamentul minorității în funcție de concepția etică creștină creionată mai înainte. Aceste reguli nu obligă doar minoritatea ca o colectivitate, ci orice individ care-și desfășoară viața în cercul său ca membru al minorității. Nu putem fi de acord cu o modalitate separată de tratare a comunității și a indivizilor minoritari, de parcă pe unii i-ar lega mai mult anumite norme decât pe alții. Această afirmație rezultă direct din ideea discutată că minoritatea nu este doar mulțimea indivizilor, nici vreun cadru juridic format de o putere din afară, ci o comunitate a cărei membri, cu aptitudini speciale, au misiunea să-și împlinească rostuirea dată de Dumnezeu, folosindu-se de caracterele lor distinctive acolo unde trăiesc. Din toate acestea rezultă că dacă membrii unei minorități nu-și îndeplinesc rostuirea legată de aptitudinile lor, se rup de comunitate, o neagă pe aceasta; și rezultă mai departe că atitudinea colectivității nu depinde de ideile unora, în acest caz nu se cunosc conducători, animatori suverani, comportamentul ei va oglindi exact trăirea vocației divine, aplicarea ei la viața particulară. Munca celor ce posedă puterea sau a reprezentanților lor va fi doar atunci valoroasă și eficientă când ei nu propriile dorințe își vor împlini, ci când exercitarea puterii va corespunde concepției conștiente a întregii comunități și se va baza pe ea. De aceea este atât de importantă pentru comunitate educația. Problema existenței minoritare depinde de măsura în care fiecare membru al unei minorități este conștient de vocația pe care trebuie s-o cunoască și să și-o asume, de faptul dacă recunoaște sau nu premisele, existența în care este dator a sluji această rostuire.

Deoarece fundamentul vieții minoritare este format de o misiune dată de voința divină și ea trebuie împlinită printr-un mod de viață, pe care-l numim minoritar și ale cărui aspecte constituie viața politică, economică, culturală, socială etc, minoritatea are datoria de a îngriji și ocroti această existență, de a lucra la ea cu toată priceperea sa. Nu are voie să uite că are o viață rostuită de Dumnezeu, membrii săi au o misiune care nu poate fi abandonată. Este adevărat că au primit-o în viața lor particulară, dar nu o pot împlini decât în cadrul unei colectivități. Un astfel de destin cere de la fiecare individ ca întreaga lui viață să fie pusă obligatoriu sub autoritatea lui Dumnezeu. O astfel de realizare a vieții omenești, supunerea ei preceptelor divine, încercarea de a ajunge la un echilibru interior față de ele, străduința de a învinge orice formă de egoism individual sau social, lupta împotriva păcatelor care amenință sau afectează existența individuală ori colectivă, perceperea și impunerea sublimei responsabilități al cărei principiu nu constă în măreția față de alții, ci impune smerita supunere în fața voinței lui Dumnezeu, slujirea și practicarea fără prefăcătorie a iubirii față de alții și față de toată lumea, autodisciplina fără de compromis aplicată și în comunitatea în care trăim, o continuă căutare în ceea ce ne privește a sensurilor rostuirii în condițiile date nouă, toate acestea dau miezul aplicării privind misiunea primită și astfel a

realizării existenței minoritare. Se vede că ea va fi de fapt pentru fiecare viață și comunitate aceeași, deoarece tocmai o asemenea misiune realizează legăturile existente între colectivități, doar modul de viață dedicat slujirii va fi diferit. Împlinirea ei umple existența minoritară de conținutul fără de care nu poate trăi, sau viața ei s-ar consuma în susținerea inutilă a formei, a condițiilor exterioare, ar deveni etalarea lor lipsită de sens. Existența minoritară fără imperativul divin nu-i altceva decât o cochilie goală în care doar grație rostuirii se poate cuibări realitatea vie.

Destinul respectiv nu se poate însă realiza decât prin această existență. Oricât de universal ar fi conținutul vocației, oricât de comun ar deveni cu aspirațiile tuturor națiunilor, ea devine particulară, concretă doar atunci când capătă forme legate de modul de viață al unei existențe minoritare. Așa cum pentru fiecare viață particulară imperativul divin are același sens, totuși în fiecare existență va naște altfel de înfăptuiri, nu se poate nici copia, nici imita modul de a-l realiza, deoarece împlinirea sa ar fi astfel întinată, falsificată, la fel toate națiunile, deci și minoritatea, vor trebui să ducă la bun sfârșit destinul lor în cadrul propriilor forme de existență, fără să-l confunde, egaleze ori să-l schimbe cu acest mod de a exista. A doua datorie, așadar, a minorității este atașamentul la respectivele forme, la anumite note distinctiv din viața politică, economică, științifică, culturală, socială etc a națiunii. În acest spațiu trebuie să-și îplinească soarta. Ele nu sunt forme ce există doar pentru sine, fără ele ar lipsi cadrul în care se poate desfășura existența la cel mai înalt nivel a minorității. Totodată trebuie dezvoltate, e nevoie de asigurarea spațiului în care să progreseze liber și pașnic, înfăptui din ce în ce mai mult împlinirea destinului minoritar. Mare pericol și greutate reprezintă pentru o minoritate, dacă este privată de aceste posibilități exterioare, dacă din vreun motiv nu-și poate dezvolta viața sub un aspect sau altul, iar un pericol și mai mare se ivește atunci când există posibilitățile respective, însă una sau chiar mai multe dintre ele devin scop în sine, privând națiunea de revelația adevăratei sale vocații. Din partea majorității de asemenea este nevoie să se asigure posibilitățile necesare, deoarece astfel ea va ocroti minoritatea, care nu va mai căuta posibilități de afirmare dăunătoare, posibilități care ar separa minoritatea de supremul ei obiectiv.

b) Pe baza celor spuse putem stabili care va trebui să fie relația corectă a minorității față de statul în care trăiește. După ce am văzut că modul de viață al minorității se leagă de împlinirea unui imperativ divin, și anume slujirea pomenită de sentimentul iubirii, va trebui să definim relația sa cu statul tot pe baza moralei creștine. Referitor la această concepție sunt valabile două constatări. Prima afirmă că statul și orice putere superioară există din voința lui Dumnezeu și nu de la sine, iar supunerea față de autorități este rezultatul ascultării de Dumnezeu, pentru că cine se opune autorităților de fapt se împotrivesc lui Dumnezeu. Conform acestei idei, autoritatea are rolul de a împiedica acțiunile răului și astfel supunerea față de ea nu rezultă doar din constrângere, din frică, ci este împlinirea cu inima deschisă a poruncilor

care au ca scop asigurarea ordinii. A doua constatare se apropie și mai mult de problema existenței minoritare. O putem citi sub forma poruncilor adresate evreilor duși prizonieri în Babilon. Li se cere ca în locul unde s-au stabilit să construiască case și să locuiască în ele, să-și facă grădini și să mănânce roadele lor, să se căsătorească din mijlocul poporului lor și să aibă copii și nepoți, să contribuie la bunăstarea orașului care i-a înrobii, să se roage pentru acel oraș, deoarece bunăstarea acestuia este strâns legată de propria lor bunăstare, pentru că Dumnezeu i-a trimis în acel oraș.

Cele două constatări regleză atât atitudinea statului față de minoritate, cât și cea a minorității față de stat. În primul rând se stabilește faptul că puterea statală nu există de la sine, ci din voința lui Dumnezeu. Concepția creștină nu cunoaște comunitate care ar exista de la sine. Deasupra suveranității statale, ca fapt ce o face posibilă este suveranitatea lui Dumnezeu. Toate acestea înseamnă că în concepția creștină se respinge orice spirit de revoltă, orice tendință de dezbinare, oricare încercare de a periclita siguranța în stat. Așadar, pe această latură a vieții minoritare una din legile aplicate este supunerea față de orânduirea existentă, evitarea cu orice preț a anarhiei, care face posibilă eliberarea forțelor răului omenesc și răspândirea puterii sale. Respectiva supunere nu izvorăște din frică sau constrângere, nu-i impusă de puterea statală, ci este voluntară, înseamnă subordonarea față de legile lui Dumnezeu, care a creat această putere civilă de stat și vrea să ocrotească omul prin ea. Pe de altă parte, aceleași principii sunt valabile și pentru stat, prin a-i impune să-și facă activitatea conform voinței divine, să-și exercite puterea conștientizând responsabilitatea cu care este dator, obligându-l să vegheze asupra ordinii, a apărării cetățenilor, a asigurării relațiilor pașnice dintre ei. Puterea statală nu există pentru cei buni, ci pentru cei răi, ea nu a fost creată pentru a asupri, ci pentru a împiedica răspândirea răului. Statul care neglijează supremația divină, cel care se crede independent de această voință și uită că menirea sa este păstrarea ordinii și nu dominarea unor suflete este tot atât de vinovat ca și cel care îi lasă pe cetățeni pradă anarhiei.

Totodată, rolul atribuit minorității în stat nu este unul pasiv, nu-i rolul tăcut al supunerii, ci manifestarea activă a obligațiilor. Statul nu înseamnă doar legăturile impuse popoarelor, indivizilor, el este cadrul în care se desfășoară munca colectivă a națiunilor, a membrilor care-l alcătuiesc; altfel spus, statul este orânduirea slujirii. Statul însuși are nevoie ca cei ce-i aparțin să ia parte la activitatea sa de slujire, așa cum e nevoie ca nici indivizii, la rândul lor să nu refuze această slujire. Statul este dator de a se strădui să includă pe fiecare cetățean în activitatea statală, în cadrul comunității căreia îi aparține, deoarece masele lipsite de activitate, care nu sunt capabile să muncească, ori colectivitățile care refuză slujirea reprezintă pericol pentru întregul stat, tot așa și comunitățile vor trebui să ia parte la activitatea în stat, pentru că aici vor găsi cadrul adecvat pentru îndeplinirea și realizarea misiunilor lor specifice prin comunitatea în dragoste, împreună cu celelalte colectivități. Nici statul nu poate să se debaraseze de responsabilitatea față de nici un cetățean de-al său,

responsabilitate care provine tocmai din faptul că se bazează pe legile lui Dumnezeu și are o datorie față de El, nici un individ sau colectiv nu poate renunța la datoria sa față de stat, la partea sa activă din munca în stat, la îndreptarea atenției puterii prin munca sa la rolul lui inițial, ajutând la îndeplinirea acestei meniri, deoarece responsabilitatea provine din faptul că statul este ordinea slujirii, necesitând aportul fiecăruia. Din această idee provine principiul unui tratament, al unei libertăți și îndatoriri egale față de cetățeni și colectivități. Membrii comunităților din stat se leagă strâns de viața și destinul statului, precum am văzut citind poruncile date evreilor: bunăstarea celui oraș înseamnă bunăstarea noastră; aici se înțelege nu doar o bunăstare materială, dar și comunitate prin misiunile primite.

În sfârșit, același citat merge mai departe, indicând celor cărora li se adresează că sunt datori a privi soarta statului nu doar pe dinafară, ci efectiv să ia parte la viața sa, să-l susțină cu tot sufletul. Susținerea în cazul citat nu înseamnă că ar fi existat o oarecare legătură sufletească între evrei și puterea babiloniană, ci faptul că evreii trebuiau să conceapă apartenența lor la statul babilonian ca un imperativ divin existent în afara și deasupra lor și care în respectivul mod puteau să-și imagineze viața, să-și împlinească soarta. De aici se vede principiul etic al vieții minoritare: care este rolul minorității în cadrul unei existențe majoritare, ce poate da ea majorității și invers? Care este idealul realizabil prin astfel de legături dintre națiuni?

A treia problemă așadar, pe care trebuie s-o căutăm în misiunea vieții minoritare, este ce înseamnă existența minoritară ca soartă, obligație și posibilitate, ce poate câștiga minoritatea și majoritatea deopotrivă, îmbogățindu-se reciproc, privind relația lor în oglinda considerentelor eticii creștine?

c) Faptul că viața minoritară trebuie privită ca un destin, înseamnă că este un mod de existență la care națiunea a ajuns nu datorită circumstanțelor externe, ci prin voința lui Dumnezeu. Orice soartă trebuie asumată nu prin constrângere, ci ca o situație în care în condițiile vieții exterioare se dezvoltă forțele unei existențe interne. Întrebarea nu este care au fost condițiile care au hotărât situația existentă a minorității, ci cum trebuie să reziste în condițiile date. Atât iluziile fanteziste, cât și tăcuta și nerodnica mâhnire este periculoasă, deoarece împiedică asumarea unei responsabilități față de soartă, care face posibilă realizarea și împlinirea misiunii. La fel ca pentru individ, și pentru minoritate adevărata viață începe atunci când acceptă situația dată acolo și atunci, oricât de dificilă ar fi ea, când de voie și în mod conștient acceptă să se supună în această situație destinului și renunță la orice gând care l-ar putea împiedica în acceptarea și împlinirea menirii sale. O asemenea asumare a sorții înseamnă luptă împotriva ispitei de a respinge rostuirea, de a scăpa de ea în vederea propriei împliniri, luptă dusă precum am văzut pe toată linia.

Același imperativ care se adresează minorității, legat de asumarea destinului, apare pentru majoritate ca o încredințare. Minoritatea este încredințată națiunii majoritare care deține puterea, și la această responsabilitate nu

poate renunța, la fel cum nici minoritatea nu se poate sustrage de la asumarea sortii sale. Comunitățile care sunt sortite a exista unele lângă altele sau deasupra altora sunt încredințate unele altora, răspund unele pentru altele, sunt menite a se ajuta reciproc în împlinirea misiunii lor specifice. Pe cât de ferm afirmăm tot ce este obligatoriu pentru minoritate, tot atât de hotărât trebuie să știe și majoritatea că răspunde pentru felul în care această comunitate aflată sub judecata, puterea, conducerea sa va beneficia de posibilitățile care sunt necesare pentru progresul și creșterea ei în slujire. Încredințarea nu se bazează pe prescripții juridice, nici pe interese ori pe considerente politice, ci pe imperativul moral suprem pe care nici un fel de hotărâre omească nu-l poate anula sau întări.

Viața minoritară însă este mai mult decât asumarea destinului, mai mult decât tăcuta acceptare a situației date, ea se prezintă ca obligație. Situația dată servește pentru ca minoritatea să-și desfășoare în cadrul ei valorile, să înfăptuiască slujirea prin dragoste în condițiile respective, unul față de altul și față de cei în mijlocul cărora trăiește, aici să-și înțeleagă și să-și împlinească menirea. O astfel de obligativitate atrage după sine un mod de existență specific, diferit de felul de a trăi al celor cu particularități naționale și menire asemănătoare, dar un mod de trai diferit. Vocația este aceeași, premisele sunt la fel cu ale celor ce aparțin în alte condiții aceleiași națiuni, existând ca națiune majoritară, diferă însă condițiile de trai. Astfel se naște specificitatea care îi deosebește de ceilalți indivizi aparținând aceleiași națiuni. Diferențele sunt doar formale atâta timp cât minoritatea încă nu și-a negat menirea și aptitudinile sale. Viața minoritară ca obligativitate se referă deci la trei lucruri. În primul rând la obligația de a fi cât mai conștientă de menirea pe care o are împreună cu toate celelalte națiuni în împlinirea scopului universal al vieții omenesti. Ea trebuie să ajungă la situația în care să fie conștientă de vocația ei, să-și pună toată priceperea în slujba propriilor convingeri. A doua obligație constă în exprimarea, conștientizarea și dezvoltarea aptitudinilor de care dispune și care sunt indispensabile în realizarea slujirii. Existența pe care o trăiește o separă prin unele particularități definitorii de națiunea majoritară, diferența însă totodată deschide perspectivele slujirii comune în cadrul aceluiași stat. Cu cât dezvoltă mai mult particularitățile, cu atât își împlinește mai mult vocația, cu atât mai mult va sluji statul căruia îi aparține. A treia obligație este să se folosească de situația în care trăiește în relația sa cu majoritatea. Trebuie să conlucreze cu cei cu care conviețuiește, în locul în care se află, pentru a împlini misiunea primită. Această a treia notă caracteristică a minorității colorează paleta existenței sale și o deosebește de membrii unor comunități naționale care aparțin aceleiași națiuni, dar trăiesc viața lor majoritară. Diferențele însă nu fac decât să înmulțească culorile paletei care leagă membrii și comunitățile aceleiași națiuni aflați în condiții de trai diferite. Această poziție deosebită în care se află minoritatea va fi legătura spre majoritate și face posibilă cooperarea.

Această poruncă constă și pentru majoritate în două tipuri de sarcini. Primul este respectul privind particularitățile fundamentale ale minorității referitoare la existența sa, la mersul vieții sale, al doilea înseamnă să-i asigure participarea la activitatea comună conform propriilor aptitudini și caracteristici.

În sfârșit, porunca vieții minoritare deschide perspectiva posibilităților existente în viața sa. Altfel spus, viața minoritară trebuie privită ca existența unor noi posibilități primite de națiune odată cu condițiile sale date. În orice situație poate fi concepută o asemenea cale a posibilităților, evident doar împreună cu obligațiile aferente. Minoritatea trebuie să recunoască aceste posibilități. Trebuie căutate în cadrul unui mod de viață minoritar acele posibilități prin care se afirmă mai mult propriile forțe, un grad mai mare de disciplină, precum și șansa de a asigura unitatea membrilor săi, dizolvarea contradicțiilor, estomparea acelor diferențe care separă un om de altul și o mai bună conștientizare. Cum poate minoritatea să fie un exemplu demn de urmat în problemele pe care le consideră greșite la alții, cum se poate deschide o perspectivă spre alte lucruri decât cele pe care le trăiește acum, în ce fel poate deveni mai smerită, mai fidelă și înainte de toate mai legată de acea rostuire a cărei împlinire este adesea încetoșată în ochii majorității de lupta cu problemele vieții de zi cu zi. Pentru minoritate există mult mai multe posibilități de a trăi o astfel de viață internă, adâncită, de a arăta celorlalți cum se pot întâlni cei care slujesc conform imperativului divin, care în cadrul aceluiași stat sunt meniți să trăiască, având aptitudini diferite dar aceeași rostuire, într-o comunitate de iubire. Expunerile de față sunt mult prea scurte pentru a explica în detalii ceea ce am putea înțelege prin etica minoritară. Nici nu sunt noutăți, mai degrabă o mică sinteză și poate fundamentarea celor în mare parte spuse și de mulți alții până acum. Sintetizarea lor a avut ca scop căutarea căii prescrise de concepția creștină pentru colectivități, care referitor la relația minorității și majorității nu e doar o fantezie idealistă, nici vreun plan ireal. Doar astfel poate împlini atât una cât și cealaltă vocația sa și doar această cale este cea adevărată pentru ele. Valabilitatea imperativului divin nu poate fi schimbată nici de faptul că unii resping această idee, obligativitatea sa rămâne valabilă pentru cei care au recunoscut-o. Pe acest fundament etic trebuie concepută și așezată activitatea educativă a vieții minoritare.

Principiile fundamentale ale eticii vieții minoritare formează baza pedagogiei vieții minoritare. Am văzut că existența minoritară este un mod de viață, cu legitățile sale, iar respectivele legi reglează viața minorității. Sarcinile educației constau în a face cunoscute legile, să le conștientizeze și să pregătească pe baza lor mersul vieții. În acest sens, educația nu reprezintă doar activitatea care îi asigură tinerei generații cunoștințele necesare, ori formează deprinderea de a respecta anumite norme de existență, ci străduința întregii comunități de a se realiza pe sine precum și scopul recu-

noscut, de a direcționa întreaga sa viață întru supunerea față de acest scop. Astfel, munca educativă devine pe de o parte activitatea întregii colectivități, pe de altă parte o transformare personală prin autoeducația colectivului. După cum am văzut, miezul problemei în existența minorității constă în felul în care aceasta acceptă și se obligă să-și împlinească rostuirea prin slujire în lume; am văzut și că acest destin se leagă de un imperativ de fapt străin față de comunitate, contradictoriu, dar care o obligă. În felul acesta, și educația minoritară are două laturi. Prima se referă la scopul educativ din viața minoritară, a doua la felul în care se organizează, se dezvoltă munca educativă. Totodată, trebuie să se țină cont de capacitatea de autoeducație a comunității minoritare.

1. Scopul educației minoritare

a) Scopul educației este întotdeauna universal, ceea ce înseamnă că în orice situație cerințele sunt aceleași. Conținutul rostuirii umane nu se leagă de epoci, împrejurări, relații și posibilități, și tocmai acest fapt asigură puterea, importanța și măreția sa. Însă scopul universal, care surprinde viața și realitatea umană în esența și rădăcinile ei, își va modifica întotdeauna modul său de manifestare în funcție de existența, împrejurările, situațiile date. Spațiul în care trebuie să se realizeze scopul educației, să se recunoască rostuirea omului este întotdeauna cel pe care omul îl ocupă, imperativul asupra timpului și spațiului este primit mereu legat de timp și spațiu. Acest lucru ne arată cât de clară trebuie să fie pentru noi profunda și ireductibila contradicție ce există între om și scopul educativ, că educația de fapt este lupta ca această misiune independentă și măreață să nu devină nici iluzie inertă și goală, nici compromis adaptat la problemele vieții de zi cu zi. Tipul de educație care nu ține cont de această contradicție, sau încearcă s-o minimizeze, comite două greșeli: ori educă în spiritul iluziilor, rupt de realitate, fixând scopuri nefirești generației care va deveni blazată, insensibilă la misiunile date de situație, spațiu și timp, ori, rupând realitatea de adevăratul ei sens, încearcă să educe în așa fel încât obiectivul cel mai mareț al generației respective să fie slujirea în scopuri imediate, supunerea la condiții, neobservând decât ziua pe care tocmai o trăiește. În viața minoritară prima greșală o constituie educația care nu se poate identifica cu viața zilnică, cu cerințele și obiectivele reale, ci rămâne pe tărâmul iluziilor, oferă doar generalități, oricât de adevărate și mărețe ar fi ele, a doua constă în faptul că educația se mulțumește să ofere pentru existența minoritară imperative cazuistice și indicații referitoare la viața cotidiană, dar nu încearcă să facă cunoscut spiritul care îndrumă în acest sens.

Educația, mai ales cea minoritară, luptă încontinuu cu tensiunea dintre universalitatea obiectivului său și obligativitatea legată de spațiu și timp, deoarece munca educativă nu este altceva decât asumarea contradicției, trăi-

rea ei și pregătirea neîncetată pentru a înfrunta ceea ce înseamnă ea în viața individului și a comunității. A ști că deasupra noastră, în relația cu o altă comunitate națională, există un imperativ obligatoriu pentru toți, care trebuie împlinit, a conștientiza caracterul său necondiționat și inevitabil, a înțelege că existența umană doar prin el capătă conținut, doar respectând aceste cerințe devine viața noastră adevărată viață, ceea ce necesită angajarea întregii noastre ființe și totuși a pricepe că împlinirea unei astfel de sorți, pe lângă contradicțiile existente în propria noastră persoană, întâmpină și în viața comunității obstacole pe care nu le putem depăși, a vedea cum slujirea este împiedicată nu doar de condițiile exterioare, nu de puterea dominantă a altor colectivități, ci de aceeași contradicție ce există în noi și în ceilalți deopotrivă – și cu toate acestea a persista în împlinirea misiunii, deoarece nu noi am stabilit-o și nici n-o putem anula, a ne asuma greutățile chiar dacă nu sperăm să le rezolvăm vreodată: iată ce înseamnă scopul educației minoritare. A trăi în lumea contradicțiilor și tensiunilor, a aprecia clar obstacolele pe care le cauzează când minoritatea, când majoritatea, în realitate însă se nasc datorită contradicției care există între împlinirea rostuirii și natura umană, a le concepe ca dificultăți a căror origine se află în noi, a lupta împotriva lor dezaproband în primul rând propriul nostru eu opozant, care refuză obligațiile și dorește cu ardoare realizarea egoistă de sine, a lupta conștient pentru slujire, împotriva spiritului care o împiedică: iată esența educației minoritare.

Munca educativă are așadar scopul de a îndruma minoritatea spre un mod de viață care asigură realizarea rostuirii sale, slujirea alături de o altă comunitate, lupta contra ispitelor care îndeamnă la negarea vocației.

b) Din toate acestea se dezvoltă caracteristicile care au importanță în educația minoritară. Deoarece existența minoritară nu este doar o viață așezată alături de o altă comunitate – de cea majoritară – sau contra ei, ci împreună cu ea slujește unor cerințe divine și pentru că ispita permanentă pentru amândouă este să se rupă una de cealaltă, fiecare încercând să-și trăiască viața separat, ceea ce trebuie aici realizat, în primul rând, atât prin educația majorității, cât și prin cea a minorității, este înțelegerea și prețuirea celuilalt, respectul față de cealaltă parte, înzestrată cu misiuni și calități specifice, având propria ei autonomie și valoare în cadrul comunității de slujire. Rolul educației este de a arăta cum trebuie înnodat firul relațiilor nu prin interesele stabilite de condițiile exterioare, întâmplătoare, ci în spiritul slujirii comune. Alături de toate acestea trebuie sprijinite valorile spirituale și intelectuale determinate ale vieții minoritare, ele trebuie cunoscute în primul rând de comunitatea minoritară în cauză, iar apoi să se facă știute și de cei cu care ea conviețuiește. Prin ele se face cunoscută realitatea spirituală ce definește modul de viață al minorității și în care ea are rostul împlinirii propriului destin. Valorile și specificitățile devin hotărâtoare cu adevărat când se transformă în mijloace de realizare a misiunii primite, când vor deveni factori purtători și formatori ai preceptelor primite de națiune. Minoritatea trebuie să se autoeduce în spiritul supunerii, trebuie să con-

știentizeze că existența ei este legată de vocația slujirii, care-i dirijează întreaga viață, iar rolul primit nu se împlinește decât dedicându-se cu totul. Atât minoritatea, cât și majoritatea vor urmări ca toți fii săi să dobândească prin educație smerenia care-i va ajuta să înțeleagă că viața lor nu este un scop în sine, ci este dedicată acestei misiuni. Astfel va crește o generație cu gândire mai deschisă, care nu se va mai dedica cu ușurință în spirit și fapte unor scopuri și lozinci lipsite de conținut, care va încerca să-și organizeze viața după principiile cele mai înalte, care chiar dacă va simți că acest lucru este aproape imposibil datorită obstacolelor din afară și din interior, în prealabil discutate, nu va înceta să perceapă în același timp forța coercitivă și obligatorie a acestora. În sfârșit, o altă specificitate a educației minoritare este încercarea de a crea o comunitate sufletească, interioară printre membrii ei, ceea ce nu va consta doar în soarta și misiunile comune, ci va fi comunitatea în asumarea unui rol care ne obligă deopotrivă, la fel pe mine ca pe ceilalți, deoarece aparținem unii altora prin modul de viață minoritar pe care îl ducem. Nu după interese și simpatii individuale trebuie deci să ne judecăm și să conlucrăm, ci știind că toți suntem chemați la aceeași slujire. Astfel putem dobândi prin educație adevărata solidaritate și iubire printre membrii minorității, fără să avem sentimente dușmănoase față de alții, oricine cu aceste principii va putea deveni un individ valoros pentru viața minoritară.

Iată cum putem învinge ispitele care ar putea apărea în cadrul educației minoritare. Una dintre ele ar fi aceea ca minoritatea să-și educe membrii ei, făcându-i conștienți de valoarea lor diminuată, de parcă starea de minoritar i-ar transforma pe cei care trăiesc astfel în niște indivizi fără prea multă valoare, inferiori celorlalți. Dacă educația va răspunde acestor ispite, sufletele vor fi private de dorința de a munci, vor fi reduse la inactivitate sau distrugere, va pieri buna lor dispoziție și în locul ei va apărea decepția, iar greutățile vieții ar putea fi percepute ca factori care anulează rostuirea, nimicesc specifica misiune a slujirii printre celelalte popoare. A doua ispită este cea a umilinței, a infidelității față de propriul eu, al cărei pericol este că se pierde percepția imperativului specific al vieții personale, iar odată cu renunțarea la el se vor pierde nu doar aptitudinile particulare, dar va fi compromisă chiar și misiunea obligatorie a altor popoare legată de locul respectiv. În sfârșit, a treia ispită este inversul acesteia, o totală ruptură de ideea conviețuirii cu alții, adoptarea unei autonomii false, de fapt atingerea unui propriu și egoist obiectiv care face imposibilă slujirea comună a popoarelor în acel loc. Toate cele trei ispite nu pot fi evitate decât atunci când educația ține cont în mod hotărât și strict de faptul că scopul ei nu este afirmarea, formarea unui comportament vremelnice, a unor maniere care ar putea fi doar în anumite situații urmate, dimpotrivă, toate acestea nu sunt decât urmările faptului că minoritatea este conștientă de conținutul rostuirii sale.

c) Următoarea problemă este felul în care conținutul acestei rostuirii se exprimă în educația minoritară. În general putem deosebi trei mari aspecte

ale materiei educative. Primul întrunește lucrurile referitoare la om, al doilea relațiile lui cu ceilalți, al treilea se referă la cunoașterea lumii înconjurătoare.

Privind primul aspect, trebuie reținut faptul că educația minoritară prezintă viața sub forma unei slujiri pe care omul o realizează în supunere față de propria rostuire. Minoritatea își educă membrii în spiritul ideii că nu este tot una cum trăiesc, ce fel de concepție au despre munca și vocația lor, ci au anumite obligații, depind de misiunea primită. Astfel devine necesar ca propriile valori spirituale să nu le mai considere ale lor, ci doar mijloace prin care se poate sluji, să se îngrijească de întărirea și progresul lor, propriile bunuri materiale să fie și ele considerate mijloace în folosul comunității, din sporirea lor să nu rezulte îmbogățirea proprie a individului, ci să se caute servirea celor mai înalte scopuri ale colectivității. Progresul cultural, și anume progresul în adevărata cultură, cea spirituală, viața imaculată, elevată, autodisciplină severă, manifestarea cât mai multilaterală a talentelor, fidelitatea față de munca făcută, toate acestea servesc împlinirea unei misiuni în viața fiecăruia. Va trebui să reziste ispitelor care apar mereu în viața omului din rândul unei minorități, să lupte împotriva oricărei situații nedemne, să se folosească de orice ocazie pentru a-și lărgi orizontul și a-și îndrepta judecata; toate acestea pentru a putea deveni mai puternic, mai conștient, pentru a putea face față responsabilității avute.

Acest punct de vedere este important de asemenea sub aspectul educației privind problema relațiilor cu ceilalți. În acest caz educația minoritară trebuie să renunțe la orice romantism fals sau sentimentalism plin de prejudecăți. Doar cei care văd rostuirea printr-o slujire comună aparțin unei comunități, de aceea nu modul de manifestare exterior al colectivității va fi decisiv, ci ținuta etică a celor ce o formează. Membrii ei se leagă prin asumarea comună a unui imperativ și nu prin apartenență rasială. Nu amicitia ce acoperă greșelile și păcatul, nu formarea comunității de interese este scopul urmărit, ci trebuie plămădită o colectivitate ai cărei membri doresc reciproc să se ajute, să se ridice, să se înnoileze. Doar pledarea pentru o comunitate minoritară, luarea de poziție unanimă încă nu înseamnă în realitate și unitate; ea se manifestă în asumarea comună a unei rostuirii prin slujire. De aceea, educația are aici rolul de a forma membri disciplinați, conștienți de ei înșiși, fideli față de comunitatea pe care o slujesc. Ei nu trăiesc pentru sine, orice interes privat sau ambiție personală trebuie puse pe planul doi. Minoritatea nu trăiește nici pentru realizarea exterioară a vieții sale, așadar va trebui să amuțască în fața imperativului rostuirii până și așa numitele interese comune. În această disciplină întru misiune trebuie privită și problema relațiilor cu ceilalți. În primul rând relațiile cu majoritatea trebuie cultivate, adică trebuie căutate posibilitățile de conlucrare într-o rostuire comună, și nu manifestările provizorii. În relațiile interne, membrii minorității, supuși aceleiași porunci, sunt obligați la dragoste față de semenii. Deși într-un mod strict și ferm au comuniune unii cu ceilalți, doar cei care își asumă această

obligație foarte serios, totuși ei nu pot uita că răspund și pentru cei care nu mai au această conștiință, cei care n-au învățat să înțeleagă și să prețuiască această comoară comună, vor trebui să-i conducă și să păstreze și identitatea lor, nu pentru conservarea lor numerică, ci mai degrabă pentru că prin înstrăinarea lor se pierde temelia existenței proprii. Disciplina atrage după sine o cerință: de a-i educa pe membrii minorității întru fidelitate unii față de ceilalți, supunere față de conducători, participare la muncă fără să fie egoiști, înțelegere a faptului că această muncă se face în spiritul celui mai înalt imperativ.

În al treilea rând, în educație se impune cunoașterea lumii înconjurătoare. Aici criteriile sunt din nou identice cu cele ale educației minoritare. Membrii minorității vor trebui să învețe că au obligația de a cunoaște lumea care îi înconjoară. Lumea nu are valoare în sine, doar în măsura în care materializează locul în care se desfășoară slujirea. Astfel, dacă o concepem ca pe un mijloc legat de materie, nu vom cădea în ispita disprețuirii, elogierii sau adorării lumii. A cunoaște pământul pe care trăim, a pricepe fenomenele, evenimentele din lumea înconjurătoare ca locul în care muncim împreună cu alte națiuni; pe lângă posibilitățile comune locul unei misiuni speciale, pe lângă rostuirea universală, împlinirea și slujirea sa individuală care ne obligă – iată cum putem percepe lumea prin prisma educației minoritare.

2. Organizarea educației în viața minoritară

a) Deoarece educația cuprinde nu doar îndrumarea generației actuale, dar și autoeducația întregii minorități, această activitate se lărgeste mult dincolo de zidurile școlii. Ea va fi munca comună a întregii colectivități, în care toate organizațiile vor trebui să conlucreze unanim și nici o latură a vieții nu se poate lipsi de o astfel de manifestare de sine a existenței minoritare. Ideea că minoritatea împreună cu alții, în mijlocul lor, împlinește o rostuire, trebuie să penetreze toate aspectele vieții, orice activitate ce vizează menținerea existenței umane. Unitatea educației minoritare așadar nu depinde de anumite cunoștințe sau de manifestarea anumitor interese comune, ci de o concepție valabilă pretutindeni, unde trăiește și lucrează o minoritate. Dacă unitatea nu s-ar manifesta decât în cadrul unor organizații de suprafață, ar exista pericolul că odată cu desființarea lor, ar înceta întreaga activitate educațională, în cadrul minorității s-ar manifesta inconștienta, dezorientarea și dezinformarea, s-ar pierde spiritul care ar trebui să-i conducă în viață. În schimb, dacă orice organizație și formă de manifestare, unde oamenii alcătuiesc un colectiv, cunoaște spiritul și scopul educației minoritare până acum discutate, dacă își însușește în mod conștient și dorește să-l aplice printre cei cu care conlucrează, atunci nu va exista pericolul ca această activitate să devină doar formă goală, încercare dezechilibrată sau o întreprindere particulară. Astfel, cel mai important este clarificarea scopului educației minoritare și înrădăcinarea adevăratului ei spirit.

Spiritul și comunitatea în cauză nu pot rămâne însă doar în posesia unora, a celor puțini la număr, ele fiind bunuri, izvoare ale existenței întregii comunități. De aceea trebuie aplicate tuturor păturilor națiunii. Extrem de importantă este din acest punct de vedere relația dintre educația minorității și popor, cunoașterea și studierea poporului, a întregii societăți minoritare pentru a se familiariza cu cadrul, formele și ființa care vor fi locul formării spiritului educației minoritare, pentru a se putea manifesta în cadrul unor forme ce-i programează viața. Toate aceste forme, cadre și date nu pot însă hotărî conținutul spiritului. Așa cum trebuie căutate formele, condițiile de viață în care se petrece orice aspect al vieții poporului și veghează manifestarea lor nealterată, tot la fel trebuie ținut cont și de faptul că ele nu se pot confunda cu spiritul vieții minoritare, acest spirit nu le caracterizează, deoarece el fiind imperativul rostuirii, este străin de forme, nu se poate deduce cu ajutorul lor, iar manifestările vieții populare sunt doar cadrul în care trebuie auzită și împlinită porunca primită. Este însă necesar ca această poruncă și spiritul unitar al educației, ce face cunoscute rolurile date și duce la supunere față de ele, să-și găsească locul chiar și în mijlocul oamenilor simpli ai poporului. Astfel se poate păstra esența rostuirii minoritare, independentă de relațiile și condițiile umane, astfel se poate ea impune, fără să țină cont de schimbările sociale, economice și culturale, ca forme cu obligativitate față de un imperativ divin și care se manifestă în viața noastră prin slujire. Nu poate exista așadar nici un cerc sau grupare din rândul minorității căreia acest spirit ce pune educația în slujba recunoașterii rostuirii și împlinirii sale ar putea să i se pară prea ridicat, sau prea scăzut, care ar putea fi exclus, sau ar crede că el nu mai are nevoie de educație. Acceptând această idee, unitatea se realizează cu adevărat, devin într-adevăr frați toți cei care fac parte din comunitate, dar nu împotriva celorlalți, ci împreună cu ei, nu în opoziție cu majoritatea, ci prin împlinirea diferită a unei misiuni comune, dată de o putere divină, obligatorie și pentru majoritate.

b) Printr-o trecere în revistă a teritoriilor de manifestare a activității educative, trebuie acum arătate, cu câteva aspecte, cum se va impune prin ele spiritul unitar al educației minoritare.

O astfel de primă formă comunitară este familia, care nu-i altceva decât cea mai mică parte componentă a unei colectivități minoritare. Și din acest punct de vedere este important ca în familie copiii și părinții să nu aibă doar o legătură formală, bazată pe interesele vieții cotidiene, ci familia să fie o reală comunitate educativă care va pregăti copiii pentru marile confruntări ale vieții colective. De aceea, ca o problemă de maximă importanță, se impune restabilirea bunelor relații între părinți și copii, refacerea familiei ca o reală comunitate spirituală, redobândirea obiceiului de muncă comună, susținere și ajutor reciproc. Copilul va trebui să învețe în familie că are obligația de a-și face munca în virtutea unei porunci a vieții, că nu interesul material, nu ambiția personală și nici doar înclinația – cât de multe ocupații suntem azi obligați să avem, fără să fim atrași câtuși de puțin –, ci acel spirit de slujire

să-l îndrume, cu care, supunându-se unui imperativ superior, își pune viața în slujba sa. În sânul familiei va trebui să cunoască legătura cu cei cu care se află în aceeași colectivitate, valorile comunității, pe care trebuie de asemenea să le utilizeze în vederea cunoașterii și împlinirii rostuirii sale, aici va trebui să perceapă că porunca datoriei stă deasupra vieții. Așadar, din punct de vedere al colectivității minoritare, nu este fără interes viața familiei, rolul ei educativ, precum nu este mai puțin important nici faptul că întreaga comunitate trebuie să contribuie la formarea unor familii capabile de a-și îndeplini rolul lor.

Un alt organ al educației minoritare este școala, bine ilustrat de școlile confesionale. La aceste instituții întâlnim trei aspecte și problema lor constă în aplicarea acestora. Primul aspect este faptul că școlile fac parte din învățământul public condus de stat și în cadrul lui instituțiile de învățământ trebuie să constituie unul din pilonii existenței statului. În mod natural, statul pretinde ca școala să formeze cetățeni loiali, crescuți în spiritul aceluia stat, familiarizați cu intențiile lui. Astfel, statul impune școlii anumite dispoziții cu scopul de a asigura nu doar patronatul său, dar și amprenta sa spirituală asupra învățământului, a educației. Al doilea aspect de care trebuie ținut cont este faptul că școala, atât educatorii, cât și cei educați aparțin unei minorități, iar această apartenență nu-i doar o relație superficială, exterioară, ci un mod de viață, care-și unește membrii conform unui spirit menit să formeze copiii și tinerii conștienți de rolul lor în comunitate. Al treilea aspect se leagă de faptul că școala aparține bisericii și este susținută de ea pentru a educa în propria credință și religie, pentru a clădi din convingerile sale spirituale și normele de existență susținute de ea o temelie sigură. Toate aceste trei aspecte ar putea fi o povară greu de suportat dacă ar fi concepute ca situații care se exclud una pe alta sau își anulează reciproc efectele. Realitatea este că impedimentul mereu existent între obligația de a sluji viața colectivă conform rostuirii sale și realitatea umană se manifestă și aici, totuși trebuie încercat, și se și poate realiza formarea școlii în funcție de cele trei cerințe. Dacă școala nu va fi privată de menirea sa ca organ al educației colective, atunci ea, în pofida acestor triple cerințe, va putea să corespundă rolului său. Dacă statul dorește să asigure prin intermediul școlii ca fiecare cetățean să devină, conform aptitudinilor proprii și în respectul acestora, un slujitor al rostuirii popoarelor care conviețuiesc în cadrul statului, fiind conduse, după voința lui Dumnezeu, de poporul majoritar, dacă minoritatea vede în școală locul unde copilul este educat în vederea recunoașterii și slujirii acestei porunci a vieții, care trebuie acceptată nu singură, nu într-o izolare egoistă, ci în comunitate cu celelalte popoare, într-o comună slujire, dacă biserica va crede că menirea școlii nu este doar susținerea unor interese confesionale limitate, ci educația copilului, care însușindu-și materia învățată în colectivul școlii va putea să cunoască caracterul absolut și obligatoriu al poruncilor lui Dumnezeu și se va considera supus acestora, atunci școala, care altfel ar fi sfâșiată de puteri

și cerințe contradictorii, ar putea deveni un punct de sprijin plin de armonie, ținând în echilibru aceste trei criterii, fără ca vreunul să-și piardă permanenta sa legătură cu scopul suprem. Evident, școala, la fel ca individul, se consumă mereu în ce privește o cerință atât de greu rezolvabilă în activitatea cotidiană, însă cunoașterea și recunoașterea ei, încercarea de a-i corespunde înlesnesc atingerea scopului.

O astfel de sarcină a școlii minoritare înseamnă și o totală identificare, pe plan spiritual și intelectual, cu viața minorității, nu doar formal, ci într-un mod interiorizat. Chiar dacă n-ar avea altă sarcină, decât să transmită cunoștințe, totuși ar necesita un oarecare sprijin din partea acelor a căror copii se formează prin intermediul ei. Deoarece atingerea unui anumit grad de cultură este un mijloc, nu indispensabil, dar de dorit pentru membrii minorității pentru a recunoaște scopul suprem al propriei existențe după care trebuie să trăiască, va fi necesară obținerea celui mai înalt grad posibil de cultură și perceperea școlii ca instituție necesară pentru obținerea ei. La rândul ei, școala va trebui să fie, pe lângă și dincolo de faptul că oferă cunoștințe și un anumit grad al culturii, un real instrument formator al copiilor; ei vor trebui aici să primească nu doar cunoștințe, dar și să dobândească acel simț pentru cele mai mărețe misiuni, să devină capabili de a le împlini. Școala trebuie să ajungă la acestea prin educație, îngrijire sufletească și dragoste. Astfel, cele trei obiective ale statului, minorității și bisericii se pot contopi în opera de educație a unei generații, care dorește să slujească prin ele nu niște contradicții, ci o rostuire divină având, dincolo de formele sale variate, un conținut identic.

Despre biserică ca instrument al educației în mare parte am vorbit deja. Menționăm încă faptul că sarcina bisericii în viața minoritară nu-i atât educația prin activități exterioare, soluții instituționale, participare activă la problemele vieții din afara ei, ci să vegheze asupra criteriilor supreme ale întregii existențe. Misiunea ei este, fiind obligată să propovăduiască oamenilor preceptele divine, ca conștiința rostuirii ce îndrumă minoritatea să nu pălească, conținutul ei să fie clar pentru toți și să nu devină instrument vremelnice al diferitelor interese, sau să nu se identifice cu interesele unor grupuri sau indivizi. Este obligată să-și ridice glasul împotriva oricărei necredințe, idolatrii care ar înlocui cuvântul lui Dumnezeu cu slogane omenești și care ar întina puritatea vieții. Această lucrare devine indispensabilă vieții minoritare.

În sfârșit, în munca educativă pentru minoritate are ramuri care se manifestă prin activitatea liberă a unor societăți, asigurând condițiile necesare activității științifice, ale însușirii de noi cunoștințe sau îmbogățirii celor existente, ale răspândirii operelor literare. Pentru realizarea lor trebuie să se contopească în spiritul educației minoritare, să realizeze că existența lor nu este una pentru sine, ele nu există doar ca unele grupări izolate să-și caute cu ajutorul lor propriile interese și să distrugă prin activități nelegate de obiectivul colectiv comuniunea spirituală existentă, ci ca să conlucreze

în viața minorității. Astfel, ideea slujirii ce dirijează întreaga viață minoritară leagă, obligă, sprijină și în același timp cere maximă responsabilitate pentru a urmări înfăptuirea și slujirea comuniunii, contribuind totodată la frumoasa muncă a comunității.

Ceea ce am reușit să spunem despre problema educației minoritare rămâne sumar și incomplet. Locul nu ne permite să intrăm în detalii, pentru că detaliile ar necesita o muncă mai minuțioasă. De aceea, tot ce ne-a preocupat în rândurile de mai sus au fost doar unele criterii. Nu sunt altceva decât idei, care pot fi secționate, aplicate pentru detalii, folosite eventual pentru rezolvarea anumitor aspecte ale problemei. Însă de multe ori nu rezolvările sunt importante, deoarece viața nu este ansamblul soluțiilor, ci a încercărilor de a realiza, lupta continuă pentru a putea fi apți în fața unor cerințe irealizabile, a misiunilor de neînțeles și totuși obligatorii. Sarcinile sunt mereu mai mari decât noi și condițiile în care trăim, dar prin faptul că recunoaștem obligativitatea lor, le acceptăm, încercăm să ne adaptăm la ele, facem deja pasul care ne ridică la o viață superioară, din înălțimile căreia multe par altfel. Iar minoritatea este nevoită, dar prin situația ei specifică are și darul de a împlini voința divină.

În „Erdélyi Helikon”, 1-3/1938, p.1-12; p.121-131; p.169-178.

(Traducere: Annamária Nastasă-Kovács)

Lajos Imre (1888-1974), absolvent al facultăților de teologie reformată și de filosofie din Cluj, susținând disertația doctorală în pedagogie, în 1913. După un scurt stagiul ca profesor de religie la Târgu Mureș (1913-1914), devine preot la Cara (1914-1921), iar apoi – până la pensionare (1948) – ocupă o catedră la Institutul de Teologie Reformată din Cluj. A făcut totodată și gazetărie, publicând în „Út” (1915-1918), apoi ca redactor șef la „Ifjú Erdély” (1923-1940). Printre altele, a fost și autorul unor lucrări precum: *Az ifjúság válsága* [Criza tineretului] (1930); *Az Ige és a fegyelem* [Cuvântul și disciplina] (1934); *Hivatás és élet* [Vocație și viață] (1938) ș.a.

Károly MOLTER

SPIRIT ȘI MORALĂ

Când eram tânăr am auzit deseori deviza spiritului superficial: morala este relativă! În urma lui Voltaire și France[1] s-a luat în serios afirmația sarcastică conform căreia până și eternitatea depinde de faptul că un guvern, aflat la putere în momentul dispariției noastre, ne recunoaște sau nu ca adepți ai săi. În vremuri confuze până și ironia tulbură, probabil de aceea Isus Hristos n-a folosit niciodată această armă. În timpul putrezirii rafinate, spiritul e mai de preț decât morala și caracterul, și doar perioada constructivă, de refacere ulterioară, va găsi pentru spiritul ce se pretinde superior moralei denumirea potrivită: „die Freude zu stinken” – după cum spunea Nietzsche – bucuria asupra reavoinței. Pentru a recunoaște fenomenul și a-i veni de hac, va trebui mai întâi să trecem prin perioada de glorie, apoi prin apusul și falimentul spiritului, pentru ca pe urmă să putem înțelege fără patimi reacțiile iritate ale moralei.

Fundamentul moral al vieții spirituale maghiare – și în cadrul ei a celei ardelene – a existat bineînțeles și atunci când în presa și literatura de colportaj se obrăzniceau cu impertinență acei copii ai străzii, ai moralei în decădere. Cei mari, care se înfruntau pe tărâmul spiritului, nu au părăsit niciodată principiul neîntinat al unei morale populare, naționale, eventual umaniste sau religioase. Kölcsey și Berzsenyi, Bajza și Döbrentei, Széchenyi și Kossuth, apoi Kossuth, Kemény și Ferenc Deák, Petöfi și Vörösmarty, după care Arany și Reviczky, împreună cu János Vajda, mai târziu Ady și Jenő Rákosi, iar în sfârșit Babits și Dezső Szabó s-au înfruntau mereu, pe temeiul unor norme etice, în legătură cu anumite postulate spirituale potrivite pentru dezvoltarea unor categorii morale în cadrul maghiarimii. Ca și Beethoven, ei simțeau cerul înstelat deasupra lor și erau pătrunși de legea morală; din păcate însă, clasa noastră de mijloc – în marea ei majoritate! – nu avea cultura necesară să înțeleagă folosul luptelor duse de ei, întrucât acestea serveau progresul. Această clasă nu știa că viața este rezultanta contradicțiilor, iar o astfel de atitudine am moștenit-o noi, prima generație a vieții spirituale ardelene de după Trianon. Trebuia să scoatem spiritul nostru public – atrofiat într-unul minoritar – din această indiferență ostilă sau rezervată prin acțiunea moralei ce reînvie națiunea, prin exemplul dat de noi, în sensul că totul renaște prin noi înșine!

În 1919 naționalitatea maghiară din Ardeal era profund jignită de descenzalizarea forțată din sfera gândirii. Considera aceasta ca o adevărată decapitare și n-a sesizat decât mai târziu, auzind vocea îndărătnică și hotărâtă a vorbitorilor din ventriloc, că între timp i-au crescut capete noi. Din punct de

vedere național considera ca infidelitate ceea ce în concepția biblică era cea mai reală nelinește: poporul neînvățat piere! Clasa noastră de mijloc nu știe nici astăzi ceea ce poporul francez și german a învățat prin educație, faptul că partea cea mai vizibilă a unui popor este fruntea, cultura sa; scrisul sau orice altă activitate a intelectului nu pot fi considerate simple plăceri ori o variantă de a-ți câștiga pâinea mai ușor. În zilele noastre vuieste din nou prin Europa Centrală „cuvântul sângelui”, iar în această furtună prima greutate care se aruncă în apă de pe punte este cultura! Cu toate că este greu să concurezi cu sângele, iar frântura de nație – precum noi aici – care nu stăpânește un imperiu politic de același sânge nu are altceva decât propria *cultură*, exprimată prin voci care se fac auzite, care cer respect și, mai mult, capătă autoritate. Ar însemna o sinucidere lentă dacă am renunța, în văpaia luptelor economice primitive, la această primordială vitamină întăritoare. Ce observăm totuși? Au trecut deja două decenii de când cultura maghiară din Ardeal întreține lupta care-i asigură existența, însă masa poporului de aici aproape că nu știe nimic despre ea, deoarece clasa de mijloc n-a crezut de cuviință s-o transmită înspre păturile de jos. Mai mult chiar! Propagă ideea ca această cultură de cea mai înaltă ținută, care ar avea nevoie de cel puțin o generație ca să coboare la nivelul maselor, să facă ea acest pas de bună voie, să devină poporanistă, să se dizolve ca Endre Ady în László Mécs, să se facă pe placul poporului. Azi-măine vom fi poate sfătuiți să coborâm la nivelul calendarului!...

De vină este concepția transmisă din vremea anterioară, ale cărei argumente grave îmi sunt la fel de cunoscute ca și gesturile sociale arogante, și anume că dincolo de calea largă a culturii generale și a tradițiilor, orice progres spiritual duce spre descompunere. Să scriem și să fim artiști precum Petőfi, pe înțelesul tuturor și să aspirăm la cântecul popular. Adepții respectivei concepții uită însă că partea cea mai frumoasă a liricii lui Petőfi nu este cunoscută nici astăzi în popor, cei care l-au imitat au decăzut în dilentatisme, iar Arany, doar în parte, și Vörösmarty, deloc, nu scriau pentru popor. Încă îl mai văd pe István Tisza care îl critica plin de porniri nobile pe Kernstock, care de atunci a expus chiar și în galeria Uffizi. Îl aud pe Apponyi care-l roagă pe Ady să se schimbe, și încă câți alții nu trăiesc printre noi, cei pentru care doar cuvintele măgulitoare sună artistic. Neînsemnații noștri păzitori ai moralei refuzau cu îngrozire patriotică șuieratul de bici al profetilor, strigau după judecători și stigmatizau ca imorală flacăra sfântă a criticii, dornică să îndrepte. Un avocat ardelean, bine plătit, îmi spunea în 1922 amenințător la auzul numelui lui Károly Kós: „Și ardelenii încep deja!”, iar eu am simțit atunci pentru prima oară cât e de justificat tonul separat al geniului ardelean. Și am început să nu mai pun atâta preț pe gustul estetic al clasei funcționarilor de ieri și al gutgesinn-ilor* bune digestii, pentru că timpul ne presa și trebuia să ne ocupăm de ziua de astăzi și de mâine. A trebuit să începem schimbarea interioară, ca să putem genera schimbări sănătoase la întregul popor.

* Cei cu convingeri serioase (*nota trad.*).

Evident, trebuie să scriem, să pictăm și să practicăm știința pentru o cât mai largă masă a poporului! Dar fără să ne coborâm la nivelul lui actual, ci să ridicăm la noi, prin noul mesaj, cât mai mulți maghiari! Toate acestea nu mai sunt astăzi utopii! Vrând-nevrând, ne-am însușit în bună parte recuzitele de toate zilele ale vieții minoritare, iar unii le și pun în practică cu profit; problema este că sunt aplicate doar individual, în vreme ce utilizarea în folosul colectivității o așteaptă fiecare de la celălalt. Nu avem o educație în folosul naționalității și nici o forță promotoare în beneficiul comunității. Eu nu pot condamna egoismul individului minoritar; niciodată n-am avut resentimente față de el, deoarece experiența mea de transilvănean de până acum arată că sașii sunt oameni cu stare, românii se înstăresc, iar noi maghiarii ne schimbăm starea. N-am absolut nimic împotrivă ca idealul de „Enrichissez-vous!” să devină comun în fața maghiarilor, „sapă câine, ai și tu!” Dar reclam de ani de zile indiferența ucigătoare, care din lipsa unui ordin politic nu se aliniază la comanda intelectului ce răsună în rândul poporului, iar sabotajul vine tocmai din partea clasei de mijloc. Prin aceasta se manifestă, după mine, slaba moralitate a spiritului maghiar din Ardeal...

Totuși, cele mai bune cărți maghiare scrise în Ardeal, fără să fluture lozinci ieftine, ne mai atrag atenția – în afară de onoare – și asupra acestui bun colectiv național! Poeții noștri din platoul transilvan, acești spectatori maghiari, aproape că ne-au îndoctrinat cu pericolul fericit al apartenenței comune și frumusețea ei lipsită de accent. Imaginea carstică a lui [Sándor] Reményik, acel fel de a fi pe „culme” al lui [Lajos] Áprily, singurătatea îndărătnică a lui [László] Tompa, avalanșa melodioasă a lui [István] Szombati Szabó, ne-au ademenit cu tănuite lacrimi de poet într-o singură comunitate. Iar în proză, uriașa bărbăție pudică a lui Károly Kós, aventura pe tărâmul umanului a lui [Aladár] Kuncz, religiozitatea sa literară, patriotismul peisagistic inocent al lui [Áron] Tamási, sclipirile de limbaj ale lui [József] Nyíró, toate la un loc arată un portret regional spre maghiarimea universală: cât de unul ca unul suntem, cât de mult simțim că toate acestea sunt ale noastre – sunt lucruri care există pentru noi![2] Cât de mult ne doare, cât de aprig ne apărăm, când dincolo suntem acuzați de spirit comercial, de provincialism, de miicime și atitudine à la Gascogne*! Revistele noastre sunt ticsite de frazele transilvanismului, „chiar și de aceea”, cotidienele repetă la infinit înclinațiile spiritului nostru către cantoane. Au toate acestea vreun suport moral? Da, au! Iar ceea ce există nu este așa dintr-o întâmplare!

Deoarece nici un Apáczai Csere János de astăzi nu vrea să fie îngropat lăsând în urmă doar o singură frază! Deoarece poporul maghiar n-are ochii acoperiți și nu orbii conduc aici pe cei fără vedere! Tot comercialismul și toată superficialitatea, neștiința și îngâmfarea ce se poate citi în lumea literelor de la noi se întâlnește și în altă parte, și la civilizațiile mai mari. Fiecare literă este de plumb, e plămădită din materie, iar materia este grea și fragilă, pe când lumina

* Lăudăros (Nota trad.)

sufletului, moralitatea, este darul pasiunii tragice, neîntinate și devotate. Că spațiul literar din Ardeal nu se află tocmai pe culmile exigențelor este normal, deoarece e făcut de oameni și cere bani. Doar cine-i orb nu vede cu cât are mai mulți martiri decât orice alt domeniu public! Însă orice credință se transformă în gura omului în credit, iar această noțiune lumească, publicitară, îi duce în eroare pe cei ce se îngrijorează în numele moralității nepătate.

Aici sunt la modă, de pildă, uralele vieții economice, cele care umple viața noastră publică. Pe cât de greșită ar fi opunerea, pe atât de eronată ar fi trecerea sub tăcere a părerii critice că în acest domeniu încă ar fi nevoie de mai puțină zarvă și de mai multe fapte. Gunoiul de grajd este penetrant și este folositor, dar nu trebuie confundat niciodată cu moralitatea, fermentul sufletului care dă formă pâinii spirituale a poporului nostru. Nici nu mă tem de faptul că orientarea economică a intelectualității noastre ar putea dăuna hranei sale spirituale. Mai degrabă cred că după acest al doilea pas minoritar de după Trianon, poporul nostru nu va mai da atenție înfloriturii de literă, diletantismului exagerat, înflăcăării triumfătoare, paradei sterile a mesitelor, idealizate de romantismul zgomotos al plevei literare, într-un singur cuvânt: acest popor se va maturiza, dacă se ridică pe plan economic și își va dori credință în loc de opiu, vigoare în loc de balastul inerției, o literatură a destinului în locul pălăvrăgelii celor cu suflet frumos. Este adevărat: și maghiarii sunt materialști și săraci lipiți pământului, ca orice alt popor cu rădăcini bine înfipte în pământ. Tocmai de aceea este însă scrisul vehiculul literaturii iar spiritul un vehicul al moralei, pentru ca prin intermediul cuvântului călăuzitor transmis prin megafon să se împiedice confundarea inimii cu stomacul și a minții cu aparatul genital. În vremuri grele cuvintele atârnă greu, și oare ce fel de literatură este aceea care părăsește cârma spirituală a poporului său?!

Căci literatura și economia merg mână în mână pe această planetă necunoscută, precum trupul cu sufletul. Îngrijirea amândurora înseamnă cultură, însă confundarea lor este politică. La scriitorii mai tineri și cu lipsuri în cultură: politică literară. Orice scriitor este bardul neliniștilor sale și depinde de scriitor dacă acestea devin sau nu de dimensiuni naționale! Din prima generație aş putea oferi cu ușurință exemplele acelor scriitori care sugerau ideile lor conștienți de scopul urmărit, dar întotdeauna cu mijloace artistice. Cea de-a doua generație, care este ispitită de nefericita expresie a „realității poporului” – ceea ce o îndepărtează de sinequanonul artistic al literaturii –, va învăța din propriile nereușite doar după ce un util imperativ al epocii, o atitudine la modă își va mai pierde din luciu, că moralitatea sa artistică trebuie plămădită din tot ce-i mai bun în ea și nu din mijlocul poporului. Zguduitor: până acum doar unul singur dintre cei ce și-au propus studierea satelor, și anume Gyula Illyés, a rămas artist – deoarece el a fost artist și înainte de a fi atins de această umbră a științelor sociale. Nu tema îl face pe scriitor valoros, ci scriitorul dă valoare temei. Cea mai mare imoralitate a artei apare atunci când, precum țiganul, comenzile consumatorului sunt considerate mai presus de auzul lui

de artist, de cerințele propriei conștiințe. Atunci când ideea călăuzitoare a epocii este acceptată doar din dorința de a fi la modă și nu din entuziasm.

Toate acestea nu sunt acuzații, ci numai opinii personale. Și teama că orice statistică demografică privind familiile cu un singur copil ar merita să fie transpus într-un roman. Ca pe vremuri, când doar fiecare a zece mia odă patriotică de 15 martie avea vreo legătură cu literatura, tot așa și acum, numai câteva însemnări sătești pot fi puse pe talgerul artistic. Și ar fi bine ca acest gen să fie degrabă transferat la una din secțiile științifice ale Societății Muzeului Transilvan sau ale Uniunii Maghiare de Cultură Publică din Transilvania[3], care cu aparatul necesar și cu scriitorii serioși deja consacrați ar realiza cea mai utilă muncă națională de-a noastră: prelucrarea sociologică a mediului de viață maghiar din Ardeal. Scriitorii sunt stâlpii poporului, însă nu fiecare literă de-a lor este literatură sau, mai mult chiar, artă! Altfel nu ar putea fi laudate îndeștul – cu neglijarea criteriului cel mai sever, cel artistic – realizările în acest sens de până acum ale tinerilor noștri scriitori: dorința lor de-a ajuta în mod curat și de a afirma adevărul fără iluzii. În acestea constă surplusul lor moral față de prima generație care nu tindea mai presus de toate spre luciditate. Se pune însă întrebarea, dacă fanteziile poetului nu devin mâine adevăruri mai utile decât inspirația unor nevoi la care asistăm în prezent, imperativul vremii, după îndeplinirea cărora se va pune din nou accentul pe frumusețea eternă a scrisului ziditor al națiunii. Individul este mai nemuritor decât epoca, întrucât cea din urmă este doar o noțiune abstractă.

Polemica de acum dintre generații, privind treburile transilvane, ne face să punem întrebarea: există oare conținut moral în spatele transilvanismului, care este considerat de unii o nălucă, de alții chiar politicul, dar care în opinia generației mele este imboldul umanistic al Ardealului, fermentul său central-european, alb și sănătos ca iaurtul, singurul regim al pântecului deranjat de șovinism. Scriitorii sași au spus despre transilvanism că nu-i altceva decât toleranța cu care lăsăm vecinul să se manifeste. *Den Nachbar gelten lassen*. Iar un gânditor român a considerat transilvanism acel fapt prin care nu cel ce aruncă piatra cea mai grea în grădina vecinului este considerat cel mai mare patriot român. Iată câte probleme are morala transilvană în legătură cu vecinul! Vecinul este mai important decât o rudă, fiindcă acesta poate mai repede sări în ajutor în caz de vreo nenorocire, iar dacă ne certăm, viața se transformă în pâra și iad. Doar într-o țară cu vorbitori de mai multe limbi se poate naște o asemenea înțelepciune practică. Tocmai de aceea sunt pline de umor afirmațiile care consideră transilvanismul ca o filosofie a hârtiei, o iluzie de cabinet. În ceea ce privește morala, este chiar cu ceva mai dificil decât spiritualitatea publică a țărilor monolingve, deoarece ne ridică la nivelul misiunii de a da atenție și pretențiilor celor de alt grai și de a le compara cu ale noastre: maghiarul din Ardeal va rămâne maghiar și după ce va cunoaște pe român și pe sas, va prețui morala celorlalți, dar o va practica pe-a sa. Maghiaritatea lui devine astfel mai încercată, precum valoarea moralei comparată cu a celorlalți.

Însă poate că mai important decât toleranța este tocmai acest sentiment neîncetat al concurenței, care se naște în urma conviețuirii de zi cu zi, chiar și la copilul mic. Conștiința tinerilor noștri – sensibili la misiuni –, sau poate chiar subconștientul lor, se fixează pe competiție, iar tânărul cu ochii ațintiți spre viitor desconsideră lenea nu doar ca individ, dar și ca membru al unei națiuni. În Ardeal, după părerea mea, nu doar concursurile sportive și eforturile intelectuale au efect catalizator, dar și realizările active ale moralei. În Ardeal nu vrei doar să fii bun, dar te și roșești mai tare când vreuna din valorile noastre etice se dovedește a fi cu lipsuri. Chiar și faptul că o cooperativă maghiară nu prosperă ne deranjează și ne indis pune. În tinerețea mea, petrecută în afara Transilvaniei, nici nu mă interesau astfel de lucruri. Acum da, sunt mai pretentios, mai exigent cu asemenea aspecte și mai sensibil dacă constat vreo șicanare. La conducerea Secției culturale din Târgu Mureș, în viața acelei mici comunități naționale, am observat că a sporit receptivitatea membrilor față de aprecierile etice, tinerii au ajuns mai aspri, uneori mai neînduplecați în vanitatea lor de minoritari, au devenit mai exigenți cu propria persoană și cu ceilalți. Iată ambiția plămăditoare de planuri comune de activitate, poate să-l facă pe om mai maghiar și mai pur, iată efectul moral-pedagogic al puterii executive comune! Unii tineri au devenit ca niște exponate de moralitate, încât toți paraziții mărunți ai vieții minoritare au început să se teamă de ei.

Evident, acest proces generează o anume omogenitate, un soi de uniformă spirituală în rândul minorității. Și în literatura sașilor am descifrat această nivelare morală și limită spirituală, având nu numai avantaje, dar și inconveniente. Oricât de democratică ar fi viața minoritară, în scopul ei de a uni, ea avantajează și formațiunile corporatiste, ceea ce este cel mai amenințător obstacol în libera formare a elitelor. Creatoare de talente sunt aceste formațiuni din strâmțul colț de țară, această poporanitate plecată în vecini, dar în cadrul ei nu doar clevetirile, ci și corporatismul ar putea sufoca ceea ce se ridică desupra talentului. Mă gândesc la cei născuți sub zodia geniului, care se pot stinge în această miicime. „Je gelehrter, umso verkehrter!” – spun sașii, ducându-i spre depravare sau obligându-i la emigrare pe mai marii lor neli-niștiți. Pe pictorii, pe scriitorii lor i-am auzit plângându-se, dar niciodată – din acest punct de vedere – pe marii lor industriași sau pe latifundiari. După cum am citit recent în articolul lui Mihály Tamás[4]: un politician gentry maghiar din Slovacia afirma, cu un gest de desconsiderare, că literatura este de prisos maghiarului și se potrivește doar evreilor.

Dar ce rost ar avea biserica, școala – misiunea internă de zidire a credinței – dacă nu cultivarea menținerea sensibilității ce slăbește uneori și în sufletul maghiar. Deoarece cultura este sensibilitatea omului-animal răsărit din colbul pământului, ceea ce este dumnezeiesc în el. Unde să căutăm în primul rând bazele moralei din viața noastră spirituală dacă nu în biserică și în jurul ei? Nu spun asta de parcă aș considera biserica doar ca o vitrină a eticii. Eu cred că în cultura bisericească, în toată educația noastră creștină

maghiară, în școli și instituțiile noastre pot fi incluse atât aspirațiile metafizice ale omului modern, cât și civilizația noastră și cei mai buni dintre noi care se frământă pentru progres. Ar fi însă dezastruos dacă mitul nostru și legătura noastră de pământ s-ar contrazice! Citesc acum o carte despre Asia și am găsit acolo un exemplu teribil: compararea mitului hindus cu cel chinez, sovietic și creștin-englez din India este cea mai defavorabilă mitului creștin. Deoarece acolo el reprezintă religia celor ce asupresc, mai mult chiar, a unei întregi națiuni și rase; așadar contradicția dintre dogmă și adepții ei nu poate trezi decât ură; orice agitator local o poate numi religia prefăcătoriei. La noi, creștinismul are un rol mult mai ușor și o influență mult mai mare asupra problemelor naționale.

Se și simte influența sa la orice nivel. În așa fel încât creștinismul este desul de viguros pentru a pretinde ca morală să nu fie doar abținere de sine, ci și luare de atitudine. Nu dorește să vadă doar buni creștini palizi, ci și caractere active ale binelui. Am aflat recent într-o societate că un avocat din Târgu Mureș nu prea câștiga, iar acum un faliment îi aduce cinsprezece mii de lei pe lună. Am făcut observația că venitul meu este de doar șase mii pe lună.

– „Da, dar tu lichidezi un faliment mult mai neînsemnat” – a spus mai din glumă un tânăr. Atunci alții l-au încolțit atât de vehement încât abia a putut să se descurce în mod pașnic: ceea ce noi slujim nu este faliment, ci interes public național în curând înfloritor! Iar cei care conduc cultura noastră maghiară din Ardeal nu se gândesc la faliment nici în cele mai urâte vise ale lor.

Celor care vor avea ceva de spus în legătură cu aceste probleme și cu răspunsurile mele legate de ele le atrag atenția asupra defectului nostru național, exprimat și în drama *Bánk bán*: obiceiul de a bate câmpii. Bánk își smulge din inima lui de ban propriile patimi, iar vizavi de el Tiborc își exprimă abisul mâhnirii țaranului maghiar. Sunt două expuneri paralele, ceea ce constituie partea cea mai prevestitoare de rele a acestui dialog cutremurător. În instituțiile noastre, chiar și în cadrul bisericii, aud deseori astfel de tragice vorbe pe de lături! Pesemne este o tradiție secuiască care oferă o excelentă apărare împotriva dușmanilor. Nu este însă cel mai strălucit salvconduct moral în viața de zi cu zi a propriului neam. Iar în cazul unei polemici, de la bun început asigură lipsa oricărui rezultat. Ca nu cumva eu însumi să fiu bănuț de secuț, voi rezuma pe scurt această temă inepuizabilă pe care n-am putut decât mai mult s-o circumscriu:

Spiritul moralei naționalității maghiare din Ardeal este toleranța. Morala spiritului ei însă nu poate fi decât intoleranța! Cea mai nobilă emoție a competiției, anume compensația faptului că, deși existăm aici doar ca o naționalitate, ca o fărâamă de popor, totuși în fața lui Dumnezeu și a oricărei majorități suntem maghiari integri și fără cusur. Ca indivizi suntem dispuși să primim și să facem față la orice critică, deoarece individul se poate îndrepta ușor. Dar nu putem tolera din exterior, din partea nimănui, defăimarea instituțiilor noastre publice. Prin această intoleranță trăim comuniunea sufletului

maghiar universal, a culturii maghiare. Tineretul, care abia acum începe să-și arate deschis istoriei chipul său, deja este mai intolerant decât generația mea. Munca sa la sate, întrunirea de la Târgu Mureș, revistele sale mai vechi și mai noi, neîncetatele sale conferințe-IKE, exercițiile spirituale, toate sunt simptomele înflăcărare ale dorinței sale de înnoire. Ce fel de sfat ar putea aștepta ei de la un suflet de ieri educat, dar căruia-i place să trăiască ziua de astăzi pentru mâine? Poate atât, să nu mai spună atât de des tinerii mei frați creștini: „după Trianon”! Acest slogan, și în acest fel noi l-am consumat de mult, nu mai are credibilitate. Dacă nu-l veți evoca tot timpul, denumiți ceea ce este înaintea voastră, spre care vă îndreptați, sau ceea ce prin forța sa de atracție vă duce mai departe. Știu și eu ce fel de nume îi veți da?!

Acum doi sau trei ani a fost la mine un tânăr suedez din Upsala. Exact cu un cap mai înalt decât mine. Mi se tot plângea de norvegieni. Am întrerupt această lamentație fără nici un interes pentru mine și l-am întrebat pe jumătate sarcastic: – „Dragul meu, voi sunteți primii în lume la cultură. Nu-i simpatizați nici pe germani, nici pe britanici. Dar cum puteți trăi acolo, în nord, în acea climă spirituală fără speranță, sub vânturile reci ale cerului de alabastru? Și este adevărat că de străluciți ce sunteți, totuși numai două milioane și jumătate vă însueziți acolo, în jurul goticului Codex de Argint al lui Ulfilas? Cum poate fi remarcabil un popor atât de mic?”

Tânărul suedez a zâmbit:

- Numai un astfel de popor minuscul poate fi eminent! Spiritul popoarelor mari se umple de setea de putere. Cele mici au timp să rămână oameni.

*În „Erdélyi Helikon”, 8/1938 (textul a fost prezentat la o conferință a tinerilor).
(Traducere: Annamária Nastasă-Kovács)*

Molter Károly (1890-1981), scriitor și critic literar de origine șvăbească, din Banatul sârbesc, dar identificat apoi cu spiritualitatea maghiară. A urmat Colegiul din Kecskemét și Facultatea de filosofie și litere din Budapesta (secția maghiară-germană), pentru ca în 1913 să se stabilească la Târgu Mureș, ca profesor la Liceul reformat de aici. Între 1945-1951 a fost profesor de limba și literatura germană la Universitatea „Bolyai” din Cluj, după pensionare stabilindu-se din nou la Târgu Mureș. În perioada interbelică s-a afirmat ca un fecund publicist și scriitor, atașat de gruparea „Erdélyi Helikon”, fiind printre altele și unul din redactorii revistei „Zord Idő”. Din cele câteva lucrări ale sale, pentru tematica volumului de față revelator este romanul său din 1937, *Tibold Márton*, cu multe accente personale, în care surprinde procesul de asimilare a unei familii de șvabi, însușindu-și integral maghiaritatea. Totodată sunt surprinse dramele minoritare în urma discriminării sociale și identitare, vizavi de conștiința civică a unui personaj ce resimte din plin oprimarea și deznăționalizarea. Asupra acestui autor vezi *Molter Károly levelezése* [Correspondența lui Károly Molter], 2 vol., ed. Ildikó Marosi, Budapest-Cluj, Argumentum-Polis, 1995, 2001.

[1] Este vorba de scriitorul francez Anatole France (1844-1924), angajat pe la începutul veacului XX în mișcarea socialistă, membru fondator al lui *L'Humanité* (1904) și laureat al premiului Nobel, în 1921.

- [2] Asupra literaturii maghiare din Ardeal în perioada interbelică vezi: Ion Chinezu, *Aspecte din literatura maghiară ardeleană (1919-1929)*, Cluj, Societatea de Măine, 1930 (în versiune engleză, sub îngrijirea lui Ion Vlad, a apărut la Cluj, Centrul de Studii Transilvane, în 1997); Gavril Scridon, *Istoria literaturii maghiare din România, 1918-1989*, Cluj, Edit. Promedia Plus, 1996; Mihály Lakatos, *Az erdélyi magyar irodalmi kánon kialakulása a két világháború között* [Formarea canonului literar maghiar transilvan în perioada interbelică], în „Korunk”, IX, 1998, nr. 5, p.75-82.
- [3] Asupra acestora vezi György Gaal, *A 110 éves E.M.K.E.* [E.M.K.E. la 110 ani], în „Művelődés”, București, an. 48, 1995, nr. 8-9, p.3-30; *E.M.K.E. 1885-1995*, ed. Gyula Dávid, Pál Nagy, Kolozsvár, Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, 1995.
- [4] Mihály Tamás (1897-1967), scriitor, arhitect și profesor universitar, stabilit din 1947 în Australia, la Melbourne. Între 1933-1938 a fost redactor la ziarul „Magyar Újság” din Bratislava, iar între 1937-1938 este director al editurii „Tátra”.

Sándor TAVASZY

PROBLEMELE ACTUALE ALE ETICII

1. Are oare etica probleme *actuale*; probleme definite de *ziua de azi*, de *timp*, ori probleme puse de *ziua de astăzi*, de *timp*? Sau are oare întrebări ale căror răspunsuri le dă timpul, *ziua de astăzi*, ori răspunsurile date sunt modificate de prezent, de timp? La prima vedere ni se pare a fi aici o oarecare contradicție, în sensul că obișnuim să privim etica ca o știință a regulilor, mai mult a legităților permanente și durabile, care nu au nimic din timp, din provizorat, altfel spus nimic întâmplător. Cum este atunci posibil să vorbim despre *problemele actuale* ale eticii?

Fără îndoială, sarcina cuprinsă sub denumirea „problemele actuale ale eticii” se poate înțelege ori în felul în care contemporaneitatea naște noi probleme ale eticii, ori în sensul că probleme cunoscute ale eticii găsesc noi soluții, potrivite cu nevoile și cerințele contemporaneității, dar și în sensul că epoca contemporană pune probleme necunoscute încă de etică, adică unele probleme apărute din experiența contemporaneității *trebuie ridicate* la nivelul conștientizării etice și, fiind probleme etice cu totul noi, trebuie rezolvate conform nevoilor arzătoare. Iar pe urmă ar putea apare și situația când, dacă considerăm etica o știință referitoare la posibile cazuri (cazuistică), problemele actuale nu sunt altceva decât noi *cazuri*, care își găsesc rezolvarea rezonabilă în principiile mult încercate ale eticii.

În ce sens putem vorbi așadar de problemele actuale ale eticii? Nu putem face nici un pas în acest sens, dacă vrem să mergem pe calea științifică, până când nu alegem între cazurile diferitelor probleme care se pun, până când nu luăm hotărârea în care direcție vrem să mergem.

Poziția noastră se complică datorită faptului că aici nu este vorba doar de etică, ci în mod decisiv de etica creștină, cu alte cuvinte de o știință din domeniul teologiei, mai mult, ea însăși este *teologie* în adevăratul, primordialul sens al cuvântului.

Obiectul teologiei este ceea ce spune Dumnezeu despre El însuși în cuvântul Său. Întrebările și răspunsurile eticii sunt definite de cuvântul lui Dumnezeu. Aceasta înseamnă că întrebările nu sunt doar întrebări ale omului și ale lumii înconjurătoare, ci ale *omului și lumii sale cunoscute în Isus Hristos*. Omul cunoscut în Isus și lumea cunoscută în El: iată ce tratează etica teologică, astfel când vorbim de problemele contemporane ale eticii nu ținem cont doar și de aceasta, ci ne ocupăm direct de aceasta.

2. La punerea problemelor trebuie în primul rând să excludem acea concepție a eticii care o consideră *știința unor cazuri posibile*. Trebuie s-o excludem în spiritul poziției noastre de reformatori, deoarece cuvântul Domnului

este universal și atotcuprinzător, luminează fiecare caz în parte și îi oferă un imperativ aparte: „Căci Cuvântul lui Dumnezeu este viu și lucrător, mai tăietor decât orice sabie cu două tășuri: pătrunde până acolo că desparte sufletul și duhul, încheieturile și măduva, judecă simțirile și gândurile inimii. Nici o făptură nu este ascunsă de El, ci totul este gol și descoperit înaintea ochilor Aceluia, cu care avem a face.” (Evrei. 4:12-13). Este adevărat că Scriptura rămâne literă moartă dacă Dumnezeu tace, dar Domnul vorbește cu ajutorul cuvintelor și literelor prin Duhul Sfânt, care mărturisește în fiecare caz în parte.

Dacă am exclus nevoia de subtilizare excesivă în ceea ce privește cazurile, trebuie să mergem mai departe pentru a constata că oricare etică, atât cea filosofică, cât și cea teologică are principii, reguli și imperative finale și permanente, care se ridică deasupra schimbării vremurilor, au valabilitate în oricare contemporaneitate. Etica științifică nici nu are altă sarcină decât să aplice aceste principii finale la *experiențele dintotdeauna ale vieții morale*. Dar ce înseamnă, ce este experiența morală la care se aplică principiile finale ale eticii?

Prin experiența însemnată cu atributele moralei se revarsă împlinindu-se extrem de divergent însăși viața incomensurabilă, mai mult, indefinibilă. Așa numitele probleme ale eticii sunt date de o astfel de viață divergentă și mereu diversificată. După Scriptură: *παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κοσμοῦ τούτου*, „trece chipul lumii acesteia”. Mereu se schimbă, se formează din nou chipul acestei lumi și în cadrul ei chipul, *σχῆμα* vieții (I Cor. 7:31). *Σχῆμα* înseamnă atitudine, schimbările situațiilor, gesturilor, formelor, comportamentelor, porturilor, însușirilor, modurilor de trai, sclipirilor, într-un cuvânt această viață compusă din momente și variații indefinibile. Aceasta este viața care oferă mereu o nouă materie pentru existența cu calități etice. Oferă și dă personalității etice material pentru prelucrare etică, pune deci noi și noi întrebări în fața reglementării etice.

Dacă ne uităm însă mai de aproape la toate aceste schimbări, trebuie să recunoaștem că existența umană, în *fundamentele* ei, este aceeași, încât diversitatea *schimbărilor* o colorează numai, doar modifică viața prin faptul că pune accentul pe altă parte în cadrul schimbărilor și face acest lucru atât de eficient, încât privitorul etic, în măsura în care este partea activă a vieții, vede problemele care apar cu totul noi și actuale. Ele însă doar par a fi actuale, deoarece problemele eticii nu sunt noi și actuale *decât* într-un sens *relativ*. Trebuie să accentuăm sensul *relativ*, pentru că de când păcatul a intrat în viața omului, el este *om păcătos*, iar existența umană o *existență periclitată*. Permanența vieții păcătoase, periclitarea sa permanentă conturează caracterul identic al problemelor ce apar în cadrul vieții schimbătoare. *În acest sens putem vorbi, în acest sens trebuie să vorbim de problemele actuale ale eticii.*

Dacă mergem mai departe pe această idee, trebuie să constatăm faptul că necesitatea și existența eticii este motivată de păcatul și pericolul existent în cadrul vieții, dar și de dreptatea și situația sa de criză. Problemele actuale ale eticii pot fi identificate așadar prin stabilirea relației între existența umană

păcătoasă și totodată periclitată, și cea cunoscută prin Hristos, adevărată și mântuită. Tocmai din aceste motive, problemele actuale ale eticii sunt cele în care se manifestă în cea mai mare măsură criza existenței umane. Altfel spus, problemele contemporane ale eticii sunt acelea prin care păcatul și pericolul devin cele mai actuale. Astfel, etica trebuie să găsească în marele proces al viețuirii umane punctele în care existența umană atât individuală, cât și comunitară a ajuns într-o gravă situație de criză, iar nenorocirea, nevoile umane, puse pe cântarul vieții îndreptate și mântuite de Hristos, strigă sub cea mai presantă formă după rezolvare și ajutor. Putem menționa trei grupe de probleme: I. *problema raselor și a naționalității*; II. *problema naționalității și a creștinătății*; III. *problema statului și a bisericii*.

Acestea sunt grupurile de probleme în cadrul cărora viața în Hristos și biserica Lui este cel mai arzător amenințată. Iar din punct de vedere etic, aceasta înseamnă că amenințarea vizează în general atitudinea care se numește morală, sau – în rezultatul ei – moralitate.

I. Problema raselor și a naționalității

3. În lupta ideologică a secolului trecut au jucat un rol important cele două mișcări ideologice cunoscute sub numele de naționalism și internaționalism. Bazele ideologice ale primei mișcări erau date de idealism, celei de-a doua de naturalism, și anume în forma sa cea mai dură, de materialism. Naționalismul și-a câștigat cele mai puternice argumente de la idealism, a încercat să-și întemeieze autoritatea și credibilitatea cu ajutorul acestuia. Cel care, declarându-se naționalist și rămânând credincios ideii de națiune și fidel propriei națiuni, se expunea în straiete strălucitoare ale idealismului și desconsidera profund orice fel de internaționalism, în special din cauza materialismului său mărunț și fetid și a naturalismului ce trimitea la viața instinctuală.

Extraordinar cum se schimbă oamenii și timpurile! Astăzi am ajuns ca naționalismul contemporan – oricât de hotărât ar lupta împotriva oricărui internaționalism – să se debaraseze de ideologia sa idealistă și să alunece spre aceeași bază naturalistă pe care se întemeiază internaționalismul. Naționalismul contemporan, la fel ca internaționalismul, lasă teren liber instinctelor naturale ale omului primitiv.

Explicația pentru o asemenea schimbare a naționalismului o găsim în două chestiuni. Prima este că naționalismul secolului trecut nu se întemeia în mod organic pe idealism, acesta din urmă era doar elementul său decorativ, o haină atârnată pe el, dar străină. De aceea putea atât de ușor să se lipsească de ea. Iar a doua este – și aici găsim motivul special al marii schimbări – că *naționalismul contemporan a pus în centrul gândirii sale noțiunea biologică de rasă, pe care o folosește în explicația atitudinii sale de credincios al națiunii*.

4. Naționalismul contemporan apare ca un socialism cu caracter național. Să-l numim național-socialism. Schimbarea se arată chiar în acest nume, în măsura în care naționalismul actual prezintă naționalitatea precum o caracteristică, iar socialismul de parcă ar exprima esența. Cu toate că lucrurile stau invers. Socialismul este doar masca sub care se ascunde sistemul bazat pe despotism și violență al naționalismului tendențios. Iată câtă minciună se găsește în această nouă ideologie și sistem politic. Naționalismul este camuflat de socialism iar sensul amândurora este viciat de concepția rasială care atât naționalismului, cât și socialismului le dă un sens nou.

Național-socialismul a reînnoit dogma „rasei pure” și a propus-o ca notă constitutivă și dominantă a conceptului de națiune, a considerat-o *genus proximum*. Pe acest fel de naționalism, bazat și explicat prin rasă, a constituit el un întreg sistem politic și cultural, mai mult, dincolo de acestea l-a recunoscut ca ideologie și religie și încearcă să-l impună drept singura religie dominantă.

Ce înseamnă structura rasială, rasa? Rasa în științele naturii este o categorie sistematologică foarte incertă. În general, înseamnă totalitatea indivizilor având anumite caracteristici identice și care se aseamănă de parcă ar avea aceeași părinți. În concepția național-socialismului, rasa și constituția rasială care îi exprimă caracteristicile formează temelia poporului și în continuare a națiunii. Cea mai de seamă preocupare și ideal al națiunii, precum și al poporului, este păstrarea constituției rasiale pure. De acest ideal și realitate naturală trebuie să fie atașate poporul și națiunea, deoarece – susțin ei – orice eveniment istoric universal este manifestarea instinctului de autoconservare a rasei, atât în sensul pozitiv, cât și în cel negativ. Conform acestei doctrine, cel mai însemnat rol al statului popular este de a menține rasa pură și de a intensifica constituția rasială. Național-socialismul propovăduiește credința sa în rasa ariană cu adevărat devotament religios. Nu există decât un singur drept omenesc sfânt, iar el este totodată și cea mai sfântă obligație, ca sângele să se păstreze curat, deoarece aceasta înseamnă păstrarea celei mai bune calități umane, dezvoltarea nobilității¹.

Ideea de rasă, și anume de rasă ariană, ideea de constituție rasială a fost transformată de național-socialism în *mit*, mai mult decât atât, a fost mitologizată, iar împreună cu ea și concepția sângelui, a germanității și a germanilor, a conducătorului etc, pentru a le ridica la înălțimile religiei cu acel interes și scop politic de a exila din sfera religiei orice altceva, pe Dumnezeu, pe Hristos, mântuirea, statutul de Fiú, fraternitatea etc. Nici aici nu se oprește însă, ci încearcă să demonizeze, dar și să absolutizeze sângele, rasa etc, orice gând legat de ele. Altfel spus, caută să atribuie absoluta putere dumnezeiască realităților natural-umane limitate – precum sângele și rasa –, care formează temelia propriei voințe politice, și să le așeze în locul puterii divine. Spiritul ce tinde spre succesul nelimitat, spre absolut este cel care se lasă

¹ Richard Karwehl, *Politisches Messiasstum*, în „Zwischen den Zeiten“, 1931, Heft 6, p.521 și urm.

auzit în astfel de concepții și acțiuni, iar demonizarea se manifestă în special prin străduința și nădejdea că în propria sferă politică ea pretinde o totalitate care doar de la Dumnezeu poate veni și care nu poate fi decât consecința suveranității lui Dumnezeu.

5. Noțiunea de constituție rasială, făcând parte din sfera științelor naturale, nu este potrivită la definirea noțiunilor sociologice ale poporului sau etice ale națiunii. Despre constituție rasială și rase putem discuta în natură. Există specii de plante și animale, rase omenești, dar referitor la fiecare rasă este categoria biologică. Ca atare nu are o bază faptică stabilă, are doar rolul de a face posibilă clasificarea, este așadar o simplă presupunere. Deși nu putem afirma că n-ar exista rase omenești, că nu ar exista limite rasiale, putem spune însă că între rasele omenești s-a petrecut o fuziune de așa natură încât despre rase pure, cel puțin în comunitatea culturală europeană-americană, nu putem vorbi decât sub aspectul presupunerii. Rasa pură ca noțiune biologică folosită în interesul clasificării este o ficțiune și se referă la grupările omenești cu particularități provenite din ancestrale comunități de sânge, a căror anumite caracteristici naturale se mai regăsesc pe alocuri, fragmentar și șters, în alcătuirea fizică și psihică a unor popoare, însă întotdeauna doar în ansamblu.

6. Iar acum să întrebăm: ce spune Biblia despre constituția rasială și care este însemnătatea ei în lumina Scripturii?

Cel mai clar vom găsi învățăturile Scripturii în Faptele Apostolilor, unde în 17:26 putem citi următoarele: „Dumnezeu, care a făcut lumea și tot ce este în ea... El a făcut ca toți oamenii, ieșiți dintr-unul singur, să locuiască pe toată suprafața pământului; le-a așezat anumite vremi și a pus anumite hotare locuinței lor, ca ei să caute pe Dumnezeu și să se silească să-L găsească băjbâind, măcar că nu este departe de fiecare din noi. Căci în El avem viața, mișcarea și ființa, după cum au zis și unii din poezii voștri: Suntem din neamul lui...” După rânduiala creației nu exista decât o singură comunitate sanguină, deci o singură constituție rasială. *Deosebirile rasiale nu sunt deci consecințe ale creației, ci ale păcatului inițial*. Privit mai de aproape, sunt consecințele titanismului exprimat cu profund simbolism în faptele referitoare la construcția turnului Babel. „Și Domnul a zis: Iată, ei sunt un singur popor și toți au aceeași limbă; și iată de ce s-au apucat; (...) Haidem! să Ne pogorâm și să le încurcăm acolo limba, ca să nu-și mai înțeleagă vorba unii altora. Și Domnul i-a împrăștiat de acolo pe toată fața pământului” (I. Geneza 11: 1-9). Ori în altă parte Scriptura spune: „...când a despărțit pe copiii oamenilor, a pus hotare popoarelor” (Deuteronom 32:8). Calvin, în explicațiile sale referitoare la acestea, consideră că împărțirea neamului omenesc în secte este consecința depravării, adică rasele și constituția rasială provin din degradarea stării inițiale naturale.

Dacă pe baza Scripturii și a teologiei reformatoare considerăm că alcătuirea rasială provine din degradarea cauzată de păcatul inițial, credem de asemenea că existența ei este totuși exprimarea voinței divine. Așadar, *chiar dacă constituția rasială nu face parte din rânduiala inițială a creației, totuși*

voința Domnului trebuie recunoscută în ea. Cu atât mai mult credem acest lucru cu cât știm că Dumnezeu, când le-a stabilit durata existenței și hotărârile locului de trai, le-a dat anumite porunci și în sfârșit marea misiune de a-L căuta pe EL, deoarece nu-I departe de niciunul dintre ei.

Importanța raselor constă astfel în faptul că, conform voinței divine, îl slujesc pe Dumnezeu după particularitățile lor și în această comună menire au rolul de a fi totuși unul, deoarece toți aparțin seminției Lui. Particularitățile care mai există uneori nu sunt pentru ca oamenii să lupte unii împotriva celorlalți cu ajutorul lor, ca să se supună și să se înrobească crezându-se mai presus de ceilalți; limbile nu sunt pentru a se certa și a se blestema reciproc, ci au rolul să vestească cât mai frumos slava lui Dumnezeu și astfel să se ajungă la vorbirea în limbi, să fie uniți în Hristos și prin Hristos, care domnește asupra oricărei rase. Astfel devine morală, în sens teologic, orice caracteristică naturală. Cu alte cuvinte, orice însușire cu caracter natural estompat a constituției rasiale devine astfel morală. Să atribuim caracter etic alcătuirii rasiale înseamnă așadar să o punem în slujba Domnului. Activitatea de a conferi caracter etic nu poate avea alt sens decât acesta.

7. Dacă *rasele* și constituția rasială sunt manifestările *comunității de sânge*, atunci *poporul* este exprimarea unei *comunități de viață reală* a celor ce compun o singură societate. Constituția rasială se manifestă astăzi doar prin naționalitate, evident atât cât se poate, având în vedere combinațiile diferite.

Noțiunea de popor însă are ceva în plus, care nu există în noțiunea de rasă. Cele mai particulare caracteristici ale sale, poporul le absoarbe din tainica sa temelie: componenta rasială. Apartenența rasială este bunul cel mai particular, cel mai arhaic al poporului, care îl definește. Nu trebuie să cerem așadar confirmarea ei, deoarece ea există prin simpla existență a poporului. Precum nu pot vorbi decât prin propria mea voce, nu pot umbla decât pe picioarele mele și nu pot vedea această lume exterioară decât cu proprii mei ochi, tot așa și poporul, nu va putea duce o viață de om decât având propriile sale proprietăți primite de la natură. Precum, însă, va trebui să-mi dezvolt vocea, picioarele și ochii ca să pot beneficia de ele, la fel și poporul va trebui să-și cultive propriile voci, picioare și ochi, adică toate caracteristicile sale particulare, ca dincolo de limitele vieții sale primitive și a calității sale naturale să ajungă la calitatea morală. Nici un popor nu poate beneficia de recunoașterea universală doar datorită premiselor sale rasiale și a destoiniciei sale nealterate, ci doar în cazul în care acestea au fost înnobite. În noțiunea de popor, spiritualitatea proprie este deci surplusul calitativ care o deosebește de noțiunea de rasă. În acest sens spune Althaus: Poporul este deja expresia unei anumite spiritualități. Iar această spiritualitate este definită de particularități fizice și intelectuale moștenite de-a lungul secolelor.

Dacă analizăm noțiunea de popor în lumina Scripturii, vom vedea că aparține aceleiași ordini a naturii ca și structura rasială. Scriptura vorbește în multe feluri despre popor, dar înțelege prin acesta îndeosebi gruparea socială formată de o colectivitate cu indivizi de aceeași limbă și religie, făcând parte

din aceeași regiune și organizație politică. Totuși există deosebire între rasă și popor în pofida aceluiași mers al naturii. Ea constă în faptul că poporul este un nou strat în aceeași unitate structurală. Așa cum rasa este o treaptă ce dispăre în enigmatice abisuri, tot așa poporul formează o nouă treaptă pe care se sprijină națiunea. *Omul pe aceste trepte pășește dincolo de limitele existenței de animal și ajunge la granițele umanității.* Așa cum rasa este materialul din care răsare poporul, tot așa poporul este plămădeala națiunii pe calea eticizării. Cel mai înalt grad ideal al acestuia este națiunea, care așadar nu mai constituie *comunitate de sânge, nici nu este comunitate de viață reală, ci comunitate de viață ideală.* Națiunea nu este niciodată terminată, ea formează acea imagine ideală pe care un popor, în urma dezvoltării sale istorice lungi și anevoioase, o crează despre sine, ca această imagine să-l ducă neîncetat mai departe, pentru a trăi propria existență în așa fel ca imaginea de sine să se contureze din ce în ce mai clar și mai diversificat.

Dacă privim noțiunea de națiune în acest context vom realiza cât de redus și înjositor este naționalismul care se bazează doar pe concepția alcătuirii rasiale. Omiterea noțiunii etice în cazul națiunii și reliefaarea naționalismului rasial ascunde în mod deosebit două mari pericole. Primul este că sub aceste influențe un popor ori se izolează în așa măsură încât rupe toate relațiile cu celelalte popoare, ori pe calea violenței brutale caută împlinirea aspirațiilor sale la putere. În ambele cazuri ajunge, fără îndoială, să se rupă de orice tendință sau comunitate etică².

Cu acestea, evident, nu am încheiat încă partea teologică a problemei. Clarificarea filosofică – de critică a cunoașterii – din punct de vedere științifico-formal este însă indispensabilă.

II. Problema naționalității și a creștinătății

8. Etica filosofică se mulțumește cu fixarea idealului în noțiunea etică a imaginii despre națiune, dincolo de noțiunile natural-sociologice, deci ontologice ale rasei și poporului, și cu faptul că îl prezintă poporului ca pe un imperativ. Etica teologică însă nu-și poate găsi liniștea nici referitor la imperativul legat de imaginea de națiune, deoarece chiar și în ea percepe aceeași creație a omului păcătos, care este tot atât de pătruns de păcat ca și celelalte forme ale creației.

Este adevărat că imaginea națiunii se prezintă calitativ altfel decât noțiunile de rasă și de popor, dar totuși aparține acestei lumi, din care fac parte aceste două noțiuni. Lumii care *încă nu trăiește* sub puterea Cuvân-

² Dr. Sándor Tavaszy, *A nemzeti élet és művelős főkérdései* [Problemele principale ale vieții și culturii naționale], în volumul comemorativ al celui de-al XII-lea colocviu itinerant al lui „Erdélyi Múzeum Egyesület” (Sfântu Gheorghe). Și extras.

tului lui Dumnezeu, care deci este străină față de puterea și judecata lui Isus Hristos și care nu practică supunerea în credință. Așa cum și ideii binelui suprem provenită de la spiritul uman îi este caracteristică păcatul, așadar nici aceasta nu este bună, tot așa nici idealul imaginii de națiune nu este lipsit de păcat.

Se pune atunci întrebarea de ce trebuie să deosebim unele de altele rasa, poporul, imaginea națiunii una de alta, fiind categorii biologice, sociologice și etice? Parcă ar fi absolut totuna dacă o comunitate ar trăi ca rasă după instinctele ei primitive, ori membrii ei s-ar lega unii de alții precum un popor, sau ar etala propria lumină falsă reprezentând o națiune.

Oricât de mult am accentua puterea păcatului în această lume și peste tot ce se află în această lume, nu trebuie să uităm că revelația divină nu se petrece într-un vid, ci întotdeauna într-o sferă precisă, concretă și în cadrul unor relații istorice concrete, așadar nu este indiferent dacă această revelație va surprinde omul sub limitele existenței primitive ori deasupra lor, sau ne va vorbi chiar la granițele umanității.

Continuând firul dialecticii, trebuie să recunoaștem că păcatul oriunde se numește păcat, eventual cu diferența că într-un loc este mai brutal și în altul mai rafinat, astfel în fața judecății teribile a lui Dumnezeu voi pieri oricum, indiferent de deosebirea pe care o văd între starea de animal și condiția umană. Nu trebuie însă uitat că omul, aflându-se la granițele umanității, dispune de premise formale fără de care – omeneste vorbind – credința este imposibilă. Să ne gândim la faptul că dacă intelectul își pierde echilibrul și sănătatea minții se stinge, nu se mai poate crede. Nu înseamnă însă că nu ar fi posibilă credința decât cu ajutorul acestora, dar fără ei este imposibilă. Nu pot deci nega că umanitatea oferă lui Dumnezeu organele, ori în condiția umană Domnul folosește anumite organe pentru credință, care nu se găsesc sub limitele existenței animalice sau la granițele acesteia. În privința absolutului divin este totuna totul, deoarece Dumnezeu și din pietre își plămădește fiii, dar pentru om nu este totuna dacă trăiește în sfera instinctelor, pătrunsă de spiritul violenței rasiale, ori în lumea confuză a stadiului de popor, sau evoluează în sensul imperativelor devenite etice ale imaginii despre națiune. Analizând problema nu doar din punctul de vedere al eticii filosofice, ci din perspectiva eticii teologice, trebuie observat că acolo unde a apărut imperativul imaginii despre națiune, omul a depășit cea mai însemnată stare de criză, a ieșit din categoria naturalismului instinctual, s-a privit față-n față și și-a dat seama că doar omul și lumea așa cum există ele nu-i mai ajung. Este adevărat că nu-i ajunge nici imaginea împletită din propria, cea mai nobilă spiritualitate, imaginea despre națiune, adică trebuie să ajungă și mai departe, trebuie să depășească idealurile pe care și le-a creat singur, ca să poată vedea că orice idealism este insuficient și se află într-o permanentă și invincibilă criză. *Omul trebuie să ajungă acolo de unde poate vedea că el însuși nu poate da sens imaginii despre națiune, ci doar singur Dumnezeu poate s-o facă, prin Cuvântul său.*

9. Când vorbesc despre problemele imaginii despre națiune trebuie să recunosc faptul că din punct de vedere etic a crea o astfel de imagine prezintă tot atâtea avantaje câte dezavantaje. Fiecare popor poate atinge acel grad al conștiinței de sine, de unde își poate proiecta idealul despre sine pe care vrea să-l atingă. Iar cu cât viața unui popor este mai intensă cu atât pune el mai mult entuziasm, însuflețire și continuitate în această muncă de proiectare și dă imaginii sale despre națiune tot mai mult conținut. Însă, precum se dovedește în zilele noastre, el săvârșește această activitate de conștientizare, evaluare de sine și proiecție a idealului cu tot mai mare părtinire și exclusivism.

Imaginea despre națiune și comunitatea ideală formată de aceasta este o comunitate binecuvântată, de care nu ne putem lipsi. Un exemplu excelent asupra dragostei de națiune ne dă apostolul Pavel, care, referindu-se la propria conștiință și mărturia Duhului Sfânt, exprimă ce imensă tristețe și durere de inimă îl cuprinde văzând decăderea națiunii sale. Ar dori mai bine ca el însuși să fie anatema și să fie despărțit de Hristos, numai frații săi să fie salvați (Romani 9:1-3). Binecuvântată este comunitatea națiunii care unește și hrănește prin spiritul, idealurile și adevărul ei în viața pe pământ. Limba maternă, cultura națională proprie, mai marii istoriei națiunii, toate sunt părți componente indispensabile ale existenței noastre. Suntem legați așadar de această comunitate etică, deoarece formează într-adevăr o colectivitate în care ne putem exprima pe noi înșine, nu doar lingvistic, dar prin întreaga noastră personalitate, deoarece numai aici putem dezvolta toate acele aptitudini fizice și sufletești cu care am fost înzestrați, ca creaturi ale lui Dumnezeu. Totodată, comunitatea națională este și o colectivitate de sentimente, prin ea poate fi trăită cea mai personală viață și cel mai personal conținut al vieții.

Trebuie însă observat și cât de umbrită este de păcat imaginea despre națiune, ea fiind o creație omenească. Comunitatea națională poate fi binecuvântată, dar cu cât ea stă mai aproape de tainica temelie naturală a raselor și cu cât mai mult o va așeza pe aceasta în centrul imaginii despre națiune, cu atât mai mult și cu atât mai intens se va transforma într-un izvor al blestemului. Astăzi am ajuns acolo încât unele popoare încearcă să-și dovedească legitimitatea imaginii lor despre națiune prin faptul că nu se consideră doar mai presus de alte nații, dar fiecare crede că numai imaginea care se înrădăcinează în propria constituție rasială poate fi singura nobilă, remarcabilă, chemată să domine. Astăzi așadar problema cea mai mare și mai periculoasă nu este faptul că fiecare națiune propagă ideea că doar fiii aparținători propriei rase trebuie iubiți și prețuiți, ci faptul că fiecare națiune, luând exemplul una de la alta, *iubește și cinstește membrii propriei națiuni în detrimentul și pe spinarea celorlalte*, mai mult, deseori nici pe aceștia nu-i prețuiește la fel, ci doar pe cei care împărtășesc punctul de vedere al partidului politic legat de exclusivismul rasial.

Ura și disprețul național față de oricare altă națiune a căpătat proporțiile care amenință cu pieirea orice posibilitate de conviețuire umană, întregul univers uman.

Față de această atitudine exclusivistă credem, pe baza Scripturii, că nici o națiune nu are dreptul de a se considera singura valoroasă, nobilă și menită să dețină puterea, deoarece nici o națiune nu poate deține singură titlul de popor al lui Dumnezeu.

10. Exclusivismul național, mai mult, demonizarea noțiunii de națiune a încercat dintotdeauna, dar mai cu seamă astăzi, să pună și creștinismul în slujba naționalității. Este cunoscută mișcarea de dinainte de război cu numele de „Germanisierung des Christentums”^{*}. Dar nici nu trebuie să mergem atât de departe pentru exemple; să ne amintim de înfloriturile de stil și asociațiile de idei ale predicatorilor, al căror ecou ne mai răsună și astăzi în urechi și care la vremea respectivă au înlocuit Cuvântul lui Dumnezeu, dorind să pună creștinismul în slujba naționalității și încercând să-i dea conținut național, într-atât că tot creștinismul a devenit doar un prilej pentru exprimarea sentimentelor naționale. Iar acest *creștinism național* nu aparține trecutului, ci este o realitate actuală. Exemplele nu trebuie luate din rândul altor biserici, să rămânem în ograda noastră pentru a ne cunoaște sincer și a vedea că printre noi sunt în număr considerabil cei care se crampează cu încăpățănare de acest creștinism național.

Acest tip de creștinism trebuie respins atât în principiu, cât și în practică. Creștinismul este viața în Hristos; înseamnă a lua parte la viața lui Hristos. *Este creștin în noi nu ceea ce suntem sub aspect național, ci Hristos în noi.* Mă numesc creștin pentru că „prin credință sunt mădular al trupului lui Hristos și astfel am parte de ungerea Sa pentru a mărturisi numele Său, a mă jertfi pe mine însumi ca jertfă de mulțumire Lui și pentru a mă lupta de bună voie în această viață împotriva păcatului și a Satanei, iar după această viață a stăpâni cu Hristos în eternitate asupra tuturor fapturilor” – ne învață catechismul nostru.

Ar putea spune cineva că unele fire din țesătura istorică a creștinismului provin din conținutul național, însă *substanța creștinismului este însuși Hristos și viața în comuniune cu El.* Toate firele diferite care alcătuiesc conținutul creștin, toate, sunt subordonate lui Hristos. El este *genus proximum* care dă sens fiecărei particularități, deosebiri sau contradicții naționale. *Nu Hristos trebuie să se conformeze față de naționalități, ci toate națiunile trebuie să-și potrivească viața cu cea a lui Hristos. Este evident deci că nici un fel de așa numit creștinism național nu are dreptul la existență.*

11. Naționalitatea nu se poate împlini folosindu-se de creștinism, ci doar adaptându-se la el, dar nu în vreun sens oportunist, ci prin totală dăruire de sine, totală potrivire cu Hristos.

Dacă rasa trimite spre popor, iar acesta spre națiune, conform aceleiași dialectici națiunea trimite dincolo de sine la voința lui Dumnezeu materializată prin Hristos: *la împărăția lui Dumnezeu.*

^{*} „Germanizarea creștinismului” (*nota trad.*).

Împărăția lui Dumnezeu este realizarea voinței divine prin Hristos. Conținutul națiunii nu poate fi decât împărăția lui Dumnezeu. Mișcarea, dezvoltarea unei națiuni se realizează pe o singură cale: voința divină manifestată prin Hristos.

Vertebra națiunii este voința lui Dumnezeu. Dreptatea, noblețea, frumusețea națiunii depinde de măsura în care toate acestea exprimă voința Domnului. În funcție de ea are acoperire tot ce e nobil și valoros, altfel ele devin doar invenția fără folos a omului. Faptul că fiecare națiune are anumite particularități, diferite limbi, cultură și comportament diferit, nu reprezintă un impediment, dimpotrivă, fiecare națiune este potrivită să devină tocmai din această cauză intermediarul, purtătorul, propagatorul efectiv al comorii nesfârșite revelate prin Hristos din voința lui Dumnezeu.

Iată de ce nu avem nevoie de *creștinism național*, ci invers, de *naționalitate creștină* sau *națiune creștină*, care nu se va folosi ca de un mijloc de creștinism, ci se va oferi pe sine ca mijloc pentru Hristos. Națiunea creștină așadar însemnează națiunea existentă sub împărăția lui Hristos, națiune ce stă sub etalonul și judecata lui Hristos. Națiunea creștină este cea care mărturisește numele lui Hristos, care luptă cu El împotriva lui Satan, care suferă luând parte la suferințele Lui, ca pe urmă să învingă și să domnească împreună cu Hristos. Națiunea creștină și pe celelalte națiuni le consideră creațiile lui Dumnezeu și este pregătită să lupte împreună cu ele împotriva păcatului pentru slava lui Isus, este gata să se bucure împreună cu ceilalți și să se laude în Hristos, pentru numele său.

Trebuie să ajungem la concluzia adevărului biblic, că Dumnezeu nu are nici o națiune aleasă, ci are *o singură națiune* în care este gata să primească pe oricine din orice națiune, pe oricine care crede și ascultă: „În adevăr, văd că – spune apostolul – Dumnezeu nu este părtinitor, ci că în orice neam, cine se teme de El și lucrează neprihănire este primit de El” (Fapte 10: 34-35). Și mărturisim împreună cu apostolul Pavel că noi toți în adevăr am fost botezați de un singur Duh ca să alcătuim un singur trup, trupul lui Hristos, fie iudei, fie greci, fie robi, fie slobozi, și toți am fost adăpați dintr-un singur Duh (I. Corintieni 12: 13).

12. Se mai poate pune întrebarea dacă învățătura biblică în legătură cu o singură națiune, națiunea lui Dumnezeu, nu ne va face indiferenți față de propria noastră națiune? Răspunsul este: cu cât mai hotărât vom mărturisi că Dumnezeu are o singură națiune, ai cărei membri sunt doar cei ce se tem de El și înfăptuiesc dreptatea, cu atât mai temătoare dragoste ne vom atașa, după exemplul apostolului Pavel, de frații noștri pentru a-i câștiga voinței lui Dumnezeu, ca să devină temători de El și înfăptuitori ai dreptății. Acest fel de dragoste nu va fi doar una bazată pe sentimente, ci pe fapte și condusă de spiritul misiunii. Totodată, în lumina învățăturilor biblice vom vedea și faptul că națiunea nu are puterea de a se prezerva singură și nu poate menține nimic din ceea ce reprezintă valoare în cadrul ei, însă creștinismul nu numai că păstrează toate valorile adevărate ale națiunii, pe care Dumnezeu le

acceptă, dar le și sfințește prin ridicarea lor în rândul celor din comunitatea marii națiuni a lui Dumnezeu, peste care domnește Cel ce singur e vrednic să susțină.

13. Noi, sub aspect național, suntem maghiari, deoarece Dumnezeu ne-a făcut maghiari, așadar nici nu putem fi alții, pentru că voința creatoare a Domnului este și mai mare și mai importantă decât voința omenească. Cel ce este membru al unei comunități creștine, aparține acesteia împreună cu propriile determinări populare și naționale. La fel de adevărat este acest lucru și în sensul general, deoarece oricine împreună cu propriile caracteristici populare și naționale face parte din careva comunitate creștină. Nu are sens așadar întrebarea dacă mai întâi sunt creștin sau maghiar. Precum Dumnezeu nu ni se revelează în general ca oameni, căci – după cum am mai accentuat – revelația Lui nu se petrece sub vid, ci în situații concrete marcate de factori populari și naționali, tot așa El nu ne-a creat doar ca simpli oameni, ci oameni maghiari, români sau germani. Așa cum nu există doar în general un fruct, nici omul nu există în general, nu este rupt de orice fel de determinare populară și națională, ci există omul român, german, maghiar ori de o naționalitate sau alta. Omul fără caracter popular sau național este un individ fără calificativ, altfel spus nu este om, ci doar ființă naturală, ori dată statistică, un număr fără conținut, contrar cu voința și puterea lui Dumnezeu.

Creștinismul trăiește printr-o biserică sau alta. Biserica este trupul lui Hristos, așadar cei care aparțin aceleiași biserici au viață prin Isus. Adevăratul scop al bisericii este Hristos, numai El, deoarece biserica nu există decât *acolo* unde este Hristos; astfel, biserica privește către El și El este cel care îi arată calea. Iar cei care și-au găsit comuniunea cu Hristos, de exemplu în biserica reformată, s-au regăsit *aici* în calitatea lor de popor și națiune, astfel Hristos îi sfințește în această stare și calitate a lor, în această stare de popor și națiune îi îmbracă în puterea, dreptatea și sfințenia Sa. Este evident așadar că biserica nu se bazează pe oameni, ci pe voința lui Hristos și toate misiunile sale legate de popor, societate, cultură și economie nu le poate îndeplini în afara lui Hristos, ci doar în comuniune cu El.

Toate acestea ne arată că maghiarul întors la Dumnezeu și născut din nou în Hristos, maghiarul îndreptat și sfințit prin Hristos, fără îndoială va fi mai puternic și serios, mai profund, mai de încredere și mai fidel decât maghiarul în afara lui Hristos, atât sub aspectul naționalității și al culturii sale, cât și în viața economică și socială, ca să nu mai vorbim de faptul că maghiarul care trăiește cu Hristos știe să trăiască, să sufere, să iubească și să se bucure împreună cu sufletele definite de alte naționalități, dar care trăiesc în comunitatea aceluiași Hristos. Evident, toate acestea le vom putea spune și despre ceilalți oameni, fie ei români, germani etc, în cazul în care ei trăiesc în comuniune cu Hristos.

Iată, la aceste adevăruri practice – deoarece se referă la viața de zi cu zi – vom ajunge dacă națiunea va fi supusă creștinismului și nu invers; dacă nu vom aspira așadar la un creștinism național și nu vom aduce creștinismul,

folosind noțiunea de națiune concepută într-un sens sau altul din punct de vedere politic, într-o stare de degradare, ci vom adapta noțiunea de națiune la adevărul lui Hristos, prin creștinism vom reuși să-i acordăm națiunii adevăratul ei sens și conținut.

III. Problema statului și a bisericii

14. Problema bisericii se leagă de problema națiunii lui Dumnezeu, deoarece această națiune există în Sfânta Biserică. În Sfânta Biserică credem pentru că este invizibilă. Această biserică Sfântă invizibilă însă este răspândită în lume, iar ca formă de drept organizată există în stat. Astfel se pune problema statului și a bisericii.

Problema relației dintre stat și biserică este, și din punctul de vedere al eticii, una din cele mai dificile. Este greu chiar și în principiu clarificarea relațiilor morale și juridice dintre ele și foarte greu de stabilit reciproc limitele competenței lor, și cu atât mai mult depășirea tensiunii existente în esența ambelor comunități.

Situația istorică reală are multe exemple care arată cum s-a încercat rezolvarea tensiunilor. Astfel s-au făcut încercări *pe cale juridică* de a rezolva situația cu ajutorul reglementărilor juridice, concordate, legi confesionale. Au fost încercări și pe cale politică, conform ideii statului bisericesc, al statului teocratic, sau al bisericii statale, ori al bisericii libere, al bisericii poporului. Noi însă nu ne vom opri la aceste exemple istorice, ci mai degrabă ne interesează cum tratăm problema tocmai astăzi din punct de vedere *etic și principial*.

Care este esența tensiunilor dintre stat și biserică? În primul rând trebuie arătat faptul că *statul este prin definiție comunitatea juridică* și el deține puterea suverană ce poate fi impusă chiar și cu forța armelor. Din esența bisericii decurge însă că forța spirituală existentă în cadrul ei nu poate rămâne între limitele intimității, ci cu cât este mai intensă și mai diversificată această putere, cu atât mai mult încearcă să se realizeze în sfera exterioară a societății. Precum religia în general nu poate fi o problemă personală, deoarece nu poate fi condamnată la viața plantelor private de lumină, tot așa nici biserica nu poate renunța la activitatea caritabilă sau cea culturală din societate. În esența evanghelică a bisericii există o atât de mare dorință de înnoire, care se revarsă asupra întregii vieți omenești, iar din abisurile sale provine spiritul critic caracteristic, despre care profetul Ieremia zicea că este ca un foc și ca un ciocan care sfărâmă stânca (Ieremia 23: 29).

Îndeosebi ideea statului totalitar accentuează tensiunile principale dintre stat și biserică; ea este pătrunsă nu doar de încercarea de a priva biserica de orice posibilitate de slujire în societate și de muncă culturală, dar încearcă și o suplinire a bisericii când, după cum spune Barth[1], se prezintă ca „o instituție a salutului religios” și încearcă să împlinească de una singură toate nevoile tuturor oamenilor privind atât viața fizică, cât și cea sufletească,

atât în această viață, cât și după moarte, așadar în timp și în veșnicie. În acest caz avem într-adevăr de-a face cu „o contrabiserică potrivnică creștinismului”, care îi atribuie statului toate indiciile bisericii, așa cum s-a făcut în cazul islamului, care a falsificat tot creștinismul³.

Această tendință, prezentă la național-socialism, nu poate fi indiferentă sub aspect teologic, deoarece atacă biserica la temelii și periclitează însăși credința, pentru că statul totalitar cu pretenția sa de putere divină face îndoielnică și problematică credința în Dumnezeu și tot conținutul credinței⁴.

După Barth, național-socialismul nu atacă doar biserica creștină în existența ei, ci și *adevăratul stat*, contrazicând sensul lui și refuzând acele responsabilități care îi sunt caracteristice. Totodată distruge liniștea, periclitează pacea, prin miturile sale politice răspândește superstiția, propagă idolatria și necredința, iar armele nu le folosește împotriva celor certați cu legea, ci ca să-și pregătească și să-și impună propriul despotism. Acest spirit ridică la rang de principiu dominant intimidarea, distruge personalitatea, cugetul, căutarea de adevăr și încătușează orice fel de libertate. Statul totalitar respinge deci oricare din acele misiuni care pot asigura existența și dăinuirea statului adevărat. Într-o astfel de formă de stat avem de-a face cu dictatura perfectă, totală și principială. Putem afirma că această formă statală conține propria-i critică în descrierea esenței sale. Nu doar că nu rezolvă tensiunile existente între stat și biserică, dar le accentuează și astfel deteriorează complet aceste relații⁵.

15. Relația dintre stat și biserică nu se poate rezolva având o concepție spațială. Soluția nu este să așezăm statul și biserica unul *lângă* celălalt, sau unul deasupra celuilalt, presupunând că pot exista ca două sfere separate. O astfel de concepție în plan nu poate decât să ascundă problema.

Statul și biserica sunt diferite prin esența lor, mergând până la contradicție, și totuși se leagă unul de altul prin multiple fire.

Statul este comunitatea juridică. Fără îndoială, în afara lui mai există și alte astfel de comunități, însă statul atât sub aspectul timpului, cât și al sensului este prima și propriu-zisă comunitate juridică, în așa măsură încât dincolo de el celelalte comunități juridice nu pot exista decât folosind jurisdicția statului. Astfel, *adevărata sursă a dreptului este statul*.

În afara dreptului, celălalt factor constitutiv al noțiunii de stat este *puterea*, adică forța suverană ce dispune și de forța de constrângere externă. Puterea conferă și normei juridice valoare de putere.

În funcție de acești doi factori constitutivi, tot din esența statului decurg toate acele trăsături de caracter demonice, referitoare la absolutizarea și neliimitarea puterii în stat.

³ K. Barth, *Die Kirche und die politische Frage von heute*, Zürich, Ev. Buchhandlung Zottikon, 1939, p.76.

⁴ *Ibidem*, p.24, 30.

⁵ *Ibidem*, p.29.

Biserica în forma sa vizibilă este de asemenea o comunitate de drept, cu toate că este supusă statului. Fără puterea statului, biserica nu-și poate valida propriile norme juridice, deoarece nu are puterea de a impune, dar și pentru că sub aspect legislativ depinde de stat și nu poate alcătui norme juridice antistatale. Esențial cu adevărat în biserică nu este însă organizarea juridică, ci tocmai ceea ce contravine oricărei organizări juridice. *Esența bisericii vizibile constă în Sfânta Biserică invizibilă*, însemnând cerul și pământul nou și cuprinzând comunitatea Împărăției lui Dumnezeu. Esența bisericii este ascunsă, dincolo de raporturile în spațiu și timp, în promisiunile lui Dumnezeu, conform cărora Sfânta Biserică este oastea pe care Domnul, prin Cuvântul și Duhul Sfânt, o adună din vecie până la sfârșitul timpurilor și care, din această cauză, cuprinde toți oamenii credincioși, care au trăit, trăiesc și vor trăi.

Statul și biserica, astfel înțelese, exprimă asemenea diferențe esențiale ce nu pot fi aduse la numitor comun și tocmai de aceea relația dintre ele este foarte specifică.

Biserica, în urma esenței ei, este întotdeauna străină în cadrul statului, după cum și omul credincios se simte străin în această lume și cu cât dispare acest sentiment, cu atât mai sigur omul este pe calea de a se rupe de capul bisericii, de Hristos⁶.

Astfel, și biserica va fi doar până atunci fidelă față de propria substanță până când va percepe și va exprima o astfel de înstrăinare.

Cu cât ea se va simți mai bine, mai comod în această lume, și cu cât va face mai multe compromisuri cu ea, cu atât este mai sigur că și-a negat propria esență. Situația este similară și în raporturile sale cu statul. Cu cât biserica se simte mai bine într-un stat, cu atât mai sigur este că își asumă roluri care pot fi foarte utile din punct de vedere sociologic sau etic, dar nu provin din propria esență. Biserica poate face în stat o excelentă educație publică morală, poate contribui substanțial la întărirea ordinii publice sub aspect moral, la echilibrarea forțelor sociale contradictorii, mai mult, poate însuși rolul de aplanator indispensabil al aspirațiilor contradictorii și extremiste, poate proclama ideologii ce servesc existenței și intereselor statului, și totuși nu-și va îndeplini misiunea, deoarece toate acestea nu sunt rosturile primordiale și esențiale ale bisericii. *Menirea bisericii este răspândirea Evangheliei și chiar dacă le îndeplinește pe celelalte, dar omite sau neglijează această cerință, devine infidelă față de ea însăși.*

Referitor la stat, răspândirea Evangheliei de către biserică este acel punct nevralgic care dezvăluie în fapt adevărata problemă a relației stat-biserică. Evanghelia este propagarea voinței divine ca unică și ultimă cerință. „Voi fiți

⁶ Este potrivită referirea lui Karl Barth la discursul de inaugurare al lui K.L. Schmidt, *Das Gegenüber von Kirche und Staat in der Gemeinde des Neuen Testaments*, în care în urma etimologiei cuvântului *Paroikia* (παροιζία) el interpretează prin „locuire pe pământ străin“. Vezi, K. Barth, *Rechtfertigung und Recht*, Zürich, 1939.

doar desăvârșiți, după cum și Tatăl vostru ceresc este desăvârșit” (Matei 5:48). Această cerință a cuvântării de pe munte este o cerință imposibilă, dar tot la fel este toată Evanghelia. Este imposibilă deoarece se adresează omului păcătos dintr-o lume păcătoasă. Iar această cerință imposibilă este luată *în serios* de Evanghelie, în sensul că cere o *decizie*: ori voința lui Dumnezeu, ori voința omului, a treia posibilitate nu există. Omul credincios nu poate avea altă măsură decât perfectă voință a Domnului, perfecțiunea Sa așa cum am cunoscut-o în Isus Hristos. Numai acest imposibil are valoare, doar acest imposibil merită ca omul să I se supună. Iar pentru că respectiva cerință imposibilă, adică voința lui Dumnezeu, nu se poate încadra în reguli referitoare la anumite situații, *felul în care puterea statală primește evanghelizarea este întotdeauna o problemă de încredere*. Încrederea nu se poate înlocui niciodată cu nici un fel de control perfect din partea poliției. Dacă lipsește încrederea în biserică, contradicțiile dintre stat și biserică, mai mult, confruntările nu vor lua sfârșit nicicând.

Încrederea statului în biserică nu se poate baza decât pe realitățile inegalabile ale nașterii din nou și ale îndreptării, pe dreptatea vieții creștine și în sfârșit pe mărturia bisericii.

Voința lui Dumnezeu exprimată în Evanghelie nu este posibilă în lumea păcătoasă pentru omul păcătos. Imposibilul devine posibil nu datorită omului, ci lui Dumnezeu. Omului din natură îi rămâne imposibil de împlinit această voință, dar omul care trăiește în credință o poate împlini prin harul lui Dumnezeu, în așa fel că Domnul prin Duhul Său îl naște din nou și judecându-l în calitatea Sa de judecător îl declară fără păcat. Omul născut din nou și îndreptat capătă o nouă dreptate și o nouă calitate prin Isus: dreptatea și sfințenia conform voinței lui Dumnezeu, făcând posibil imposibilul, iar față de stat ele devin garanția ce formează cea mai solidă temelie a încrederii.

Aceeași încredere dezvoltă și asigură viața în dragoste și bunătate revelate în Hristos, existență care mai degrabă își asumă suferința decât să refuze porunca dragostei. Creștinii știu că suferința este parte a vieții lor, deoarece statul și societatea, sprijinite pe baze naturale, le oferă destule ocazii ale negării și sacrificiului de sine ce însoțesc dragostea.

Iar în sfârșit, o deosebit de solidă bază pentru încrederea din partea statului reprezintă mărturia conform Sfintei Scripturi.

16. Rezolvarea definitivă a problemei se găsește doar în Scriptură și în religia noastră ce mărturisește Scriptura. Scrisoarea către Romani (13: 1-2) este un „locus classicus” al acestei afirmații.

În explicarea locului biblic, respectiv Calvin menționează faptul că suferințele neliniștite și pripite au crezut întotdeauna că împărăția lui Hristos nu va ajunge la deplina ei suveranitate doar dacă orice putere se șterge de pe pământ, iar omul creștin nu va fi liber decât dacă scapă de orice fel de înrobire. Mai cu seamă creștinii evrei aveau această falsă credință. Lor le spune apostolul Pavel în locul citat mai sus: „Oricine să fie supus stăpânirilor celor mai înalte, căci nu este stăpânire care să nu vină de la Dumnezeu. Și stăpâ-

nirile care sunt, au fost rânduite de Dumnezeu. De aceea, cine se împotrivesc stăpânirii, se împotrivesc rânduielii puse de Dumnezeu, și cei ce se împotrivesc, își vor lua osânda. Dregătorii nu sunt de temut pentru o faptă bună, ci pentru una rea”.

Partea a XXX-a a catechismului elvețian ne pune în față cerințele acestui loc biblic referitor la relația dintre stat și biserică.

Înainte de toate catechismul afirmă că statul este printre stăpâniri de cel mai înalt rang, care merită primul loc în toată lumea. Întâietatea însă atrage după sine o serie de obligații importante. Statul sau autoritățile, fiind stăpânirea cu cel mai înalt grad, sunt obligate a menține și sluji pacea publică și liniștea. Trebuie să stimuleze vestirea dreptății și credința lucidă și să combată minciuna, superstiția, necredința, împreună cu idolatria. Astfel trebuie să apere biserica lui Dumnezeu. Mai mult, catechismul ne învață că grija pentru religie este cea mai importantă funcție a autorităților cu sentimente pioase. Statul are obligația de a conduce prin legi bune, în conformitate cu Cuvântul lui Dumnezeu, de a menține poporul încredințat de Dumnezeu în ordine, disciplină și supunere. Totodată trebuie să judece cu judecată dreaptă, să apere văduvele, orfanii și pe cei strâmtorați, să-i stăpânească și să-i pedepsească pe nedrepti, pe mișei și pe violenți, căci nu degeaba poartă armele (Romani 13:4).

În lumina aceluiași Cuvânt, spune catechismul, credincioșii trebuie să respecte și să cinstească statul ca autoritate, pentru că el este în slujba lui Dumnezeu, să-l iubească și să se roage pentru el precum pentru tatăl lor, să se supună poruncilor lui drepte și legitime, chiar și în privința plății exacte a birurilor și dărilor.

Din toate acestea reiese că adevăratul stat, ca și adevărata națiune trimite dincolo de el, trimite la Dumnezeu, singurul fundament al existenței. Un stat adevărat și o biserică adevărată se înalță pe voința lui Dumnezeu relevată în Hristos. Doar pe această temelie de căpătâi dispar toate posibilitățile periculoase, din cele două sfere ale existenței, amenințându-i că vor putea deveni mijloace ale unor scopuri și interese străine de esența lor lăuntrică.

*În vol. Dr. Tavaszy Sándor, Az ethika mai kérdései [Întrebările eticii de azi], Cluj, Tip. „Studio”, 1939 [din seria: Teze din sfera științei teologiei reformate, nr. 16]
(Traducere: Annamária Nastasă-Kovács)*

[1] Este vorba de Karl Barth (1886-1968), teolog calvinist, care în opera sa *Kirchliche Dogmatik* (1932-1951) a abordat problema lui Dumnezeu din perspectivă transistorică, militând pentru o biserică care să renunțe la orice idee de putere. În vremea regimului lui Hitler, a organizat rezistența protestantă față de nazism.

Dezső LÁSZLÓ

O NOUĂ ORIENTARE ARDELEANĂ

Viabilitatea unei comunități etnice nu depinde în ultimă instanță de numărul componentilor sau de cantitatea de bunuri materiale pe care le posedă, ci de unitatea, puritatea și forța extensivă a conștiinței sale naționale. Popoare mici trăind în circumstanțe dintre cele mai vitrege, rămase în urmă din punct de vedere economic se pot menține cu o miraculoasă tenacitate sub bolta protectoare a unei conștiințe naționale viguroase.

Cu cât mai mică este o colectivitate etnică, cu atât mai tare este ea expusă primejdiei de a nu-și putea coordona, în cadrul propriei sale unități vitale, pe baza unor linii directoare sigure și clare, pornind dintr-un singur centru, factorii vieții sale comunitare. Moartea popoarelor mici e cauzată tocmai de pierderea reperelor, a capacității de orientare printre diversele fenomene ale vieții. Orientarea internă unitară, sigură și respectată ca o autoritate, trebuie însă să se îngemăneze cu o orientare externă la fel de viguroasă. Comunitățile etnice mici n-au cătuși de puțin posibilitatea de a influența decisiv viața altor comunități, în schimb cu atât mai viguros asaltează alte comunități și mari curente spirituale conștiința popoarelor mici.

I

În cei douăzeci de ani minoritari de după primul război mondial, în viața maghiarimii transilvănene au existat două mari orientări spirituale. În centrul fiecăreia s-au aflat bărbați dăruți cu profundă conștiință istorică și cuget neîntinat.

Poate că nu vom greși spunând că cea dintâi orientare, primul reper minoritar al maghiarimii ardeline l-a constituit manifestul publicat în 1921 de Károly Kós, István Zágoni și Árpád Paál cu titlul *Kiáltó szó* [Glasul care strigă]. Acest manifest a introdus și a declanșat toate activitățile maghiarimii ardeline incluse în cadrul statal al României. Pe urmele sale se dezvoltă cu tot mai multă vigoare noua literatură maghiară ardeleană, care trezește cu o forță uriașă conștiința istorică ardeleană mocnind în adâncul simțirii. Această trezire a spiritului ardelean a umplut de o mare încredere în sine, de nemăsurată încredere în puterile proprii inteligența dotată cu suficientă luciditate a comunității noastre etnice aflate la un început de drum plin de teribile nesiguranțe. De la o zi la alta se trezesc la viață instituțiile noastre cuprinse de amorțeală și iau naștere noile colective de muncă, fundamentale în viața minorității noastre. Acel nemărginit idealism ce respira din ope-

rele scriitorilor și savanților noștri din primii ani de existență minoritară a însemnat un veritabil ir vindecător pentru maghiarii ardeleni atât de marcați de ororile războiului mondial. Ne gândim și astăzi la această primă epocă eroică a vieții spirituale maghiare transilvănene cu nostalgia cu care îți aduci aminte doar de prima iubire.

Au trecut însă anii și ceața binefăcătoare a idealismului perioadei imediat următoare războiului a început să se destrame și a trebuit să ne dăm seama cu tot mai multă limpezime că războiul mondial nu fusese decât simptomul decisiv al unei crize umane universale, mai adânci decât toate cele de până atunci. Omul *idealist* s-a transformat într-un *critic* tot mai intolerant.

Cel de-al doilea reper în orientarea vieții noastre minoritare îl constituie două cărți ale lui Sándor Makkai: *Magyar fa sorsa* [Soarta copacului maghiar] și *Magunk revíziója* [Autorevizuirea noastră] din 1927 și, respectiv, 1931; ele au pregătit și au inițiat o nouă direcție în viața noastră spirituală. Cea dintâi vizează rădăcinile istorice ale crizei maghiare de după război, iar cea de-a doua cauzele crizei morale și spirituale care mocnea în adâncul nostru. Datorită acestor două cărți și unor opere înrudite cu ele, între care se remarcă *Az ifjúság válsága* [Criza tineretului] de Lajos Imre[1], s-a vădit dintr-o dată că întreaga noastră existență minoritară și umană era zdruncinată în fundamentele sale și trebuia reconstruită din temelii. Această nouă orientare critică a avut un ecou tot atât de profund ca și prima. Ecoul cel mai pur l-au produs în această privință mișcările în plină evoluție ale tineretului maghiar din Ardeal. Dar acest foarte pur ecou ardelean era tot mai mult tulburat și de cacofonia marxiștilor încredințați de iminența izbucnirii revoluției mondiale: ei vedeau în criza umană universală și maghiară, dezvăluită de o critică bazată pe o profundă conștiință istorică și responsabilitate creștină, justificarea propriilor idei.

Primul veto față de această critică măcinătoare de sine a fost pronunțat de Sándor Reményik[2] în articolul intitulat *Nemzeti önkritika vagy szellemi mazochizmus* [Autocritică națională sau masochism spiritual], apărut în numărul din primăvara anului 1931 al revistei „Pásztortűz”. Marele poet își exprimă temerea că autocritica noastră națională a devenit scop în sine și a uitat că și ea trebuie să participe la edificarea națiunii. El evocă exemplul celui mai mare spirit autocritic al nostru, Széchenyi, care, după cele mai drastice opere autocritice maghiare, *Hitel*, *Világ* și *Stádium*, a scris marea autoapărare a maghiarimii: *Ein Blick*[3].

De pe marginea abisului crizei umane universale, conturat de criticile interne și prezentările cu tonalitate pesimistă, instinctul îi îndemna pe oameni să se refugieze tot mai mult în adăpostul celei mai firești comunități umane: în tranșeele *vieții naționale*. Dacă nu s-ar fi întâmplat așa, în mai multe țări ale lumii ar fi devenit inevitabilă izbucnirea revoluției comuniste. Regăsind comunitatea națională, omul european reconsideră ideea națională: în locul *sentimentului* național el așează *conștiința* națională, în locul *crizei* naționale *realitatea* valorilor naționale și în locul *claselor* sociale *comunitatea națională* unitară.

Noi, maghiarii din Ardeal, ne-am dat seama mai ales prin intermediul însemnărilor de călătorie ale lui László Németh[4] și *Nem lehet* [Nu se poate] de Sándor Makkai că nu puteam rămâne în starea aceea de risipire, dezorganizare, sfâșiată de dușmăanii, de zbatere în mii și mii de fragmente separate în care ne găsisese formularea noii idei naționale. Noi nu ne putem încrede în acea conștiință idealistă care a fost singurul nostru leac în anii de după război și nu ne putem pune încrederea nici în acea conștiință critică mai nouă al cărei vânt tăios ne-a dezbrăcat până la piele și ne-a dezvelit toate murdăriile și toate rănilile. Dincolo de toată poezia morții și critica dizolvantă, avem nevoie de o reorganizare internă a forțelor determinată de o direcție nouă, unitară, conținând valori pozitive și tinzând spre universalitate, și de o nouă conștiință a demnității umane – dacă vrem să ne punem iar pe picioare.

Trebuie s-o spunem cu toată tăria că maghiarimea din Transilvania are nevoie de o nouă orientare internă și externă, căci dacă scapă momentul unei asemenea orientări, furtuna istoriei se va abate asupra-i cu cele mai primejdioase distrugerii. Când popoarele cele mai mari ale lumii își organizează cu tot mai multă forță în jurul unei singure axe organismele comunitare ce gravitau până de curând în jurul unor centre diferite și-și clarifică, pentru ele înșile și în fața lumii întregi, vocația istorică, atunci o mână de oameni, colectivitatea etnică a maghiarimii ardelene, nu-și poate permite să rămână așa cum se află azi: golașă, șovăitoare, sfâșiată de dușmăanii interne, deziluzionată și nemaicrezând în vocația sa, în valorile sale, în conducătorii săi, în marile sale creații comune.

Trebuie să ne întrebăm cu sinceritate dacă această nouă orientare mai sus schițată nu înseamnă oare abandonarea conștiinței naționale critice, nu le dă oare dreptate acelor care i-au stat împotrivă de la bun început? La această întrebare răspundem cu un *nu* hotărât. Căci noua orientare nu e renegarea, ci continuarea organică a ideilor scoase la lumină de autocritica națională. Noi nu oferim o justificare modului de gândire al acelor care în decursul ultimilor douăzeci de ani au rămas la orientarea pe care au adus-o cu ei încă *dinainte* de războiul mondial. În ultimele decenii concepția omnirii despre cele mai decisive fapte ale existenței umane: despre muncă, națiune, stat, cultură, societate, religie s-a modificat radical. Această modificare de concepții a fost provocată tocmai de teribila critică a ultimelor decenii, azi lucrarea începută de această critică trebuie continuată: e nevoie să se treacă la construcție tocmai cu materialul extras și modelat de noua critică. Noi trebuie să menținem curate izvoarele iscate de spiritele critice care ne-au precedat și să le adunăm apele ce mână roata morii, ce udă grădinile în canale dătătoare de viață.

Noi nu vrem să fim continuatorii vechii maghiarimi, ci, pe ruinele acesteia, *să construim* noua maghiarime.

II

În timp ce conștiința maghiară ardeleană idealistă și cea critică au reprezentat orientări noi nu numai în viața spirituală maghiară din Transilvania, ci și în aceea a maghiarimii în ansamblu, sau, în orice caz, au contribuit în măsură decisivă la conturarea noii orientări maghiare în general, în ultimii ani suntem nevoiți să constatăm că Transilvania are tot mai puține de spus în ceea ce privește maghiarimea universală. Mai mult, dinspre maghiarimea aceea s-au formulat despre noi două critici extrem de acide, dezvăluindu-ne fără menajamente neputința. Azi Ardealul trece tot mai puțin drept marea rezervă de forțe a spiritualității maghiare: mai mult ne plâng de milă decât ne iubesc, mai mult ne acuză decât să ne ia apărarea. Acest trist fundal întunecat conturează încă mai pronunțat însemnătatea generală a orientării ardelene în contextul întregii vieți spirituale maghiare. Ultima parte a trilogiei lui Gyula Szekfű, *Három nemzedék* [Trei generații], vorbește cu forță zguduitoare despre terifiantele antinomii ale vieții maghiare, în condițiile cărora nu poate lua naștere viața maghiară nouă, sintetică, sănătoasă[5]. Groaznica tragedie a vieții maghiare contemporane e că, în absența unei unice forțe propulsoare unanim acceptate, cele mai valoroase forțe ce alcătuiesc viața națiunii se întorc unele împotriva altora, se frânează reciproc.

În viața maghiară din Transilvania trebuie să vorbim nu atât de confruntarea de forțe, cât mai degrabă de absența unității organice interne a factorilor de viață răspândiți în diverse direcții, în diverse sfere de activitate. Avantajul situației din Ardeal constă în aceea că de aici se poate ajunge mai ușor la crearea acelei atât de necesare, urgente și posibile *sinteze maghiare*. Dacă, prin intermediul noii orientări, a cărei vreme a sosit, maghiarimea transilvăneană ajunge la noua sinteză a forțelor maghiare ardelene, va aduce prin acest pas spiritualității maghiare în totalitate un serviciu tot pe-atâta de exemplar pe cât a adus prin întreținerea idealismului național și exprimarea autocriticii naționale.

Ce uriașă nouă sarcină se află în fața maghiarimii minoritare: în cadrul statului român, în condițiile posibilităților oferite și legal asigurate de către stat, trebuie să creeze comunitatea etnică organică a maghiarilor ce aparțin de ea; trebuie să adune în raza unei forțe vitale emanate de o unică autoritate spirituală activitatea până de curând paralelă sau divergentă a instituțiilor noastre; trebuie să organizeze alăturându-le sau situându-le piramidal, după importanță, diversele colectivități lucrative care alcătuiesc viața noastră comunitară. Și deasupra acestei organizări interne, trebuie să înalțe, ca pe o puternică boltă de apărare, structura de oțel a noii conștiințe maghiare ardelene. Trebuie să aibă o mare forță vitală acea comunitate etnică care, în condiții atât de grele, îndrăznește și poate să-și propună un obiectiv de asemenea importantă. Traducerea în viață a acestor îndatoriri covârșitoare e o necesitate atât de cotidiană iar prin realizarea lor nevoile existențiale primordiale ale atâtor oameni își găsesc rezolvarea încât nu ne este îngăduit să ne îndoim nici măcar o clipă de posibilitatea realizării unei astfel de noi sinteze.

III

Trebuie să constatăm cu sinceritate că noua orientare maghiară ardeleană a devenit necesară datorită în primul rând și în modul cel mai decisiv apariției și expansiunii *noii idei naționale totale și integrale*. Expansiunea acestei idei a remodelat întreaga structură internă a țării noastre și a creat o nouă situație și noi posibilități de organizare pentru maghiarimea ardeleană. Noua idee națională, ca nou spirit universal sau curent spiritual, s-a răspândit în toate colțurile lumii și a exercitat o influență imensă până și asupra celui mai mare adversar al său: comunismul. Una din cauzele dezorientării care a marcat comunitatea noastră etnică minoritară în vremea din urmă trebuie căutată în faptul că încă n-am îndrăznit să ne confruntăm sincer, deschis cu însemnătatea noii orientări naționale și să abordăm relația noastră cu aceasta. Valoarea cea mai universală a zestre noastre spirituale, transilvanismul sau ideea ardeleană, s-a văzut supusă tocmai din partea acestei idei naționale celor mai grave acuze. În vremea din urmă s-a afirmat deja și în mod deschis că ideea ardeleană ar fi o concepție atât de liberală și umanistă încât e absolut nepotrivită pentru apărarea valorilor naționale și, astfel, asumarea ei conștientă reprezintă o opoziție deschisă față de ideea națională.

Convingerea noastră de principiu este că noua orientare ardeleană nu trebuie să fie una absolut nouă, ci continuarea a ceea ce s-a manifestat până acum prin idealism și spirit autocritic în conștiința de sine. Iar așa-numitul transilvanism a constituit axul central al acestei conștiințe. Problema fundamentală a noii noastre orientări nu poate fi alta așadar decât raportul reciproc dintre spiritul ardelean și noua idee națională.

Acum nu mă opresc decât asupra implicațiilor transilvanismului în ceea ce privește valorile naționale și relațiile reciproce dintre națiuni. De altfel, esența ideii ardelene se constituie chiar în jurul acestor două probleme. Eu înțeleg prin transilvanism, pe de o parte, *în opoziție cu umanismul* generalizant, internaționalist, negând specificitățile naționale, apărarea, cultivarea și dezvoltarea conștientă, curajoasă și responsabilă a valorilor naționale spirituale și fizice; pe de altă parte, împotriva *șovinismului național* exclusivist, negând dreptul la existență a tuturor celorlalte națiuni, apărarea și cultivarea valorilor individuale și universale umane ale componentelor națiunii. Pe scurt: prezervarea conștientă a esenței mele naționale și, în fața atacurilor îndreptate împotriva esenței mele naționale, apărarea esenței mele umane. Prețul acestui comportament cu dublă valență e ca nici eu, la rândul meu, să nu-i ofensez, să nu-i disprețuiesc pe cei de altă esență națională, să nu vreau să-mi însușesc cu forța valorile naționale spirituale și fizice ale altora.

Noi, așadar, nu putem accepta componenta agresivă a noii idei naționale, aceea care refuză dreptul la existență a tuturor celorlalte națiuni sau, în orice caz, cultivă o permanentă amenințare în această privință. Crearea în jurul nostru a unei atmosfere pe cât posibil mai liniștite constituie pentru noi o condiție existențială și o necesitate vitală. În schimb, sub influența noii

idei naționale ne luăm încă mai în serios propriile noastre fundamente și valori naționale.

Noua idee națională extrage esența națională din spațiul percepțiilor și sentimentelor și o transformă într-o responsabilitate nouă în toate privințele; sprijină conceptul de națiune culturală pe realitatea națiunii fizice; se referă la individul aparținând națiunii nu ca la un om pur și simplu, ci ca la un om cu o îndeletnicire specială; în cadrul națiunii desființează clasele sociale și partidele politice; și întru conștiința națională și slujirea națiunii vrea să creeze un popor monolitic. Realizarea în viață a acestei idei naționale noi devine posibilă de cele mai multe ori prin intermediul dictaturii politice. Necesitatea acestei dictaturi decurge din aceea că există foarte puțini oameni dispuși să recunoască dreptul de imixtiune totală a statului în probleme ale vieții personale de asemenea importanță ca religia, căsătoria, locul de muncă, satisfacerea nevoilor culturale, educația și, pe de altă parte, nu toată lumea este dispusă să recunoască că viața națională conștientă trebuie să presupună în același timp și renunțarea forțată la anumite valori ale culturii umane universale.

Este evident că, în ceea ce o privește, o comunitate etnică minoritară nu poate accepta de-a dreptul și necondiționat ca pe o nouă orientare această nouă idee națională. Înainte de toate, nu dispune de dictatura politică absolut necesară traducerii sale în viață, dar, dincolo de aceasta, o minoritate, care trebuie să protejeze posibilitățile de viață individuale ale membrilor săi în fața diferitelor influențe ale poporului constituent de stat, nu poate spori ea însăși limitările manifestărilor vitale individuale ale membrilor săi. Aceasta ar conduce la o și mai mare depreciere a demnității personale și conștiinței demnității umane deteriorate și slăbite și altfel în condițiile existenței minoritare.

Sigur este că și noi avem nevoie de asemenea autorități cu pondere decisivă, care să reunească și să îndemne la necesara organizare a muncii structura vitală răvășită a comunității noastre etnice minoritare. Această autoritate însă, în viața fiecărei comunități etnice minoritare, poate fi numai spirituală și morală. Aceasta nu înseamnă însă ca comunitatea etnică minoritară însăși să nu-și susțină autoritatea morală și să n-o întărească și cu forțe materiale și fizice. O comunitate etnică minoritară organizată din punct de vedere spiritual și economic poate recurge față de cei ce nu se supun poruncilor morale majore chiar și la retragerea sprijinului fizic și juridic.

În viața minoritară forul moral decisiv trebuie să fie reprezentat de două comunități: cea a bisericilor și cea a familiei.

Noua idee națională face toate eforturile spre a priva *biserica* de rolul său de ultimă instanță în problemele vieții personale și comunitare. Dar esența cea mai profundă a bisericii constă în aceea de a judeca liber și independent, în lumina Cuvântului care stă deasupra istoriei, toate faptele vieții personale și comunitare. Prin această libertate și autoritate a lucrării sale poate ea trezi și menține în oameni responsabilitatea morală, adevărata iubire dezin-

interesată și concepția slujirii celorlalți – indispensabile în viața comunitară. Din punctul de vedere al oricărei comunități, un om este cu atât mai valoros cu cât acționează nu sub imperiul constrângerilor și disciplinei comunitare exterioare, ci sub acela al iubirii și responsabilității umane. Noi trebuie să facem în viața minoritară totul spre a putea vedea în bisericile noastre forurile noastre morale supreme. Nu ne străduim, aşadar, să atragem bisericile în aria problemelor economice, politice și sociale ale vieții cotidiene, ci mult mai mult pentru a le asigura cât mai deplin lucrarea lor de propovăduire a Cuvântului, de îngrijire sufletească și educativă. Nu vrem aşadar să creăm un fel de nouă biserică națională imposibil de hibridă care să nu poată dispune de o autoritate de ultimă instanță. Aplicarea ideii noastre înseamnă întărirea bisericilor întru vocația lor specifică, dar asta nu exclude, ba chiar asigură colaborarea lor în ceea ce privește marile probleme ale vieții publice. Chiar dacă bisericile nu pot fi una întru crezul lor specific, ele trebuie să fie una în dovedirea punerii crezului lor specific în slujba specifică a poporului, în lupta lor împotriva păcatelor, mizeriei, bolilor, sărăciei comunității.

Cealaltă autoritate morală a comunității noastre este *familia*. Existența minoritară înseamnă o viață comunitară reprimată, strict condiționată în anumite privințe. Cea mai sănătoasă contrabalansare a acestei reprimări și constrângeri trebuie să aibă loc în familie. Numeroase prilejuri ale formării conștiințelor și educației se retrag în cadrul familiei. Aceste comunități trebuie să ne pregătească copiii pentru viața comunitară mai largă, plină de renunțări, de sacrificii cu valoare de reciprocitate. Dar familia poate săvârși această muncă doar dacă capul familiei are o autoritate decisivă, precum și forța spirituală și putința materială necesare. Comunitatea minoritară care trebuie pusă cel mai urgent pe picioare este familia. Dacă comunitățile noastre familiale nu au un serios spirit național, dacă nu se practică în cadrul lor o serioasă viață morală, dacă se pierde autoritatea părinților iar copiii nu sunt învățați întru sprijin și dragoste reciproce, orice altă lucrare comunitară va fi lipsită de roade și se va mișca într-un spațiu vid.

Noua idee națională ne aduce acea nouă, indispensabil de importantă recunoaștere că noi nu ne mai putem gândi la oamenii care alcătuiesc împreună cu noi o comunitate etnică făcând abstracție de sfera lor vitală și de condițiile lor existențiale. Noi, în cadrul vieții naționale, trebuie să recunoaștem extrem de conștient nevoile comune și identice ale tovarășilor noștri de soartă de același gen și aceeași îndeletnicire. Nu vom putea organiza nicidecum noua comunitate etnică maghiară până ce nu vom cunoaște în cadrul problemei minoritare problemele specifice, profesionale ale argaților, agricultorilor, muncitorilor, meseriașilor, comercianților, intelectualilor care formează comunitatea minoritară. Proiectele și eforturile noastre organizatorice de până acum au vizat atât de unilateral doar anumite straturi ale societății din cauză că comunitatea noastră națională nu numai că n-a avut forța, dar n-a avut nici exigența față de sine însăși de a îndrăzni să se preocupe în profunzime și eficace de adevăratele probleme de viață ale fiecărui grup care face

parte din ea. Azi se vede foarte clar că membrii unei comunități etnice migrează spre o altă comunitate etnică atunci când își pot realiza în condiții economice mai favorabile viața lor personală. Pe de altă parte însă, devine tot mai evident că concepția rasială în expansiune, apărarea purității rasei va pune stavilă asimilărilor și fiecă neam va fi obligat să asigure în cadrul propriei națiuni și condiții economice pentru indivizii săi.

În zilele noastre este la modă să se vorbească despre degradingolada, totala decădere, incapacitatea de a conduce ale *clasei de mijloc* sau intelighenției. Ceea ce e sigur este că intelighenția resimte cel mai acut fiecă schimbare istorică, căci viața ei e cea mai îndepărtată de natura imuabilă; în viața noastră minoritară tocmai marile mase ale intelighenției și-au pierdut în cea mai mare măsură baza existențială care le asigura traiul de zi cu zi. Toate acestea nu înseamnă însă că acea parte a intelighenției care a rămas acasă nu s-ar ridica tot mai conștient la nivelul recunoașterii vocației sale din prezent. Nu trebuie să pierdem din vedere faptul că în ultimele decenii elementele intelighenției crescute deja în condiții minoritare, lămurite în privința condițiilor și îndatoririlor prezente, preiau în tot mai multe cazuri rolul de îndrumare a vieții minoritare. La nivelul actual al vieții statale și sociale, nici agricultorii, nici muncitorii nu pot să-și apere adevăratele interese fără a recurge la serviciile intelighenției. Educația poporului nostru în ansamblu, instruirea sa economică, asigurarea condițiilor de sănătate fac necesară angajarea în activitate a tot mai multor oameni. Strângerea, decantarea, trierea, clasificarea valorilor culturii noastre populare necesită iarăși serviciile așa-numitei intelighenții.

Noua idee națională, în ciuda faptului că îndreaptă cu cea mai mare fermitate atenția asupra condițiilor externe ale indivizilor care constituie națiunea și insistă în mod deosebit asupra comunității de muncă a celor ce aparțin națiunii, luptă cu deosebit succes împotriva *conștiinței de clasă*. Ea vrea să ajungă la societatea fără clase nu prin preluarea puterii de către proletariat, ci prin realizarea unității naționale. Noi putem spune într-adevăr fără nici o reținere că marea masă a maghiarimii minoritare, independent de profesie și de studii, se află aproape la același nivel economic. Avem tot dreptul și toată îndreptățirea să numim această societate din care clasele au dispărut cu numele ei adevărat: comunitatea etnică maghiară din România.

Noua societate minoritară recunoaște un singur etalon în cadrul ei însăși și acest etalon nu e decât munca spirituală și fizică depusă în folosul comunității. Numai împlinirea valorică a acestui etalon poate ridica pe cineva dintre ceilalți și ne poate înălța deasupra-ne în calitate de conducători.

Noua comunitate națională înseamnă în același timp și comunitatea *sufletului și pâinii*. Noi nutrim încă oarecari rețineri în a proceda la o legătură organică între esența națională percepută până acum exclusiv ca o realitate sufletească, sentimentală, și realitatea mângjită de noroi și de sânge a pâinii procurate cu sudoarea frunții. În zilele noastre însă această relație nu mai poate fi evitată. Azi nu e de ajuns să vorbești de sentimente naționale, con-

știință națională, limbă și cultură națională, un veritabil conducător popular nu poate fi decât acela care se îngrijește și de pâinea poporului. Acolo unde sufletul național și pâinea națională se află într-o legătură organică se întărește conștiința națională și sporește și pâinea națiunii.

IV

Destinul minoritar implică atâta nesiguranță din cauză că n-are *analogii* și *simboluri* strălucitoare, exprimând o conștiință națională unitară și fiind un permanent memento în acest sens. Conștiința idealismului ardelean a făcut demersuri decise în a crea din trecutul nostru și din operele vieții noastre spirituale analogii care să ne deslușească situația în care ne aflăm și simboluri prin forța cărora să ne ridicăm deasupra situației. Din păcate, epoca critică a arătat tocmai cât de fără analogii, cât de fără pereche de dificilă e soarta noastră și, ceea ce e încă și mai regretabil, critica distructivă care a proliferat în umbra spiritului critic a discreditat în ochii maselor o parte a simbolurilor noastre spirituale care se bucuraseră până atunci de respect.

Chestiunea finală a noii noastre orientări e strângerea laolaltă, conștientizarea și situarea deasupra și în fața noastră a tuturor simbolurilor și analogiilor posibile. Cadrul cel mai propice pentru descoperirea analogiilor e studierea conștientă a trecutului, a istoriei Transilvaniei, a istoriei popoarelor care au trăit în condiții minoritare și punerea lor în lumina problemelor vitale decisive ale destinului nostru specific. Nu ne este îngăduit să nu observăm cu câtă vigoare instinctivă și determinare conștientă își îndreaptă azi atenția inteligența noastră mai tânără către viața micilor popoare nord-europene. Istoria și viața finlandezilor înrudiți, ale danezilor, olandezilor, estonienilor seamănă în multe privințe cu viața noastră. Ce întăritoare e pentru noi recunoașterea felului cum aceste popoare mici au știut să-și preserveze, prin salvarea conștiinței lor naționale, a culturii lor, întreaga ființă etnică, și cum știu să-și pună resursele economice relativ reduse în slujba unui mare reviriment economic.

Noi putem și trebuie să aflăm simbolurile care să ne exprime cu o mare forță sugestivă conștiința, spiritualitatea specifică înainte de toate printre manifestările vitale ale cultelor noastre, în paginile istoriei, în marile opere ale literaturii ardeleni, printre valorile conștient cultivate și întreținute ale artei noastre populare. În interesul respectului conștient și generalizat al acestor simboluri, trebuie să inițiem o mișcare culturală. Respectul față de noile noastre simboluri ne poate îndemna la o nouă solidaritate și ne poate menține laolaltă în cadrul comunității.

Aceste câteva gânduri așternute pe hârtie reprezintă raportul unui avanpost spiritual ardelean neostoit într-o veghere despre cele văzute în cuprinsul în care comunitatea noastră etnică își poartă lupta pe viață și pe moarte.

Unele din ideile formulate aici se cer confirmate, dezvoltate. Cu bucurie îndrăznesc să afirm că această informare conține cu prisosință și idei care au încolțit deja, ba chiar au și răsărit în inimile tuturor maghiarilor ardeleni. Verbele acestei noi orientări și poruncile ce decurg din acestea vor produce fără îndoială o mai mare apropiere, vor împăca adunând într-o familie mai plină de căldură poporul maghiar ardelean atât de marcat de semnele înfri-coșătoare ale destrămării și dezbinării.

În „Erdélyi Fiatalok”, 3-6/1939. (Reprodus în vol. Dezső László, A kisebbségi élet ajándékai. Publicisztikai írások, tanulmányok (1929-1940) [Darurile vieții minoritare. Publicistică, Studii], ed. Péter Cseke, Kolozsvár, Minerva Könyvek, 1997, p.136-144). (Traducerea: Paul Drumaru)

[1] Lucrarea a apărut la Baia Mare, în 1930.

[2] Sándor Reményik (1890-1941), poet și publicist atașat de gruparea „Helikon”, a fost din 1921 redactor șef la „Pásztortűz”.

[3] Este vorba de lucrarea: *Ein Blick auf den anonymen „Rückblick”: Welcher für einen vertrauten Kreis in verhältnismässig wenigen Exemplaren im Monate Oktober 1857 in Wien erschien*, London, 1859, VI+514p.

[4] În august 1934, patru tineri scriitori din Ungaria – printre care László Németh – au întreprins un lung periplu în România. Călătorind cu vaporul, ei au debarcat la Giurgiu, de unde și-au continuat drumul cu trenul spre București. În capitala României ei au luat contact cu tineri intelectuali români – în special etnografi și sociologi – și l-au cunoscut pe Dimitrie Gusti, a cărui operă era convergentă cu propriile lor preocupări, profesorul invitându-i și la o cercetare de teren. Vizita lor a continuat apoi în Transilvania, ei oprindu-se rând pe rând la Brașov, Sfântu Gheorghe, Odorheiu Secuiesc, Târgu Mureș și Cluj, călătoria încheindu-se prin vizitarea zonei etno-folclorice Călata. Amplul jurnal de călătorie publicat de Németh peste câteva săptămâni va consemna cu maximă sinceritate multe aspecte pozitive ale progresului economic și cultural înregistrat de România în perioada postbelică, dar și o puternică îngrijorare a autorului privind șansele minorității maghiare din Transilvania de a opri decăderea treptată care se datorează atât unor cauze din interiorul comunității, cât și climatului politic nefavorabil întreținut de autorități. Textul intitulat *Maghiarii din România* a stârnit ample dezbateri din presa vremii și a rămas până astăzi un punct de referință în literatura interbelică asupra minorității maghiare din România.

[5] Gyula Szekfű (1883-1955), istoric și publicist, absolvent al Universității din Budapesta în 1904. Între 1909-1913 va întreprinde cercetări în arhivele din Budapesta și Viena, remarcându-se în epocă prin îndelungata polemică cu Aladár Ballagi în problema lui Rákóczi. Între 1927-1938 este redactor la „Magyar Szemle”, susținând linia politică a lui István Bethlen. După cel de-al doilea război mondial va fi primul ambasador al Ungariei la Moscova.

Áron TAMÁSI

DARE DE SEAMĂ DIN ARDEAL DESPRE STRĂDANIILE SPIRITULUI MAGHIAR

Redactorul revistei „Hitel” m-a rugat să mă ocup în paginile publicației de starea spiritului maghiar de după război și din prezent, în special cu acele fenomene care mă îngrijorează. Când s-a gândit la mine în mod sigur a dorit o părere competentă și sinceră, iar eu mă simțeam de parcă ar trebui să tratez cel mai drag bolnav al existenței și al visurilor noastre.

Este o tradiție umană nobilă să îngrijim și să prețuim spiritul; dar spiritul însuși nu este tradiție, ci un fenomen la fel de tainic pe cerul istoriei umane, ca o stea. Tradiția este schimbătoare, uneori strălucește împlinită, alteori scade precum luna; steaua însă va arde mereu pulsând.

În vremuri bune sau rele spiritul trebuie să vegheze deopotrivă, deoarece aceasta este natura și rolul său.

Un fenomen permanent al istoriei maghiarilor a fost faptul că steaua spiritului a strălucit întotdeauna veghind; chiar și atunci când luna prețuirii rătăcea invizibilă aiurea și atunci când nopțile cu lună plină pluteau deasupra națiunii. Ar fi așadar fără pereche părerea că spiritul maghiar nu-și recunoaște astăzi rolul, ori dacă îl recunoaște nu și-l împlinește. Ar fi așa ceva posibil, tocmai în timpurile noastre?! Căci existența noastră se petrece printre frământări hotărâtoare de soartă pe care arareori a trăit-o națiunea de la stabilirea noastră în mijlocul Carpaților încoace. În aceste vremuri, spiritul ar trebui să fie nu doar o stea de veghe, dar să aibă menirea de „stea norocoasă”.

În primele clipe nu numai demnitatea noastră, dar și instinctul nostru de viață protestează împotriva acestei opinii nefaste. Mândria și instinctul de viață protestatar denotă o natură nobilă și sănătoasă, însă în al doilea moment imediat apar intelectul și simțul răspunderii. Intelectul dorește să înfrunte încă din timp această problemă gravă, iar simțul răspunderii chiar îl obligă s-o facă.

Totul este precum o călătorie ce nu suferă amânare și care ascunde poate posibilitatea unor noi schimbări în viața noastră, în decursul căreia va trebui observat totul cu mare atenție, deoarece orice greșeală ar putea fi fatală. Și la fel ca în cazul unei călătorii, când omul pleacă de acasă ajungând apoi în lumea mai largă, la fel trebuie poate să plec acum sufletește.

Acasă pentru mine înseamnă în Ardeal.

În acest an, pe care-l încep cu călătoria sufletească, se vor împlini douăzeci de ani de când, student fiind la Cluj, am scris prima mea nuvelă[1]. Tamás Szász, eroul povestirii mele, revenind acasă din războiul pierdut, dis-

truge tot ce i-a mai lăsat neșansa. El recurge la foc și săvârșește o ceremonie a sacrificiului, iar mie mi se pare acum că-și anticipează cu douăzeci de ani epoca, deoarece astăzi toată lumea face același lucru ca, după teribila încheiere a socotelilor cu omul și materia, să poată începe o viață nouă. Secuiul amar, țâșnind din timp precum o scânteie, m-a logodit nu doar cu literatura, dar și cu soarta pe care maghiarimea din Ardeal a trebuit s-o trăiască sub stăpânirea străină. Din acel moment, nesocotind cei trei ani din America, am stat și am mers înainte pe calea spiritului împreună cu defectele și câteva calități ale mele. E un fapt simplu ce atestă existența naturală și fraternă a datoriei și vocației, care nu pretinde laudă și nu merită desconsiderare. Pe lângă alte fapte, este însă de natură de a da cititorului sentimentul că mă poate considera o sursă credibilă, când fac unele afirmații despre spiritul format și existent aici în Ardeal pe perioada asupririi.

Generația care după război și-a înălțat cel dintâi drapel al spiritului a apărut pentru prima oară în cartea intitulată *Cei unsprăzece*[2]. Studiile, poeziile și nuvelele noastre erau unite în această carte deja de puterea tainică a pământului natal, iar buchetul împletit din flori de câmp destul de diverse l-am legat de firul spiritului înălțat al lui Petöfi și Zsigmond Kemény[3]. Toate au fost însă florile câmpurilor din Ardeal, iar dacă ceva ne-a deosebit de generația dinaintea noastră, atunci tocmai acest lucru a fost, că florile ei spirituale au crescut în pământ mai diversificat. După câțiva ani în schimb, soarta comună a acoperit toate cărările delimitării și în cadrul larg al revistei „Erdélyi Helikon” cei mai mulți scriitori maghiari din Ardeal formau unitatea care reprezenta o singură voință în apărarea culturii și a intereselor spirituale ale poporului maghiar. Se părea că spiritualitatea din Ardeal s-a instalat într-un mod bine gândit și fericit în citadela sufletului maghiar, ale cărei bastioane erau poezii și scriitorii. Prin creațiile lor, prin lecturile literare auzite în tot Ardealul și pe paginile ziarelor se dădea lupta care a dorit să înființeze și să dezvolte imperiul spiritual al maghiarimii de aici. În următorii zece ani s-a întâmplat că scrisul a devenit aici „literatură din Ardeal”. Evident, denumirea arată și caracterul scrisului ardelean; însă noi, în inima noastră, ne bucuram și ne mândream din cauză că denumirea succintă însemna reușita unei lupte spirituale: bucuria că înființarea „imperiului spiritual” este pe drumul bun, iar în soarta grea un anumit sentiment al triumfului că sufletul trăiește și spiritul veghează. Este de înțeles așadar că ne rănea acuzarea care ne era trimisă din Țara Trunchiată și care pomea de „schismă”. Dar și aici acasă, în interiorul nostru, mai exista ceva ce ne durea mai tare decât „schisma”, și anume faptul că spiritualitatea și politica nu puteau merge pe același drum, deși amândouă aveau unul și același scop: a menține poporul, căminul și conștiința maghiarității. În primii ani ai frământărilor se mai ivea din când în când posibilitatea unor activități comune, mai târziu s-a confirmat însă că cele două domenii nu se potrivesc. Acum, când tristețea aparține trecutului, iar morala viitorului, putem căuta explicația fără patimi. Unul din tinerii noștri deputați – în cartea sa de altfel

inteligentă și obiectivă – a făcut potrivita remarcă, cum că „fermenții conflictului au fost de obicei scriitorii, care în viața politică n-au avut succese, și deseori politicienii, care au rămas în urmă în sfera literaturii”. Sunt de părere că afirmația sa ar fi foarte potrivită, dacă s-ar referi la conținutul unui roman-cheie, însă astfel nu dezvăluie explicația privind contradicția între spiritul și politica ardeleană. Mai bine n-ar fi așa! Mai bine am putea urma raționamentul său, deoarece atunci controversile existente și la nivel național, și despre care voi vorbi în cele ce urmează, ar putea fi pe această cale de asemenea explicate și rezolvate. Alții sunt de părere că spiritul și politica, datorită naturii și caracterului lor, nicicând nu au putut progresa împreună. Istoria maghiarilor furnizează un bogat material coroborator în vederea celor afirmate, însă dorința mea pragmatică nu poate fi satisfăcută nici cu aceste explicații când este vorba despre cele două decenii ale asupririi. Deoarece, în acea luptă pe viață și pe moarte pe care am dus-o noi, instinctul de viață împrieteneste și câinele cu pisica!

Dacă vrem să demonstrăm diferențele existente între politica și spiritul ardelean, trebuie să vorbim despre contradicția naturală și neîmpăcată a lacului și râului. Lacul n-a cunoscut altă soluție decât cea de a lăsa râul să se verse în el, iar râul ar fi vrut să conducă lacul prin cursul său pentru a uda împreună peste tot câmpul destinului și astfel să obțină un viitor rodnic.

Pe la sfârșitul anilor treizeci, semnele existente arătau că puterea spiritului modelează deja albia prin care mai repede sau mai târziu lacul își va găsi cursul. Forțele tinere care și-au potolit setea din apele râului și care în mare parte s-au scaldat și în lac, au lucrat conform legilor severe ale vieții și progresului la planul de a crea o forță națională unitară folosind impulsul ideologic al spiritului și știința practică a politicii. Dorința de reînnoire s-a maturizat deopotrivă în inimile celor instruiți și la mase. Faptul s-a arătat clar la „Întâlnirea de la Târgu Mureș”, care a fost prima încercare cuprinzătoare și serioasă pe calea înnoirii[4]. Din păcate n-am reușit să punem în practică acel „Credo” [de la Târgu Mureș], care dădea o expresie istorică constituției spirituale a maghiarimii din Ardeal. A existat mai mult spirit și știință de politică națională decât simț practic și angajare. Dintr-o dată a devenit evident faptul că cea mai gravă scăpare a partidului politic și care provine din concepția sa despre putere este că n-a crescut practicienii ai politicii din rândul generațiilor mai tinere. Trebuie să recunosc însă sincer că pentru eșecul transformării unei idei în realitate și eu mă simt vinovat. Capacitățile practice ale generației tinere, care de atunci cu siguranță au fost intens dezvoltate, le-am apreciat greșit. Am crezut că principiile maturizate și avântul cunoștințelor vor fi urmate de curajul în fapte. Fidel acestei credințe, mi-am ascultat inima care a încurajat în mine spiritul nepătat al omului de litere și nu cel de politician.

În acele timpuri mi s-a părut că frământările spiritului și ale conștiinței ar reproduce simptomele anilor de început. Procesul hrănit de vitalitatea tainică și sănătoasă a maghiarimii dintr-odată s-a lovit de zidul unei situații de

forță: partidele politice au fost dizolvate și puterea a oprit orice posibilitate de a ne organiza de jos și din interior.

Simbolic vorbind, trebuia luată decizia dacă maghiarimea din Ardeal să înceapă greva foamei ori să accepte și să înghită hrana suspectă pregătită în bucătăria puterii. Fără îndoială, firii romantice și eroice a maghiarimii i s-ar fi potrivit mai degrabă greva foamei politice, dar asumarea ei deschisă ar fi cerut fie un profet, fie un Gheorghe Doja.

Concepția ardeleană, caracterizată întotdeauna mai degrabă de înțelepciunea lui „așa cum se poate”, decât de răzvrătirea „doar câinele se lasă stăpânit”, în interesul poporului a acceptat hrana robilor.

A fost o pâine amarică, dar a trecut de noi fără să cauzeze vreo boală fizică sau psihică, iar acum există chiar un soi de romantism în felul în care ne amintim de ea.

Iată expunerea sumară în care am încercat să creionez linia spiritului maghiar, care pe vremea existenței „minoritare” a fost trasată în viața maghiarimii cu trudă și onoare. În spatele liniei și în interior se regăsesc o serie de amintiri despre frământări, succese și răni. Dacă timpul și munca ne-ar permite o oarecare relaxare am putea să le luăm în discuție; acum însă, pe lângă istoria sumară a acestui spirit, voi reliefa doar câteva probleme de bază. Fac acest lucru pe de o parte ca să accentuez nevoia și dreptul înfrunțării viitoare ale „spiritului ardelean”, pe de altă parte ca și cititorul să-și poată forma o opinie corectă despre problemele generale și arzătoare ale spiritului maghiar.

Înainte de toate va trebui să stabilem că spiritul, care s-a format în literatură și expunerile social-politice în perioada asupririi, s-a caracterizat pe de o parte prin conștiința sorții comune, pe de altă parte prin responsabilitate morală. Din conștiința și asumarea unui destin comun a rezultat și în literatură și în comportament caracterul popular-național, și aceasta în vremurile când caracterul respectiv abia se trezea în germene prin locurile unde astăzi bolmoiesc cu el oamenii; atât în Ungaria, cât și în străinătate. Iar responsabilitatea morală a pus în centrul atenției concepția că opera literară nu este doar creație artistică, dar și un mijloc educativ de cel mai înalt grad. Ar fi greu de dat răspunsul rapid la întrebarea dacă destinul comun cu poporul și responsabilitatea morală au fost oare în trecut note de caracter mai definitive ale spiritului, decât fermitatea pe care ar trebui s-o aibă astăzi! Contemplația și învățămintele care au definit până astăzi vremurile de după eliberare însuflă conștiinței mele că spiritul maghiar ar fi infam și trădător dacă nu și-ar asuma în prezent până la capăt comunitatea destinului cu poporul și responsabilitatea morală față de propria soartă.

Am amintit contemplația și învățămintele. Dar înainte să vorbesc despre ele, pentru a-mi ordona mai corect gândurile ar trebui să mă ocup mai întâi de experiențele pe care am avut ocazia să le adun pe perioada existenței „minoritare” în Ungaria. Aceste experiențe, pe care la acea vreme cu greu am reușit să le evaluez și să le folosesc pentru a trage învățăminte din ele, expli-

că destul de exact tot ceea ce a afectat după eliberare aici în Ardeal[5] lumea spiritului.

Pentru noi, cei care am rămas pe loc aici, în Ardeal[6], a fost întotdeauna o realitate vie acea unitate sufletească și spirituală, care unea într-o îmbrățișare, dincolo de orice graniță, toți maghiarii. Individual și în grupuri treceam uneori în vizită dincolo, pentru a putea percepe și transmite mai departe unitatea sufletului și în realitate. Aceste vizite au fost amintite în Parlament și de un reprezentant din Secuime, iar din mențiunea făcută știm că scriitorii cu ocazia vizitelor citeau poezii și nuvele, pe care ascultătorii neinformați le aplaudau. Aceasta este într-adevăr realitatea, pentru că Ungaria nu prea are orașe unde scriitorii ardeleni să nu fi citit nuvelele și poeziile lor agreabile publicului, care își rezerva întotdeauna primele rânduri elitei vieții spirituale și sociale. În această privință, printre toți eu am fost cel mai tenace, deoarece eu nu m-am limitat la a prezenta publicului mesajul „trebuie să supraviețuim” al vreunui secui, dar am ținut legătura și cu mișcările spirituale din Ungaria. Evident, nu în secret am făcut acestea, pentru că am ținut și prelegeri mărturisind scopurile și raporturile mele spirituale. Împreună cu scriitorii „Frontului din Martie”, cu numeroși membri ai „generației reformei” și cu îndrumătorii tineretului de multe ori ne uneau aceleași griji, aceeași feroare, încercând să îmbunătățim soarta poporului maghiar și să slăbim forțele împovărătoare.

Nu fără un scop am amintit legăturile personale pe care am avut ocazia să le stabilem cu publicul larg din Ungaria, nici cele întreținute cu tinerii reprezentanți ai spiritualității maghiare. Ele atestă faptul că am o experiență directă asupra problemei spiritului maghiar frământat, a calităților și erorilor sale.

Spiritul nu poate fi cunoscut, nici explicat dacă se face abstracție de mediul de unde provine și unde vrea să-și desfășoare influența. Această constatare este și mai adevărată privind spiritul înfiripat după primul război mondial, frământat și astăzi, ale cărui dezechilibrări și poticniri nu le vom putea înțelege decât prin cunoașterea unora dintre particularitățile existenței maghiare de acum. Ar trebui să arăt mai ales cum este evaluat spiritul pe de o parte de putere, pe de altă parte de societate, sau mai corect spus: cum se comportă aceste două forțe lumești cu omul spiritual. Aș fi putut scrie: față de omul spiritual, deoarece la noi spiritul este copilul vitreg al puterii, iar societatea deținând un domeniu real sau simbolic, în această singură privință învață bucurii de la putere. Cu toate că aș fi nepermis de nedrept dacă aș generaliza această părere, deoarece păstrez ca o experiență pozitivă de exemplu acele trei ore pe care le-a petrecut prim-ministrul Gyula Gömbös[7] în cercul nostru de scriitori, de asemenea momentele de adâncă recunoștință pe care le-am primit și eu de la cititori. Asemenea fenomene sunt însă de excepție: lună ce apare și dispare dintr-o dată în noaptea de tăciune, sau stele ivindu-se. Este mult mai caracteristică și oficială imaginea pe care am păstrat-o ca model în locul celorlalte. Odată, doar cu câțiva ani în urmă, artiști

și scriitori, printre care eu nici nu eram unul renumit, călătoream împreună pe un tren maghiar. Ne îndreptam spre un oraș mai mare din provincie, ca acolo să participăm la o serată literară, pe care ar fi pecetluit-o și puterea centrală. Un funcționar de înalt rang călătorea de asemenea cu noi și primea în compartiment vizitele de curtoazie ce-i reveneau, pe care oameni renumiți le făceau pe rând. Deoarece eu nu m-am prezentat în fața lui, i-am căzut în dizgrație și atunci am reflectat la firea deschisă și fermă a secuilor, care îi face să fie puși pe planul doi și expuși înfruntărilor grele; mi-am adus aminte de capul plecat și coloana încovoiată care au prilejuit sporirea altora pe moșiile maghiare din Ardeal...

La alte serate pe care le organizau cu distinsă amabilitate pe vremuri diferite orașe maghiare pentru scriitorii revistei „Erdélyi Helikon” lua parte de obicei și câte un coleg scriitor conte sau baron. Odată însă s-a întâmplat să nu poată veni nimeni cu un asemenea rang. Din cauza activității comune și a spiritului colegial existent între noi era normal să regretăm această lipsă, dar faptul că publicului, mai ales părții sale mai distinse, i-a părut atât de rău a fost o surpriză extraordinară! Am fi dat cu toții orice pentru un conte poet sau un baron romancier, ca dintr-o dată, ca prin vrajă, să dispară perețele despărțitor care exista prin tradiție între înalta societate găzduitoare și omul simplu al spiritului. Pe furiș, în ordinea titlurilor nobiliare, s-au și retras mulți, imediat cum serata s-a mai liniștit, pe când alteori stăteam la masa festivă cu cei de rang, unde vecinul din pură complezență începea a vorbi dialectul secui ori se interesa cu amabilitate dacă acasă în Ardeal scriem în cameră sau în mijlocul naturii.

Nu avem aici loc pentru istorisiri simbolice, dar cred că după cele surprinse putem trece la prezentarea situației.

Pentru noi, cei care în acea vreme trăiam sub dominație străină, era de două ori regretabil că relațiile puterii și spiritului maghiar sunt nerezolvate sau greșit rezolvate. Părea puțin lipsit de sens, chiar de neînțeles faptul că puterea nu prețuiește spiritul viu: mai mult, ceea ce este aparent protejat și apreciat de putere, devine doar vâsc atrăgător și dăunător pe autenticul copac al spiritului maghiar. Regretam și faptul că pătura conducătoare și dătătoare de ton, în cea mai mare parte nu vede și nu-și însușește decât epiderma spiritului, considerând că acesta și-a îndeplinit „misiunea” dacă sprijină sistemul existent și este în stare să distreze. Mie, care observam de aproape eforturile dezinteresate ale celor mai buni reprezentanți ai spiritului maghiar, experiențele respective aduceau o și mai mare tristețe. Cum să nu, când credeam că am găsit cauza multor simptome dureroase ale vieții spirituale! În această lume a puterii și această ambianță socială, noțiuni esențiale ca de exemplu curajul, morala și patriotismul au devenit confuze. Era considerat curajos scriitorul sau cercetătorul care susținea ideea destinului comun cu cei din popor, cu toate că o astfel de atitudine nu înseamnă neapărat curaj, ci pur și simplu este comportamentul normal al oricărui maghiar cinstit. Etica a ajuns sub roțile unei judecăți dictate de sistemul

politic și social, iar patriot era considerat nu cel care-și asculta conștiința, ci acela care se lăsa purtat de valurile modei. Un spirit public mai sănătos și rezistent la perspective ar fi adus „generația reformelor” pe cea mai naturală cale în șanțurile puterii, iar rezultatele cercetărilor din mediul rural ar fi fost folosite de urgență la reorganizare și zidire. În loc de acestea, forțele puterii au potolit activitatea spirituală ce pregătea și urgenta înnoirea. Procesul corect și normal era dacă elanul și rezultatele activității spiritului puteau fi transpuse în forme de organizare sociale și politice. A și existat dorința, mai mult, au existat și încercări în acest sens, dar fără rezultat. Simptomele apărute în perioada eforturilor semănau mult cu cele petrecute în Ardeal în timpul și după „Întâlnirea de la Târgu Mureș”. Eșecul din țara mamă însă a depășit cu mult pe cel din Ardeal, deoarece la noi unitatea vieții literare s-a menținut cel puțin fără răni mai grave, iar substanța grupării tinerilor cu preocupări de politică națională a străbătut zidurile formelor organizatorice, chiar dacă idealurile s-au stins apoi, odată transpuse în practică. În același timp, în Ungaria tabăra celor atașați poporului s-a destrămat pe grupuri, a început chiar să apară individul spiritual luptând de unul singur, care pe cei ce aveau aceeași soartă îi considera dușmani și în singurătatea sa amară nu întotdeauna judeca corect.

După înfruntările stimulative așadar, spiritul și-a pierdut elanul și echilibrul chiar atunci când noi, ardelenii, am primit cel mai frumos dar al vieții pământești: eliberarea. Acea stare de extaz psihic și trupesc, pe care am trăit-o mult timp după eliberare, nu era potrivită ca spiritul să fi avut manifestări bine gândite și responsabile. În lipsa lor din multe locuri, mulți ne-au făcut să simțim dezamăgirea lor, ceea ce nici nu este de mirare după respectul romantic acordat „spiritului ardelean”. Noi sub egida bunului simț și a disciplinei naționale am găsit justificarea pentru tăcere și astfel am considerat că din punct de vedere moral scutirea noastră este normală, mai mult, îndreptățită. Acum însă, din perspectiva celor șaisprezece luni, tăcerea pare totuși o lipsă, deoarece pe când glasul spiritului se maturiza fără cuvinte și pe îndelete, la nivelul conducerii și în societate s-a declanșat cu pași repezi un proces pe care nu-l putem considera nici sănătos, nici corespunzător scopului.

„Eroii” agitației s-au folosit de buna noastră credință și au abuzat de credința spiritului în idealul disciplinei naționale.

Iar acum, când ne gândim să prezentăm situația legată de schimbări cel puțin în linii mari, povara lipsei amintite strânge din ce în ce mai tare inima spiritului ce s-a lăsat furat de bucurie pe locul ei de strajă. Comunitatea de scriitori „Erdélyi Helikon” a omis până astăzi să ia o poziție unanimă cel puțin în problema spiritualității ardelenilor. „Asociația Culturală Ardeleană”, deși a primit o nouă conducere care a devenit un oficiu liniștit, cu toate că în urma experienței de douăzeci și doi de ani și a rezultatelor în administrarea culturale, sociale și naționale. Societățile literare au amuțit; presa este pe poziții și

luptă cu amenințarea provincialismului; teatrul se prezintă ca un detașament artistic bine dotat, hrănindu-i în cantina sa spirituală pe săracii ardeleni rămași în urmă; sclipirile spirituale, înfierbântătoare de viitor ale tinerilor lip-sesc; generația nouă de conducători ai vieții publice se frământă între diferite căi; iar cei mai mulți scriitori au fost goniți departe de înfruntări sau chiar în singurătate de gustul lor rafinat și de sentimentul izolării.

La noi toți dorința de a explica și înțelege toate acestea în momentul unui nou impuls al muncii presante a atins apogeul suferinței. Prin investigațiile noastre trebuie să pătrundem până la rădăcina lucrurilor și dacă am străbătut cumva această cale dintr-o dată vom simți că am găsit explicația.

Credem că este vorba despre contradicția fatală dintre două concepții și că de aici provine aici în Ardeal tot ceea ce spiritul nu-l poate accepta a fi corect și corespunzător scopului.

Conform uneia dintre concepții, orânduirea socială existentă trebuie nu doar menținută, dar în spiritul ei trebuie unificate și teritoriile retrocedate, ca în timpurile actuale decisive pentru soarta națiunii pătura conducătoare să poată stăpâni mai ușor și mai bine situația. A doua concepție se poate rezuma prin faptul că în interesul unui viitor și a unei meniri maghiare atât orânduirea socială, cât și noțiunea de națiune trebuie să se schimbe.

Prima concepție este a păturii conducătoare, a cărei argumentare impune o tăcere ce poate ascunde și gravele greșeli organice și morale ale societății; a doua este concepția spiritului, a cărei misiune principală este de a pregăti societatea și de a da prilej națiunii să se schimbe.

Cele două concepții s-au putut observa și de-a lungul celor douăzeci și doi de ani de viață maghiară ardeleană, mai mult, nicăieri nu sunt atât de caracteristice și clare precum aici. Elita păturii conducătoare aici era partidul politic care, conform comparației de mai sus cu un lac, se menținea izolată față de orice fel de progres social sau ideologic. Spiritul și-ar fi trădat propria menire eternă, dacă ar fi sprijinit în acest sens partidul; el a slujit însă scopul final, adică dorința și imperativul neclintit al păstrării identității, pe calea dezvoltării spirituale și a progresului social. Pe de o parte a prezentat în literatură eroii maghiari ai istoriei, pe de altă parte a creat figuri vii cu valoare de model. În lipsa unei puteri exterioare a construit imperiul spiritual al maghiarimii, al cărui împărați erau idealurile credinței, ale calității și ale familiei naționale. Pe la sfârșitul anilor treizeci părea că și-a dus la bun sfârșit lupta națională, deoarece a început o fermentație națională care arăta că realizarea familiei naționale este posibilă și ca formă. În această etapă a confruntărilor pentru maghiarime și reînnoire s-a produs eliberarea care dintr-odată a schimbat totul. Pătura conducătoare maghiară ale cărei probleme și sarcini s-au înmulțit considerabil, a aplicat conform propriilor concepții metoda centralizării și a unificării. Odată cu această activitate a instalării statale, fermentația de mai înainte a societății ardeleni s-a oprit repede, cu toate că ea ar fi putut deveni un dar de preț pentru zidirea națiunii. S-a oprit acest tip de fermentație pentru a-i lua locul un altul: procesul de readaptare

al societății în care particularitățile ardelenismului s-au estompat, iar realitățile sale și-au pierdut actualitatea.

Destinul i-a adus inimii darul cel mai mare al revenirii acasă, spiritul însă a fost vitregit de soartă. În această stare de exil spiritul ardelean și cel de dincolo s-au întâlnit, astfel de fapt unitatea s-a realizat și aici, doar forma îi mai lipsește. Evident, aceasta nu înseamnă că „spiritul ardelean” își pierde notele particulare, deoarece el sporește tocmai datorită acestora tezaurul spiritual al națiunii. Mai degrabă indică faptul că în opera istorică de inevitabilă reînnoire maghiară va trebui să-și asume același destin și aceleași misiuni.

Chiar dacă sumar ca și până acum, trebuie să vorbim despre asta.

În primul rând ne exprimăm convingerea că spiritul maghiar trebuie să se situeze deasupra partidelor. Acest lucru este necesar nu doar ca în timpul confruntărilor să evităm tonul partizan și de multe ori trivial, ci și pentru că rolul de strajă al spiritului ne obligă. Astfel poate vom putea să descriem, fără ceața fierbinte a patimilor și pericolul erorilor, mai clar și mai exact menirea umană și europeană a maghiarimii, așa cum o putem întreprinde pe de o parte prin valorile noastre, și așa cum ea este stabilită pe de altă parte de învățămintele istoriei și poziția noastră geografică. Menirea respectivă nu se va stabili în funcție de principiile unor concepții despre lume, ci în funcție de autocunoașterea corectă și de conștiința maghiară unificatoare. Dar aprecierea corectă nu are decât valoare teoretică dacă nu facem nimic ca maghiarimea să-și poată împlini fără ezitare menirea ei recunoașcută și acceptată. Cum am putea s-o facem capabilă pentru aceasta este o întrebare care ar necesita o lungă expunere. Trei cerințe fundamentale însă se pot menționa și în această schiță.

Prima este spiritul și atitudinea eroică.

A doua ar fi dominația neamului maghiar¹.

A treia e înnoirea termenului de națiune și a națiunii însăși.

La primul punct s-ar putea obiecta faptul că spiritul eroic trăiește viu în maghiarime, trebuie doar să ne uităm la armată și spiritul ei. Admitem acest lucru cu bucurie, ne exprimăm veșnica recunoștință celor care au luat parte la înființarea noii armate maghiare și omagiem poporul maghiar care a făcut-o posibilă. Întrebăm însă cu strângere de inimă: dincolo și în afară de acest lucru, unde se mai observă această viziune eroică penetrantă și fierbinte, care în timpul marilor schimbări istorice poate constitui pe lângă armată garanția unei înnoiri victorioase? Cel mult la anumiți indivizi deosebiți ai neamului, considerați drept stafii neliniștitoare de o societate căreia îi este străină concepția eroică. Este o misiune deosebită a spiritului formarea cu succes a atitudinii eroice. Atât forța impersonală a maghiarimii, cât și eroii istoriei maghiare trebuie avuți în vedere; și, nu în ultimul rând, izvoarele orientale ale adevăratei maghiarimi, căci puterea lor, atât de des exilată, ascunde cel mai de seamă secret al înnoirii.

¹ Redăm prin cuvântul „neam” termenul utilizat în original („magyar fajta”), tot de factură biologică și etnică (*nota trad.*).

A doua cerință referitoare la dominația neamului maghiar pune pe tapet două probleme grave. Una este protecția neamului, alta este susținerea lui la conducere. Protecția neamului nu este doar o acțiune națională necesară și permanentă, dar și un imperativ divin, deoarece aceste comunități ale descendenței și ale destinului istoric sunt cele mai potrivite pentru a lua parte la progresul omenirii prin forțele și valorile lor specifice. Tocmai din acest motiv consider regretabilă limitarea și transformarea protecției neamului în ceea ce astăzi se cunoaște sub această denumire. La noi acest curent politic și social s-a transformat din protecția neamului în protecția celor ce își atestă prin documente creștinarea, de parcă neamul maghiar ar fi suma acelor creștini care viețuiesc între hotarele statului maghiar ca cetățeni. O astfel de „protecție a neamului” chiar dacă ar avea succes deplin nu rezolvă problemele presante care mă îngrijorează în mod deosebit. Pe de o parte pentru că nu cred că acel creștin de sânge străin care va ocupa locul evreului ar putea fi o cucerire liniștitoare; pe de altă parte lipsește munca și decizia care ar putea impulsiona în ritm accelerat și cu toate mijloacele fericirea și înmulțirea marilor mase ale poporului maghiar, ca imperativul cel mai universal și mai urgent al protecției neamului. Pe lângă dreptul natural, conform căruia în fruntea maghiarimii toate posturile de conducere trebuie rezervate maghiarilor, singurele excepții fiind geniile: această dominație a neamului la conducere o considerăm aspirația noastră ideologică, deoarece ridicarea și răspândirea poporului maghiar, ca cea mai sigură protecție a neamului, numai așa se poate transforma din program în acțiune naturală.

Oameni de știință, scriitori și politicieni tineri scriu și discută astăzi din ce în ce mai mult despre înnoirea noțiunii de națiune. Și eu cred că problema este vastă și actuală. Discuțiile și controversile numeroase care există în jurul constituției maghiare, a democrației și a dictaturii, a modului de viață maghiar și a problemei minoritare, toate se leagă de ea mai mult sau mai puțin. Cea mai frumoasă menire a spiritului științific și creator este să regândească noțiunea de națiune, deoarece ca pe vremuri steaua călăuzitoare pentru păstori, tot la fel și pentru noi ea este punctul luminos care ne conduce spre cel de-al doilea mileniu renăscut.

Istoria și existența maghiarimii s-a unit în așa măsură cu noțiunea de națiune încât modul de viață maghiar doar în acest cadru se poate realiza. Din cadrul respectiv lipsește însă punerea în prim plan a figurii Sfântului Ladislau; iar viața nu și-a găsit forma sa mulțumitoare și armonioasă nici în cel existent. Poporul presează timpul cu cerințe sociale justificate și dure; societatea burgheză caută propriile interese particulare, care capătă astfel caracter de clasă; conducerea guvernează de multe ori fără să cunoască poporul după reguli de ordin juridic și ideologic; iar în problema naționalităților adoptăm politica costisitoare a dădăcirii în locul separării și a cooperării. Temperatura frământărilor este extrem de mare; iar acele fire de apă pe care guvernul le emite, spre marele noroc în ultimul timp din ce în ce mai des, pot calma și răcori, dar ele nu vindecă decât pericolele tergiversărilor

până la un punct. De multe ori avem impresia că lipsește planul sistematic și unificator pentru a putea începe cu adevărat înnoirea. Acest plan nu poate fi corect și rezistent în viitor decât dacă poporul, prin reparații sociale, morale și spirituale devine coloana vertebrală a națiunii; dacă clasa de mijloc în locul apărării intereselor proprii se va situa din nou pe poziția destinului comun cu poporul; iar clasa conducătoare va ajunge la putere pe calea naturală a selecției prin descendență și inteligență.

Iată, astfel am dorit să concep darea de seamă sumară, care ar putea fi numită și vocea îngrijorării și a conștiinței. Mai mult spiritului am vrut să mă adresez, decât politicului, reprezentanților spiritului maghiar, care sunt convinși ca și mine că fără impulsul și lumina călăuzitoare a spiritului riscăm să ne rătăcim. Spiritul este darul lui Dumnezeu și calea sa în viața națiunii este netezită de imperative morale. Oricare ar fi așadar răspalata destinului trebuie să vegheze și să-și facă glasul auzit.

Altfel va fi doborât de vânt de pe creasta menirii sale.

În „Hitel”, nr. 3-4/1940-1941.

(Traducere: Annamária Nastasă-Kovács)

[1] Este vorba de povestirea *Szász Tamás, a pogány* [Tamás Szász păgânul], publicată în 1922 în urma unui concurs literar.

[2] Tamási se referă la *Antologia celor unsprăzece*, volum publicat în 1923 sub titlul *Versek, elbeszélések, tanulmányok tizenegy fiatal erdélyi írótól* [Poezii, povestiri, studii scrise de unsprezece scriitori ardeleni] și în care el este prezent cu două nuvele. Totodată, antologia era ilustrată de o serie de artiști plastici ardeleni care se vor impune de-a lungul vremii.

[3] Zsigmond Kemény (1814-1875), scriitor și om politic. După ce a urmat științele naturii la Universitatea din Viena (1839-1840), se mută la Cluj, unde devine redactorul lui „Erdélyi Híradó”. Din 1847 se stabilește la Budapesta, în vremea revoluției din 1848 este deputat și consilier al ministrului de Interne, deși ideile lui erau departe de programul revoluției. Ulterior va deveni adept al Dualismului. Împreună cu Antal Csengery și Gábor Kazinczy, iar mai târziu cu Ferenc Deák va organiza viața literară, punând bazele revistei „Pesti Napló”.

[4] Este vorba de un eveniment deja menționat în acest volum, așa-numita „Întâlnire de la Târgu Mureș” din 2-4 octombrie 1937, ce a reunit o bună parte din tinerii intelectuali maghiari nemulțumiți de politica promovată de liderii Partidului Maghiar.

[5] Se face referire la Arbitrajul de la Viena din august 1940.

[6] După pacea de la Trianon din 1920.

[7] Gyula Gömbös (1886-1936) a fost imediat după primul război mondial președintele Uniunii Forței de Apărare Națională Maghiară (MOVE), devenind apoi unul din oamenii de încredere ai lui Horthy. În 1923 fondează Partidul Independent Național Maghiar (Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt), iar în 1929 devine ministru al Apărării. Este numit prim-ministru în 1932, fiind susținut de cercurile militare de dreapta și de marii proprietari. În această calitate colaborează strâns cu Germania și Italia fascistă, în iunie 1933 fiind printre primii dintre șefii de guverne europene care face o vizită la Hitler.

CRONOLOGIE

1918

Martie 26-28: *La Roma se desfășoară Congresul Naționalităților din monarhia austro-ungară, care votează o moțiune prin care se solicită recunoașterea dreptului fiecărei națiuni de a se constitui în stat național independent sau de a se uni cu statul său național, dacă acesta există.*

Martie 27: *La Chișinău, Sfatul Țării declară unirea Republicii Democratice Moldovenești (Basarabia) cu România.*

Aprilie 10: *Prin Decretul-lege nr. 842 este proclamată Unirea Basarabiei cu România, hotărâtă la 27 martie 1918.*

Septembrie 29: *La Oradea, Comitetul Executiv al Partidului Național Român adoptă în unanimitate o declarație redactată de Vasile Goldiș, prin care se dorea recunoașterea acestuia ca organism provizoriu de conducere a Transilvaniei. Totodată se constituie un „Comitet de Acțiune“, cu sediul la Arad, ce va avea ca președinte pe Vasile Goldiș*

Octombrie 25: *La Budapesta s-a creat Consiliul Național Ungar, condus de Mihály Károlyi.*

Octombrie 30: *Se constituie la Budapesta Consiliul Național Român Central, care se va stabili apoi la Arad, preluând administrarea în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. În aceeași zi este alcătuit la Cluj, sub președinția lui Amos Frâncu, Senatul Național Român.*

Octombrie 31: *În Ungaria se formează un nou guvern, prezidat de Mihály Károlyi, care în ziua următoare proclamă independența țării și apoi republica.*

Noiembrie 11: *Împăratul Carol I de Habsburg abdică, iar a doua zi Austria devine republică.*

Noiembrie 15: *Consiliul Național Român Central decide convocarea la 1 decembrie a unei mari adunări naționale.*

Decembrie 1: *În fața a 1228 de delegați, este prezentată la Alba Iulia rezoluția de unire a Transilvaniei cu România, afirmându-se printre altele „deplina egalitate națională pentru toate popoarele conlocuitoare“ și dreptul fiecăreia de a se instrui, administra și judeca în limba maternă. A fost ales totodată Marele Sfat Național, care va alege în ziua următoare componența Consiliului Dirigent, sub președinția lui Iuliu Maniu.*

Decembrie 14: *Are loc la București festivitatea de predare a documentului unirii de la Alba Iulia regelui Ferdinand și guvernului român.*

Decembrie 17: *Drept răspuns la hotărârea adoptată la Marea Adunare populară de la Alba Iulia, reprezentanții maghiarimii emit o proclamație în care se cere respectarea dreptului lor la autodeterminare.*

Decembrie 26: *„Monitorul Oficial“ publică Decretul-lege nr. 3631 pentru unirea Transilvaniei și a celorlalte ținuturi din Ungaria, locuite de români,*

cu regatul României. La aceeași dată intră în vigoare și Decretul-lege nr. 3632 privind organizarea Transilvaniei și a celorlalte ținuturi locuite de români.

1919

Ianuarie 10: La Mediaș are loc adunarea generală a sașilor, care își declară adeviziunea la rezoluțiile Adunării Naționale de la Alba Iulia.

Martie 21: La Budapesta se proclamă Republica Sovietică Ungară.

Aprilie 28: Este înființată Societatea Națiunilor.

Iunie 28: I.C. Brătianu semnează la Versailles, din partea României, tratatul de pace cu Germania.

August 4: Trupele române ocupă Budapesta.

Septembrie 12: Apare Decretul-lege nr. 3911 pentru reforma agrară în Transilvania, Banat și părțile ungurene, elaborat de Consiliul Dirigent.

Decembrie 9: Este semnat la Paris tratatul de pace dintre Puterile Aliate și Asociate, pe de o parte, și Austria, prin care se ratifică unirea Bucovinei cu România. În aceeași zi este semnat și „Tratatul minorităților”.

– Funcționarii publici refuză să presteze jurământul de credință față de administrația românească, pretextând faptul că statutul juridic al Transilvaniei este indecis până la semnarea tratatului de pace cu Ungaria. Fiind concediați, ei vor părăsi în număr mare Transilvania.

1920

Ianuarie 1: Apare Legea pentru unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmăruului și Maramureșului cu România.

Ianuarie 16: Are loc la Paris, la propunerea președintelui american Wilson, prima reuniune a Consiliului Societății Națiunilor.

Martie 1: Parlamentul de la Budapesta alege pe Miklós Horthy regent al Ungariei.

Aprilie 4: Este desființat Consiliul Dirigent din Transilvania.

Iunie 4: Ungaria semnează la Trianon tratatul de pace cu puterile aliate și asociate care, printre altele, stabilea și noile granițe ale acesteia. Prin prevederile documentului aproximativ 3,5 milioane de maghiari vor deveni „minoritari” în cadrul statelor succesoare. Actul a fost ratificat de forurile legislative românești la 17 august (Cameră) și 26 august (Senat) același an.

Octombrie 28: Este semnat la Paris tratatul de pace dintre Puterile Aliate și România, prin care se recunoaște unirea Basarabiei cu România.

Decembrie 22: Se votează legea pentru înființarea pe lângă Ministerul de Interne a unui Subsecretariat de Stat pentru afacerile minorităților etnice.

– Este înființată la Cluj cea mai mare tipografie și editură maghiară, „Minerva”.

1921

Ianuarie 22: *Este publicat manifestul intitulat „Glasul care strigă”, elaborat de Károly Kós, István Zágoni și Árpád Paál, primul document moral-politic al maghiarilor din România, care cheamă la ieșirea din „pasivitate”.*

Martie 19: *Episcopii bisericilor catolice și protestante depun la București jurământul de credință în fața regelui Ferdinand.*

Martie 30: *Carol al IV-lea de Habsburg încearcă să ocupe tronul Ungariei.*

Aprilie 14: *La Budapesta, István Bethlen devine prim-ministru.*

Aprilie 23: *Este semnat acordul dintre România și Cehoslovacia, prin care cele două țări se angajau să se sprijine reciproc în cazul unui atac din partea Ungariei.*

Iunie 5: *Crearea la Huedin a Partidului Popular Maghiar, având ca președinte pe Lajos Albrecht, iar ca secretar pe Károly Kós.*

Iunie 7: *Un acord similar celui din 23 aprilie este semnat între România și Iugoslavia.*

Iulie 6: *Ia naștere Uniunea Maghiară din Transilvania, organizație reprezentativă a acestei minorități din România, chemată să vegheze la respectarea drepturilor minoritare (președinte: Samu Jósika; secretar: Károly Kós). La 30 octombrie autoritățile române vor suspenda activitatea Uniunii. Ea va fi autorizată anul următor pe timpul alegerilor.*

Iulie 23: *La Paris este semnat statutul definitiv al Dunării.*

Iulie 30: *Este publicată Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș.*

Septembrie 13: *Se înființează Uniunea Corurilor Maghiare, având 30 de societăți afiliate, al căror număr, în 1931, a crescut la 165, iar în 1935 la 203.*

– *La Cluj se înființează „Asociația Teatrului Maghiar din Transilvania și Banat” (Transzilvániai és Bánáti Magyar Színészegyesület), care se ocupa de problemele teatrale ale minorității maghiare. În 1923, Ministerul Cultelor și Artelor va dizolva această asociație în urma unor denunțuri ale directorilor maghiari de teatre, care își aduceau reciproc diverse acuzații.*

– *La Arad se înființează Societatea Surorilor Catolice Maghiare.*

1922

Ianuarie 15: *Are loc la Cluj ședința de constituire a Partidului Popular Maghiar.*

Martie 3: *Ministerul Educației aprobă ca György Kristóf să suplinească catedra de Limba și literatura maghiară a Universității din Cluj, cu începere de la 1 aprilie 1922.*

Martie: *Au loc primele alegeri parlamentare la care participă și minoritatea maghiară. Pe timpul guvernării liberale (1922-1926) comunitatea*

maghiară va avea trei deputați și trei senatori aleși (numărul celor din urmă fiind completat de înalții prelați).

August 5: Autoritățile române neaprobând constituirea Uniunii Maghiare, adepții acesteia s-au întâlnit la Cluj, punând bazele Partidului Național Maghiar, ce va avea ca președinte pe Emil Grandpierre.

Octombrie 15: Ferdinand I este încoronat ca rege la Catedrala Reîntregirii de la Alba Iulia, festivitatea simbolizând actul unirii tuturor românilor sub același sceptru.

Decembrie 28: La Cluj are loc ședința de fuzionare a Partidului Popular Maghiar și a Partidului Național Maghiar, rezultând o nouă formațiune politică, Partidul Maghiar, ca unic reprezentant al acestei comunități. În fruntea noii grupări a fost ales baronul Sámuel Josika.

– Biserica romano-catolică maghiară înființează o „Uniune Populară Catolică”, care va dispune de peste 20.000 membrii și aproximativ 200 de organizații locale.

– Episcopia Reformată Maghiară din Cluj pune bazele unui institut de diaconese.

– Maghiarii unitarieni au înființat o „Societate literară unitariană”.

1923

Ianuarie 31: Ungaria este primită ca membră a Societății Națiunilor.

Februarie 15: György Kristóf este numit profesor agregat la catedra de limba și literatura maghiară.

Martie 29: Este promulgată Constituția României, care în articolele 5, 7, 8 și 22 conține prevederi exprese la drepturile minorităților.

Iunie 7: La Cluj, 19 intelectuali români pun bazele asociației „Acțiunea românească”, care de la 1 noiembrie 1924 va avea și un organ de presă cu același nume.

Iulie 23: Adoptarea de către parlamentul României a legii privind reforma agrară, ale cărei efecte vor conduce la exproprierea masivă a bunurilor funciare ale bisericilor comunității maghiare.

Octombrie 23: Semnarea la București a așa-numitului „pact de la Ciucea” între Partidul Poporului al generalului Averescu și Partidul Maghiar, privind programul comun de acțiune, prilej cu care sunt introduse – în programul politic al celor două formațiuni – o serie de revendicări politice, economice și culturale specifice comunității maghiare din România.

Noiembrie 3: Intră în vigoare Statutul funcționarilor publici, în cadrul căruia se prevede obligativitatea funcționarilor de a cunoaște limba oficială de stat.

1924

Februarie 24: *Este publicată Legea privitoare la dobândirea și pierderea naționalității române.*

Iulie 4: *Este adoptată Legea învățământului primar al statului și învățământului normal-primar, față de care atât deputații maghiari, cât și conducătorii bisericilor au formulat o serie de rezerve. Anul următor reprezentanții maghiarimii vor adresa Ligii Națiunilor o plângere legată de noua lege a învățământului privat.*

Decembrie 14: *La Brașov are loc adunarea generală a Partidului Maghiar, cu scop organizatoric, în cadrul căreia este aleasă noua conducere, funcția de președinte fiind ocupată de István Ugron. Au fost totodată adoptate o serie de hotărâri în ceea ce privește activitatea pentru dobândirea dreptului de a se folosi limba maternă în învățământ și administrație.*

1925

Iunie 14: *Apare Legea pentru unificarea administrativă.*

Octombrie 5-6: *Are loc conferința de la Locarno.*

Octombrie 7: *Intră în vigoare decretul-lege pentru organizarea administrativă a României.*

Octombrie 25: *Are loc la București Congresul General al Femeilor din România, cu acest prilej fiind invitate și societățile feminine maghiare organizate pe baze confesionale. Au participat delegațiile a 75 de societăți feminine maghiare din Transilvania, cu această ocazie punându-se bazele unei organizații centrale a femeilor minoritare maghiare din România („A Romániai Magyar Kisebbségi Nők Központi Titkársága“).*

Octombrie: *Are loc la Geneva primul congres al minorităților naționale, la care participă delegații din 14 state. Partidul Maghiar din România este reprezentat de Artúr Balogh și Elemér Jakabffy.*

Decembrie 19: *Intră în vigoare legea învățământului particular, care reglementează toate chestiunile privitoare la învățământul minoritar particular (confesional).*

– *Unii lideri politici maghiari inițiază consultări cu Partidul Liberal.*

1926

Februarie 1: *Conducerea Partidului Maghiar comunică rezilierea „pactului de la Ciucea”.*

Februarie: *La alegerile locale candidații Partidului Maghiar sunt înscrși pe liste comune cu cei ai Partidului Liberal. György Bernády este numit de guvern primar al orașului Târgu Mureș.*

Aprilie 21: Semnarea unei noi înțelegeri între Partidul Maghiar și Partidul Poporului condus de generalul Averescu, numit de curând prim-ministru.

Mai: La alegerile parlamentare maghiarii obțin 15 mandate de deputat și 12 posturi de senator – cea mai largă reprezentare în perioada interbelică. Timp de patru ani liderii maghiari nu vor înainta nici o plângere Ligii Națiunilor.

Iulie 15-18: Conte János Kemény găzduiește la castelul său de la Brâncovenesti o consfătuire a unui important grup de scriitori maghiari din Ardeal, moment ce va marca apariția Societății literare „Helikon”, care va edita începând cu anul 1928 o publicație lunară proprie intitulată „Erdélyi Helikon”.

Septembrie 26: Un grup de „reformiști” din cadrul Partidului Maghiar organizează la Cluj o consfătuire în cadrul căreia au cerut conducerii partidului modificarea statutului, pentru a se asigura formațiunii o reprezentare democratică.

Octombrie 13: La Gheorgheni are loc congresul Partidului Maghiar, care pune în discuție și atitudinea așa-zisilor „reformiști” și încearcă să mai atenueze din tensiunile existente între diverșii membri. Cu acest prilej este ales președinte György Bethlen, personalitate cu vederi conservatoare a clasei politice maghiare.

– Apare revista „Korunk”, cu orientare ideologică de stânga.

– La Budapesta apare cartea lui Lajos György, **Viața culturală a maghiarilor din Transilvania.**

1927

Martie 31: Comisia Internațională de Control Militar își încheie mandatul de supraveghere (conform Tratatului de pace) și părăsește Ungaria.

Aprilie 5: István Bethlen, primul ministru al Ungariei, și Mussolini semnează la Roma tratatul de prietenie, cel din urmă promițând solemn că va acorda ajutor lui Horthy în ce privește revendicările revizioniste.

Mai 10: Este semnat Concordatul între România și Vatican privind funcționarea bisericii catolice în România.

Mai: Ia ființă Uniunea Ligii Populare Maghiare din România, care va fi admisă în 1930 în Union Internationale des Associations pour la Société des Nations.

Iulie 7: În urma alegerilor pentru Adunarea Deputaților, Partidul Maghiar în cartel cu Partidul German au obținut 6,28% din voturi, maghiarii dobândind șase locuri.

Iulie 20: Moare Regele Ferdinand, nepotul acestuia devenind rege, sub oblăduirea unei Regente alcătuite din Patriarhul Miron Cristea, principele Nicolae și George Buzdugan.

Vara: O parte din „reformiștii” Partidului Maghiar, la care se asociază și alți membri, reînființează Partidul Popular Maghiar, în fruntea căruia a fost ales István Kecskeméthy.

– Biserica reformată din Ardeal înființează „Uniunea femeilor reformate maghiare”, care va număra peste 15.000 membre și peste 150 cercuri biblice.

– Este înființată „Magyar Reviziós Liga” (Liga Revizionistă Ungară), ce va avea ca președinte pe scriitorul Ferenc Herczeg, iar ca secretar pe András Falk.

1928

Aprilie: Adoptarea legii cultelor, ale cărei prevederi erau considerate de episcopul reformat Sándor Makkai – într-o intervenție din Senat – drept abuzive și contrare tradițiilor acestei biserici.

Mai 15: Intră în vigoare Legea privind organizarea învățământului secundar.

Octombrie: Are loc la Odorheiul Secuiesc congresul al IV-lea al Partidului Maghiar. Proiectul de rezoluție adoptat condamnă nerespectarea de către autorități a angajamentelor cuprinse în hotărârea de la Alba Iulia și în tratatul minorităților.

Decembrie 12: În urma alegerilor pentru Adunarea Deputaților, Partidul Maghiar obține 6,08 din voturi, ocupând astfel 16 locuri de deputați și 6 de senatori.

– La ființă la Budapesta **Erdélyi Férfiak Egyesülete** [Asociația Bărbaților Ardeleni], sub președenția contelui Pál Teleki, alcătuită din maghiari ardeleni emigrați în Ungaria.

– La Cluj este înființată Societatea „Magyar Népkönyvtár” (Societatea Bibliotecii Populare Maghiare), sub auspiciile ziarului „Magyar Nép”, ce va funcționa până în 1938.

– Biserica romano-catolică maghiară înființează „Academia Catolică”, organizată în trei secții: literară, științifică și sociologică.

1929

August: Este promulgată legea prin care se recunoaște dreptul la pensie al funcționarilor publici care în urmă cu zece ani nu au depus jurământul de credință în cazul când între timp nu au optat pentru o altă cetățenie.

– Poetul Lajos Áprily – profesor la Liceul reformat din Cluj și redactor al cotidianului „Ellenzék” – părăsește Ardealul, pentru a se stabili în Ungaria

– Vii dispute în parlament în jurul proiectului de lege a administrației publice locale care nu conține nici o prevedere privind utilizarea limbilor minoritare în administrație.

1930

Februarie: *Urmare a sesizărilor privind conținutul unor manuale de istorie, circulara Ministerului Educației precizează că în procesul de învățământ nu pot fi aduse ofense minorităților naționale.*

Iunie 6: *Principele Carol se întoarce în România, iar după două zile este proclamat rege, sub numele de Carol al II-lea.*

Iunie 13: *Iuliu Maniu, președintele Partidului Național Țărănesc, este numit în fruntea guvernului.*

Decembrie: *Primul recensământ oficial consemnează existența pe teritoriul României a 1.425.507 de persoane care se declară de naționalitate maghiară, numărul lor fiind după limba maternă de 1.554.525 (7,9 respectiv 8,6 %).*

– *Apare revista „Erdélyi Fiatalok”.*

– *Apare romanul lui Sándor Kacsó, **Pe linie moartă**, în care sunt surprinse problemele social-politice din Transilvania în anii de după războiul mondial.*

– *Ion Chinezu publică volumul **Aspecte din literatura maghiară ardeleană, 1919-1929.***

1931

Aprilie 18: *Este alcătuit așa-zisul guvern de „uniune națională”, sub președinția lui Nicolae Iorga.*

Iunie 1: *Au loc alegeri pentru Adunarea Deputaților, Partidul Maghiar obținând 4,74 din voturi (10 deputați și 2 senatori). Primul ministru crează funcția de subsecretar de stat pentru minorități la președinția Consiliului de Miniștri, funcție încredințată lui Rudolf Brandsch, iar Árpád Bitay este numit consilier ministerial.*

August 24: *În urma demisiei primului ministru al Ungariei, István Bethlen, este numit în această funcție Gyula Károlyi.*

1932

Aprilie 22: *Intră în vigoare Legea pentru organizarea învățământului universitar.*

Aprilie: *Prima lege a conversiunilor prevede reducerea, respectiv reeșalonarea datoriilor producătorilor agricoli. Legea produce efecte benefice și pentru producătorii agricoli de naționalitate maghiară, va antrena însă și falimentul multor bănci din Transilvania.*

Mai: *În cadrul rediscutării articolului IX al concordatului cu Sfântul Scaun, sunt reglementate o serie de aspecte rămase anterior în suspensie și sunt recunoscute drepturile ce revin episcopiei catolice de la Alba Iulia.*

Iulie 17: În urma alegerilor pentru Adunarea Deputaților, Partidul Maghiar ocupă 14 locuri (4,70% voturi).

Octombrie 1: În Ungaria, fostul ministru al Apărării, Gyula Gömbös, devine prim-ministru, atașându-se tot mai mult de inițiativele lui Mussolini și Hitler.

– Eparhia reformată maghiară de Oradea înființează o „Uniune a bărbaților de confesiune reformată” (A Királyhágómelléki Református Férfiak Szövetsége) și o „Uniune a tineretului creștin reformat” (A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Ifjúsági Keresztyén Egyesületének Szövetsége), ambele dispunând de numeroase organizații locale.

– Eparhia Reformată din Transilvania a pus bazele „Academiei reformate Gáspár Károlyi”.

1933

Ianuarie 30: Mareșalul Paul Hindenburg, președintele Reichului, numește în funcția de cancelar pe Adolf Hitler.

Iunie 25: La Cluj se constituie Opoziția Partidului Maghiar, alcătuită din intelectuali de stânga, mici meseriași, muncitori și țărani.

Iulie 4: România semnează la Londra convenția de definire a agresiunii.

Iulie 26-27: Se semnează la Roma un protocol secret prin care Italia se angajează ferm să sprijine toate revendicările teritoriale ale Ungariei.

Iulie: La cel de-al VI-lea congres al Partidului Maghiar desfășurat la Târgu Mureș este inclusă în programul adoptat autonomia Secuimii. Proiectul de lege elaborat în acest sens, dar care nu a fost niciodată discutat cu guvernul, prevedea gestionarea de către autoritățile locale a învățământului și culturii.

August 19-20: În cadrul conferinței de la Târgu Mureș a Opoziției Partidului Maghiar se ia decizia transformării acesteia într-un partid politic intitulat Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (MADOSz).

Decembrie 15: La București se constituie „Liga Antirevizionistă Română”, care va dobândi personalitate juridică la 17 ianuarie 1934.

Decembrie 20: În urma alegerilor pentru Adunarea Deputaților, Partidul Maghiar obține 4,01 din voturi, trimițând astfel 8 reprezentanți.

– Este întemeiat Partidul Micilor Agrarieni, sub conducerea lui Imre Réthy.

1934

Ianuarie 8: Se constituie la Cluj Comitetul Regional pentru Transilvania al Ligii Antirevizioniste Române, președinte fiind ales istoricul Ioan Lupaș, iar printre vicepreședinți Onisifor Ghibu, G. Bogdan-Duică, Iuliu Hațieganu ș.a.

Februarie 9: *România, Iugoslavia, Grecia și Turcia semnează Tratatul Înțelegerii Balcanice, care deși prevedea a fi pur defensiv, el era îndreptat contra Bulgariei, care afișa un spirit revizionist în regiune.*

August 2: *În urma morții lui Hindenburg, Adolf Hitler devine „Führer și cancelar al Reichului”.*

Decembrie: *La începutul sesiunii parlamentare, reprezentantul Partidului Maghiar cere crearea unei comisii care să studieze doleanțele minorităților naționale. Solicitarea este respinsă.*

– *Apare romanul istoric al lui Károly Kós, **Întemeietorul de țară.***

– *György Kovács publică romanul **Ciori deasupra satului**, în care surprinde viața cotidiană a secuilor.*

1935

Ianuarie 23: *Prefectura județului Timiș-Torontal interzice utilizarea denumirilor de localități și străzi după vechiul nomenclator unguresc.*

Februarie 27-28: *Are loc la București o consfătuire a grupului parlamentar al Partidului Maghiar, în care se discută intențiile guvernului de a se pune în aplicare Legea pentru „protecția muncii naționale”, ce conținea și aplicarea lui **numerus valachicus**.*

Martie 6: *Are loc la Târgu Mureș adunarea comitetului executiv al Partidului Maghiar, în care se dezbat diversele probleme care ating minoritatea maghiară, din care cele mai importante erau examenele repetate de limba română a funcționarilor unguri și concedierea acestora, analizarea numelui la copiii de școală și obligarea lor să frecventeze școlile românești, întărirea mișcării de extremă dreaptă, care promova ideea concedierii cetățenilor de etnie maghiară din întreprinderile private și de stat.*

Decembrie 6: *MADOSz-ul, Frontul Plugarilor, Partidul Socialist și Uniunea Democratică semnează la Tebea acordul pentru alcătuirea Frontului Popular Antifascist.*

1936

Martie 7: *Germania ocupă Rhenania.*

Martie 27: *Intră în vigoare o nouă lege administrativă, care prin câteva articole ale sale determină nemulțumirea reprezentanților comunității maghiare, îndeosebi în ceea ce privește obligativitatea funcționarilor de a se supune unui nou examen de limba română.*

Octombrie 2: *În fața Consiliului de Război al Corpului 6 Armată din Cluj începe procesul lui Márton Roska, profesor la Universitatea din Cluj, pentru „agitație contra siguranței statului”, în urma colaborării la volumul **A történelmi Erdély** [Ardealul istoric].*

Octombrie 25: *Proclamarea Axei Roma-Berlin.*

– Într-un discurs rostit la Milano, Mussolini califica Ungaria drept „marea mutilată a Europei”. Primit cu indignare și stupoare în România, discursul va alimenta nu numai tensiunile în relația cu Ungaria, dar și suspiciunile legate de minoritatea maghiară.

1937

Ianuarie 1: *Intră în vigoare Codul de Justiție Militară, prin care se majorază pedepsele pentru trădare și spionaj, ajungându-se până la aplicarea pedepsei cu moartea pentru crimele de înaltă trădare.*

Ianuarie: György Bethlen, președintele Partidului Maghiar din România, adresează secretariatului Societății Națiunilor o petițiune cu privire la unele restricții impuse de autorități în ceea ce privește libertatea de a întrebuința limba maghiară în presă (este vorba de denumirile geografice).

Ianuarie: Într-un memorandum înaintat departamentului pentru minorități se cere revocarea interdicției folosirii toponimilor în propria limbă în publicațiile minoritare.

Octombrie 2-4: *Organizarea „Întâlnirii de la Târgu Mureș”, unde intelectualii maghiari cu vederi democratice s-au pronunțat împotriva oricăror tendințe extremiste în viața politică și au chemat la apropiere și conlucrare între națiunea majoritară și minorități.*

Noiembrie: *Partidul Maghiar din România adresează Consiliului Societății Națiunilor o petițiune cu privire la subvenționarea școlilor confesionale minoritare, plângându-se mai ales de discriminarea ce se face între școlile confesionale ungurești și cele românești.*

Decembrie 20: *În urma alegerilor pentru Adunarea Deputaților, Partidul Maghiar obține 4,43 din voturi, trimițând astfel 19 reprezentanți.*

1938

Februarie 20: *Prin decret regal este promulgată Constituția României, prin care regimul parlamentar este înlocuit cu unul autoritar, punându-se astfel capăt separării puterilor în stat. Partidele istorice sunt desființate, iar în locul lor apare Frontul Renașterii Naționale, devenit apoi Partidul Națiunii.*

Martie 12-13: *Wehrmachtul intră în Austria, proclamându-se anexarea acesteia la Germania.*

Martie 31: *Este publicat Decretul-lege pentru dizolvarea tuturor asociațiilor, grupărilor sau partidelor politice.*

Mai 1: *În urma decretului 1688, este creat Comisariatul General pentru Minorități, menit a coordona și a pune în acord interesele minorităților cu cele ale statului român. În fruntea acestui organism este numit Silviu Drago-*

mir, profesor la Universitatea din Cluj. Totodată, printr-o lege de funcționare a acestui Comisariat s-au menținut drepturile și libertățile cetățenești ale minorităților, identice cu cele prevăzute prin Convenția de la Paris din 9 decembrie 1919, prin Constituția României din 1923 și cea din 1938, precum și prin celelalte legi care erau încă în vigoare.

August 1: Prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 1750 bis, sunt dispensați de acum înainte de proba examenului de limba română toți cei care posedă diplome eliberate de școli românești de stat sau care au trecut cu succes altă dată acest examen. Potrivit art. 17 din același document, în localitățile care au o proporție considerabilă de cetățeni aparținând minorităților etnice de limbă sau religie, primarul sau ajutorul de primar va fi numit dintre aceștia.

August 13: Este emis Decretul-lege pentru reforma administrativă.

Septembrie 29-30: În urma Conferinței de la München este relansat procesul de revizuire al frontierelor în Europa centrală, Franța și Anglia consimțind la dezmembrarea Cehoslovaciei.

Noiembrie 2: În urma primului „Arbitraj”, Ungaria obține o parte din teritoriul Slovaciei de sud, de 12.000 km² și cu aproape 900.000 locuitori, din care aproximativ 85% erau maghiari.

Decembrie 16: Se înființează organizația politică a Frontului Renașterii Naționale.

1939

Ianuarie 18: Minoritatea maghiară, prin reprezentanții ei, încheie un acord cu guvernul român, aderând la Frontul Renașterii Naționale. În urma acestei înțelegeri, maghiarii s-au constituit într-o Uniune Populară, care va participa la viața politică a țării prin „Secțiunile minoritare” ale FRN.

Martie 15: În urma secesiunii Slovaciei, Wehrmachtul invadează Boemia-Moravia, aceasta devenind un Protectorat al Reichului.

Martie 23: Este semnat tratatul economic româno-german, valabil vreme de cinci ani.

Aprilie 13: Franța și Anglia acordă garanții unilaterale României.

Iunie: În urma alegerilor parlamentare, au fost aleși 9 deputați și 4 senatori maghiari, la care se adaugă alți trei senatori numiți de rege din rândurile reprezentanților acestei minorități.

August 23: Germania și URSS semnează un pact de neagresiune, ce conținea și un protocol secret, prin care cea dintâi recunoaște interesul deosebit al Uniunii Sovietice în Basarabia.

Septembrie 1: Armata germană invadează Polonia, momentul marcând începutul celui de-al doilea război mondial.

Septembrie 3: Franța și Marea Britanie declară război Germaniei.

Noiembrie 20: Prin Înalt Decret Regal este recunoscută eparhia reformată din Oradea.

1940

Iunie 22: *Semnarea armistițiului franco-german.*

Iunie 26: *Uniunea Sovietică adresează un ultimatum României, prin care se cere cedarea Basarabiei, fapt împlinit după două zile.*

Iulie 4: *Regele Carol al II-lea încredințează lui Ion Gigurtu sarcina de a crea un nou guvern, cu orientare declarat progermană.*

Iulie 11: *România anunță retragerea din Liga Națiunilor.*

August 30: *Are loc al doilea „Arbitraj” de la Viena, în urma căruia nordul Transilvaniei, în suprafață de 43.500 km² și cu aproape 2,2 milioane de locuitori (din care 51,5% erau maghiari), trece în componența Ungariei.*

Septembrie 4: *Ion Antonescu este numit șef al guvernului, care după două zile va impune regelui Carol II să demisioneze în favoarea fiului său, Mihai.*

ILUSTRĂȚII

Imprimat legal. 0.

1924

Glasul Minorităților

ORGAN MINORITAR MAGHIAR

Director și Redactor răspunzător :
Dr. ELEMÉR JAKABFFY

CUPRINSUL :

Întâlnirea dela Clucea. De Dr. Elemér Jakabffy.
Ordonanța școlară în lumina ținutei prelaților și bărbatilor
de stat români. De Dr. Kelemen Gál.
Trei fapte vorbitoare.
Un discurs, care nu s'a rostit.
Protopopul din Caransebeș către protopopul din Bocșa.
Polemii. Trianon sau Alba-Iulia? — Dandea și Glasul.

560

Anul II — Nr. 1

Luna Ianuarie 1924

Abonament sprijinitor pe un an Lei 300. — Abonament normal
pe un an Lei 80, pe jumătate an Lei 40. — Un exemplar 8 Lei.

Foto 1. Pagina de gardă a revistei „Glasul Minorităților”.

MAGYAR KISEBBSÉG

NEMZETPOLITIKAI SZEMLE
AZ ERDÉLYI MAGYAR NÉP SZÁMÁRA

SZERKESZTIK:

JAKABFFY ELEMÉR dr. SÜLYÖK ISTVÁN dr.
WILLER JÓZSEF dr.

ELSŐ ÉVFOLYAM
1922

LUGOS

HUSVÉTH ÉS HOFFER KÖNYVNYOMDÁJA

1923

Foto 2. Pagina de gardă a revistei „Magyar Kisebbség”.

AZ „ELSO” HITEL

1935 júniusáig hat hónapban jelent meg; a munkatársak bekegyesével együtt Makkai László, majd Kékérekentjé, ő vállaltán mindvégig a kiadással kapcsolatos összes problémákat.

1935 nyarán Makkai családjaival együtt Magyarországra távozván, átadta nekem a lapot, részben a kiadás gondjait is megoldva.

Néhány évi nyitólás, tervezés és tárgyalás után arra az elhatározásra jutottam, hogy a HITEL első illó publicistikai feladat el-
lítésére alkalmasabb a megalapítás nemléte formája és működése egy olyan nemzetközileg létező, amely egy-egy nemzeti és történelmi tudja a jövőre vonatkozó megjelölését.

Az és utolsó hónapjaiban meggyőzően Albrecht Dürer, Kékérek és Vita Sándor barátainak a HITEL új formáját is irányít kellett.

Kiadtam

A „MÁSODIK” HITEL

prospektusát és gondos előkészítés után 1936 februárjában megjelent a „Hitel-nemzetpolitikai szemle” első száma, amelynek sajátos tájékoztató cikkeit írom „Metamorphosis Transylvaniae” címmel, megindítva a hasonló című cikkek sorozatát.

≡

Foto 3. Pagină de manuscris a lui József Venczel, 1936.
(colecția Éva Venczel)

Foto 4. József Venczel, 1967.
(colecția Éva Venczel)

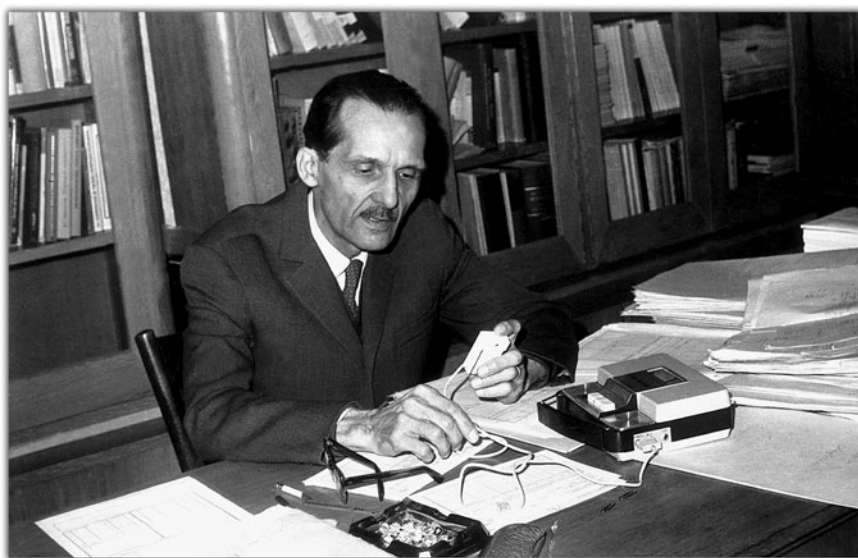
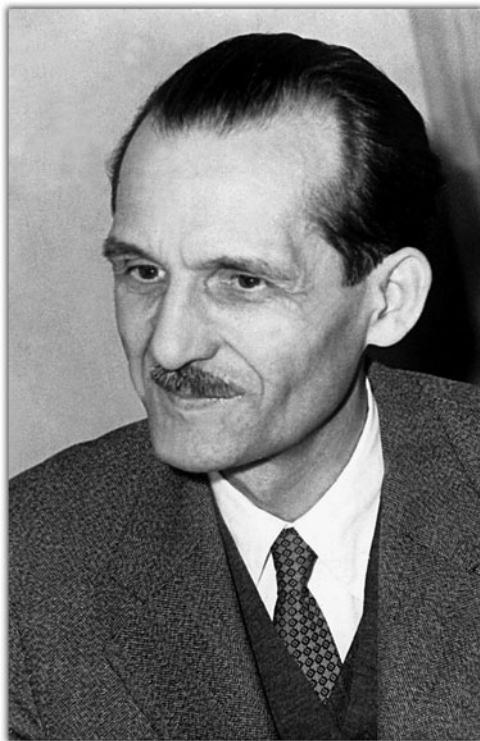

Foto 5. József Venczel, 1969.
(colecția Éva Venczel)

Foto 6. Sándor Tavaszy.
(colecția Márton Tonk)

Foto 7. Sándor Tavaszy.
(colecția Márton Tonk)

Foto 8. Sándor Makkay.
(grafică de Lajos Imre)

Foto 9. Dezső László, 1929.
(colecția Ferencz László)

Foto 10. Károly Molter.

Foto 11. Jurământul profesorilor maghiari în Aula Universității Maghiare „Fr. József” din Cluj, 1941. În primul rând, de la stânga la dreapta, Gyula László, József Venczel, Géza Tellery, Zoltán Nagy, László Kovács, László Makkay. (colecția Éva Venczel)

Foto 12. A treia întâlnire a grupului Helikon la Brâncovenеști, jud. Mureș (5-7 iulie 1928).

Foto 13. Grupul Helikon (28-30 iulie 1935).

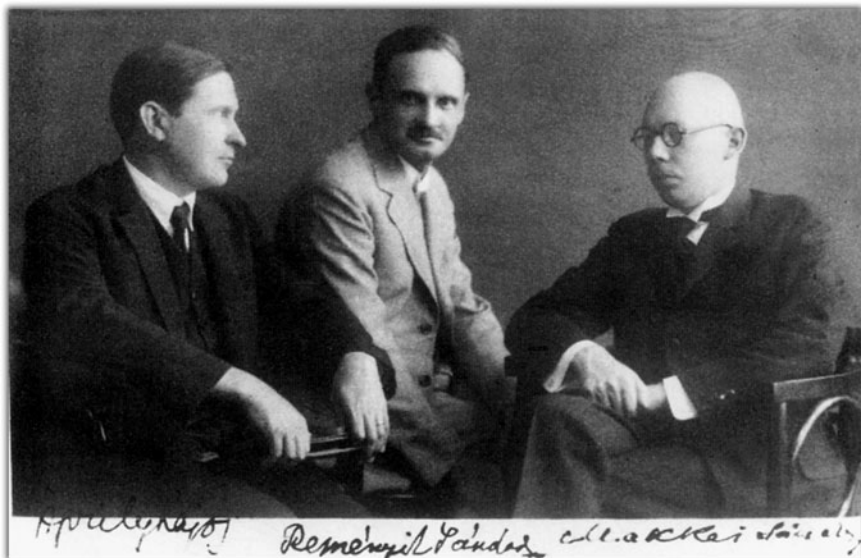

Foto 14. Lajos Áprily, Sándor Reményik și Sándor Makkai.

Foto 15. Întâlnire între membrii grupării Helikon și câțiva scriitori sași la Mediaș. Sunt prezenți Károly Kós, Lajos Áprily, Otto Folberth, Aladár Kuncz.

INDICE

Indice de persoane*

Ádám, Gábor 4, 44
Ady, Endre 134, 229, 230
Albert, Tibor 188, 192
Althaus 243
Ambrósy, Andor 35
András, János 29
Andreescu, Gabriel 11
Antal, Árpád 188
Antalfy, Endre 34
Antonescu, Ion 289
Apáczai Csere, János 231
Apafi, Mihály 124
Apor, István 179
Apor, Péter 179, 180, 188
Apponyi, Albert 230
Áprily, Lajos 231, 284
Arany, János 156, 229, 230
Arhimede 56

Babits 229
Bajza 229
Balázs, Sándor 33
Ballagi, Aladár 264
Balogh, Arthur 5, 17, 24, 35, 73, 74, 76, 78, 80, 82, 84, 86, 88, 90, 91
Balogh, Edgár 193
Bánffy, Miklós 34, 35
Bányai, László 193
Bárdi, Nándor 33
Barth, Karl 250-252, 254
Bäumler, Alfred 105
Beethoven 229
Bem 63
Benkő, Samu 51
Bergson, Henri 138, 151
Bernády, György 5, 14, 16, 17, 64, 66, 67-70
Berzsenyi, Dániel 229
Bethlen 125
Bethlen, György 34, 287
Bethlen, István 264, 280, 283, 285
Bíró, Sándor 11
Bíró, Vencel 179, 188
Bismarck 56
Boar, Liviu 32
Bogdan-Duică, G. 286
Böhm, Károly 156
Boia, Lucian 28, 29
Boilă, Romul 85, 88
Bold, Emilian 107
Boldizsár, Iván 182, 184, 187, 188
Bolyai, Farkas 156
Bolyai, János 156
Boros, György 39
Boterman, Frits 159
Brahm, Max 105
Brătianu, I.I.C. 70, 84, 280
Brun-Lucien, Jean 78
Buchner, Rudolf 107
Buzdugan, George 283

Calvin 70, 124

Caragiale, I.L. 154
Carol al II-lea 60, 284, 288, 289
Carol al IV-lea 63, 280
Carol I 63, 279
Castellan, Georges 107
Chinez, Ion 237, 284
Ciobanu, Vasile 63
Cipăianu, George 30, 38
Colli, Giorgio 105
Cosmeanu, Marius 4, 178
Cristea, Miron 283
Cseke, Péter 34, 40, 135, 167, 264
Csengery, Antal 275
Csögör, Lajos 193
Csokonai Vitéz, Mihály 156

Dandara, L. 40
Daruvár, Yves de 30
Dávid, Gyula 193, 237
Deák, Ferenc 58, 229, 275
Dienes, László 30, 34
Deutschek, Géza 34
Diethe, Carol 106
Dieter-Jürgen, Löwisch 125
Dilthey, Wilhelm 122, 125
Dissescu C. 85, 88
Döbrentei, Gábor 229
Doja, Gheorghe 268
Donise, Anna 125
Dragomir, Silviu 40, 41, 287
Drumaru, Paul 4, 91, 135, 167, 188, 264
Duca, I.G. 67, 69
Duparc, J.F. 78

Eftimiu, Victor 154
Eminescu, Mihai 63
Enache, Smaranda 12
Eötvös, Lóránd 156

Fábián, Ernő 91
Falk, András 284
Farenkopf, John 159
Fekete Nagy, Mihály 184
Fenyő, Mario D. 30
Ferdinand I 17, 64, 65, 279, 281, 283
Ferencz, József 38, 39, 63
Ferenczy, Géza 35
Fichte, Johann Gottlieb 120, 124, 178
France, Anatole 229, 236
Frâncu, Amos 279
Frithjof, Rodi 125
Fülöp, Béla 64

Gaal, Gábor 34
Gaal, György 237
Gál, Miklós 35
Galántai, József 31
Gall, Anthony 51
Gandhi, Mahatma 98, 106
Gast, Peter 105
Găvănescu, I. 40

* Intocmit de Gyula Szabó D.

Gebhard, Walter 105
 Gebhart, Gabriele von 125
 Ghibu, Onisifor 50, 286
 Gigurtu, Ion 288
 Goga, Octavian 154
 Goldiş, Vasile 279
 Gömbös, Gyula 269, 275, 285
 Gore 52
 Grancea, Mihaela 30
 Grandpierre, Emil 35, 281
 Gruyter, Walter de 106
 Gusti, Dimitrie 186
 Guyer, Paul 178
 Gyárfás, Elemér 35, 179, 185, 189
 György, Béla 33, 44, 58, 105
 György, Lajos 187, 283

Haáz, Rezső 33, 58
 Hacman, M. 84
 Hațieganu, Iuliu 286
 Hegedűs, Nándor 35
 Hegel, Friedrich 178
 Herakleitos din Ephes 137, 151
 Herczeg, Ferenc 40, 284
 Hindenburg, Paul 285, 286
 Hitler, Adolf 254, 275, 285, 286
 Hlinka 60
 Horneffer, August 105
 Horneffer, Ernst 105
 Horthy, Miklós 63, 280, 283
 Horváth, Andor 4, 44
 Horváth, István 44
 Horváth, József 5, 16, 17, 59, 62
 Huntington, Samuel P. 8

Iancu, Gh. 38
 Illyés, Elemér 187
 Illyés, Gyula 232
 Imre, Lajos 5, 18-20, 23, 187, 200-228, 256
 Iorga, Nicolae 16, 59, 66, 69, 285

Jakabffy, Elemér 35, 54
 Jakó, Zsigmond 51
 Jancsó, Elemér 193
 Jászi, Oszkár 32
 Jin-Sok, Kim 105
 Joó, Tibor 181
 Jósika, János 35
 Jósika, Sámuel 34, 281
 Juhász, Gyula 38

Kabos, Ármin 5, 16, 71, 72
 Kacsó, Sándor 193, 284
 Kádár, Imre 154, 159
 Kant, Immanuel 169, 178
 Kántor, Lajos 51
 Karady, Victor 113
 Károlyi, Gyula 285
 Károlyi, Mihály 279
 Karwehl, Richard 241
 Katona, Jenő 193
 Kazinczy, Gábor 188, 275
 Kecskeméthy, István 34, 283
 Kemény, János 283
 Kemény, Zsigmond 185, 229, 266, 275

Kernstock 230
 Keynes, John Maynard 98, 106
 Kólcsey, Ferenc 229
 Kőrösi Csoma, Sándor 156
 Kós, Károly 5, 13-15, 32, 34, 45, 46, 48, 50, 51, 230, 231, 255, 286
 Kossuth, Lajos 229
 Kovács, Éva 33
 Kovács, György 286
 Kovács, Mária 105, 158
 Kovács-Bertrand, Anikó 38
 Krenner, Miklós 5, 14, 16-18, , 20-22, 33, 55, 56, 58, 92, 94, 96-98, 100, 102, 104-106
 Krijnen, Christian 125
 Kristóf, György 281, 282
 Kroner, Alfred 105
 Kun, Béla 63
 Kuncz, Aladár 96, 231

Lakatos, Mihály 237
 Lang, P. 106
 Lapradelle, Albert Geouffre de 78
 László, Dezső 5, 18, 20-22, 126, 128, 130, 132, 134, 135, 160, 167, 256, 258, 260, 262, 264
 László, Ferenc 34, 44
 Lazăr, Marius 44
 Lebrun, Gérard 178
 Lengyel, Zsolt K. 51
 Lessing, Hans-Ulrich 125
 Ligeti, Ernő 21
 Livezeanu, Irina 31, 114
 Lukinich, Imre 123, 125
 Lupaş, Ioan 40, 286

Macartney, C.A. 38
 Machiavelli, Niccolò 174, 178
 Madách, Imre 156
 Majláth, Gusztáv Károly 38
 Makkai, László 11
 Makkai, Sándor 5, 13, 15, 18, 20-22, 40, 124, 136, 138, 140, 142, 144-146, 148, 150, 151, 180, 181, 183, 194, 196, 198, 256, 257
 Maniu, Iuliu 55, 56, 60, 279, 284
 Manuilă, Sabin 8
 Marinescu, C.Gh. 30
 Marosi, Barna 44
 Marosi, Ildikó 34
 Márton, Áron 187
 Mécs, László 230
 Méliusz, József 193
 Merza, Lajos 63
 Messer, August 105
 Micescu, Istrate N. 67, 69
 Mikó, Imre 40
 Minulescu, Ion 154
 Mitu, Melinda 30
 Mitu, Sorin 30
 Mohr, J.C.B. 125
 Molnár, Gusztáv 40, 199
 Molter, Károly 5, 34, 229, 230, 232, 234, 236
 Monoki, István 13
 Montinari, Mazzino 105
 Móricz, Zsigmond 134
 Müller-Lauter, Wolfgang 106
 Mussolini 106, 285

Nagy, György 15, 21, 41
 Nagy, Károly 38, 65, 70, 149
 Nagy, László 124
 Nagy, Pál 237
 Nartop 200
 Nastasă, Lucian 3, 5, 29, 41, 114
 Nastasă-Kovács, Annamária 4, 50, 96, 124, 192, 199, 228, 236, 254, 275
 Németh, László 182, 189, 257
 Neumann, Victor 28
 Nietzsche, Elisabetha Förster 105
 Nietzsche, Friedrich 105, 229
 Nisipeanu, I. 40
 Nitti, Francesco 98, 106
 Nussbächer, Gernot 63
 Nyíró 231
 Onișor, Victor 87, 88
 Pál, Árpád 5, 19, 20, 23, 32, 50, 168, 170, 172, 174, 176, 178, 255
 Pál, Ștefan 64
 Pál, Balázs 51
 Pál, István 35
 Părecz, Béla 35
 Perian, Florica 4, 151
 Petőfi Sándor 58, 156, 229, 230, 266
 Petrescu-Comnen, N. 37
 Platon 174, 200
 Pomogáts, Béla 34
 Popovici, Al. 84
 Rákóczi, Ferenc II. 125, 264
 Rákóczi, György I 125
 Rákosi, Jenő 229
 Ravasz, László 149, 151
 Reinhard, Uhle 125
 Reményik, Sándor 163, 186, 231, 256, 264
 Réthy, Imre 34, 285
 Reviczky 229
 Rickert, Heinrich 121, 125
 Rolland, Romain 98, 106
 Romsics, Ignác 30
 Roth, Harald 11
 Sadoveau, Marin 154
 Salat, Levente 3-5, 12, 23, 25
 Sándor, Dénes 63
 Sándor, József 35, 59, 63
 Schelling, Friedrich 178
 Schifirneț, C. 31
 Schmidt, K.L. 252
 Scridon, Gavril 237
 Scurtu, Ioan 32
 Seșanu, Romulus 31
 Sfântul Ladislau 274
 Sfântul Ștefan 21, 39, 59, 60, 62

Spengler, Oswald 152, 159
 Sulyok, István 5, 15, 17, 20, 52, 54, 185
 Szabó, Dezső 134, 229
 Szász, Tamás 265, 275
 Széchenyi, István 130, 135, 229, 256
 Székfü, Gyula 258, 264
 Szemlér, Ferenc 193
 Szenczei, László 187, 189
 Szentkereszt, Béla 35
 Szentmártoni, Kálmán 39
 Szombati Szabó, István 231

Tábery, Géza 34
 Tamás, Mihály 234, 237
 Tamási, Áron 5, 21, 22, 24, 44, 190, 192, 193, 231, 265, 266, 268, 270, 272, 274, 275
 Tavaszy, Sándor 5, 18-22, 115, 116, 118, 120, 122, 124, 152, 154, 156, 158, 166, 238, 240, 242, 244, 246, 248, 250, 252, 254
 Tătărescu, Gheorghe 35
 Teleki, Arthur 35
 Teleki, Pál 40, 284
 Thielen, Joachim 125
 Thurzai, Mária 193
 Tisza, István 230
 Tittoni 83
 Tompa, László 231
 Tonk, Márton 44, 124
 Țițeica, Gh. 40

Ugron, István 34, 282

Vaida Voevod, Al. 60
 Vajda, János 229
 Vásárhelyi, János 35
 Venczel, Éva 44
 Venczel, József 5, 22, 179, 180, 182, 184, 186, 188, 193
 Veridicus 5, 19, 108, 110, 112-114
 Vesa, Vasile 30
 Vichniac, Marc 78
 Vlad, Ion 237
 Vlaicu, Monica 63
 Voltaire 229
 Vörösmarty, Mihály 156, 229, 230

Wall, Ralph 106
 Willer, József 35
 Wilson, Woodrow 17, 20, 52-54
 Würzbach, Friedrich 105

Xenopol, A.D. 63, 125

Zágoni, István 32, 50, 255
 Zrumeckzy, Dezső 50
 Zsinka, László 33
 Zub, Al. 30

Indice de locuri

Africa 106

Aiud 70, 151

Alba Iulia 14, 16, 31, 32, 49, 59, 66, 69, 193, 279-281

Alföld 47, 130

America de Nord 61, 266

Anglia 9, 10, 39, 61, 81, 106, 288

Arad 28, 58, 279, 281

Ardeal **passim**

Asia 47, 235

Australia 9, 237

Austria 54, 143, 279, 280, 287

Austro-Ungaria 34, 181, 279

Babilon 216

Baden 125

Baia Mare 264

Banat 5, 16, 36, 45, 46, 48, 50, 60, 96, 236, 279-281

Basarabia 30, 279, 288

Beclean 123

Belgia 9, 10, 106

Berlin 106, 124, 178, 287

Blaj 14, 15

Brâncovenesti 283

Braşov 282

Bratislava 30, 237

Bucovina 30

Bucureşti 8, 11, 13, 14, 28-33, 35, 37, 39, 40, 63, 67, 85, 104, 114, 125, 166, 193, 237, 279, 282, 285, 286

Buda 135

Budapesta 11, 14, 15, 35-38, 50, 54, 58, 63, 69, 70, 91, 124, 125, 149, 151, 159, 162, 165, 188, 189, 236, 264, 275, 279, 280, 283, 284

Bulgaria 286

Canada 9

Caransebeş 63

Călata 50

Cehoslovacia 37, 84, 106, 281, 288

Chişinău 279

Chiucea 282

Cluj 3, 4, 12, 14, 21, 29, 30, 32, 36, 38, 40, 50, 51, 54, 58, 63, 69, 70, 85, 91, 124, 125, 135, 151, 159, 179, 180, 188, 189, 192, 228, 236, 237, 254, 265, 275, 279-287

Corsica 99

Criş 123

Crişana 279, 280

Debreţin 124, 151

Deva 58

Elveţia 10, 61, 174

Ephes 151

Estonia 80

Europa 8, 12, 15, 17, 21, 30, 33, 52, 53, 57, 81, 106, 107, 111-113, 119, 146, 148, 152, 155, 158, 190, 194, 196, 198, 230, 288

Franta 9, 10, 99, 106, 172, 288

Geneva 104

Germania 35, 106, 124, 275, 280, 286-288

Gheorghieni 283

Glasgow 135

Gomora 107

Grecia 10, 286

Haga 106

Huedin 50

Ierusalim 136

India 106, 235

Istanbul 50

Italia 10, 35, 93, 106, 192, 275, 285

Iugoslavia 37, 99, 281, 286

Jena 124

Kecskemét 236

Királyhágómellék 285

Locarno 99, 106, 282

Londra 285

Lugoj 54

Maramureş 5, 45, 46, 48, 50, 279-281

Marburg 70

Marea Britanie **vezi Anglia**

Mediaş 280

Melbourne 237

Mohács 62

Moscova 264

Nazaret 136

Nizza 99

Niagara 21

Noua Zeelandă 9

Odorheiul Secuiesc 105, 178, 192, 284

Oradea 159, 279, 285, 288

Oxford 38, 52, 53

Paris 30, 45, 46, 75, 78, 79, 82, 85, 90, 91, 107, 178, 189, 280, 281, 287

Peninsula Balcanică 31

Pesta 135

Pind, 79

Polonia 106, 288

Rhenania 286

Roma 279, 285

România **passim**

Rusia 37, 106

Saint-Germain 54

Satu Mare 125

Sătmăr 280

Sfântu Gheorghe 35, 50, 135, 151, 244

Sibiu 50, 63, 87

Slovacia 37, 93, 234, 288

Sodoma 107

Spania 9, 10, 172

Stana 50

Statelor Unite ale Americii 39, 54, 75, 175, 193

Suez 99

Târgu Mureș 30, 40, 64, 69, 190, 191, 193, 228,
234-236, 267, 271, 275, 285, 286
Târnave 189
Timiș-Torontal 286
Transilvania **passim**
Trianon 8, 13, 30-32, 36, 38, 48, 77, 182, 229, 232,
236, 275, 280
Turcia 79, 286
Țebea 286

Ucraina Subcarpatică 79, 85
Ungaria **passim**
Upsala 236
URSS 189, 288
Utrecht 70
Versailles 31, 52, 106, 107, 280
Viena 179, 275
Zebegény 50

Publicat de

CENTRUL DE RESURSE PENTRU
DIVERSITATE ETNOCULTURALĂ
400305 Cluj, str. Tebei 21, România
Telefon: +40 264 420 490, fax: +40 264 420 491
e-mail: info@edrc.osf.ro
www.edrc.ro

Tipărit de

Telefon/fax: +40 264 433 894
e-mail: ammdesign@rdslink.ro